

Kurşunla Bağlı Yalçın Bir Taş

Mehmet Âkif Ersoy

Kurşunla Bağlı Yalçın Bir Taş

Mehmet Âkif Ersoy

Ekmekçizâde Ahmed Paşa Medresesi

اِسْتِقْلَالْ فَاَرْشِي

مُحَمَّدُ عَاكِفٌ

قُوْرُقْمَا سُوْنُغْز بُو شَفَقْلَر دَه يُوْرُنْ آلْ صَاغْجَاق
سُوْنُغْمَه دَنْ يُوْرُدُمْكْ اُوْشِيْشْنَه تُوْتُنْ اَكْ صُوْكْ اُجْجَاق
اُوْبَسِيْمِ مِلْتِيْمِكْ يِيْلِدِيْزِيْدَرْ يَا تَرْ لَا يَا جَاق
اُوْبَسِيْمِيْدَرْ، اُوْبِيْغْ مِلْتِيْمِيْكِيْدَرْ اُجْجَاق

چَا تَمَّا قُتْرِيْ بَانْ اُوْلَايِيْمْ چَهْرَه كِيْ اَيْ نَا زَلِيْ هِيْلَال
قَهْرَمَانْ عِرْقِيْمَه بَرْ كُوْلْ نَه بُو شِيْدَتْ بُو جَا لَال
شُكَا اُوْلَمَارْ دُو كُوْلْنْ قَانْلَرْ مِيْزْ صُوْكْرَه چَا لَال
چَقِيْدَرْ حَقْقَه طَا پَانْ مِلْتِيْمِكْ اِسْتِقْلَال

بَنْ اَزْلَدَنْ بَرْ يِيْدَرْ چُزْ يَا شَا دَمْ چُزْ يَا شَا زِيْمْ
هَانْ كِيْ چِيْلِيْغِيْنْ بَكَارْ نِيْجِيْزْ اُوْرْ جَقْمِيْشْ شَا شَا زِيْمْ
كُوْرَه مِيْشْ سِيْلْ كِيْ يِيْمْ بَنْ دِيْمِيْ چِيْگَرْ اَشَا زِيْمْ
يِيْتَرْ تَا زِيْمْ دَا غِلْزِيْ اَنْگِيْنْلَرْ صِيْغَمَامْ طَا شَا زِيْمْ

غُزْبَاكْ اَفَا قِيْ صَا ز مِيْشِيْشَه چَلِيْكْ زِيْزْ هَلِيْ دِيْوَار
بَنْ اِيْمَانْ دُوْلُوْ كُوْگِيْشِيْمْ كِيْ سَرْحَلِيْمْ وَا نَرْ
اُوْلُوْ سُوْنْ قُوْرُقْمَا نَصِيْلْ بُو يِلَهْ بَر اِيْمَانِيْ بُو غَلْمَرْ
مَدَنِيْتْ دِيْدِيْكِيْ تَاكْ دِيْشِيْ قَالْمِيْشْ جَا نَا وَا ز

اَزْ قَا دَا شْ يُوْرُدُمَه اِيْچَا قَلْمَرْ اُوْغُرْ تَمَّا صَا قِيْنْ
سِيْپَرَايْتْ كُوْگَدَه كِيْ دُوْرْ سُوْنْ بُو حِيَا سِيْجَه آقِيْنْ
دُوْغَا جَقْدَرْ سَا وَا غَزَايْتِيْ دِيْكِيْ كُوْنْلَرْ حَقْقَكْ
كِيْمْ يِيْلِيْزْ بَلَكَه يَا زِيْنْ بَلَكَه يَا زِيْنْدَنْ دَه يَا قِيْنْ

بَا صِيْدِيْغِيْكْ يَزْلَرْ طُوْپُرْ اَقْ دِيْيَه رَاكْ چِيْمَه جَلَا نِيْ
دُوْشُوْنْ اَلْتِيْنْدَه كِيْ يِيْگَلَرْ جَه كَنْسِيْزْ يَا تَا نِيْ
سِيْنْ شَهِيْدْ اُوْغُلِيْ سِيْكْ اِيْجِيْشِيْمَه يَا زِيْ قِيْدَرْ اَتَا كِيْ
وِيْزْمَه دُنْيَا لَزِيْ اَلْتِيْنَه كْ دَه بُو جَنْتْ وَطْنِيْ

كِيْمْ بُو جَنْتْ وَطْنِيْكْ اُوْغُرِيْشَه اُوْلَمَارْ كِه قَدَا
شُهْمَا فِيْشَقِيْزْ اُجْجَاق طُوْپُرْ اَقْ صِيْقِيْشِيْشَه كْ شُهْمَا
جَا نِيْ، جَا تَا نِيْ، بُو تُوْنْ وَا نَرْ يِيْ اَلْتِيْنِيْنْ دَه خُلْمَا
اِيْشَه سِيْنِيْنْ تَاكْ وَطْنِيْمَدَنْ بِيْ دُنْيَا دَه جُدَا

رُوْحُمْكْ سِيْنْدَنْ اِلْهِيْ شُوْدُرْ اُجْجَاق اَمَلِيْ
دَكَمْ سُوْنْ مَعْبِيْدِيْمِكْ كُوْگِيْشِيْشَه نَا يِيْجَرْمِ اَلِيْ
بُو آدَا نْلَرْ كِه شَهَادَتْلَرْ دِيْنِيْكْ تَمَلِيْ
اَبْدِيْ، يُوْرُدُمْكْ اُوْشِيْشْنَه بَسِيْمْ اِيْكَلَه مَه لِيْ

اُوْرْ مَانْ وَجْدْ اِيْلَه يِيْكْ سِيْجَدَه اِيْدَرْ وَا رِيْشَه طَا شِيْمْ
هَرْ جَرْ يِيْجَه مَدَنْ اِلْهِيْ بُو شَا نُوْبْ قَانْلُوْ يَا شِيْمْ
فِيْشَقِيْزِيْزْ رُوْحْ مُجَرِّدْ كِيْ يِيْزْدَنْ نَقِيْشِيْمْ
اُوْرْ مَانْ يُوْگِيْشَه لَه رَاكْ عَرِيْشَه دَكْرْ بَلَكَه بَا شِيْمْ

دَا لَغَا لَانْ سِيْنْ دَه شَفَقْلَرْ كِيْ اَيْ شَا نْلِيْ هِيْلَال
اُوْلُوْ سُوْنْ اَرْ تَقْ دُو كُوْلْنْ قَانْلَرْ مِيْكْ هِيْ سِيْ جَا لَال
اَبْدِيْ يَا شِيْمْ كَا يُوْقْ، عِرْقِيْمَه يُوْقْ اِصْمِيْ خَا لَال
چَقِيْدَرْ چُزْ يَا شَا مِيْشْ بَايْنَرْ اَغْمِيْكْ خُرِيْشْتْ
چَقِيْدَرْ حَقْقَه طَا پَانْ مِلْتِيْمِكْ اِسْتِقْلَال

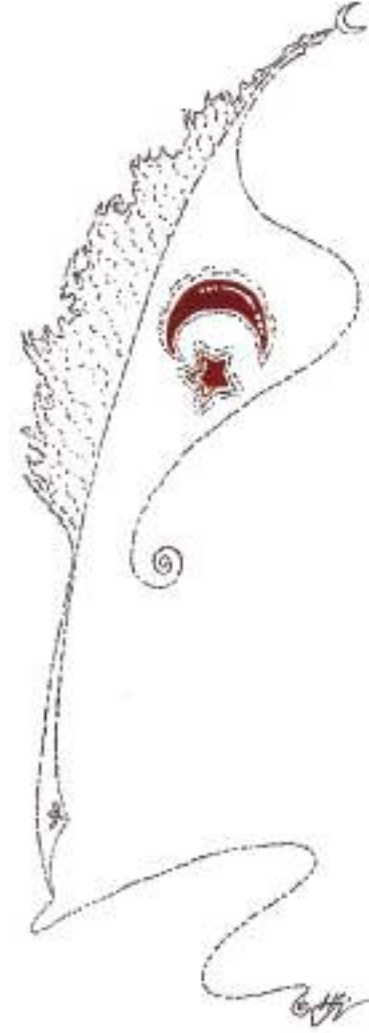

Kitap adı	<i>Kurşunla Bağlı Yalçın Bir Taş Mehmet Âkif Ersoy</i>
Editör	<i>Burak Koç Osman Yılmaz</i>
Yayın Kurulu	<i>Necmettin Gökçır Abdullah Tırabzon Osman Yılmaz Adem Yavuz Osman Acun</i>
Bilgi ve Belge Editörü Son Okuma ve Dil Editörü Teknik Takip Sorumlusu	<i>Sevim Güldürmez Sümeyye Cinisli Mehmet Ali Yafez Uğur Ünlen Emrah Avcı Murat Ülgen</i>
Kapak Ebrusu Çizimler	<i>Öğr. Gör. Tuba Ruhengiz Azaklı Taceddin Dergâhı, Hazal Sezgin, Sayfa 8 Taceddin Dergâhı Kalem Çizimi, Hazal Sezgin, Sayfa 85 Mehmet Âkif Portresi, Hasan Aycın, Sayfa 103 Mehmet Âkif Portresi, Beyza İpek, Sayfa 199</i>
ISBN	<i>978-605-63698-9-6 İstanbul, Aralık 2021</i>
İletişim	<i>İlim Yayma Vakfı Molla Hüsrev Mahallesi Akifpaşa Sokak No: 6-12 Vefa-Fatih/İSTANBUL +90 212 511 22 90 www.iyv.org.tr iyv@iyv.org.tr</i>
Yapım	<i>Muarrib Aziz Mahmud Hüdayi Mah. Tepsi Fırını Sok. No:9/3 Üsküdar/Istanbul +90 850 304 17 58</i>
Baskı	<i>Yılmaz Basım Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi 1. Kat ZE1 Topkapı/Istanbul</i>

Yazılardaki üslup ve hukuki sorumluluk yazarlara aittir.

İÇİNDEKİLER

MEHMET ÂKİF: ALTMİŞ ÜÇ YILLIK BİR ÖMÜR Âlim KAHRAMAN	13
“GÜNEŞE DARGIN ADAM” MEHMET ÂKİF VE MISIR HAYATI Canan OLPAK KOÇ	25
MEHMED ÂKİF ERSOY’UN SON 194 GÜNÜ M. Ertuğrul DÜZDAĞ	43
DOĞRULUK VE GÜZELLİĞİN KAYNAŞMA NOKTASI ÂKİF’İN ŞİİRİNİ OLUŞ- TURAN TARİHSEL VE TOPLUMSAL ÖZ Yılmaz DAŞCIOĞLU	61
DÜNYA VE UKBÂDA BERABER: ÂKİF - NAZİF - NAİM Mehmet SAMSAKÇI	69
AKIL YAŞTA DEĞİL BAŞTADIR: MEHMET ÂKİF VE ÇOCUK EĞİTİMİ Dursun Ali TÖKEL	89
MEHMED ÂKİF VE SAFAHAT’TA TASAVVUF Mehmet DEMİRCİ	105
MEHMET ÂKİF ERSOY’UN MÜSİKİ SEVGİSİ Aliye USLU ÜSTTEN	127
“SÜLEYMAN NAZİF’E”, “BÜLBÜL” VE “LEYLA” ŞİİRLERİ ETRAFINDA MEH- MET ÂKİF VE MİLLÎ MÜCADELE Sevim GÜLDÜRMEZ	139
İSTİKLÂL MARŞI VE İSTANBUL Ali Şükrü ÇORUK	147
MEHMET ÂKİF’İN İZİNDEN GİDEN ARAP ŞAİRLER Zineb DERRADJ	151
BİR KARAKTER ABİDESİ MEHMET ÂKİF VE “SIRATIMÜSTAKİM” / “SEBİLÜRREŞAD” DERGİSİ Ahmet KOÇAK	165
MEHMED ÂKİF’İN ZEMİNİNDEN BİR KARE: HERSEKLİ ARİF HİKMET BEY Enes GÜLLÜ	179
BÜLBÜL’ÜNDEN ÂKİF: HASAN BASRİ ÇANTAY’IN YEĞENİ ABDÜLLATİF ÇANTAY İLE MEHMET AKİF ERSOY’A DAİR BİR HASBİHAL Akile TEKİN	193
SELMA ARGON İLE MEHMET ÂKİF HAKKINDA SÖYLEŞİ Burak KOÇ	201

Çizer: Hazal Sezgin

TAKDİM

Bir duygu ve düşünceyi anlatmanın pek çok yolu vardır. Hiç şüphesiz şiir bunlardan en kuvvetli olanlar arasındadır. Zira kelimelerin bir şair tarafından dizelere dökülmesi yeni bir anlam dünyasının keşfini dahi sağlayabilmektedir. Kimi zaman bir ekolün kimi zaman bir bölgenin dili olurur şair. O zaman bir kişi olmaktan çıkar, adeta her bir bireyin sözcüsü haline geliverir. Hele bir de bir milletin şairi ise o kişi, o zaman dizelerindeki mana iklimi sanki bir milleti temsil eder niteliktedir.

Siz değerli okurlarımızla buluşturduğumuz bu eserimizle birbirinden kıymetli hoca ve talebelerimizin kalemlerinden istiklâlimizin şairi Mehmet Âkif'e dair bir katkı sunmayı onun hayatını, fikir, gönül ve düşünce dünyasını bir nebze de olsa yansıtabilmeyi istedik.

Elbette Âkif hakkında söz söylemek, zorluğunu daima hissettiren bir vakadır. Özellikle içinde bulunduğumuz 2021 yılı, Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı Yılı olduğundan dolayı, daha önceki çalışmalara, hemen hemen her açıdan yenileri eklenmiştir. Her yeni çalışmanın milli şairimizin anlaşılmasına bir katkı sunduğu düşüncesindeyiz. 50. yılımıza doğru ilerlerken İlim Yayma Vakfı olarak Âkif'e dair takdim ettiğimiz bu kitabımız, bir eser ortaya koyma arzusundan çok, bir vecibedir. Zira, bir yandan manen düşünce, duygu ve şiir dünyası ile yolumuz keşismektedir. Diğer yandan madden bakıldığında, mezun olduğu mektep yıllar sonra İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitemiz vesilesi ile Vakfımızca tekrar ilme hizmet eder hale getirilmiştir. Ayrıca Vefa yurdumuzun komşuluğunu yaptığı Ekmekçizade Medresesine dair dizeleri de kitabımıza ismini kazandırmıştır.

Aralık'tan Aralık'a Âkif'in 63 yıllık ömrüne dair bu çalışmamıza katkı sağlayan birbirinden değerli tüm çalışma ekibi, yazar ve sanatçılarımıza teşekkür ederim. İstiklâl Marşının yazılışından 100 yıl sonra vefat ettiği Aralık ayında sizlerle buluşturduğumuz bu eser vesilesi ile Mehmet Âkif'e Fâtihalarla rahmet diler; eserimizin siz kıymetli okurlarımıza Âkif ile ilgili yeni açılımlar sağlamasını niyaz ederim.

Necmeddin Bilal ERDOĞAN

İlim Yayma Vakfı

Mütevelli Heyeti Başkanı

Kurşunla Bağlı Yalçın Bir Taş Mehmet Âkif Ersoy

“Evet, bu sıska vücûdun yarın durur nefesi;

Fakat şu gördüğün Ekmekçioğlu Medresesi

Yaşar, demir gibi göğsüyle, belki on bin yaş

Ya her kaburgası: Kurşunla bağlı yalçın taş”

Mehmet Âkif Ersoy

Mehmet Âkif Ersoy, Safahat’ındaki bu mısralarla, bugün İlim Yayma Vakfı’na ait İbnülemin Mahmut Kemal İnal ismini taşıyan Vefa’daki yurdun yanı başında bulunan, kapı komşusu Ekmekçizâde Ahmet Paşa Medresesi’ne işaret etmekte. Medresenin yapı özelliklerine vb. girmeksizin XVII. yüzyılın başlarında yapıldığını ve Ahmet Hamdi Tanpınar’ın, “Cedlerimiz inşa etmiyorlar, ibadet ediyorlardı. Maddeye geçmesini ısrarla istedikleri bir ruh ve iman vardı. Taş ellerinde canlanıyor, bir ruh parçası kesiliyordu.” Cümlesinin Ekmekçizâde Ahmet Paşa Medresesi için yeterli bir harç olduğunu söylemek fazlasıyla mümkün. Medresenin en büyük yapı özelliği Tanpınar’ın bahsettiği bu ruha ve imana sahip olması. Buradan hareketle aziz şairimiz Mehmet Âkif Ersoy’a gelecek olursak, medresenin bulunduğu Vefa semtini ve medreseyi göz önünde bulundurarak, aslında medreseyi tasvir eden bu mısraların bir noktada Mehmet Âkif Ersoy’u da tasvir ettiğini söyleyebilirim. Nitekim Mehmet Âkif, daha ilk mısrada sıska vücut benzetmesinin ardından nefesinin durması neticesinde ölebileceğini ancak Ekmekçizâde Ahmet Paşa Medresesi’nin demir gibi göğsü ve kurşunla bağlı adeta yalçın taş olan her kaburgasıyla belki on bin yaş kalıcı olacağını ifade etmektedir. Şairin ve dünyada yaşayan bütün canlıların bir gün nefesinin duracağı ortak bir kabuldür. Ancak “Bir Medrese Olarak Mehmet Âkif Ersoy” cümlesini kurduğumuz an itibariyle eğitimi, müziği, sanatı, hayatı, hassasiyeti vb. birçok yönüyle karşımıza insanlığın bu dünyadan kalıcı olarak göç edeceği güne kadar “belki on bin yaş” demir gibi göğsüyle, her kaburgası yalçın taşlardan oluşan kurşunlarla bağlı yaşayan bir “şahsiyet” ortaya çıkacaktır. Bu kutlu şahsiyet, Mehmet Âkif Ersoy, sanatıyla; bir milletin, ülkenin gururla söylediği İstiklâl Marşı’yla kubbede bâkî olacak bir hoş sada bırakmıştır. Mehmet Âkif Ersoy işte bütün bu yönleriyle Yahya Kemal’in ifade ettiği üzere, “hem büyük yurdu kuran hem koruyan kudretimiz”in önemli bir parçasıdır.

2021 yılı, Cumhurbaşkanlığı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından İstiklal Marşımızın ve dolayısıyla istiklalimizin yüzüncü yılına binaen resmî bir kararla “Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklal Marşı Yılı” olarak kabul edilmiştir. Bu kapsamda siz değerli okurların elleriyle ve

dahi okuyarak gözleriyle kıymet vereceği kitap; istiklâlimize bir armağan, değerli büyüğümüz, aziz şair, bağımsızlığımızın nişanesi Mehmet Âkif Ersoy’a yaptıklarının hiçbir şekilde karşılığı olmaya layık değilse de en azından bir teşekkür mahiyeti taşımaya gayret edebilme cesaretiyle, rahmet dileğiyle, “Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince/Günler şu heyûlâyı da, er geç silecektir./Rahmetle anılmak... Ebediyet budur, amma, /Sessiz yaşadım, kim, beni nerden bilecektir?” mısralarıyla vefa borcunun ifadesidir. Bu noktada şunu söylemek mümkün ki; bu eser birçok eserin benzeri dahi olsa sayı bakımından Mehmet Âkif Ersoy’la ilgili çalışmaların artması bağlamında önemli görülebilir ancak elbette eserin yeni bir şeyler söylemeye çalışması, farklı hususlara işaret etme gayretinde olması da oldukça önemlidir. Mehmet Âkif Ersoy gibi düşünce dünyamızda, tarihimizde, edebiyatımızda önemli olmuş simalar üzerine farklı alanlarda birçok etkinlik, yayın vb. yapılmaktadır; bu kitaptan hareketle metinlerin eski olduğunu, ona bakan gözlerin yeni olduğunu ifade etmek isteriz. Ancak şu da bir gerçektir ki muhakkak bizden kaynaklanan eksikler söz konusu olmuştur, bu eksiklerin hoş görülmesini, asırlara meydan okuyan ve dünya üzerinde birçok coğrafyada dilden dile dolaşan muazzam eseri Vesîletü’n- Necât’ta Süleyman Çelebi’nin, “Şâiri gibi bunun eksüğü çok/Olmaya bir beyti kim eksüğü yok” beytinden hareketle rica etmekteyiz.

Son söz olarak kitabın yayınlanma aşamasında yardımını, ilgisini ve dahi belki de en önemlisi zamanını esirgemeyen pek kıymetli Sevim Güldürmez’e; benzer bir şekilde yoğun çalışmalarına ve programlarına rağmen yazılarıyla bu kitabın oluşmasını sağlayan, üzerimizde hakkı bulunan tüm hocalarımıza, sanatçı ve çizerlere çok teşekkür ederiz. Gerek düşünce ve gerekse destek ve icraları ile bu eserin oluşum ve basımına desteklerini esirgemeyen İlim Yayma Vakfı’na, çalışanlarına ve kitabın bu aşamaya gelmesinde emeği geçen herkese ayrı ayrı teşekkür ederiz.

İstiklalimiz, istikbalimiz nice yüzlere, nice on binlere ulaşsın; Allah, bu millete bir daha İstiklal Marşı yazdırmasın...

Öğr. Gör. Burak KOÇ

Dr. Osman YILMAZ

2021/Üsküdar

MEHMET ÂKİF: ALTMİŞ ÜÇ YILLIK BİR ÖMÜR

Âlim KAHRAMAN*

Mehmet Âkif İstanbul Fatih'te, Sarıgözel Mahallesi'nde doğdu (Aralık 1873).¹ Babası, Fatih Camii dersiâmlarından İpekli Tahir Efendi; annesi, soyu Buhara'ya uzanan Tokatlı Emine Şerife Hanım'dır.

Âkif'in anne ve babası temiz, dindar insanlardır. Babası, Fatih Camii'nin icazet (diploma) vermeye yetkili müderrislerindendir. Durumunu, bugünkü öğretim üyeliğine denk görebiliriz. Tam adı, Mehmet Tahir Efendi. Temiz Tahir Efendi diye biliniyor. "Tahir" kelimesi zaten "temiz" anlamına gelmektedir. Başına gelen "temiz", onun ahlak ve iç temizliğini, nezaketini katmerlemiş oluyor. Mehmet Tahir Efendi manevî terbiyesini Feyzullah Efendi'den almıştır. Son zamanlarda ortaya çıkan bir bilgiye göre; Mehmet Tahir Efendi, Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inden aldığı ilhamla bir de Mevlid yazmıştır.

Kişilik, yaratılıştan gelen özelliklerin aile, toplum ve diğer çevre etkileriyle birleşmesiyle şekillenir. Âkif'i terbiye eden çevre Fatih semtidir. İstanbul'un bu tarihî semtinde İstanbul terbiyesiyle büyümüştür o.

Çocuk Âkif, önce Emir Buhârî Mahalle Mektebi'ne gönderildi (1878). Bu okula iki sene kadar devam etti. 1879 yılında iptidâî (ilk) mektebe verildi. Okulu, Fatih Camii girişindeki Taş Mektep'ti. Üç sene de burada okudu. İlk hocası babasıdır Mehmet Âkif'in. Bir taraftan da evde babasından Arapça dersleri almaya başladı. Tahir Efendi, henüz çok küçüklerken çocuklarının temizliği, bakımıyla da ilgilenirmiş. Onların saçlarını bile tararmış zaman zaman mesela. Âkif, bir süre sonra Fatih Camii'nin imamı, Arap Hoca lakaplı Filibeli Mehmet Rasim Efendi'yle hafızlık çalışmaya başlamıştır. Yüksek bir hafıza gücüne sahipti. Hocasının ifadesine göre günde beş sayfa ezber verebilmektedir. (Âkif'in bu ilk Hafızlık çalışması yarım kalmıştır. Gerisini 22 Yaşında görevle Edirne'ye gideceği sıralarda tamamlayacaktır.) 1882-1885 yılları Âkif'in rüştiye (ortaokul) yıllarıdır. Bu sırada Hafız Divanı, Gülistan, Mesnevî gibi kitaplar okutan Esat De'nin Fatih Camii'ndeki derslerine de başlamıştır. Şiir kabiliyeti bu yıllarda ortaya çıkmıştır..

* Dr., araştırmacı ve yazar. Bu yazı oluşturulurken, bir süre önce Büyüyenay Yayınları arasında çıkan Mehmet Âkif/Tutuşmuş Bir Yürek, Adanmış Bir Hayat (İstanbul, Aralık 2020) kitabımız esas alınmıştır. O kitabımızın bibliyografyası bu yazı için de geçerlidir (bkz.: s. 440-445).

Âkif'in edebiyatçılığı üzerinde ailesinin pek fazla etkisi yok gibidir. Annesi oğlunun ilim adamı olmasını ister. Baba, edebiyat ve şiirle ilgisine ses çıkarmaz. Engellemez yani. Bu bir bakıma bir katkı sayılabilir.

Âkif'in gençlik şiirleri “garâmî ve hikemî” diye tanımlanır. Yani âşıkâne ve hikmetli. Kendi söylediğine göre ilk okuduğu ve etkilendiği şiir kitabı Fuzûlî'nin Leyla ile Mecnun'udur. Rüş-tiyededir o zaman.

1885-1888 arası mülkiye idadisinde (lise) okuduğu yıllardır. Muallim Naci ve İsmail Safa mülkiye idadisinde edebiyat hocaları olur. Özellikle Muallim Naci'nin şiiri Âkif'i etkiler. Aruzu kusursuz kullanmayı Naci'nin şiirleri üzerinde teknik çalışmalar yaparak öğrenmiştir.1887, mahallelerindeki Kıyıcı Osman Pehlivan'dan güreş öğrenmeye başladığı yıl olur. Âkiftaş atma-da, adım atlamada da arkadaşları arasında hep birincidir.

Sporcu Âkif onun “renkli” kişiliğinin bir yönüdür. Çocukluğunda çok hareketliymiş. Ev-lerinin bahçesindeki ağaçların başından inmezmiş adeta. On dört yaşına geldiğinde, mahalle arkadaşı Kıyıcı Osman Pehlivan'la bir anlaşma yaparlar. Osman ona güreş öğretecek, Âkif de Osman'a okuyup yazmayı. Mahallelerindeki (Sarıgüzel) yangın yerlerinde, Yenibahçe'de (bu-günkü Vakıf Gureba Hastanesi'nin ileri tarafları) güreşlere başlarlar. İlk yağlı güreşi yaptığı gün annesi durumu fark eder. Onu sarıklı bir ilim adamı olarak görmeyi hayal eden kadıncağız büyük bir şaşkınlık yaşar. Fakat güreştiğini babasına söylemez (o sırada baba hasta olmalı, ölü-müne yakın). Spor söz konusu olduğunda Âkif adeta çocuklaşır, bir yarış havasına girermiş. Yenilmeyi kabullenemez bir daha yarışmak istermiş.

Babanın vefat yılı 1888. Anne iki çocuğuyla (diğeri Âkif'in küçüğü, kız kardeşi Nuriye, on iki yaşında) ortada kalmıştır. Âkif, babasının ölümüne bir tarih dizesi söyler:

Cennet olsun ruhuna Tahir Efendi'nin mekân.

1889 Ramazan'ının ilk günü (13 Mayıs), Fatih Sarıgüzel'deki evleri yanar. Babasının bir öğrencisinin de gayretleriyle ev yeniden yapılır. Aile, bu ölüm ve yangının ardından manevî olduğu kadar maddî olarak da sarsılmıştır. O yılın sonbaharında kendine yeni bir eğitim yolu çizer Âkif. Yeni açılan Baytar Mektebi'ne kaydolur. Sebep de şudur: Bu okulu bitirenler için, eleman ihtiyacının fazlalığından dolayı memurluk garanti gibidir.

Baytar Mektebi Yılları (1889-1893)

İbnülemin, Âkif'in Baytar Mektebi'ne girişinden bahsederken “şairlik ve âşıklık da beraber girdi” der. İlk iki yıl Ahırkapı'daki binada gündüzlü, son iki yıl Halkalı'da yatılı okur. Hocalarından Rıfat Hüsamettin Paşa, Paris'te eğitimini tamamlamış, orada Pasteur'ün öğrencisi olmuştur. Bu hocadan dolayı Âkif, Pasteur'ü kendi hocası da sayar ve ona hayrandır. Halkalı yıllarında Âkif'in şiire ilgisi iyice artar. Âşıkâne gazeller yanında uzun manzum mektuplar da yazmaktadır. Manzum mektuplar yazma alışkanlığı idadide hocası olan İsmail Safa'dan gelir.

Şair Âkif'in baştan beri sevdiği ve benimsediği bir isim de Sadi olur. Sadi'yi önce Es'ad Dede'nin derslerine devam ederken tanır. Daha sonra da onu kendine bir üstat edinir. Sadi'nin hikemî söy-leyişi Âkif'i çok etkiler. Bağdatlı Ruhî ve Ziya Paşa'yı da aynı özelliklerinden dolayı sever, okur.

22 Aralık 1893'te Baytar Mektebi'nden birinci olarak mezun olur. Dört gün sonra Baytarlık Dairesi'nde göreve başlar. Aynı tarihlerde ilk şiirleriyle dergilerdedir. Bunlardan biri, Mektep Mecmuası'nda çıkan “Kur'ân'a Hitap” şiiridir.

Âkif, 1894'ten itibaren şiirleriyle dönemin bazı gazete ve dergilerinde görünmeye başlar. Resimli Gazete, İbnülemin, Samih Rıfat, Halil Edip gibi arkadaşlarıyla beraber çıkardıkları bir gazetedir. Ancak bu ilk dönem şiirlerini sonradan kitaplarına almaz.

İlk görev yeri Edirne olur. Baytar müfettiş vekili olarak gider oraya. Bir “horde” beygirin sır-tında Rumeli köylerini dolaşır. Hasta hayvanlarla ilgilenir. Halka yaklaşır, onları yakından tanır. Konuştukları Türkçenin inceliklerini keşfeder böylece. Burada halk bilgesi ârif kişilerle de tanışır.

Halk bilgesi ârif kişileri bulup onlarla dost olmak Âkif'in özelliklerindendir. Kıyıcı Osman Pehlivan, Edirne'de tanıdığı halk şairi Seyrî ve güzel sesli Bursalı Hafız Emin onlardandır. Bu arada halk arasında yaşayan Türkçeye de tutkundur şair. Onların söyleyişlerini, hikâyelerini not almaktadır. Bu doğal söyleyişler özellikleri sonradan şiirlerine de yansıyacaktır.

Âkif, sonradan, sanatta sadelik yolunu seçecektir ayrıca. Halkın eğitilmesine özel bir önem verecektir.

Ordu için at alımı yapmak üzere, kendisinden çok istifade edeceği Baytar Miralay İbrahim Bey'le beraber Adana tarafına gönderildi (Mart 1896). İbrahim Bey'le güzel günleri geçer. On-dan birçok bakımdan istifade eder. Eski kültür kadar modern dünyayı da tanımaktadır İbra-him Bey. Rusça bilmektedir. Rus edebiyatı hakkında da istifade eder ondan. “Benim sebab-i feyzim” diyeceği bu zatla derin bir dostluk kurulur aralarında.

Âkif'teki dostluğu vefa duygusundan ayıramayız. Sadece iyi gün dostu değildir o. Dostluk-ları ömürlüktür. Kendinden yaşça büyüklerden İbrahim Bey'den başka dostları vardır. Bunlar-dan biri de Hersekli Arif Hikmet'tir.

Yaşıtları arasında en eski dostları İbnülemin Mahmut Kemal, Samih Rıfat -mahalleden-, en önemlisi ise Ahmet Naim Efendi'dir. Âkif'in altı çocuğu olacaktır sonradan ve bunlardan biri bir buçuk yaşında ölen bir oğludur. Onun ismini İbrahim Naim koyması dikkat çeki-cidir. Belirttiğimiz gibi Naim ve İbrahim, Âkif'in en sevdiği iki dostunun adıdır. Oğluna onların ismini vermiştir.

Âkif'in Adana-Şam yıllarında tanıştığı bir isim de Ispartalı Hakkı'dır. Ispartalı Hakkı'nın “bu yazdıklarınla ancak bir Naci olabilirsin” sözü şair üzerinde oldukça etkili olur. Ispartalı Hakkı, Fransızcasını ilerletmesini ve dünyaya açılmasını tavsiye eder ayrıca.

Adana-Şam taraflarında geçen iki yıldan sonra İstanbul'a döner. Arkadaşlarıyla Resimli Ga-zete'yi sürdürdüler (1898). Burada çok sayıda şiiri çıkar.

İsmet Hanım’la evlendi (1 Eylül 1898). Bir süre sonra sakal bıraktı. O sıralar eğitim için İzmir’den İstanbul’a gelen Neyzen Tevfik’le tanıştı. Kendisine hocalık da yaptığı arkadaşı Neyzen Tevfik’ten ney dersleri alıyordu. Tarih, 1900’lerin başıdır. Neyzen bilindiği gibi derbeder bir adamdır. Bir gün Neyzen’in barındığı dökük han odasında Âkif elini yıkamış, Neyzen de elini silsin diye perişan havlusunu uzatmıştır. Âkif, bakıyor ki havlu çok kirli: “Teşekkür ederim, yeni yıkadım!” der.

Âkif’in nüktedanlığıyla ilgili başka güzel hikâyeler de vardır. Mesela bir Kuşadalı Ali Rıza Efendi var, Üsküdar’da öğretmen. Adını, bir kuş resmi yapıp yanına Adalı yazarak yazıyor. Âkif’le çok eski dostlar. Âkif, ona takılmayı çok seviyor, ta Mısır’dan bile yazdığı mektuplarda ona takılmadan edemiyor. Karşılıklı güya birbirlerini hicveden uzun manzum mektuplar yazarlar.

Ali Şevki Hoca’nın Çarşamba’daki evi, İbnülemin’in Bakırcılar’daki konağı Direklerarası’n-daki Çaycı Mustafa’nın kiraathanesi Âkif’in o yıllarda müdavimi olduğu kültür ocaklarıdır. Ahmet Naim, İbnülemin Mahmut Kemal, Midhat Cemal dostlarından bazılarıdır. Öğrenme ve kendini geliştirme konusunda yeni bir hamle içindedir. Fransızcasından başka Arapçasını da iletliyor. Farklı hocaların özel sohbetlerine devam ediyor. Bunlardan biri de Emrullah Efendi! Ondan daha çok istifade edebilmek için evini, iki seneliğine, Bakırköy’e, Emrullah Efendi’ye yakın bir yere taşıyor. Veli Efendi Çayırında güzel sohbet günleri oluyor.

Bu yıllarda (1901-1904) şiir anlayışı bazı değişiklikler geçirmiş, şiirde eski vadisini terk ederek kendine yeni bir şiir dili bulmuştur. “Hasta” “Küfe” gibi sosyal içerikli şiirlerini böy-lece yazıyor.

Âkif, ana dili Türkçede büyük bir şair olmasının yanında Fransızca, Arapça ve Farsçaya da hakkıyla vâkıftır artık. Fransızcasıyla hem Fransız edebiyatını, hem de o dile çevrilmiş bazı Batı edebiyatı eserlerini okuyordu. Lamartine sevdiği Fransız şairlerinden biriydi. Onun eserlerini bizdeki Fuzûlî’nin Leyla ile Mecnûn’u ile karşılaştırarak değerlendirir Âkif. Fransız romancılarından Zola’nın eserlerini birer ahlak dersi çıkarmak üzere okuduğunu biliyoruz. Onun Realizminden de dersler çıkartıyor kendine. Arapçası ile Arap edebiyatını derinlemesine okuma ve inceleme fırsatı bulur. Farsçasıyla Sadi’nin eserlerini okur. En sevdiği şairlerin başın-da gelir Sadi. Onun hikmetli sözlerini dilinden düşürmemiştir Âkif.

Bunlara Osmanlı dönemi edebiyatımızdan Fuzûlî’yi, Bâkî’yi, Nef’î’yi, Nedîm’i, Osman Şems Efendi’yi, Bağdathî Ruhi’yi, Muallim Naci’yi; bunların yanında Abdülhak Hamit, İsmail Safa, Ali Ekrem, Tevfik Fikret isimlerini eklemek lazım.

Onun şiiri “âşıkâne ve hikmetli”dir baştan beri. İlk okuduğu kitabın Fuzûlî’nin Leyla ile Mecnun’u olduğunu bir daha hatırlayalım. Âkif’teki coşkunun adı “Aşk”tır. Onun şiirinde lirik yükselişler her zaman hissedilir. Hayatının bu döneminden itibaren “Leyla”sı toplum ve mil-let olmuştur artık. Toplumun dertleri, dini, ideali ve vataniyle yakından ilgilidir. Bir ideal ve imân adamıdır Âkif. Millî Mücadele Ankara’sında yazdığı “Leyla” şiiri bu gözle tekrar okunabilir. “Bülbül” şiiri de.

Mehmet Âkif, şiir ve edebiyat yanında musiki ve resim sanatına da ilgi duymuştur. Bun-lardan özellikle musiki ile iç içe olmuş, biraz büyüyünce kızı Suat Hanım’a hem resim hem de musiki dersleri aldirmiştir. Suat Hanım resimde, eserlerini sergileyecek düzeye gelecektir ileride. Âkif’in ney tutkusu bu musiki merakına dâhildir.

Baytarlık Dairesi’ndeki görevine ilaveten, resmî ve özel olarak Edebiyat dersleri de vermeye başlar (1906). Abdülhak Hamit, Recaizade Mahmut Ekrem, Ali Ekrem, Cenap Şahabettin’le tanışması bu yıllardadır. 1907’de Mehmet Âkif Baytar Müdür Muavini olur.

II. Meşrutiyetin ilanın hemen arkasından Eşref Edip’le Sıratımüstakim dergisini çıkardılar (27 Ağustos 1908). Âkif derginin başmuharriridir. İlk sayıya “Fatih Camii” şiirini koyar. Der-giye ilgi çok yüksektir.

Dost çevresi asıl II. Meşrutiyet’ten sonra Sıratımüstakim’i çıkarırken genişliyor şairin. Ferit Kam, Fatin Gökmen, Hüseyin Kazım Kadri, Hasan Basri Çantay’la bu yıllarda taşınıyor. Bunla-ra Abbas Halim Paşa ve Sait Halim Paşa’nın eklenmesi de gecikmez.

Dostlarının çoğu Çengelköy tarafında oturduğu için evini Fatih’ten oraya taşımaktan çekin-miyor Âkif, sırf onlara daha yakın olmak için.

Âkif, çevresiyle, dostlarıyla vardır. Onların varlığı ayrı bir anlam katar kişiliğine. Onun dostlarına katkısı da daha az değildir.

İttihat ve Terakki’ye girişi bu sıradadır. Âkif, hiçbir zaman bir siyasetçi olmamıştır. Onun en fazla kaçtığı şey siyasî dedikodulardır. Şiir ve yazıları siyasî metinler değildir. Milletine ve devletine hizmet eden bir aydın konumunu hep sürdürmüştür. Bir medeniyetin adamıdır Âkif.

Âkif’in muhalifliği, inandığı ve bağlı olduğu değerlere aykırı uygulama ve davranışlardır. Bu anlamda bağımsız bir tarafı vardır onun. II. Abdülhamid idaresine, İttihatçı olduğu için değil, halka yansıyan bazı olumsuz idarî uygulamalar sebebiyle muhaliftir mesela. II. Meşru-tiyet’in ilanından önce herhangi bir teşkilatla ilgisi görünmüyor. Ancak, fikirleri, “hürriyetçi” diye anılan kesime daha yakındır. 1908’den sonra İttihat ve Terakki’yle yakınlaşmasının sebe-bi, bu teşkilatın o sıralar “hürriyet-i meşrûa” vadinde bulunuyor olmasıdır. Topluma ve millete bir hizmet kapısı olarak görüyor onları Âkif. Dönemin İslâm âlimlerinin büyük kısmı da aynı amaçla İttihat ve Terakki’ye yaklaşıyor. Fakat kısa bir süre sonra onların II. Abdülhamid dö-ne-mini arattıklarını görüyorlar.

Çıkardığı Sebilürreşat dergisindeki yayınları sebebiyle uyarılar gelmeye başlıyor önce; sonra da İttihatçılar tarafından defalarca kapatılıyor dergi. Yine de parti yöneticilerinden kendine daha yakın bulduğu Enver Paşa kanalıyla gelen bazı devlet, millet hizmetlerini geri çevirmiyor. Çıktığı Berlin, Necid seyahatleri böyledir. Bu seyahatler, çok güzel şiirler de il-ham ediyor şaire ayrıca.

Âkif’in II. Abdulhamid’e muhalefetini bugüne getirerek, bugünün şartları altında değer-lendirmemek lazım. Kendi şartları içinde ele almak gerekir. Âkif’le Abdülhamid Han, ayrı ayrı değerli tarihî kişiliklerdir, biz ikisini de seviyoruz, rahmetle anıyoruz bugün.

Âkif o dönem dünyası üzerindeki uyanış hareketleriyle yakından ilgilidir. Rusya içlerindeki Müslüman Türkler, Hint Müslümanları (bugünkü Pakistan) ve elbette Mısır’daki İslamî uyanış hareketi (Abduh hareketi).

21 Kasım 1908’de Darülfünûn’a “Edebiyât-ı Osmani” hocası olarak tayini yapılır.

Âkif’in Darülfünun’da verdiği derslerin notları yayımlanmıştu. Öğrencilere edebiyatı metin ağırlıklı olarak okutmuştur. Osmanlı şiirinden seçtiği metinler bellidir (onlardan bir antoloji yapılabilir). Bazılarını sayayım: Baki’nin “Kanuni Mersiyesi”, Şeyh Galip’in Hüsn ü Aşk’ından bir parça, Osman Şems Efendi’nin “Gözü dünya mı görür âşık-ı didâr olanın” dizesiyle başlayan şiiri, Fuzuli’dan “Öyle sermestim ki idrâk etmezem dünya nedir” ve “Âşiyân-ı murg-ı dil zülf-i perişanındadır” gazelleri. Nefî, Nâbi, Gazi Giray Han diye devam ediyor bu liste.

Bu yıllardan itibaren eğitim yanında dil ve sözlük çalışmalarına katkıları bir hayli çoktur. Birçok öğrencisi olmuştur Âkif’in. Hayatı boyunca ya birisinden okuyan ya birilerine bir şeyler okutan bir kişilik olarak görürüz şairi. Yetiştirdiği öğrenciler arasında Şefik ve Neyzen Tefik kardeşler yanında, Şerif Muhittin Targan, Reşat Nuri Güntekin gibi alanını dolduran isimler çoktur. Bunlara Celalettin Ökten, Ahmet Hamdi Akseki’yi de ekleyebiliriz. Mesela Tahirülmevlevi bir ara Âkif’in kızlarına İslâm Tarihi dersleri verir. Buna karşılık Âkif de Tahirülmevlevi’ye Arap şiiri okutmuştur. Hem de yaşını aldığı bir dönemde (1914). Onlar birbirlerinden ders almaktan gocunmazlardı. Tüm bunlara bakarak öğrenmenin hayat boyu sürdüğünü söyleyebiliriz. Bunu hepimiz örnek alabiliriz kendimize. Bildiğini başkasına öğretmek, bilmediğini bilenden öğrenmek de ayrı bir hayat felsefemiz olmalıdır, denilebilir.

Âkif, 1910 yılı sonbaharında İttihat ve Terakki’nin Şehzadebaşı Heyet-i İlmiyesi adına Arap şiiri ve edebiyatı üzerine gece dersleri veriyor. Dersleri takip edenler arasında Celalettin Ökten, Ahmet Hamdi Akseki gibi gençler de var. Bu derslerde, Âkif, kendine göre geliştirdiği bir yöntemle çeviri yapmayı da öğretiyor.

Safahat’ın ilk kitabı yayımlanıyor (Nisan 1911). Bunu ikinci, üçüncü, dördüncü... *Safahat*’lar izleyecektir.

Bilindiği gibi *Safahat*, önce 1911 yılında İstanbul’da basıldı. Altıncı *Safahat*’a kadar (Asım) bu böyle devam etti. Yedinci *Safahat* (Gölgeler) ilk defa Mısır’da yayımlandı.

Safahatlar (yedi kitap) toplum ve milletin meseleleri, dertleri, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı yıllarının terennümlerinden oluşur. Milleti birlik olmaya çağırır, gayrete getirmeye çalışır şiirleriyle şair. Eğer ömrü vefa etseydi, Milli Mücadele yıllarını anlatan bir eser daha yazacaktı. Bu da Asım’ın ikinci kitabı olacaktı. Ayrıca Peygamber Efendimizin Veda Haccı’nı da uzun bir şiir olarak yazmak istiyordu. Tarihimizin önemli bir döneminin destanı, kayıtları gibidir *Safahat*’lar.

İlk *Safahat*’ın başına bir sunuş şiiri yazdı şair. Onunla başlar kitap. O şiir okuyucuyla bir dertleşmesidir. Son iki dizesi şöyledir:

Oku, şâyet sana bir hisli yürek lâzımsa;

Oku, zirâ onu yazdım, iki söz yazdımsa.

8 Mart 1912’den itibaren Sıratımüstakim, Sebilürreşat adıyla yayınına devam eder. Kadrosu daha da genişler.

Trablusgarp, Balkan harpleri arka arkaya gelir. Âkif şiirleriyle millete seslenmekte, toplumu fitnelerden korunup birlik olmaya çağırmaktadır. Kurulan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti İrşâd heyeti içinde yer alır (1 Şubat 1913).

11 Mayıs 1913’te bir kayırmacılık ve haksızlığa göz yummamak için Baytarlık Dairesi’ndeki görevinden istifa ederek ayrılır. Böylece yirmi yıldır süren memuriyet hayatı sona ermiş olur. Ardından ikinci bir istifa daha gelir. Politikalarını benimsemediği İttihat ve Terakki’nin üzerindeki baskısı sebebiyle Darülfünûn’daki hocalığından ayrılır (Aralık 1913).

Abbas Halim Paşa’nın maddi katkı ve desteği ile ilk Mısır seyahatine çıkar (6 Ocak 1914). Orada, bir gazetede çalışan Ömer Rıza ile tanışırlar. Ferid Vecdi’yi ziyaret eder. Yine bu seyahatinde Luksor’a kadar gider.

Bu seyahatin bir özelliği de dönüşte Âkif’in Medine’ye uğramasıdır. Hz. Peygamberin mübarek doğum gecesi Medine’de geçirir. Nihayet 5 Mart 1914’te yurda döner.

Seyahat izlenimlerini daha sonra “El-Uksur’da” şiirinde dile getirir. O şiiri Abbas Halim Paşa’nın muhterem eşi Hatice Hanım’a ithaf eder.

Dört ay kadar süren Berlin seyahatine çıkar (Kasım-Aralık 1914). Oradaki Müslüman esirleri yerinde görmek ve onlarla görüşmek üzere, resmi bir görevle, bir heyet olarak giderler. Bu seyahatten de “Berlin Hâtıraları” şiiri doğacaktır.

Berlin’de bulunduğu sırada Çanakkale Savaşları devam etmektedir. Başka bir görevle Berlin’de bulunan Binbaşı Ömer Lütfi Bey’le çok beraberlikleri olur. Akılları Çanakkale’dedir. Âkif, sık sık Ömer Lütfi Bey’e “Bu Çanakkale ne olacak” diye sormaktadır.

Berlin dönüşü, yine devlet göreviyle, Necid’e, İbnürreşit’le görüşmek üzere giden bir heyete katılır (Mayıs 1915). Şam üzerinden gidip Medine’ye de uğrarlar. Bu seyahat Türk edebiyatına “Necid Çöllerinden Medine’ye” şiirini kazandırır.

Çanakkale’de savaş devam ederken Âkif, devlet ve millet hizmeti için Berlin’de ve ardından Necid çöllerindedir. Çanakkale’den gelen zafer haberlerini çöl şartları içinde, bir tren istasyonunda alır. Çanakkale şehitleri şiirinin tohumu orada filizlenmeye başlar.

Bu parça, onun lirik-destanî şiirleri içinde en fazla okunan ve sevilen eserlerinden biri olmuştur. Âkif’te lirizm (yürekten kopup gelme) esastır. Fakat bu şiirde üst dereceli bir başarıya ulaşır dil ve söyleyiş. Âkif, Çanakkale’de bulunamaz belki ancak bir parçası olan bu mücadelenin destanını yazar. Asım’ın içinde yer alan bu bölüm şu dizelerle başlar:

Şu Boğaz harbi nedir? Var mı ki dünyâda eşi?

En kesif orduların yükleniyor dördü beşi.

Savaşın en hararetili bir anı ise şöyle tablolştırılır:

Öteden sâikalar parçalıyor âfâkı

Beriden zelzeleler kaldırıyor a'mâkı;

Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin

Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin

Bu dönemde Sebilürreşad sık sık kapatılmıştır.

Âkif, Temmuz 1918'de Şerif Ali Haydar Paşa'nın davetiyle Lübnan seyahatine çıkar. Bu sırada, 17 Ağustos 1918'de yeni kurulan Dar'ül-Hikmeti'l-İslâmiye adlı yüksek danışma, irşad ve tebliğ heyetinde görev alır.

Âkif, 23 Ocak 1920 Cuma günü Balıkesir'e giderek Zağnos Paşa Camii'nde cemaate hitaben yaptığı bir konuşmayla, başlamış olan Millî Mücadele'ye katılır. Milleti din ve vatan görevine çağırır.

Balıkesir dönüşü İstanbul'da fazla durmaz. Gelen bir davet üzerine 10 Nisan 1920'de yola çıkıp 24 Nisan 1920'de, Büyük Millet Meclisi'nin açılışından bir gün sonra, Ankara'ya varır. Dergisi “Sebilürreşad” da arkadan gelecektir.

1920 yazı içinde Burdur mebusu seçilir. Ayrıca İrşad Heyeti Üyeliğine getirilir. Halkı Millî Mücadele'ye davet için Eskişehir, Burdur, Antalya, Konya seyahatlerine çıkar. Oralarda halkın önde gelen temsilcileriyle görüşür. Fırsat bulduğu yerde kürsülerden millete seslenir.

Millet, uzun bir savaş ve onunla gelen sıkıntıları yaşamıştır. Yokluk, açlık, ölüm vardır bu yıllarda. Âkif de milletiyle beraber bu şartlar içinde yaşar. Çıkardığı dergiyle, yaptığı konuşmalar, yazdığı şiirlerle mücadelenin tam içinde yer alır. Ailesinden, çocuklarından uzun ayrılıklar yaşar. Onları hiç unutmaz, fakat bu arada ailesi de yokluk ve sıkıntılara göğüs germek zorunda kalır. Burada bu zorlukları göğüsleyen, bunu yaparken yıpranan, hastalanan eşini de unutmamak lazım.

Ailesini, Millî Mücadele sırasında önce Kastamonu'ya, sonra da Ankara'ya yanına alır.

Kastamonu Nasrullah Camii'nde tarihi bir konuşma yapar (25 Kasım 1920). Sevr'in geniş bir değerlendirmesini yapar. Halkı, milletin varlığına kasteden bu anlaşma hakkında uyarır, birlik ve mücadeleye davet eder. Önce Sebilürreşat'ta yayımlanan bu konuşma dalga dalga bütün Anadolu'ya yayılır. Oralarda topluca basılıp dağıtılır.

Şu satırlar ünlü Kastamonu Nasrullah Camii hitabesinden:

Milletler topla, tüfekte, zırhlı ile ordularla, tayyarelerle yıkılmaz. Milletler ancak aralarındaki rabitalar çözülerek herkes kendi başının derdine, kendi havasına, kendi menfaatine, kendi menfaatini temin etmek kaygısına düştüğü zaman yıkılır. Ey cemaat-i müslimin! Gözünüzü açınız, ibret alınız. Bizim hani senelerden beri kanımızı, iliğimizi kurutan dâhilî meseleler yok mu, Havran meselesi, Yemen meselesi, Şam meselesi, Kürdistan meselesi, Arnavutluk meselesi... Bunların hepsi düşman parmağıyla çıkarılmış meselelerdir. Onlar öyle olduğu gibi bugünkü Adapazarı, Düzce, Yozgat, Bozkır, Biga, Gönen, Konya isyanları da hep o mel'un düşmanın işidir. Artık kime hizmet ettiğimizi, kimin hesabına birbirimizin gırtlığına sarıldığımızı anlamak zamanı zannediyorum ki gelmiştir. Allah rızası için olsun aklımızı başımıza toplayalım. Çünkü böyle düşman hesabına çalışarak elimizde kalan şu bir avuç toprağı da verecek olursak, çekilip gitmek için arka tarafta bir karış yerimiz yoktur. Şimdiye kadar düşmana kaptırdığımız koca koca memleketlerin halkı hicret edecek yer bulabilmişlerdi. Neuzibillâh biz öyle bir akıbeta mahkûm olursak başımızı sokacak bir delik bulamayız.

Âkif'in bu sözleri bugün de taptaze değil mi? İşte onu değerli kılan bir sebep daha. Mehmet Âkif, Ankara'da uzun süre Tacettin Dergâhı'nda konaklar. Burası bir kültür ocağı, mücadelenin bir manevî karargâhı gibidir.

Âkif bu döneminde etrafındaki gençlere kitaplar okutmaya, dersler vermeye devam eder. Bunlardan biri, Üsküdar'daki Özbekler Tekkesi ailesinden Münir Ertegün'dür. Âkif'ten Hafız Divanı okur.

Süleyman Çelebi'nin Mevlid'ine tutkundur şair. Onu, özüne sadık kalarak okuyan Hafız Kemal gibi okuyuculardan dinlemeyi çok sever. Yunus ilahilerini dinler güzel seslerden, kendi de ilahiler okur dostları arasında. Ankara Tacettin Dergâhı günlerinde dostları Hasan Basri Çantay, Münir Ertegün, Hayrettin Karan bu gecelerde onunla beraberdir. Bir taraftan da bazı şiirleri bestelenmektedir. Bir ara, Samih Rifat'ın oğlu Hâtif, bestelenen Âkif şiirleriyle bir konser hazırlığına bile girişir.

Yine o sıralarda, bir İstiklal Marşı yazımı için ödüllü bir müsabaka açıldığı gazetelerde ilan edilir (7 Kasım 1920). Katılacaklara 31 Ocak 1921'e kadar süre verilir. Yarışmaya 724 şiir gelir. İçlerinden yedi şiir seçilir, ancak istenilen evsafa şiir yoktur. Âkif, arkadaşlarından gelen ricalar üzerine, ödülün kaldırılması şartıyla İstiklal Marşı'nı yazmayı kabul eder.

“İstiklal Marşı” Meclis'te görüşülerek millî marş olarak kabul edilir (12 Mart 1921). Konulan ödül; Âkif tarafından, fakir çocuk ve kadınlar için kurulan Darülmesai adlı bir derneğe bağışlanır.

İstiklal Marşı, yurdun birçok bölgesinin işgal altında bulunduğu bir dönemde yazıldı. Düşman orduları, Millî Mücadele'nin çekirdeği durumundaki son vatan parçasına, şehirlere dikmişti gözünü. Milletin üzerine bir karamsarlık havası çökmüştü. Endişe, ümit, ümitsizlik iç içeydi. İşte bu şartlar altında, kararlı ve inançlı; güçlü bir ses olarak yükseldi o:

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;

Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.

İstiklal Marşı'nı dünyadaki diğer millî marşlardan ayıran taraf, onun, Mehmet Âkif gibi mücadelenin tam göbeğindeki gerçek bir şair tarafından yazılmış olmasıdır. Epik ve liriktir. İçer işler ve yüksek bir moral gücüne sahiptir. Bize aittir ve bize benzer.

1-16 Ağustos 1922'de mebuslar heyetiyle cepheyi gezer. Düşmanın yıkıp yaktığı şehirleri görür. Hâlâ devam eden yangınları söndürmek için elleriyle su taşır şair.

Zaferden sonra siyasî hayatta bazı değişiklikler yaşanır. 1 Nisan 1923'te seçim kararı alınır. Son toplantısını 21 Mayıs 1923'te yapan Birinci Meclis dağılır.

Mayıs 1923'te Artık Ankara'daki işinin bittiğini gören Mehmet Âkif İstanbul'a döner. Yanında iki şey getirir: İstiklal madalyası ve mavzer tüfeği. Kendine bir inziva köşesi aramaktadır. Yazmayı düşündüğü eserleri vardır.

Ağustos 1924'te *Safahat*'ın Altıncı kitabı Asım yayımlanır. Midhat Cemal, eseri kutlamak için, evinde bir toplantı düzenler. Âkif'le beraber Abdülhak Hamit, Süleyman Nazif, Cenap Şahabettin gibi dostları davetlidir.

Âkif doğrudan bir sürgün yaşamamıştır. Ancak, değişen siyasî ahvalle beraber, biraz da kırılgan olarak İstanbul'a dönen şair, bir inziva ihtiyacıyla kendine bir köşe aramaya başlamıştır. Yazamadığı şiirlerini yazacaktır. Bunlardan birinin de Millî Mücadele'nin destanı olduğunu belirtmiştik. Bir süre sonra, yakın dostu Abbas Halim Paşa'nın davetiyle Mısır'a gider. 1925 sonbaharında gittiği Mısır seyahatinden sonra geri Türkiye'ye dönmez. Fakat yıllar sonra anlaşılır ki bu gidişin bir sebebi de kendi vatanında potansiyel bir suçlu gibi görülmesi ve takip ettirilmesi olmuştur. Âkif, yaşadıklarından dolayı hiçbir zaman ne milletine ne de vatanına küsmüştür.

Şunu da ekleyelim: Mısır'a giderken, dostlarının ısrarıyla Diyanet İşleri Reisliğince çıkarılacak Kur'an tefsirinin meal kısmını yazma işini de üzerine almıştır. Zamanla ailesi de yanına gelir.

Bu yeni dönemde Âkif'in şiiri yeni bir safhaya girer. Yaşadığı iç hüznün şiirlerine de yansır.

Yedinci Safahat'ta yer alacak bu şiirlerin bazılarını dostlarına okumuş, bazı dostlarına Mısır'dan mektuplarla göndermiştir (1925). Ondan hep mücadele şiirleri okumaya alışmış olan bu dostlarından yeni şiirleri yadırgayanlar olur. O da şiirde asıl vadisinin bu olduğunu belirtir. Gölgelede yer alacak bu şiirler derin bir hüznle de birleşerek yepyeni bir kıvam ortaya koyar. Ama düşünülürse onun mücadele şiirlerinde bu özellikler coşku ve atılış olarak zaten vardır. Âsım'ın Çanakkale şehitleri bölümü, “*Necid Çöllerinden Medine'ye*” şiiri, “*Bülbül*”, “*İstiklâl Marşı*”... Âkif bir gönül ve yürek adamıdır. Çarpan, tutuşmuş bir yürek! Buradan giderek şiirinin ve hayatının da “adanmış”lığını açıklamak mümkün olur. Bir iman adamı olarak Âkif, tüm varlığını İslâm'a, vatanına, milletine (yüce ve kutsal olan değerlere) adamıştır diyelim.

1 Eylül 1928'de Kur'an çevirisini kabaca tamamlar. O yıl *Safahat*'lar Türkiye'de, Eşref Edip'in kontrolünde tekrar basılır.

1929 yılında, Kahire Üniversitesi'nde Türk edebiyatı dersleri okutmaya başlar Âkif. Hilvan'da oturmaktadır. Genelde münzevi bir hayattır onunki. Dersleri dışında Ezher'deki iki-üç Türk öğrenciyle görüşmeye çıkar sadece. Bunlardan biri, zamanla aralarında yakın bir dostluk kurulan Yozgatlı İhsan Efendi'dir.

Hintli Şair Muhammed İkbal'in eserlerine ilgisi devam eder. Zaten küçük yaşlardan itibaren okumaya başladığı Mevlana'nın Mesnevî'sini, biraz da İkbal'in şiirlerinin etkisiyle, tekrar ele alır. Kur'an mealini hazırlarken bir taraftan da Mesnevî'yi okuyup şerh eder. Çeviriden yoruldukça Mevla'nın Mesnevî'siyle dinlenmektedir.

Sonradan ortaya çıkan bir bilgiye göre Âkif Mısır'da Muhammed İkbal'le yüz yüze görüşme imkânı da bulur. İki şair ve aydın karşılıklı, İslam dünyasının o gün içinde bulunduğu durumlar hakkında konuşurlar.

Kur'an çevirisi tamamlanmıştır (1932). Ancak o sırada Türkiye'de Âkif'i rahatsız eden bazı gelişmeler yaşanmaktadır. Ezan Türkçeleştirilmiş, ibadetlerin de Türkçe yapılması konusunda bazı eğilimler ortaya çıkar. Bunun üzerine Diyanet'le arasındaki anlaşmayı fesheder.

Yedinci *Safahat*, Gölgele adıyla Mısır'da basılır (Şubat 1933).

10 Ocak 1935'te dostu Abbas Halim Paşa vefat eder. Uzaktan uzağa İstanbul'dan eski dostlarının ölüm haberini almaktadır. Bu ölümler onu manen çok yıpratır. Ancak kendisi de hastadır. Hastalığı ilerlemektedir. Hava değişimi ve tedavi için Lübnan seyahatine çıkar (22 Haziran 1935). Antakya'ya kadar gider. Gittiği her yerde ora ahalisince çok iyi karşılanır. İzzet ve ikram görür. Ancak bu hava değişiminden de bir fayda görmez. Hastalığı giderek artar. Ayrıca üniversitedeki ders yükü de artmıştır.

Yurda dönme kararı içinde daha fazla yer etmektedir. 1936 ders yılı sonuna kadar kalıp derslerini de ikmal eder. Yurda dönme hazırlığını kısa sürede tamamlar. Kur'an meal çalışmasını, dostu Yozgatlı İhsan Efendi'ye emanet eder. Eğer geri dönmezse yakmasını vasiyet eder.

Vatan hasreti dayanılmaz raddelere gelir. Tedavi için sessizce Türkiye'ye döner (18 Haziran 1936). Abbas Halim Paşa'nın kızı Emine Abbas'ın da ilgisiyle (küçükken Âkif'in öğrencisi olmuştur) önce Teşvikiye Sağlık Yurdu'na yatırılır. Bir süre sonra Beyoğlu'ndaki Mısır Apartmanı'nda sürer bu tedaviler. Dostları, sevenleri akın akın ziyaretine gelirler.

Mısır'dan İstanbul'a hasta olarak döndüğünde, Âkif'i ilk ziyarete gelenlerden biri Abdülhak Hamid olur. Fakat kendisi de hastadır. Âkif'in yattığı ikinci kata kadar çıkamaz, ona oradan selam gönderir. Nitekim Âkif'ten üç-dört ay kadar sonra da Hamid hayata gözlerini yumar.

Dostları ve sevenleri ardı ardına şairi ziyaret eder. Bir rivayete göre beş bin kişi ziyaret etmiştir Âkif'i. Gösterilen sevgi, vatana kavuşmuş olma sevinci şaire adeta hastalığını unutturur. Gelenlerle uzun sohbetler eder. Fakat hastalığı ileri bir aşamadadır. Tedaviler de bir işe yaramaz, gün gün ilerler.

Mısır Apartmanı'ndaki dairede, 27 Aralık 1936'da, akşam vakti hayata gözlerini yumar. Cenazesi ertesi günü Bayezid Camii'nden büyük bir katılımıla kaldırılır. Edirnekapi Mezarlığı'nda toprağa verilir.

“GÜNEŞE DARGIN ADAM”

MEHMET ÂKİF VE MISIR HAYATI

Canan OLPAK KOÇ*

“Siz mercanın âlâsını attıkça şişerken;

Biz, kumda çirozlar gibi piştikçe pişerken

...

Siz, yelkeni açmış, suyun üstünden akarken;

Biz küplere binmiş; size hasretle bakarken!

¹İnsaf ediniz: kopmayacak şey mi kıyamet?” (Safahat, 454)

Yunus Emre’nin dağdan şeyhine getirdiği odunlar kadar doğru olmaya gayret eden Mehmet Âkif, altmış üç yıllık ömrünün neredeyse on bir yılını Mısır’da geçirir. On üçüncü yüzyılda Yunus Emre nasıl ki coğrafyasının dilini, ruhunu bugüne taşımışsa Âkif de yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde ait olduğu coğrafyanın ve insanının kaderine ortak olmuş, zamanının ruhuna etki eden psikolojik, sosyal ve siyasal havayı mısralarına taşıyarak canlı kalmıştır. Bu ortaklık yalnız sınırların korunması için değil insanın “asrın idrakine” erişmesi umuduyla da olmuştur. Art arda gelen savaşlar, hızla bölünen topraklar, gittikçe güçten düşen Müslüman dünyası, yozlaştırılan mümin portresi şairin derdidir. Yıllarca bu dertten yola çıkıp kalemıyla, adımlarıyla her zaman kendi coğrafyasındaki ve diğer coğrafyalardaki Müslümanları uyarmaktan geri kalmamıştır. Bu tavizsiz direnişin, uyarıların ne kadar gerekli olduğu, şairin Müslüman dünyası için kaygılarının haklılığı, kısım kısım başlayan Anadolu toprakları işgaliyle bir kez daha ispatlanır. Nihayetinde de Milli Mücadele başlar. Doğup büyüdüğü şehir olan İstanbul’dayken durumun farkına varan ve kalemıyla çabalamaya başlayan Mehmet Âkif, Anadolu’ya geçerek fiili mücadelesini de hızlandırır. Seyahatleri, verdiği vaazlar, mebusluğu, şairliği bunun bir parçasıdır. Ancak her tavır ve davranışlarıyla fayda sağladığı yeni ülkenin kuruluşunun ardından yaşanan bazı gelişmeler onun farklı kararlar almasına neden olur. İlk meclisin dağılması ve kişisel sebepler birleşince gerekli gördüğü yolculuğa hazırlanır.

* Doç. Dr. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, colpak@mehmetakif.edu.tr

¹ Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, Haz. Mehmet Ertuğrul Düzdağ, İstanbul, Şule Yayınları, 1999, s.454.

مُشَارِقَاتُ قِيَمٍ

دین، فلسفہ، ادبیات، حقوق و علوم دین باحث ہفتہ لاق رسالہ در

محل اوریہ:

درمعدنہ یکی پوستہ عالمہ فارشوندہ
واترہ معلومہ در

مسکونہ مولانی آقا جیدہ معالجہ دینیہ لولہ اولیور
درجہ ایلمہ دینیہ آقا جیدہ معالجہ دینیہ

مؤسسہ لری: ایوالہ لری العادین - ج. اشرف ادیب

سنہ لری القیامہ
۳۵ ۶۴
۵۴ ۹۰
۵۵ ۱۰۰

درمعدنہ
ولایتہ
۵۵ ۱۰۰

تاریخ تأسیس:

۱۱ ثور ۱۳۲۶

درمعدنہ نسخہ سی ۵۰ پارہ در

قیرلہ در مولو یورو الہ کوندریازمہ سنوی
۲۰ شروش قندہ آلیہ

درمعدنہ پوستہ ایہ کوندریازمہ ولایت یولی الخ اولیور

برخی مہ

۳۲۶ شعبان ۷ پنجشنبہ ۲۱ اگستوس ۳۲۶

عدد: ۲

و ضروریات حیانتک تدارکی امرندہ ابناء نوعند برطائعہ ابلہ مجتمعا
یشاق مجبوریہ طیمیدندہ در . ابتدا عالمہ و بعدہ قبیلہ و عشیرتک
صورت نجم و قرا و قصباتک و مدائن عظیمہ نک کیفیت تشکیلی بواسطہ
اوزرینہ وجود پذیر اولمشدر .

چہرہ و سیالریک اختلافی نسبتہ طبع و اوصاعلری مختلف اولان
افراد بشردن بیکرچہ نفوسک برعکسہ اجتماعی جر منفعت و دفع
مضرت سائقسبلہ نزاع و فزاعی داعی اولہرق الحکم لمن غلب
قاعدہ سنجہ کیر صغیری، قوی صغیری نحو واقنا اطلق قوانین طیمیدند
اولسبلہ جناب اسقار نظام کائنات، حفظ نظام مخلوقات و تأسیس قواعد
مرعبہ عدل و اخوت و مساوات ایچون احتیاجات زمانیہ و مکانیہ
کورہ پنمبران عظام واسطہ سبلہ صحت و کتب مقدسہ تیئیل و متفقہ
اولدینی اوامر و مناهی اعتباریلہ شرائع وادیق واجب الاتباع والتبیل
الطشدر .

علامہ منطق، اشرف انواع مخلوقات اولان نوع انسانی حیوانات
سارہون خاصہ نطق ایلہ تمیز و توصیف و حیوان ناطق و مدلیہ تریف
الطشدر . اشبو تریف ابلہ انسان درکۂ حیوانیتدن قوریلہ میجی
بدیداردر . زیرا انطقدن مقصد . تصویرام ایچون برطایم حروفی
تشکیلی ایدن صوت ایسہ، بوخاصیت بالعموم حیواناتدہ موجود اولدینی
عیانا مشہوددر .

انسانی حیوان ناطق صورتیلہ درکۂ برساندن تخلیصہ چالشہق
عقل معاش و معاد اعتباریلہ ایکبہ منقسم و عقل معاش ایسہ حیواناتدہ
انساندن زیادہ موجود اولدینی برام معلوم و متفہمدر . زیرا حیوان

صراط مستقیمک دوامتی تحیدہ یکنزان اولان مطبوعات عثمانیہ
عرض شکران ایدرز . حقیردہ کوستریلن التفات و توجہاتہ اعلامی
لیاقت ایدہ ملکلکمز محض توفیق آسپہ وابستہدر . والله الموفق .

حکمت ادیان

برمدتیزو اورویادہمودہ حکمتہ کین دینزلک ویا احکام دینیہ
عدم مبالات هلق . تدریجاً عملاک شرقیہ دخی سرائیلہ نیک و بدی
تفریقہ مقتدر اولیان ویا تفریق ایچون بر لحظہ ذهنی تعاب ایتک
ایستہمین بر جوق ذوات دیندارلری عادما معیاددن عد ابلہ دیندن تیری
و دینزلکی عنوان مذہب ویا اساس حریت صورتیلہ تلقی ایتکدہ
اولدیلری منظور باصرہ تأسف اولمقدہدر .

طبیعت بشریہ، فی الواقع فطرت اصلیلہ اعتباریلہ حریتہ میالوحریت
قول و فعل تنقید ایدن هر درلو عقائد و احکامدن تفرق آزادہ قیل و قال
ایسہدہ، حفظ نظام عالم وبقای نوعخی آدم ایچون دینک لزومی ضروریدر .
بالعموم ادیان، وضع اصلیلری اعتباریلہ تہذیب اخلاق و بین الافراد
منع نزاع و شقاق ایچون وضع و تأسیس بیوراش برر قانون حکمت مشعون
الہدیرلری .

خلقة مدنی بالطبع براملش اولان نوع انسان منقرداً بر طایع
تہستہدہ ویا بر صحر و سطندہ یشامی عذیم الامکان اولسبلہ لوازم معاش

Önce İstanbul'dan Ankara, sonra Ankara'dan İstanbul ve ardından uzun bir misafirliğin habercisi olan Mısır yolculuğu böyle birbirini izler. Bu göçe; küslük, kaçış, sürgün, muhaliflik gibi çok çeşitli sıfatlar verilmiştir. Her yoruma uygun sebepler de bulunmuştur. Bu yorumlar zaman zaman, ön planda tutulması gereken Âkif portresini perdelemiştir. Özellikle “şapka inkılâbı karşısındaki durumu ve Cumhuriyet devrindeki inkılâplar döneminde yurt dışında sessizliğe bürünmesi onun edebi şahsiyetini gölgelemiş, şahsiyetine edebi kimliğinden daha çok ideolojik ve Kemalist bir pencereden bakılmasına imkân tanımıştır.”² Ancak şairin büyük bir kadirşinaslıkla kendi kaleminden doğrudan tespit edemediğimiz Mısır hayatını başlatan gerekçelere bugünün Âkif okuru olarak *duyarlı bir yüreğin misafirliği* demek daha ince bir adlandırma kabul edilebilir. Zira Mısır, Âkif'in yer yurt arayarak gittiği bir yer değildir. Kaldı ki şair için en büyük zulümlerden biri, “Canı cananı bütün varımı alsın da Hüda/ Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda” diye mısralara döktüğü vatan sevgisidir. Böylesi bir yakarıyla sesini Allah'a duyurmaya çalışan bir kişinin on bir yıla yakın bir süre başka bir yerde kalmasında gönüllülüğün çok fazla etkisi olduğunu söylemek zordur. Zaten Mısır'da kaldığı müddetçe evini özleyen, memleketinin toprağını, buz gibi havasını, suyunu özleyen bir insanla karşılaşır okur.³ Şairin, göçünün sebeplerini öğrenemediğimiz kaleminden bu büyük özlemi takip etmek güç değildir.

Bu sebeple Mehmet Âkif'in uzun bir aradan sonra 1924 ve 1925 yılında iki kez gidiş gelişle başlayan, sonra devamlı bir kalışa evirilen Mısır misafirliğini, öne sürülen gerekçeleri; oradaki yaşantısı ve dönüşü olarak değerlendirmeye çalışmak ve daha derli toplu bir şekilde şairin hikâyesini okura sunmak faydalı olacaktır.

ÇÖL RÜZGÂRINA DOĞRU “YOLCULUK ÖNCESİ”

Nasıl ki şairlerin kalemi milleti etkiler ve onun dönüşümünü sağlarsa toplumların siyasal tarihi de şairlerin kalemini etkiler. Şiirle tanışma serüveni sonradan “asıl vadim” dediği tarzla başlayan Âkif de böylesi bir şairdir. Sezai Karakoç'un onu, “toplumun var veya yok olma savaşını şairlikten önde tutmuş bir şair”⁴ olarak tanımlaması boşuna değildir. Osmanlı'nın en sıkıntılı döneminde açtığı gözleri kapanana kadar benzer başka sıkıntılara da şahitlik etmiştir. Ak ile karanın ayrımının zor olduğu günlerde bir mıknaatıs gibi doğrunun kendisini çekim alanına alması, karşısına çıkacak çetin yolculuğu umursamadan ve aklına bir an tereddüt getirmeden yollara düşmesi bu yüzdendir.

Milli Mücadele yıllarında Mehmet Âkif'in ilk yolculuğu Balıkesir'dir; ardından da İstanbul'dan Ankara'ya geçecektir. İstanbul'da vatanın kurtuluşu için başlattığı kişisel seferberlik ve Müslümanlar üzerindeki etkisi fark edilmiş ve Kuva-yı milliyecilere destek için Ankara'ya Gazi Mustafa Kemal tarafından davet edilmiştir. Çünkü o, söz ile direnişin önderidir. Bu nedenle Anadolu'dan başlayan mücadelenin yayın organı Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde, “İslam şairi

Âkif, Ankara'da” diye haber yapılarak şehre kabul edilir. Şair böylesi bir karşılamanın ardından geldiği şehirden sonradan sessizce çıkıp gidecektir. Ne olmuş da İslâm şairi Âkif sessizce İstanbul'a dönmüştür?

Mehmet Âkif, karma bir meclis olan I. Mecliste milletin vekilidir. Her ne kadar resmî olarak Burdur vekilliği meclisçe verilmişse de Âkif son yıllarında kürsü kürsü dolaştığı şehirlerdeki insanların gönlünde bu payeyi çoktan almış, Anadolu'nun temsilcisi olmuştur. Ancak I. Meclis 1923 yılında genel seçim kararıyla dağıtılır. Onun gibi birçok kişi için hayal kırıklıkları da oluşmaya başlar. Çünkü ikinci dönemde arkadaşlarıyla beraber tasfiye edilmiştir. Âkif de mayıs ayı başlarında ailesiyle birlikte sessiz gidişine karar vermiş ve İstanbul'a dönmüştür.⁵ İleri tarihlerde Mısır'dan kızına yazacağı mektupların birinde yakın arkadaşı Mithat Cemal'in “Biz dünyaya gelmemiş, İstanbul'a gelmişiz”⁶ cümlesini hatırlatan Âkif'in; çok sevdiği İstanbul'a gelişi bir özlem sonucu dönüş değildir bu nedenle. Aksine İstanbul'a gelmek demek, Âkif'in vekil olmaması, maaş almaması demektir. Oysa ailesini geçindirmesi gerekir. Ne elinde yirmi yıllık memurluğundan ne de üç yıllık mebusluğundan bir şey vardır. Maaş da bağlanmamıştır. Milli mücadelenin yayın organlarından biri haline gelmiş olan dergisi de kapatılır. Geçim kaynakları yok edilerek iş yapabilme imkânı elinden alınır. Böylesi bir zamanda dostları devreye girer. Kendisi nasıl ki kötü gün dostu olabilmişse dostları da ona karşı oldukça vefalıdır. İstanbul'a dönüşünden sonra maddi sıkıntı yaşayacağı için bir iş tutturmak isteyen şaire bu dostları yardım eder. O günlerde Abbas Halim Paşa⁷ ona Mısır'da kış aylarında ders vermesini teklif eder. Bunun üzerine, Abbas Halim Paşa'nın daveti ile Mısır'a gider.⁸

Şair için Mısır coğrafyası bilindik bir yerdir. Daha önce yaptığı iş nedeniyle de seyahatlere alışkındır. Bu seyahatlerin bazıları Mısır'a olmuştur. 1913 sonu 1914 başında, Birinci Dünya Savaşı öncesinde ilk kez gittiği ülkeye ikinci kez 1915 yılında gider. İlk gidişi hakkında bilgiler veren Eşref Edip “İlk defa 23 Aralık 1913 yılında Mısır'a giden Mehmet Âkif, Mısır'ın gezilecek yerlerini gezip görür”⁹ der. Orada sonradan ‘Mübarek Nil’ diyeceği ve hayranlık duyacağı manzaraları seyreder. Nil Nehri sahilindeki El-Uksur şehrinde kalır. El-Uksur şiirinde de buraları anlatır. Nil'in güzelliğine dairse Fir'avun ile Yüz Yüze'de:

Fakat, bu “Nil-i Mübarek” mezar kadar hissiz:

Bütün sevâhili boğmuş, gömerken emvâcı,

Ne vardı bir acı duysaydı? Şöyle dursun acı,

Huzur içinde, sanırsın ki ninniler duyuyor:

Semayı altına sermiş, derin derin uyuyor! (Safahat, 433) mısralarını yazar.

⁵ Mehmet Ertuğrul Düzdağ, *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar*, İstanbul, 1987, s. XLVIII.

⁶ Ömer Hakan Özalp, *Mehmet Akif Ersoy'un Aile Mektupları*, Burdur, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 116.

⁷ Abbas Halim Paşa (1866-1934) Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın neslinden olup, Osmanlı devletinde valilik ve bakanlık yapmış olan Abbas Halim Paşa, son sadrazamlardan Said Halim Paşa'nın kardeşidir.

⁸ Mehmet Ertuğrul Düzdağ, *Mehmet Akif Mısır Hayatı ve Kur'an Meali*, İstanbul, Şule Yayınları, 2011, s.5.

⁹ Eşref Edip, *Mehmed Akif Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, Haz. Fahrettin Gün, İstanbul, Beyan Yayınları, 2010, s. 85.

² İbrahim Öztürkçü, “*Mehmet Akif'i Nasıl Bilirdiniz?*” Âkif'in Vefatından Sonra Yeni Adam Dergisi'nde Yapılan Anketi, Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 2015, S. 12, s.14.

³ Bu konuda Fevziye Abdullah Tansel'de birincil kaynakların az sayıdaki mektuplarıyla orada yazdığı şiirler olduğunu söyler. Bkz. Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Akif*, İstanbul, İrfan Yayinevi, 1945, s. 121.

⁴ Sezai Karakoç, *Edebiyat Yazıları III- Eğik Ehramlar*, İstanbul, Diriliş Yayınları, 2013, s. 17.

İkinci gidişinde yine vazifelidir. 1915 yılında Hariciye'ye bağlı Teşkilat-ı Mahsusa heyeti-ne katılarak Necid'e gider. Necid Şeyhi'yle görüşecektir. Yol üzerinde Mısır'a uğrar. Üçüncü gidişiyse işte mebusluğu bırakıp İstanbul'a döndüğü bu yıllardır. Paşanın davetiyle 1923/1924 yılı kışlarını Mısır'da geçirir. 1925 yılı sonundaki gidişinde de 1936'ya kadar burada kalır. Yani Âkif, uzun süre kalacağı beşinci gidişinden önce ilk ikisi kısa ziyaretler olmak üzere dört kez Mısır'a gitmiştir.

Mehmet Âkif'e, Abbas Halim Paşa'nın yardım etmesi şaşırtıcı değildir. Âkif, paşanın içten duygularını açtığı, güvendiği, yüksek erdemler bulduğu dostudur¹⁰. Öyle ki bu yakınlık için paşa: “Bu onun talihi değil, benim talihimdir. Âkif ne zaman olsa bir Abbas Halim bulurdu; fakat ben bir Âkif'i nasıl bulurum?” demiştir. Âkif de bu yakınlığı onaylayarak 1934 yılında paşanın vefatı üzerine “Ehl-i iman dese layıktır O'na hayrunnas İbn-i Abbas ile haşrolsun, İlahi Abbas...” beytini yazar. *Safahat*'daki; “El-Uksur'da”, “Tebrîk” ve “Bir Ariza” isimli şiirlerini “Emir Abbas Halim Paşa Hazretleri'ne” diyerek ona ithaf etmiştir. Böylesi sevgi birlikteliğinde iki dosttan birinin zor zamanlarında diğerine destek olması garip değildir. Nitekim Mısır yaşıntısı boyunca da aynı ilgiyi hem kendi hem ailesi görecektir.

Abbas Halim Paşa, eskiden beri şairin destekçisidir. Âkif, arkadaşı Eşref Edip'in “Sebilürreşad” adlı dergisinde yazmaya başlayınca paşa orada da yanındadır. Zaten dergiye varlıklı insanların katkısı bilinir. Derginin ikinci yıl dağıtılan beyannamesindeki ifadeler bunu doğrular niteliktedir. M. Suat Mertoğlu, “Beyannamede dergiye maddî katkısı “ashâb-ı hamîyyet ü takvadan dindar bir zat-ı muhterem” sözleri eşliğinde takdim edilen zatın da Abbas Halim Paşa olduğunu tahmin ediyoruz” diyerek belgedeki şu cümleleri ekler: “İki senedir Sırat-ı Müstakim ile neşriyât-ı müfidede bulunarak tesirât-ı hasenesini gördük ve bütün âlem-i İslâm'ın teveccühlerine mazhar olduk. Şimdi de burada ashâb-ı hamîyyet ü takvadan dindar bir zat-ı muhterem “Sırat-ı Müstakim”in faidesini tamim maksadıyla yüzlerce abonenin posta ücretiyle kâğıt ve tab mesarifini temin eylesmesinden nâşi (meccânen) irsâl imkânı hâsıl olduğundan 83. numerodan itibaren irsâlâta başlanmıştır.”¹¹ Eşref Edib de Âkif'in Mısır'da yaşadığı süreç için “Abbas Paşa orada olmasaydı Mısır onun için karanlık bir yer olurdu”¹² der. Yine de “Mısır'a gidişinin gerekçesi bir dostun yardım elini geri çevirmemek midir, başka hangi olaylar buna sebep olmuştur?” sorusu üzerine düşünülebilir.

Âkif'in mebusluğu sonrası İstanbul'a döndüğü yıllar zordur. 1923 yılı Mart ayının son günlerinde, yakın arkadaşı olan Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey'in öldürülmesi hadisesi üzerine gerilen ortamdan rahatsız olur.¹³ 1925 yılı Haziran'ında Türkiye'ye döndüğünde rahatsızlığını haklı çıkaracak ciddi karışıkların yaşandığını gözlemler. Şeyh Said isyanı sonrasında Takrir-i Sükûn Kanunu ilan edilmiştir. Âkif'in bir dönem başyazarlığını yaptığı “Sebilürreşad” da dâhil olmak üzere İstanbul'daki muhalif gazete ve dergiler kapatılmış, yakın arkadaşı Eşref Edib

tutuklanarak Şark İstiklâl Mahkemeleri tarafından yargılanmıştır.¹⁴ Kendisine doğru yaklaşan tehdidin farkına varır.

İstiklal Marşı şairinin Mısır'a gidişiyse ilgili en bilindik iddia, onun yeni rejime ve idareye küstüğüdür. Bu küslüğün sebebiyse kimilerine göre şapka giymemek içindir. Oysa, Âkif'in Mısır'a gittiği yıllarda şapka devrimi henüz yapılmamıştır. Hatta yeni ülkenin Cumhuriyet Meclisinin milletvekilleri fes giymektedir. Üstelik Edremitli şair ve Balıkesir Çağlayan Gaze-tesi sahibi Ruhi Naci Sağdıç'ın hatıralarında bulunan şu anekdot hadisenin aslının ne olduğu konusunda önemli ipuçları barındırır. Âkif, Mısır'a hareket etmeden yaklaşık yirmi gün önce bir dost toplantısında Neyzen Tevfik'in şapka bahsini açması üzerine: “Şapka için artık icmai ümmet var. Tabi ki giyeceğiz” demiş ve ertesi gün başına bir kasket almıştır.”¹⁵

Bu iddiayı anlamsız bulan kişilerden biri de Faruk Nafiz'dir.¹⁶ Nafiz, Âkif'in şapka hakkında “Serpüş değiştirmek bence mühim değildir. Şapka da, kalpak da müsâvî... Elverir ki kafaları değiştirmeli! Bunu yapabiliyor muyuz, mesele burada!” dediğini söyler. Bu yorumdan sonra Nafiz “Bahis kapandı. O günden sonra, Mehmed *Âkif'in* şapka giymemek için son yıllarını Mısır'da geçirdiğini söyledikleri zaman, hep bu sahneyi hatırladım”¹⁷ der.

Şefik Kolaylı ve onun gibi bazı arkadaşlarıysa daha gerçekçi bir başka sebebe dikkat çeker. Onlar, Âkif'in “Arkamda polis hafiyesi gezdiriyorlar, ben vatanını satmış ve memleketine iha-net etmiş adamlar gibi muamele görmeye tahammül edemiyorum ve işte bundan dolayı gidiyorum”¹⁸ dediğini aktararak şairin kendi cümlelerini delil gösterirler. Bu yorumlardan rahatsız olan Kolaylı da yakın dostu için;

“*Âkif'e* yobaz dediler, softa dediler, şapka giymemek için Mısır'a gitti dediler. Hayır arkadaşlar, hayır. *Âkif*, cumhuriyete inanmıştır. *Âkif* bu vatanın selametini ve bu memleketin yükselmesini herkesten çok istemiştir. *Âkif*, vatan sevgisini aile sevgisinin üstünde tutmuştur. Bir vatan haini gibi arkasında polis hafiyesi gezdirilmesine ve adım adım takip edilmesine tahammül edemediği için öz vatanını terk edip Mısır'a gitmek zorunda kalmıştır”¹⁹ şeklinde tarihe not düşer.

¹⁴ Caner Arabacı, “*Eşref Edib Fergan ve Sebilürreşad Üzerine*”, Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, Edit. Yasin Aktay, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, C.6, s.96.

¹⁵ İsmail Hakkı Şengüler, *Mehmet Âkif Külliyyatı*, İstanbul, Hikmet Neşriyat, 1992, C.10, s.356.; Hasan Basri Çantay, *Âkifname* (Mehmed Âkif), İstanbul, Ahmed Said Matbaası. 1966, s. 262.

¹⁶ Mehmet Akif'in Faruk Nafiz'e özel bir ilgisi ve sevgisi vardır. Mithat Cemal Kuntay'ın kendisi için düzenlediği bir gecede konuk olarak Faruk Nafiz'i gören Âkif bütün ısrarlara rağmen Asım şiirini okumaz. Aksine Faruk Nafiz gibi bir şairin olduğu yerde onun şiirinin okunmasının gerektiğini söyler. (Kuntay, 2020: 149-151) Böylesi bir iltifata nail olan Faruk Nafiz de Akif'ten sitayişle bahsetmiştir. Fakat 1920 ve 30 arasındaki Âkif'e karşı yürütülen genel muhalefet havasının korkusuyla kendisiyle yapılan bir röportajda Âkif'i üstü kapalı düşünce şairi diye bir kategoride değerlendirir. Ancak yine de satır aralarında onun zannedildiğinin ötesinde bir şair olduğunu da ekler. Bu konuda bkz. Beşir Ayvazoğlu, Mehmet Akif, Faruk Nafiz ve “İkinci Mektup”, Akif Salnamesi 2- Mehmet Akif ve Çevresine Dair Araştırmalar, Edit. Tahsin Yıldırım, İstanbul, Mahya Yayıncılık, 2020.

¹⁷ Faruk Nafiz Çamlıbel, “*Nasıl Tanıdım? Mehmed Âkif*”, Yedigün, 1941, S. 450, 20 Birinciteşrin 1941, s. 9.

¹⁸ Şengüler, *a.g.e.*, s.10.

¹⁹ Şengüler, *a.g.e* s.359.

¹⁰ Mehmet Ertuğrul Düzdağ, Mehmet Âkif Hakkında Araştırmalar II, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi Yayını, 2006, s. 57-58.

¹¹ M. Suat Mertoğlu, Sırat-ı Müstakim Mecmuası Açıklamalı Fihrist ve Dizin, İstanbul, 2008, s.31-32.

¹² Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 192.

¹³ Ali Şükrü Bey, Meclis'te “İkinci Grup” diye anılan muhalif mebusların lideri ve sözcüsü durumunda idi. (Düzdağ, 1999, 55)

Şair, vatanının selametine inanmış olmasaydı Mısır’a gidişinde ve dönüşünde tarihin kaydettiği suskunluğu ve olgunluğu göstermiş olmazdı. Ertuğrul Düzdağ, Âkif’in, kendisine karşı tutululan menfi tavrı zamanında fark edip direnmemesi ve vaktinde uzaklaşmış olmasını bugünün insanı için bir şans telakki eder ve şöyle açıklar:

*Âkif, kendisini vatanından uzaklaştıran ve gayesinden mahrum bırakan bir rejim aleyhinde -bütün mağdur ve mazlum haline ve kapılabileceği hiddete rağmen- tek kelime bile etmeyerek, vatan sevgisinin ve olgunluğunun yüksek derecesini bir kere daha göstermiştir.*²⁰

Şairinse Mısır’a gidişiyle ilgili suçlayıcı yorumlara tek tepkisi yine şiiriyle olacaktır. “Bir Ariza” şiirinde “Son son, Hadi sen, kumda biraz oyna! demişler” dizesiyle karşılık verir. Bir gazete yazısına gönderme olan bu mısralarla ilgili Eşref Edib: “Gençliğinin kısm-ı azamını hamamda geçirmiş bir yazar, CHP’nin resmi gazetesinde bir başmakale yazmış... Âkif’e “Hadi git artık, sen kumda oyna!” demiş... Âkif bunu da okuyor... Ve artık Türkiye’de duramıyor”²¹ yorumunu yaparak şairin itibarsızlaştırmaya maruz bırakıldığını söyler.

Âkif, kırgındır ancak fiili olarak karşıt bir hareketin içinde bulunduğu söylenemez. Dönemin muhalif isimlerinden Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi’nin anlattıkları da zannedilenin tersini gösterir. Sabri Efendi, Âkif’e hayrandır ancak “Muhalefet yaparken kendisine katılmadıkları için Âkif ve diğerlerine kırıldığını söyler.” Mısır’a gidişi hakkında söylenenlere karşı net bir cevap vermemiştir. Bunun nedenini de Mustafa Sabri Efendi’nin oğlu İbrahim Sabri Efendi’nin Türkiye’de kendisine yapılanları neden tenkit etmediğine dair sualine verdiği cevabında anlatır:

*“İbrahim Bey, ben yalan söylemem; Allah şahiddir, yemin de etmem... Yeminim olsun ki, mecalim kalmadı; kendimi toparlayamıyorum. Bu yapılanlar bana çok ağır geldi. Perişanlığımın derecesini size şöyle anlatayım: secde-i sehivsiz namaz kılamaz oldum. Yahu namazda dalıp gidiyorum zihnim öyle perişan...”*²²

RÜZGÂRLI YILLAR “MISIR HAYATI”

Şairi ihtiyarlatan, çocuklarını büyüten Mısır’a üçüncü ve dördüncü gidişinde Mehmet Âkif, yılın yarısını bulacak şekilde ders verme amacını taşısa bile süreli kaldığından yerleşik bir düzen kurmaz. 1925 öncesi bu gidişlerde iki yıl boyunca Abbas Halim Paşa’nın köşkünde misafir edilir. Paşanın Hilvan’daki büyük sarayı karşısında bulunan küçük köşkü kendisine ayrılmıştır. Köşkün yanında, içinde ceylanlar bulunan bir bahçe de bulunur. Bahçeye bakan Rüstem Ağa adındaki bir Arnavut, aynı zamanda Mehmet Âkif’e de hizmet etmekte, çayını-kahvesini yapmaktadır²³. Âkif, bu sürede paşanın çocuklarına edebiyat dersleri verir. Eşref Edib’e göre Âkif, burada sakin, müsterihtir. Hayatının en huzurlu zamanlarını orada yaşamıştır.

Onun için verimlidir de. Fir’avun ile Yüz Yüze şiirini burada yazar. Şiir, Abbas Halim Paşa’nın eşi “Fahrü’n-Nisâ Emîre Hadice Hanımefendi Hazretlerine” ithaf edilmiştir.²⁴ Uzun süre kalacağı beşinci gidişindeyse önce yine Abbas Halim Paşa’nın köşkünde misafir edilir. Ancak bu sefer dönüş belli değildir. Eşi ve oğulları da ardından gelir. Ailesinin gelmesiyle nüfusu artan şair, Hilvan denilen bir yerleşim yerinde çölün yakınında küçük bir evi kiralar ve oraya yerleşirler. Öte yandan aradığı asıl huzurun sadece vatanında olduğunu bildiğinden hiçbir şey onu memnun etmez. Mithat Cemal, o günleri için “Ne güneşin kahkahaları, ne altın tavanların avizeleri göğsünün içindeki karanlığı sarsamıyordu ve güneşe dargın bir adam, önüne eğilmiş düşünüyordu: içinden vatanı sökölüp koparılan toprak yığını gibi kapkaranlık bir Âkif”²⁵ şeklinde tasvir eder.

Hilvan’daki bu evde eşi ve iki oğluyla beraber yurduna dönene kadar kalır. 1932 yılında Mısır’a giderek onları ziyaret eden Eşref Edib, kaldığı odayı şöyle anlatır: “Eşya namına odasında birkaç kanepe, iki demir ayak üzerine konulmuş birkaç tahtadan ibaret karyola vazifesini görür bir şey, bir hasır seccade, bir çift nalın, bir divit, bir de duvarda Hikmet Bey’in Afganistan’dan gönderdiği bir seccade. Bu seccade lüks sayılırdı.” Üstat evden eve taşınırken “konu-komşu eşyasını görmesin diye” geceleri taşındığını söylemiştir... Üstadın evi, daha sonra bir su küpü ile zenginleşir. Ziyaretine gelen İhsan Efendi’ye şöyle müjdelar: “Çok zamandan beri bir su küpü almak istiyordum. Nihayet aldım. Şimdi böyle suyumuzu soğutup içiyoruz.” Yine evinin bir başka malzemesi üstadın yazılarını yazdığı divitidir. Bir gün damadı Ömer Rıza (Doğrul), divite bakarak kayınvalidesine: “Yirminci asır muharririnin yazı takımına bakınız!” der. Hanımı, damadın bu sözünü kendisine aktarınca; “Ömer Rıza, divite bakmasın; içerisinden çıkana baksın” der. Ama ardından da mahviyet tavrını gösterir: “İçinden bir şey çıktığı yok ya. Laf olsun diye söyledim.”²⁶

Yapı itibariyle yürümeyi seven, gezip görmekten hoşlanan Âkif, bütün Mısır seyahatlerinde ülkeyi elverdiğince tanımaya çalışır. İşin içine çalışma hayatı da eklenince ülkeyi, özellikle Kahire’yi daha iyi tanır. İlk gidişinde dolaştığı Nil Nehri sahilleri yerini Ezher Üniversitesi, tarihî Tolunoğlu Mescidi, Tahrir Meydanı, Revak-ı Etrak, bir Osmanlı eseri olan Kavalalı Mehmet Ali Paşa Camii, Han Halili Çarşısı’na bırakır. Mısır’a eğitim için gelen ilim adamları ve öğrencilerle dostluğu da günlerini iyi değerlendirmesini sağlayacaktır. Fakat işler istediği gibi gitmez. Gurbettedir, kendisi dışında asabiyet rahatsızlığı olan bir eşi ve yaşları gereği farklı sorunları olan iki erkek çocuğu vardır. Bir de kum fırtınaları eklenince coğrafi şartlar, ailevi durumlar sosyal hayatının sekteye uğramasına neden olur. Günlerini, kızına yazdığı mektuplarda görüleceği gibi, ev işlerinde eşine destek olarak, okuma-yazmayla meşgul olmaya çalışarak geçirir. Dışarıya çıkması için para gerekir. Fakat özel sebepler her zaman çalışmasını da engellediğinden Âkif’in cebi boştur.

²⁰ Mehmet Ertuğrul Düzdağ, Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar II, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi Yayını, 2006, s. 58.

²¹ Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 153.

²² Düzdağ, M. E. (2011). s.313-314.

²³ Düzdağ, M. E. (2007). s.300.

²⁴ Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 208.

²⁵ Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Akif*. İstanbul, Timaş Yayınları, 2001, s.160.

²⁶ Eşref Edip, *Mehmed Akif Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, Haz. Fahrettin Gün, İstanbul, Beyan Yayınları, 2010, s. 216-217.

“ŞAHİTLİKLERLE” MISIR HAYATI

Mısır’a gidene kadar “Âkif şehrin içine gerçekten giren ve feryad ü figan koparan bir şairdir.”²⁷ Bu feryatların yerini Mısır’da sessizlik alır. Buna rağmen mektuplaşmalarından edinilen bilgilerle orada da vatanını çok seven bir şairi, fedakâr eşi, evlatlarına düşkün bir aile babasını, sevecen bir dedeyi, mesleğini seven hocayı, iyi bir dostu görmemek mümkün değildir. Hatta sessizlik dönemi, okurun farklı Âkif portreleriyle karşılaşmasını sağlamıştır denilebilir. Bunu sağlayan en önemli şahitlikse aile mektuplarıdır.

Mısır-Hilvan’dan kızı Suat ile damadı Ahmet Bey’e gönderilen mektupların ilki 1 Mart 1344 (1928), sonuncusuysa 23 Mart 1936 tarihlidir.²⁸ Kırk yedi mektuptan oluşan koleksiyonun 43 tanesi Âkif’in, 3 ü eşinin, 1 tanesi de oğlu Emin’in kaleminden çıkmıştır. “İki gözüm Suad” diye seslenilen mektuplarda Âkif’in bir ara Abbas Halim Paşa’nın sarayında oturduğu hatta paşa İstanbul’a göçünce sarayın selamlık tarafına taşındıkları yazılıdır. Aile bireylerinin durumu hakkında da kızına haber iletir. Eşi İsmet Hanım’ın rahatsızlığı orada da devam eder. Bir ara rahatsızlığına ilave olarak İsmet Hanım’ın uykularını bölecek denli parmaklarını dolama sarmıştır. Asabiyet hastası da olan anne, Mısır’da kızından gelecek mektuplarla teselli olduğundan şair, kızına ve damadına sık sık yazmalarını, yazmakta gecikmemelerini çünkü eşinin bundan çok olumsuz etkilendiğini söyleyerek onları tembihler. Onun için de bu mektuplar teselli kaynağıdır. Mektup gelmediğinde üzülr, kendisi yazamadığında kızından “kusurumuzun bu sefer de affını rica ederiz” diyecek kadar naziktir. Bu gecikmelere gösterdiği duygusal tepki şairin ailesinin orada nasıl özlem içinde olduğunu ispatlar.

Suad’a kardeşleri hakkında da bilgi verir. Oğlunun biri yatılı mektepte okur. Her ikisi de yaş icabı hassas dönemlerde olduğundan oğullarının zaman zaman şairi düşündürdüğü fark edilir. Ancak torunu Ferda’nın resimleri ve büyüme emareleri mektupların havasında daha baskındır. Ferda, Mısır’da dedesi, anneannesi ve dayılarının sevincidir. Bazı mektuplarda onun rahatsız olduğunu öğrendikten sonra eşiyle kaygıları artar. Ve sık sık bilgi almak isterler. Mısır’dan giden ve oraya gelen mektuplara ilave edilen resimler vardır. Resim çıkarmak o kadar zordur ki, Âkif bir defasında torunu Ferda’nın resmi karalamamasını diler. Dilekleri kadar uyarıları da dikkate değerdir. Damadının tayininin çıktığını öğrendiği bir başka mektupta kızı Suat’ın bu tayin nedeniyle ettiği sitemine karşılık onlara öğüt verir. Vatanın her tarafının aynı olduğunu ve her yere hizmet etmekle sorumlu olduklarını ifade eder ve “başka türlü ne yaşamak ne yaşatmak imkânı yoktur”²⁹ der. Bu sitemlere neden olan günlük sıkıntıdan kurtulup bir şeylerle meşgul olması için önerilerde bulunur. Keman çalıp çalmadığını sık sık sorar. Oruç tutup tutmadığını öğrenmek ister. Çalışmasını, resim dersi vermesini ister. Çocuklarından beklentisi kendi rahatlarından çok, etraflarını düşünmeleridir.

Âkif, Mısır’da bile halktan yanadır. Halkı düşünür. Karısının sıcaktan şikâyet etmediğini söylediği satırların devamında dışarıda işi gücü olan ümmet-i Muhammed’in tutuştuğunu haber vererek yine kendi rahatlarından ziyade başkalarının halini merak eder.

Mektupların bir başka yüzü, maddi durumlarıyla ilgili olan satırlardır. Oradaki günleri sadece vatan hasretiyle değil geçim derdiyle de zor gelir. Kimseden para istemeyecek denli gururlu olan şair, “Hamallık yapmaya da razıyım” diyecek kadar maddi sıkıntıya duçar olmuştur.³⁰ Durum iç açıcı değildir. Mısır’da artık iş bulmak zorlaşmıştır. Kışın eline geçen sınırlı parayla yazdan biriken borçlarını öder. Geçimlerini sağlamak için ders verir. Yine de yeterli geliri yoktur. Oturdıkları yerden Mısır’a gidip gelmesi de ayrı bir masraftır. Kazandığıyla yol parası, evlerinin elektrik, su gibi giderleri ancak karşılanır.

Şairin mektuplarına yansıttığından daha fazla sıkıntısı olduğu tahmin edilebilir. Âkif’in Kahire Üniversitesinde ilk defa Türkçe ve Farsça dil-edebiyat derslerini başlatmasına vesile olan ve saire “Şairü’l-İslâm Mehmet Âkif” diyerek şiirlerini çevirip Araplara tanıtan Abdülvehhab Azzam tarafından 1929 yılında profesörlük teklif edilir. Bu dersler onu ve ailesini az da olsa rahatlatır. Fakat yine de kazancı yüksek değildir. “Üstad’ın bütçesi hiçbir zaman muvazene bulamıyordu. Bu sebeple borçsuz kaldığı nadirdi.”³¹ Öyle ki bir defasında Mısır ileri gelenlerinden birinin evine davet edildiğinde, eve, parasızlık nedeniyle araba tutamaz ve yaya gider.³²

Kahire’de derslerin faydalarından biri de onu arzuladığı insanların içine dâhil etmesidir. Ders vermeye gittiği günlerde Abbas Halim Paşa’yla, Ezher Üniversitesi’ndeki Yozgatlı İhsan Efendi’yle ve burada eğitim gören Türk öğrencilerle görüşür. Dostları ve öğrencilerle Fişevi Kıraathanesi’nde çay ve nargile içerek sohbet ederler. Yozgatlı İhsan Efendi dışında Hafız Mehmet Eşref Efendi ve İsmail Hakkı Efendi de oradaki dostları arasındadır.

Öğrencilere herkesten fazla değer verir. Ezher’deki Türk Revakının müderrisi olan İhsan Efendi, bir kurban bayramını anlatır. Hilvan’da bahçesi geniş bir evde oturan saire, Abbas Paşa, “yeri varsa kurban göndereyim” diye haber gönderir. “Göndersin bir feddân yerim var” der. Bundan sonra yaptığı önemlidir. Kendisi zaten neredeyse yarı aç yaşayan üstat, kurbanı kesip aile boyu yiyelim demez. Medreseye gelerek İhsan Efendi ve gurbetçi talebeleri davet eder. Hep beraber evine giderler. Bayramlaşıp kurbanı keser, yiyip-içerler. Üstat, o gün çok neşelidir. Gençliğindeki pehlivanlığından, güreş âleminde, İstanbul’un eski bayramlarından bahseder. Hatıralar nakleder, şiirler okur, güzel fıkralar anlatıp misafirlerini şenlendirir.³³

RÜZGÂRIN FISILDADIKLARI “MISIR’DA EDEBİ HAYATI”

Aile, arkadaş ve iş çevresi dışında okuyup yazmaya da vakit ayırmaya çalışan Âkif’in Mısır’da Kur’ân meali üzerindeki çalışmalarına yoğunlaşması sebebiyle eskisi gibi şiir yazmadığı bilinir. Yine de Hilvan’da bulunduğu sırada son *Safahat*’a girmiş veya girmemiş toplam 1076 mısradan oluşan 34 parça şiir kaleme almıştır. Ancak yazma konusunda tatmin olma-

²⁷ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri 1-Tanzimattan Cumhuriyete*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2005, s.174.

²⁸ Âkif’in torunları Ferda Argon ve Selma Argon’un Mehmet Rüyan Soydan’a verdikleri mektuplar Soydan’ın koleksiyonundan alınarak okunmuş ve kitap halinde yayınlanmıştır. Bkz. *Mehmet Akif Ersoy’un Aile Mektupları*, Edit Nihat Karaer/Haz. Ömer Hakan Özalp, Burdur, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yayınları, 2010.

²⁹ *Mehmet Akif Ersoy’un Aile Mektupları. a.g.e. s.51.*

³⁰ Düzdağ, M. E. (2011). s. 305.

³¹ Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 189.

³² Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 223.

³³ Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 222.

dığı kendi dilinden sabittir. Yine bazı mektuplarında yer alan “Ne olduysa bizim şairliğimize oldu, aruzu küstürmekten korkuyorum” gibi cümleler hatta dört yılda on iki mısraı ancak yazdığını üzümlere ifade etmesi bunu doğrular mahiyettedir. Gönlü ve zihni şiir üzerine düşünmeye müsait değildir. Polis takibi altındadır ve muhtemel ki kendisi bunu anlamıştır. Her hali rapor edilerek Ankara’ya ulaştırılır. Yazamamasını yalnız buna bağlamak elbette yeterli değildir. Başka sebepler de bulunabilir. Gurbetlik, geçim kaygısı, çok sevdiği aile bireylerinden ve arkadaşlarından ayrı kalması onu istediği ve beklediği verimden uzaklaştırmıştır. Yine de *Gölgeler*’i burada bastırır. *Gölgeler*’in bir bölümü şairin Mısır günlerinin eseridir. Asım Öz’e göre “Oldukça ketum olan Mısır yıllarında Âkif’in bilincinde kimi zaman beliren kimi zaman kaybolan kimsesizlikten bunalan kanayan bir ruh hâlinin dışavurumu olan bu şiirler toplamı ondan mistik beklentileri olanları sevindirmiştir.”³⁴

“O yıllardaki içine kapanıklığı, bedbin ruh hali bu mısralara sinmiştir. Tüm varlığı, kalemi ve duasıyla hürriyeti ve istiklali için çalıştığı devletin Âkif’i bir gölge gibi takibe almıştır” der Ertuğrul Düzdağ. Görünmeyen iplerle dikilen ağzı, kilit vurulan kalemi yaşı ilerlemiş şaire ağır gelir. Hayatını hakikate adayan birinin hakikatlere tümüyle gözünü kapatmasının istenmesi zor bir kabuldür. Gölgeler’in şiirlerindeki sessiz haykırışın sebebi bu perdeli kabulün sonucudur. “Hüsrân” şiiri Âkif’in bu döneminin özeti gibidir:

“Ben böyle bakıp durmayacaktım, dili bağlı,

İslam’ı uyandırmak için haykıracaktım.

...

Yoktur elemimden şu sağır kubbede bir iz;

İnler Safahatımdaki hüsrân bile sessiz.” (Safahat, 409)

Yine bu yıllardaki edebi hayatı için Mümtaz Sarıççek, “Bir aydın olarak yazı ve şiirleriyle yapması gerekeni yapmış olmasına karşın Âkif, bütün feryadını şiirine gömüp bıraktığı için kendisini mesul görmektedir. Bu davranışı, ‘Haksızlık karşısında susan dilsiz şeytandır’ ifadesini hatırlatmaktadır”³⁵ der.

Âkif’in Mısır’daki bir başka önemli kalem işi, başladığı Kur’ân-ı Kerîm mealidir. Yakın geçmişimize kadar güncelliğini ve esrarını koruyacak bu iş kendisine görev olarak verilmiştir. İslâm’ı temsil eden, ümmeti koruyup kollayan bir devlet hayaliyle sahip çıktığı mücadelenin ardından kurulan ilk meclis Kur’ân-ı Kerîm ve Buhari Şerif tilavetleriyle açılmıştır. Bu, onu ve onun gibileri ziyadesiyle memnun eden bir açılıştır. Devamındaysa dini kaynakların yaygınlaşması için gerekli olan adımlar vardır. Bu gerekçeyle diyanet işleri belli kişileri görevlendirir. Tefsiri Elmalılı Hamdi Yazır’ın, tercümeyi de Mehmet Âkif’in yapması istenir. Babanzade Naim

³⁴ Asım Öz, “Kur’an’ın İlhamı Asrın İdraki: Akif’in Eşikleri Aşan “Kırılğan” İslamcılığı”, Vefatının 75. Yılında Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu 12-13 Mart 2011, Haz. Vahdettin Işık, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları. 2011, s. 262.

³⁵ Mümtaz Sarıççek, “Gölgeler’de ‘Gölge’ Arketipi”, Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni 6- Mehmet Akif ve Gölgeler, Ankara, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Mehmet Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2014, s.68.

Bey’s’e Buhari tercümesiyle meşgul olacaktır. Âkif’e verilen görev, Eşref Edib’e göre zaten onun hayalidir. Küçük yaşlardan beri Arapça ile meşguliyeti bu görevi hak ettiğini gösterse de konunun hassasiyeti bir taraftan da Âkif’i düşündürür. İlk zamanlar kabul etmez. Ancak araya eski arkadaşlarından Diyanet Riyaseti Ahmet Hamdi Akseki girince tercüme değil de meal olması koşuluyla kabul eder. İşte Mısır’da bu mealde de uzun süre meşgul olmuştur. Fakat tamamını teslim etmek istediğinden bitirdiği bölümleri Ankara’ya göndermez. 1929 yılında tamamlasa bile titiz kişiliği bir türlü tatmin olmaz ve sürekli tashih eder. Bu durum Ankara’yı umutsuzluğa düşürür. Bizzat Mustafa Kemal’in takip ettiği bu mealin artık yapılamayacağı düşünülür ve meale ayrılan -bin lirası şaire verilmiş olan- altı bin lira bütçeli anlaşma feshedilir. Görev bir başkasına verilir. Âkif’s’e aldığı bin lirayı öder. Düccane Cündioğlu, *Bir Kur’an Şairi*’nde Âkif’in bu sıralarda içinde fırtınalar koptuğunu yazar ve ekler: “Üzgündü, çaresizdi ve bu sefer gerçekten küsmüştü. O güne kadar yazdıklarında fevkalâde dikkatli olan, memleketinde olup bitenlerle ilgili hoşnutsuzluklarını özel mektuplarında dahî dile getirmekten ısrarla kaçınan şâir, 18 Mayıs 1931’de eski mücadele arkadaşı Teşkilât-ı Mahsusa’nın Şefi Eşref Sencer Kuşçubaşı’na hitaben yazdığı mektubunda hislerini daha fazla gizleyeme”miştir. Cündioğlu mektuplardan da örnekler vererek tercüme işini detaylandırır. Şair, Kuşçubaşı’na yazdığı mektupta: “Teceddüd nâmiyla, inkılâb nâmiyla her türlü ifratı bîpervâ kabul eden Ankara yârânına ebediyyen affedemeyeceğim bir şey varsa o da şudur: Bizim bu yüzler karası mahiyetimizi meydana çıkarmayacaklardı; insanlıktan bu kadar bînasib olduğumuzu dünyaya fâş etmeyeceklerdi. Bizi böyle bir imtihan-ı alenî’ye çekip de bütün beşeriyeti yüzümüze tükürtmeyeceklerdi. Ne yapalım, kader böyleymiş demekten başka teselli çaresi yok!”³⁶ demiştir.

Resmî meal hazırlama yükümlülüğünden böylelikle kurtulan Âkif, sonradan yine Mısır’da meali bitirir ve tashihlerini de tamamlar. İstanbul’a dönerken “İyileşip Mısır’a dönersem bu kitabı da yanımda götürürüm. İyileşmez de ölürsem bu kitabı yak” diyerek Yozgatlı İhsan Efendiye bırakır.

Çalışkanlığıyla meşhur bir “iş eri”nin verilen böylesi bir görevi ihmal etmiş olması tabi ki mümkün değildir. Ortada Âkif’i kaygılandıran şeyler vardır. Eşref Edib’in anlattığına göre kaygıların sebebi şudur:

O günlerde ibadetlerde bir inkılap yapmak, namazlarda Kur’ân yerine Türkçe tercümesini ikame etmek cereyanları başlamıştır. Osman Ergin’in ifadelerinden 1931 yılı Ramazan’ında bu fikrin uygulanmasına başlanmış olduğu, hatta İstanbul’un büyük camilerinde Kur’ân yerine Türkçe tercümesi ile “aşırılar” okunduğu anlaşılmaktadır. Fakat okutulan tercüme Cemil Said’in Fransızcadan tercüme ettiği ve pek çok yanlışlarla dolu bir tercüme olduğu için cemaat bu olaya ilgi göstermemiş hatta camileri terk etmeye başlamışlardır. Bunun üzerine işin sahipleri halkın itimad edebileceği bir tercüme olarak Âkif’inkini gördüler ve “Onun doğruluğuna bütün Müslüman halkın itimadı var, camilerde namazlarda o okunursa kimse bir şey diyemez, sesini çıkaramaz. Bu iş olur, biter.” diye düşünmekteydiler. Âkif, bunları öğrenince “Meğer ben, Rabb’ime karşı ne büyük bir hata işliyormuşum, ne büyük bir isyanda bulunuyormuşum!... Ben, dinime hizmet için, Kur’ân’a hizmet için bu ağır yükü üzerime almıştım. Kur’ân kalkacak, benim ter-

³⁶ Düccane Cündioğlu, *Bir Kur’an Şâiri - Mehmed Âkif ve Kur’an Meâli-*, İstanbul, Birun Yayınları, 2000, s.13-108.

cümem onun yerine kaim olacak, kıyamete kadar Müslümanlar bana lanet edecek!... Bu nasıl olur? Âkif, sen bu oyuna, bu farmoson dolabına nasıl alet olursun?” diyerek çokça endişelendi. Düşündü, taşındı, sonunda eserini yakmaya karar verdi. Fakat bunu kendisi yapmadı. Son defa ağır hasta olarak çıktığı İstanbul yolculuğunda meali yanına almayarak yakın dostu Yozgatlı İhsan Efendi’ye teslim etti. Âkif, geriye sağ dönerse emaneti kendisinden alacağını şayet döne-mezse kimseye vermemesini ve imha etmesini söyledi.³⁷

DÖNÜŞ

Âkif’in Mısır’dan dönüşü, gidişi gibi sessiz olmaz. Nedenleri de ortadadır. 1934 yılında Abbas Halim Paşa vefat eder. Düздаğ “Yardımseverliği, zenginliğine rağmen, gayet sade hayatı tercih eden o mütefekkir prens; Mısır çölünde, Âkif başucunda iken 1934’te vefat ederek dostunu yalnız bırakır. Âkif, bu ayrılıktan çok kederlenmiştir. “Oracıkta diz çökerek birkaç saat içinde hatmini” tamamlar. Donup kalmıştır. Ağlayamaz. Sonra “boynuna sarılarak; cânan niçin gittin?” der. Gözyaşları içinde defnettikten sonra, evine döndüğünde Mısır’da duramayacağını anlamış; paşanın vefatı ona, babası ardından “on dört yaşında tattığı öksüzlük acısını, ikinci defa” tattırmıştır³⁸ cümleleriyle vefatın derinliğini ifade eder. Aynı yıllarda Âkif de hastadır. Eşine dostuna “Korkuyorum. Buralarda öleceğim de memleketime gidemeyeceğim”³⁹ diyerek içlenen şair, 1936 yılında hastalığı ilerleyince yurduna dönmeye karar verir ve gelir. Misafirlik çoktan haddini doldurmuştur. Bu özlem öyledir ki gemiyle dönerken Çanakkale sularından geçip İstanbul camilerini görünce ağlamaya başlar. Rıhtımda onu görenler Mısır’ın şairi ihtiyarlattığını fark eder. Abbas Halim Paşa’nın kızı Emine Abbas Halim de bunlar arasındadır. Gurbetin bir deri bir kemik bıraktığı şair, vatanı görmenin sevinciyle canlansa bile birkaç gün sonra hastaneye yatırılır. Zorlu hayat burada da onu ve ailesini beklemektedir. Neyse ki vefalı dostunun kızı sahip çıkar ve Emine Abbas Halim’in evi, Şişli Sağlık Yurdu öncesinde bir iki gün de olsa misafir edildiği yer olur. Hastane çıkışından sonra önce Mısır Apartmanı’nda bir daireye yerleştirilir. Oradan da sağlığına iyi geleceği düşüncesiyle alınır ve Said Halim Paşa’nın oğlu Halim Bey’in çiftliğine götürülür. Fakat hastalığının ilerlemesi durdurulamaz. Yapılan tedaviler cevap vermez. Siroz olan Âkif bir arkadaşına öleceğini hissetmiş gibi, “Ne mutlu bana, Peygamberimin yaşında öleceğim.” der. Deddiği gibi olur. Hastalık artınca tekrar Mısır Apartmanı’na getirilir ve 27 Aralık 1936’da Pazar günü akşamı saatler 19.45’i gösterirken vefat eder. Mehmet Âkif daha ölümünden bir yıl önce resminin arkasına yazdığı bir dörtlükte, her ne kadar karamsar olarak da olsa, daha uzun yıllar yaşayacağından emin görünmektedir:

Daha yıllarca eminim hayatın yükünü,

*Dizlerim titreyerek çekmeğe mahkûmum ben.*⁴⁰

Âkif’in dönüşü resmî kurumlardan bazılarınca, basında ve edebiyatçılar arasında sessiz karşılanmaz. Şairin ölümüne kadar devam edecek olan tahkikat “Dahiliye Vekaleti Emniyet

İşleri Umum Müdürlüğü’nün “Âkif’e ne zaman, hangi konsoloslukça ve kimin isteğiyle vize verildiğini” soran 13 Temmuz 1936 tarihli Şükrü Sökmensüer imzalı bir yazıyla⁴¹ onaylanır. Hakkında yazılanlar da çoktur. Gazetelerde ondan bahsedilir. Mehmet Doğan’ın aktardığı mısralardaki hayatın yükü bu haberlerde kendini gösterir. Çünkü dönüşünden memnuniyet duyanlar olduğu gibi yokluğundan hoşnut olanlar da konuşur. En acıtıcı olanı o yıllarda “Açık Söz” gazetesinde yayınlanan bir yazıdır. Bugün adı bile anılmayan, bu kadarcık anılmışlığını da yine Âkif gibi bir şairi haksızca kötilediği yazısına borçlu olan Münir Müeyyet Bekman, şairi; İslâm sevgisini, inkılap ve milliyet sevgisine tercih ederek on bir sene boyunca yurdunu terk edip sonradan dönen sıradan bir şair gibi tarif eder. Bekman, Âkif’in bütün asarını sadece İstiklal Marşı ve Çanakkale Destanı’ndan müteşekkil göstererek bunların bir şairi milli kahraman yapmayacağını belirtir. Öyle ileri gider ki aynı şahıs, inkılapçılık değerlerinden uzak bulduğu İstiklal Marşı’nın hala dudaklarımız arasında çırpınıyor oluşundan yakınır. Âkif için merhamet istemeyi bile büyük hata görerek “İnkılabı benimsemeyen ve benimsemek istemediği için de onun içinden uzaklaşan bir şairi, inkılap gençliğine bir milli şair timsali olarak tanıtmak hatta onun için merhamet dilenmek bile yine inkılap namına affedilemeyecek hatalardandır”⁴² deme gafletinde bulunur. Bu cümleleri o gün onaylamak mümkün olmadığı gibi bugün de kınamak elzemdir. Fakat bahsi geçen yazıya karşılık “Son Posta” gazetesini yazarı Ermel Talu, iyi bir cevap kaleme alır. “Devle Cüce” başlıklı yazısında, cüssesine bakmadan bir deve kafa tutmaya çalışan bir cücenin, devin hesap soran haykırıışlarına muhatap olmasının anlatıldığı yazı şu tekdirlerle son bulmaktadır:

“Yurdundan on bir yıl uzakta kalıp hisli kalbine gurbet acısının zehri işlemiş, bugün can atarak döndüğü vatana hasta vücuduyla temiz duygularından başka bir şey getirmemiş olan bir zavallıya, durup dururken dil uzatmayı kimden öğrendin? Hangi ahlak kitabından okudun? Sus! O hastayı rahat bırak! Ona kalem biçimindeki kargınla indireceğin her darbe, bizi Harb-i Umumi’nin ve İstiklal Harbi’nin “Tertemiz alınlı” şehitlerini rahatsız eder!”⁴³

Talu’nun vatan tarihine onurlu bir sayfa açarak noktaladığı Âkif’in dönüş hikâyesi, vefatından çok, bu cümleyle biter. Yedigün gazetesinin, “Âkif’in Son Röportajı” başlıklı yazısındaki cevaplardan “Mısır’dan üç gecede geldim. Bu üç gece, otuz asır kadar uzun sürdü... Orada on bir yıl kaldım... Fakat bir an oldu ki, on bir gün daha kalsaydım, çıldırırdım” cümlesi kendisi gibi hisli yürekleri titretmeye yetecektir. Mehmet Âkif, konuşması gerektiği yerde en gür şekilde durmaksızın konuşmuş, susmayı gerekli gördüğü zaman da bunu tercih ederek her haliyle vatanın temel kurucu değerlerinden en sağlam kolon olmuştur.

SONUÇ NİYETİNE

Mehmet Âkif, Milli Mücadele öncesindeki faaliyetleri kadar sonrasında yaşadıklarıyla da her zaman hakkında konuşulan biri olmuştur. Zor zamanlardaki aksiyoner yönü nasıl ilgi oda-

³⁷ Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 188-193.

³⁸ Mehmet Ertuğrul Düздаğ, *Mehmed Âkif Ersoy*, İstanbul, Kaynak Kitaplığı, 2004, s. 143-144.

³⁹ Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 228.

⁴⁰ D. Mehmet Doğan, “*Şairin Mısır’daki Gölgesi*”, Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni 6- Mehmet Akif ve Gölgele, Ankara, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Mehmet Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2014, s. 43.

⁴¹ *Safahat*, *a.g.e.* s. 73.

⁴² Münir Müeyyet Bekman, “*Onbir Sene Sonra Memlekete Dönen Bir Şair Hakkında*”, Türk Basınında Mehmet Akif Ersoy Üzerine Polemikler- 19 Haziran 1936-13 Mayıs 1937, Haz. Nuran Özlük, İstanbul, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, 2007, s. 24-27.

⁴³ Bekman, *a.g.e.*, s. 385.

ğı olmuş ve peşinden binlerce kişiyi sürüklemişse yeni ülkenin yapılanma yıllarındaki münzevi hali de dikkat çekmeye devam eder. Özellikle Mısır, inziva yıllarının mekânı olmak bakımından önemlidir. İnzivanın adı benzer şekilde -sürgün, kaçış, kırgınlık, muhaliflik- konulsa da sebepleri ya dönemin sert bakış açısının ardından bakılarak bulunmuş ya da şairin yol arkadaşlarının duygusal bakış açılarıyla yorumlanmıştır. Verdiği onca emeğin, dillendirdiği ümmetin temsilcisi olma yolunda ilerleyen idare hayalinin gerçekleşmeyeceğini anlar. Geçmişten beri bütünyle bir şeyi benimsemekten kaçınan ve giriştiği her işe, yanaştığı her kişiye eleştirel bakan şairin yine aynı tavırla mecliste kalması da zor görünür. Yeni rejimin uygulamalarının tamamından memnun olmadığını bildiğimiz Âkif, geniş halk kitleleri üzerinde etkisi devam ettiğinden tehdit olarak algılanır. Hafife takibi, itibarsızlaştırma, maddi imkânlardan yoksun bırakma onun elini kolunu bağlar. Hakikati söyleyeceği sosyal ortamdan uzaklaştırılması da buna eklenince şaire gitmek dışında bir seçenek kalmaz.

Âkif'in Mısır hayatı yalnız onun hikâyesi değildir. Zorlu bir kurtuluş mücadelesinin ardından adı konulan ve içeriği doldurulmaya çalışılan ülkenin benzer düşüncelere sahip insanların da hikâyesidir. O yıllardaki siyasal süreç farklı görüşlerin tartışılmasına uygun değildir. Âkif belki de hiç kimsenin olmadığı kadar bu durumun farkındadır. Haykırmasının fayda sağlayacağı zamanlarda sonuna kadar kullandığı bu yönünü Mısır'da suskunlukla değiştirmiştir. Haykırması kadar susması da yeni ülkenin ona çok şey borçlu olduğunu gösterir. Ancak yine de bu suskunluğunu eleştirel bakış açısını köreltme, söylenen her şeyi kabul etme, ne istenirse onu yapma, çıkarına katkı sunacak bir şey olarak yorumlamak oldukça haksız olur. Nitekim Müslümanlar üzerindeki etkisini katmerleyecek, geçimini kolaylaştıracak, maddi imkânı cebine fazlasıyla koyacak hatta hakkında yapılan “rejime karşı şair” şeklindeki yorumları unutturacak meal çalışmasını, haykırdığı dönemlerin özgüveni, dürüstlüğü ve en önemlisi yalnız Hakk'ın rızasını kazanmak adına reddetmiştir.

KAYNAKÇA

Arabacı, C. (2004). *Eşref Edib Fergan ve Sebîlürreşad Üzerine*. Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce. Cilt 6 İslâmcılık. (Editör: Yasin Aktay). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ayvazoğlu, B. (2020). *Mehmet Akif, Faruk Nafiz ve “İkinci Mektup”*. Akif Salnamesi 2- Mehmet Akif ve Çevresine Dair Araştırmalar. (Editör: Tahsin Yıldırım). İstanbul: Mahya Yayınları.

Bekman, M. (2007). “*Onbir Sene Sonra Memlekete Dönen Bir Şair Hakkında*”. Türk Basımında Mehmet Akif Ersoy Üzerine Polemikler- 19 Haziran 1936-13 Mayıs 1937. (Haz. Nuran Özlük). İstanbul: Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları. ss.24-27.

Cündioğlu, D. (2000). *Bir Kur’an Şairi - Mehmed Akif ve Kur’an Meâli*, İstanbul: Birun Yayınları.

Çantay, H. B. (1966). *Âkıfname* (Mehmed Âkif), İstanbul: Ahmed Said Matbaası.

Çamlıbel, F. N. (1941). “*Nasıl Tanıdım? Mehmed Âkif*”, Yedigün, sayı 450, 20 Birinciteşrin 1941.

Düzdağ, M. E. (1987). *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar*, İstanbul.

Düzdağ, M. E. (2006). *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar II*. Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Düzdağ, M. E. (2007). *Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıralar–1–2*. İzmir: Kaynak Yayınları.

Düzdağ, M. E. (2011). *Mehmet Akif Mısır Hayatı ve Kur’an Meali*. İstanbul: Şule Yayınları.

Doğan, D. M. (2014). “*Şairin Mısır’daki Gölgesi*”, Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni 6- Mehmet Akif ve Gölgeler. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Mehmet Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Edib, E. (2010). *Mehmed Akif Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları* (Haz. Fahrettin Gün). Beyan Yayınları.

Ersoy, M. A. (1999). *Safahat*. (Haz. Ertuğrul Düzdağ) İstanbul: Şule Yayınları.

Karakoç, S. (2013). *Edebiyat Yazıları III- Eğik Ehramlar*, İstanbul: Diriliş Yayınları.

Kuntay, M.C. (2020) *Mehmet Akif Hayatı Sanatı Seciyesi*. İstanbul. Alfa Yayınları.

Kaplan, M. (2005). *Şiir Tahlilleri 1-Tanzimattan Cumhuriyete*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Mehmet Akif Ersoy’un Aile Mektupları (2010). (Edi. Nihat Karaer/Haz. Ömer Hakan Özalp) Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yay.

Mertoğlu, M. S. (2008). *Sırat-ı Müstakim Mecmuası*. Açıklamalı Fihrist ve Dizin. İstanbul.

Öz. A. Vefatının 75. Yılında Uluslararası Mehmet Akif Ersoy sempozyumu 12-13 Mart 2011. (Haz. Vahdettin Işık). Kur'an'ın İlhamı Asrın İdraki: Akif'in Eşikleri Aşan "Kırılgan" İslamcılığı. Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları. sa.253-268.

Öztürkçü, İ. (2015). "Mehmet Akif'i Nasıl Bilirdiniz?" Âkif'in Vefatından Sonra Yeni Adam Dergisi'nde Yapılan Anketi. Dil ve Edebiyat Araştırmaları. S. 12, Güz 2015. sa. 7-51.

Sarıççek, M. (2014). "Gölgeler'de 'Gölge' Arketipi". Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni 6- Mehmet Akif ve Gölgeleler. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Mehmet Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi Yayınları

Şengüler, İ. H. (1992). *Mehmet Akif Külliyyatı 10. İstanbul*: Hikmet Neşriyat.

Talu, E. (2007). "Devle Cüce". Türk Basınında Mehmet Akif Ersoy Üzerine Polemikler- 19 Haziran 1936-13 Mayıs 1937(Haz. Nuran Özlük). İstanbul: Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, s.27-29.

Tansel, Fevziye Abdullah (1945). *Mehmet Akif*. İstanbul: İrfan Yayınevi.

MEHMED ÂKİF ERSOY’UN
SON 194 GÜNÜ

- FETHİ TEVETOĞLU'NUN HATIRALARI¹

M. Ertuğrul DÜZDAĞ*

On bir yıl kaldığı Mısır'dan dönüşünde kendisini Galata Rıhtımı'nda karşıladığımız 17 Haziran 1936 Çarşamba gününden, fânî hayata gözlerini yumduğu 27 Aralık 1936 Pazar akşamı saat 19.45'e kadar Âkif, aziz vatanında, son olarak 6 ay 10 gün, yani tam 194 gün yaşamıştır.

Âkif'in Şişli Sağlık Yürdü'nda, Prenses Emine Halim'in (Hidiv Palas) da denilen Mısır Apar-tımanı'nda ve Alemdağı'nda Baltacı Çiftliği'ndeki küçük köşkünde geçen bu 194 günü içinde, bütün hafta sonu tatillerim dahil, her fırsatta kendisini ziyaret etmiş, başucunda âdeta nöbet beklemiş, protokol memurluğu yapmışım.

Yakından Hatıralar

Nitekim, 28 Aralık 1936 Pazartesi günkü son ebediyet yolculuğunda da, cenazesinin kaldırılışından Edirnekapı Kabristanı'na getirilişine kadar geçen törende; Heykeltrař Acudoğlu Râtib Aşır Bey'le kefenini başucundan     p, yüz kalıbının, mask'ının alınışında, kefeni  zerine Türk bayrağını sararak, ben başucundan, sınıf arkadaşım Maraşlı Abdullah ayak ucundan tutarak, onu vatan topraklarına verişimizde, kabri başında son konuşmayı yapmamda; mezarının Türk gen liğ  tarafından yaptırılması kararının alınışında ve daha sonraki faaliyetlerimizde  kif'le ilgili unutulmaz bir çok hatıralarım olmuştur.

Bu hatıralardan bazıları, konuşmalarımın metni ve resmimle, Âkif'in en yakın arkadaşlarından Eşref Edip Fergan'ın eserlerinde; benim çeşitli dergi ve gazetelerdeki eski yazılarımda ve bu yıl hazırladığım birkaç makale, bildiri ile, röportajlarda yer almış bulunmaktadır.²

* Araştırmacı-Yazar, e-posta: duzdag@hotmail.com

¹ Fethi Tevetoglu (1916-1989, İstanbul) – Askerî tabib (1941-1953), “Türkçülük-Turancılık” (1944) davasında tutuklandı. Adalet Partisi’nden Samsun senatörü (1961) seçildi. Tıp sahasında buluşları için Tıp Ödülü ve dış politika faaliyetleri dolayısıyla çeşitli yabancı devletlerden ödüller ve fahri doktorluk ünvanı aldı. Komünizmle mücadele yolunda çalıştı, yazdı ve dergiler çıkardı. Şiirleri, önemli çalışmaları ve eserleri vardır.

² Eşref Edip merhumun kitabının (Mehmed Âkif, c. 1-2, 1938-39, İstanbul) ilk cildinde Tevetoglu'nun ismine rastlayamadık. İkinci cildinde, Âkif'in vefatının ikinci yılında 1938'de, üniversite talebeleri tarafından meza-

عدد: ۳ ۵ ۲۶۶ شماری ۱۲ پنجنه ۲۸ الموس ۲۲ رجبی ۱۲

سورة فاتحة الكتاب

بوسورۃ جليله من «فاتحه الكتاب» اسم شريفه اسميه يورلشدر.
 «ام القرآن» دخی اسميه اولئور. «فاتحه» هر شينك جزء اولئ
 اطلاق ايدلکدهد. بوسوره ايسه وضع و کتابت وعل قول نزول
 اعتبارلدهد قرآن کریمک الک برنجی جزء شريفيدر. بناءً عليه ديگر
 سور جليله نبة اصل منزلهنده بولئور. [«ام» لفظی اصل
 معناستند کايو : «ام القرى» کي]. «فاتحه» ام القرآن اسميه
 يورلشده دأثر وها ايکي وجه وارد :

۱ - آیات قرآنیہ کے اقسام احادیثی مثلاً علی اللہ ، امر و نہی ، وعدو وعبدہن عبارت اولیٰ اوزرہ اوج قسمدر ۔ ہر سورۃ جلیلہ ایسہ اجالا ہو قسمک ہر بری مشتمل ہو کذب جہلہ تفصیلاتی حاوی دیگر سور جلیلہ کثمتا وغنی علی اولور۔

٢ - معانی: شریعت قرآن حکم نظریہ و احکام عملیہ دین عبارتند۔
 ہوتو کہ مرجع و تاقی: نتائج عالیہ فی ایسہ سورۃ فاتحہ کہ تضمن
 ایلہیکی سلوک صراط مستقیم و علیہ فی ایلہ مہتابہ سعادت و منظر
 اشیاء و قیوف و املای قضیہ بندن عبارتند۔

25

قرآن کریم عن مقصود ، مبدأ و مادی بیدارمک و انتظام همیشه
و استتصال سعادت خیر و خیر از شدت آنکه اولیقه باشد از ادبی
ذکر اولیان و چ تمسک عبارت اولیق اقتضا ایدر . اما حاوی اولیانی
قضی و امثال ، مقصدی تمام و اکمال همچون ذکر سور شمس .

سورة فاتحه بك « مالك يوم الدين » « قدر اولان قىمى » . ثنا
على الهدير . « ايك اعدواك استعين » « انتم شريف امر ونبى الهدير » .

مقامند و زيرا عبادت و استغاثه بجناب حق تعالی تحصيل اتيك هوای
نفسانی به مخالفت و جبر اوام و نواهی ربابیه رایانله وجود پور .
« انعمت عليهم » العام اخروی ایله اكا موصل اوله جق الامات دیوبیه
دل اولمده و عد سعانی به ، « الغضوب عليهم » ك متضمن اولدینی
غضب دخی و عید رایانله دلالت اندیور .

• حکم نظریہ • احکام اعتقادیہ • اقتصاد ایدلسی واجب اولان
حکمر و حکمر . [۱]

« احکام علیہ » افعال مکلفین حقیقہ امین بیوریلان وجوب، نذہ، اباحہ، حرمت، کراہتدن عبارتدیر. قرآن کریم ازلدن مقصد اصل، تشریح احکام اولمستامی. معنی « قرآنیه نکت کافه سی افتاد و عله تلقی این احکام معانیدن عبارتدیر.

سورة فاتحه لك قسم اول جناب يارى تعالى في ذكر وفكر اياه
اعتقاد وحدانيت و اعتراف تعالى صمدانيت و درگاه سبحاني به عرض
انقياد اياه طلب هدايت ساجي حاوي اولئك صراط مستقيم سلك

(۱) عداك تصديق قسه متعلق اولان هيرنيت نامه . هيرنيتون
تصديق محكوم . معانسه . حكم . اطلاق شاپلر . جهلسته برون . اركام .
تعبير اولور . و احواسه معلومات اعتقاديه اولان احكامدن علوم حقيقيه
و ثابت معانسه . حكم . نظريه . تفسير . ترجيح ايديلر . چونكه حقايق
معلومات صحيح اعتقاد ايجون تحصيل ايديلكدهور . ييشلندن مقصد آتق
هر اعتقادون عايتير .

بنامه طایفه معلوم نمودن اولیایه برابر احکام اتحادیه قس علوم و تربیت
تغزیل و حکم و تسویه اولیایه

احکام عملیوں میں یسکون معاہدہ اصلاح عملہ، تطبیقات صحیحہ، نو-الذکر، بولری، الکڑ، یسکولہ، ہیج، برقاہ، حصول، بولاز، بوجہ، عملہ، معانی، علم، حلیوں، خالی، لائحہ، چول، عد، اولور، صاحبہ، چاہل، معاملہ، ایس، ایس، ٹران، کر، ندہ، امثلہ، کشر، می، واور، — علم، معانی، مراجعت —

Unutulmaz Hizmetler

Her Müslüman-Türk evladı, büyük şâir Mehmed Âkif'e çok şey borçludur. Nâmık Kemal'den sonra gelen en başarılı vatan şâiri oluşu bir yana, Türk tarihinin eşsiz gaza destanı Çanakkale'yi yaratan şehidlerimize büyük milletimizin borçlu bulunduğu âbideyi tek başına kalemiyle dikmiş san'atkâr, Mehmed Âkif'tir.

Bugün istiklâline sahip bağımsız bir Türkiye'nin var oluşunda, büyük hak ve hizmeti geçmiş Millî Mücadele kahramanlarımızın en ön safında gelen mücahidlerden biri; kuşkusuz, daha Anadolu'ya geçmeden, İstanbul'da, vatan topraklarını işgale başlayan büyük devletleri, yazılı bildirilerle, yabancı komiserlikler nezdinde protesto eden ve sonra Anadolu'da cami cami dolaşıp te'sirli vaazları, dinî öğüdleriyle halkı silâhlanmaya, Kuvâ-yı Milliye'ye katılmaya ve millî direnişe teşvik eden ve nihâyet aziz milletimizin ilk yüce Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin duygularına tercüman olan İstiklâl Marşı'mızı yaratan bu yüce şâirdir.

Gün Oldu Gizli Sevildi

Yalnız bu hizmetleri, onun sonsuza dek Türk gençlerinin yüreklerinde, Türk nesillerinin gönüllerinde taht kurmasına yeterli sebeptir.

Tam 50 yıl önce ben de, Âkif'i açıkça, yürekten seven gençlerden biriydim. Âkif'in en yakınlarından biri bulunan rahmetli şâir Midhat Cemal Kuntay'ın dediği gibi: “Gün oldu ki, onu sevmek cesaretti. Dostları bile, bazen, Onu gizli sevdiler.”³

Tam 50 yıl sonra bugün, büyük milletimizin topyekûn ve açıkça Âkif'i nasıl yürekten sevdiğini, minnet ve şükranla andığını bana gösteren yüce Allah'ıma binlerce hamd ü senalar ediyorum!..

Âkif Dostları

Bir genç şair olarak 1934'te Âkif'in Millî Mücadele hatıralarıyla dolu Nasrullah diyarından İstanbul'a geldiğim zaman, eski şiir dünyamızdan san'at ve mefkûre yolumu ışıtan yıldızların başında Nâmık Kemâl, Ziya Gökalp, Mehmed Emin ve Mehmed Âkif vardı. Yüce Allah'ım, bunlardan, o zaman sağ bulunan son ikisini şahsen tanımak ve onların lâıyk olmadığım iltifatlarına ermek mutluluğuna beni ulaştıracaktı.

rının yaptırılması sırasında temel atma merasimi ve burada yapılan konuşmalar anlatılırken, Tevetoğlu'nun konuşmasının –yazının sonuna aldığımız- metni verilmiş (s. 9-11), kitapta bulunan fotoğrafların arasına, hitabesi sırasında Askerî Tıbbiye kıyafetiyle çekilmiş olan fotoğrafı da (s.260) konulmuştur. Bu hitabeyi ve birkaç fotoğrafı buraya aldık. Eşref Edip, 1938'deki bu konuşmayı naklederken, onun 1936'daki konuşmasını da zikretmektedir.

³ Midhat Cemal Kuntay'ın hayat ve eserlerini Kültür Bakanlığı için hazırlayan (*Türk büyükleri Dizisi*: 67, Ankara 1987) Halil İbrahim Öztürk, birçok edip ve şâirin milletvekili yapılmasına karşılık, Kuntay'ın –şiiri Mustafa Kemal Paşa tarafından Meclis kürsüsünde okunmuş olmasına rağmen– mebus yapılmamasını hayretle karışlamakta ve şu ihtimali ileri sürmektedir: “Belki de Midhat Cemal'in Mehmed Âkif'le dostlukları bunda rol oynamış olabilir.” (s.84)

İstanbul'da katıldığım edebiyatçı ve tarihçilerin oluşturdukları ilim ve san'at çevrelerinde tanıdığım, saydığım, sevdiğim ve kendilerinden yararlandığım düşünür, bilgin ve sanaatçılar, hep bu dört yıldızdan ışıklanmış kimselerdi. Bunlar içinde özellikle, o sıra Bankalar Caddesinde Noterlik yapan şâir Midhat Cemal Kuntay ile Edebiyat Fakültesi metinler şerhi profesörü bulunan Ali Nihad Tarlan, Âkif'i çok yürekten seven, ona gönülden bağlı, vefalı iki yakını idiler.

O yıllarda bana, Hekimbaşı'ların eski şifâ kitaplarını okutan aziz hocam İsmail Sâib Sencer de bir Âkif dostu ve hayranı idi. Bu üç muhterem insandan zaman zaman Âkif'in yüce karakteri, yüksek ahlâkı, kemâl düzeyine erişmiş insanlığı ve vatanseverliği ile, şi'riyet sınırının doruğuna ulaşmış sanatı üzerinde dinlediklerim ve öğrendiklerim, bendeki Âkif sevgisini derin bir tutkuya değiştirmişti.

Gelişi Az Duyuruldu

Âkif'in ölmekten korktuğu Mısır'dan, büyük bir hasretle aziz vatanına döneceğine ilişkin telgraf haberini, adeta gizlice, bana da duyurmak lûtfunda bulunan Midhad Cemal ve Ali Nihad Bey'lerin baş çektikleri küçük karşılama grubuna ben de katılmışım.

“Âdeta gizlice” dedim, çünkü her iki Âkif dostu, estirilen havanın te'sirinde, yüce şairin göze çarpacak bir kalabalık tarafından karşılanmasını nedense sakıncalı buluyorlardı.

Bunlar, bana aldıkları telgraf haberini, başka arkadaşlarıma söylemeden gelmem hususunda dikkatimi çekerek söylemişlerdi. Ben, bundan anlıyordum ki, gayet sessiz, sade bir karşılama olmasını istiyorlar. Herhangi bir büyük karşılama töreni yapmak arzusunda veya düşünceğinde değillerdi.

Fesat Odakları

1923-1925 yıllarında kışı Mısır'da geçirip, baharda İstanbul'a dönmüş bulunan Âkif; 1926 kışından sonra, yaz-kış Mısır'da kalmayı kararlaştırmış; Mısır prenslerinden eski Nâfia Nâzırı dostu Abbas Halim Paşa'nın çağrısı üzerine Mısır'a yerleşmişti. Orada, Kur'an-ı Kerim tercümesi ile Ezher Üniversitesi'nde Türk Edebiyatı okutmakla, 10 yılı aşkın bir zaman geçirmiş; fakat Türkiye'deki Cumhuriyet rejimi aleyhinde tek satır yazmamıştı.⁴

Buna rağmen, Türkiye'deki fesat odaklarının oluşturduğu fısıltı gazetesi, onun Mısır'a gidişini, “Şapka İnkılabı'na karşı bir protesto hareketi” dedikodusunu çıkarıp yayarak, Âkif'i rejim aleyhdârı bir “mürteci” göstermeye çalışmışlardı ki, aslı asdanı yoktu.⁵

Âkif'i sevmek, suç haline getirildi

Fakat, İstiklâl Marşı ve din düşmanlarının estirmeyi başardıkları bu zehirli hava, Türkiye'de Âkif'i sevmeyi âdeta bir gericilik, bir suç hâline getirmişti. Ona ve onu sevenlere gerici, mürteci' diyenlere Âkif'in yalnız şu şiiri kadar kuvvetli bir reddiye, yeterli bir cevap olamazdı:

⁴ Mehmed Âkif, Ezher'de değil, “Câmi'atü'l Mısıriyye”de (Kahire Üniversitesi'nde) Türk dili öğretmenliği yapmıştı.

⁵ Bu dedikodu, Âkif hasta halde İstanbul'a geldikten sonra da -son nefesine kadar- devam etmiş, hakkında resmi yazışmalar yapılmıştır. Merhumun, Mısır'da ve burada polis takibi altında bulundurulduğunu gösteren resmi belgeler son yıllarda, yazı ve kitap olarak yayınlanmıştır.

Zâlimin hasmıyım ammâ severim mazlûmu,

İrticâ’ın şu sizin lehcede ma’nâsı bu mu?

Bu mısraların sâhibi mert ve samimî insanı sevmek, hangi vicdan sâhibince suç sayılabilir-di? Âkif’in değeri bilinmediği, hizmeti küçümsendiği, umursanmadığı yetmiyormuş gibi, bir de haksız saldırıya uğratılması, bizdeki Âkif sevgisini büsbütün artırmıştı. Kadir-bilirlik göstererek ona sahip çıkmak ve onu savunmak, bize borç ve vazife olmuştu. Bize:

Sâhipsiz olan memleketin batması haktır!

Sen sâhip olursan bu vatan batmayacaktır!

düsturunu belletmiş insana sahip çıkmayacak da, kime sahip çıkacaktık?

Âkif’in Gelişi

17 Haziran 1936 Çarşamba günü, bir Mısır-İngiliz kumpanyasına âid, Mısır bandıralı, beyaz renkli “Muhammed Ali al-Kebîr” gemisi ile Galata Rıhtımı’na yanaşmıştı.

Geminin merdiveni başında, muhterem refikası İsmet Hanım’ın (ö.19 Nisan 1944) kolunda görüldüğü zaman, başındaki büyükçe bir şapka altında yüzü güç seçilen koca Âkif, bizim gruptan fırlayan iki yardımcının, galiba Kemâleddin Sâmî Paşa’nın dul eşi Mısırlı Prenses Emine Abbas Halim’in adamı ile Ömer Rıza Doğrul’un kollarında aşağı indirilmişti.

Karşılayanlar

Bu artık, koca pehlivan Âkif değil, vatan topraklarına gömülmeye gelmiş bir iskelet, bir kemik yığını idi. Fakat, gözleri o kadar sevinçle parlıyordu ki, vatana kavuşmuş olmanın mutluluğu, yüzünden okunuyordu.

Hatırlayabildiğim kadarı ile Büyük kızı Fatma Cemile Doğrul, küçük kızı Suad Hanımlarla oğlu Tahir Ersoy, Damadı Ömer Rıza Doğrul, şair Midhat Cemal Kuntay, Profesör Ali Nihad Tarlan, Sebilürreşad dergisi sahibi Eşref Edip Fergan, Kuleli Askerî Lisesi edebiyat öğretmenlerinden Tâhir-ül Mevlevî (Olgun), sahaflardan kitapçı Hulûsi Bey⁶ ve Millî Mücadele’nin ünlü komutanı ve kahramanlarından Kemâleddin Sâmî Paşa’nın (1884-1934) eşleri Prenses Emine Abbas Halim’in Kâhyası’ndan⁷ ibaretti ki, benimle onbir kişi kadardı.

Resmî bir temsilciden vazgeçtik, hiçbir gazete muhâbiri veya fotoğrafçısı da yoktu. Basının ilgisizliği hepsinden acı ve utandırıcı idi.

Elini Öptüm

Sayıları bir düzüneyi geçmeyen, kızları, oğlu, dâmâdı ve en yakın dostları arasında bir üniformalı genci gören Âkif, benim, elini öpmek istediğim sırada, yüzündeki tatlı bir tebessümle:

“Bu asker evlâd kim?” diye sormuştu. Midhad Cemal Bey’in beni:

“Sizi yürekten seven bir genç şâir!” diye tanıtışı, onu da, beni de memnun etmişti.

İlk tanışmam, ilk görmem böyle oldu. Hastahaneye yatırıldığında, daha sonra kaldığı Mısır Apartmanı’ndaki ikaameti sırasında, ben daima her fırsatta Âkif’i ziyaret etmeye, nöbet bekleyen bir asker gibi daima yanında bulunmaya çalıştım.

Bilhassa bir ay kadar yattığı Nişantaşı Şişli Sağlık Yurdu, bizim o zaman kaldığımız Nişantaşı’ndaki Şair Nigâr sokağı 24 numaralı evimize çok yakındı. Hemen hemen hiç boş bırakmıyordum. Her gün birçok ziyaretçileri oluyordu.

O ziyaretçilerin birçoğunu karşılamak, kendisine sormak, kabul etmek, bir protokol yardımcısı gibi vazife yaptığım da olmuştur.

Sık Sık Yanına Gittim

İki gece, Prenses Emine Abbas Halim’in, (Hidiv Palas) da denilen, Mısır Apartmanı’nda misafir edilen Âkif, 19 Haziran Cuma günü, Nişantaşı’ndaki Şişli Sıhhat Yurdu’na yatırılmıştı. Şâir Nigâr sokağı 24 numaradaki evimiz, bu sağlık yurduna çok yakındı. Ben artık, hafta sonlarında iki gün ve fırsat buldukça da ders günlerimi asarak, sık sık Âkif’in yanına geliyor; bir nevi protokol hizmeti görüyordum.⁸

Âkif, dostlarının, Sebilürreşad yazı kadrosunun ve gençlerimizin ilgisini görmüştür. Bu yakın ilgi vefatına kadar sürmüştür.

Resmî bir ilgisizlik, bir umursamazlık hâkimdi. Resmî makamlar, Âkif’in rahatsızlığının tedavisi ile yakından ilgilenmeliydiler.⁹

İlk Gelen Gazeteci Peyami Safa

Şüphesiz ben fakültede bir askerî talebeydim. Sık sık, hafta sonlarında muhakkak gider yanında bulunur, kendisini ziyaret edenlerle yaptığı görüşmelere şahit olurdum. Şunu hatıramdan nakletmek isterim. Şişli Sağlık Yurdu’nda kendisini ilk ziyaret edenlerden biri, o zaman Cumhuriyet gazetesinde yazı yazar Peyami Safa oldu.

⁶ Tevetoğlu, bu ismi bir diğer neşirde, “Sahaf Hüsameddin” olarak vermiştir.

⁷ Karşılacaklar arasında Prenses’in bulunup bulunmadığı bahsi şüphelidir. Bkz. “ *Fuad Şemsi İnan’ın hatıraları...*” Fethi Tevetoğlu, Hatıralar’ının bir neşrinde “... kâhyası” derken, diğer bir neşrinde “ ... Prens Halim’in adamı...” diyor ki, aynı şeydir ve herhalde “Paşa ailesinin Vekîl-i Umûru” olan Fuad Şemsi Bey’i kastetmektedir. Ancak Fuad Şemsi Bey’in Prenses için “... karşılamaya o da gelmişti” diye kat’i konuşması, tereddüte sebep olmaktadır.

⁸ Tevetoğlu’nun hatıralarını derlerken, farkları az da olsa, bazı yerleri, mükerreren almak icap etti. Çünkü ufak, ama değişik önemli bilgiler bulunuyordu.

⁹ Resmî makamlar, ölümcül hastanın elinden, Meâl’ini koparmaktan başka bir şeyle ilgilenmiyorlardı. Tevetoğlu, bir başka yayınında, bu hususta –çokça çekinerek- birkaç cümle ilâve ediyor ve: “Benim bizzat Atatürk’e bir burukluk devrem oldu. (...) Benim burukluğum, Âkif’in hizmetine karşılık, Atatürk’ün bir ihmalinin olmasındandı. Gerçi Atatürk’ün bunda şahsî bir vebali de yok. O zaman gençtim, anlayamamışım...” diyor, ancak –beklendiği gibi- neyi “anlayamadığı”nı bizlere anlatamıyor...

Peyami Safa yanında bir fotoğrafçı getirmiş, Âkif’in müsaadesini alarak, yatakta son bir resmini çekmişti. Bu resim iki gün sonra 23 Haziran Salı günü Cumhuriyet’in birinci sayfasında çıktı.

Tabii olarak ben bütün temasları, ilişkileri takip ettiğimi, bildiğimi iddia edemem, söyleyemem. Ama görünen odur ki, basınımızın sebebini tam olarak anlayamadığım, izah edemediğim bir ilgisizliği ile karşılaşmıştı. 17 Haziran 1936’da Âkif vatana döndüğü zaman basından hiç kimsenin olduğunu hatırlamıyorum. O günkü gazete koleksiyonları Âkif’in yurda döndüğü hakkında bir haber, bir manşet, bir resim, koymamış, vermemişlerdir.

Hatırladığım kadarıyla gelişinden (17 Haziran) 4 gün sonra, Sağlık Yurdu’na yatırılışı haberi üzerine, Akşam ve Cumhuriyet, “Şâir Âkif *geldi*, M. Âkif *İstanbul’a geldi*” şeklinde birer küçük haber koymuşlardır. Bu haberlerin yayıldığı gündür ki (21 Haziran) ilk olarak tanıdığım ünlü yazarlarımızdan Peyami Safa gelmiş ve resmini çekmiş, iki gün sonraki Cumhuriyet’te de “Âkif’e *Hasretimiz*” başlıklı güzel bir yazıyla duyurmuştur.

Bundan sonra yakın dostları, şâirler, edipler, ziyaretçiler gelmeye başlamışlardır.

Üzülerek ifade edeyim, tam o sıralarda idi, içime işlediği için hatırımda kalmış. Hanri Borr diye ünlü bir sinema artisti vardı. O sinema artisti sekreteri ile evlenmiş, ona manşet atan yazılar basında yer alıyordu. Yine o sırada Maxim Gorki ölmüştü. Onun hakkında resimler, makaleler. Birçok büyük manşetli haberler basında yer alıyordu.

Ama benim Âkif’imden, o sıralarda lâyük-ı vechile bahsetmiyordu. Yani gelişindeki, karşılanışındaki ve ilk günlerdeki manzara bu idi. Fakat daha sonra bu değişti. Birçok tanınmış, hatta fikren onunla uyuşmayan yazarlarımız dahi onu ziyaret etmiş, onun hakkında takdirkâr yazılarını ihmal etmemişlerdir. Ama bu, arz ettiğim gibi, daha sonra başladı.

İsmail Habib Sevük

Size ufak bir hatıramı anlatayım: Zannediyorum Sağlık Yurdu’nda yattığı sıralarda idi. Kendisini ziyaret edenlerden birisi, ünlü edebiyatçılarımızdan İsmail Habib Sevük idi. İsmail Habib Sevük’le konuşurken, Âkif, on bir yıl dışarıda kalmış olmanın verdiği bir duyguyla, “Beni unutmuşlardır” gibi bir ifade kullandı. İsmail Habib Sevük,

“Aman üstad, hiç öyle şey olur mu? Gençlik sizi bütün değerli taraflarımızla tanıyor, okuyor” dedi.

Onun üzerine ben gittim “*Teceddüt Edebiyatı Tarihi*” adlı kitabımı aldım. Hasta yatağında çok memnun olduğunu, tebessüm ettiğini gördüm.¹⁰

¹⁰ İsmail Habib Sevük, “*Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi*”, İstanbul 1340 (1924). Daha sonra 1931’de gözden geçirilerek “Edebi Yeniliğimiz” adıyla tekrar yayınlanmıştır.

İsmail Habib Sevük daha sonra geldiği zaman, “*İyi ki geldin, sana teşekkür edecektim*” gibi ifadelerle doğrulmaya çalıştı. İsmail Habib, “*Aman üstad, dedi; teşekkür ne demek*” gibi konuşma geçti. Midhat Cemal Bey, İsmail Habib’dan sonra Âkif’i ziyarete gelmişti. Âkif, ona:

“*Az evvel seninki buradaydı*” dedi. Midhat Cemal, “Aman efendim, o benim dostum değil, sizin dostunuzdur. Sizi kitabında uzun uzun anlatıyor” dedi. Âkif, bunun üzerine, “*Öyleyse, hakikatin dostuymuş*” dedi.

Osman Pehlivan

Sebilürreşad kadrosu daima yanında idi. Öyle ki, yoruluyordu. Biz artık kimsenin içeri girmesine müsaade etmiyorduk.

Hatta bir gün, kendisine güreş öğreten, kendisinin de okuma yazma öğrettiği Osman Pehlivan diye birisi gelmişti. Âkif yorulmuş, arkasını dönmüştü; ben başındaydım.

“*Birisi gelmiş*” dedim; “*Kim o?*” dedi. Yavaşça, “*Üstü başı yırtık pırtık, dökük birisi geldi*” dedim. Onlar başladı eski hatıralarını konuşmaya.

“*Artık hastayım, güçsüzüm, şimdi benimle güreşmeye kalkma*” gibi latifeler yaptı. Eski resimleri istedi ondan. Bir iki gün sonra Osman Pehlivan resimleri getirdi.

Siroz Teşhisi

Şişli Sağlık Yurdu’nda bir ay kadar kontrol ve tedâvide kalan Âkif’in, “*Sıtmadan hâsıl olmuş Siroz*” teşhis edilen rahatsızlığı hayli ilerlemiş ve iyileşmesinin imkânsız olduğu anlaşılmıştı. Fuad Şemsi’nin tavsiyesiyle hocalarım Prof. Âkil Muhtar ve Burhaneddin Togan’ın kontrolünde ve tecrübeli bir hastabakıcının devamlı bakımında, Âkif, Mısır Apartmanı’nda ki dâireye taşındı.

Son beş ayını bu Mısır Apartmanı’nda ve zaman zaman da Prenses Emine’nin özel otomobiliyle sarsılmadan götürülüp getirildiği Alemdağı’nda Baltacı Çiftliği’ndeki küçük köşkte geçirmiştir. Başında devamlı hizmetini gören hastabakıcı, Prenses Emine’nin iğnecisi, Beyaz Rus asıllı Mary Mançenko idi.

Vefatı

1936 Aralık ayındaki son günlerde, Alemdağı’ndaki küçük köşke de gidemeyecek kadar ağırlaşan Âkif, yurda döndükten sonra geçen tam 6 ay 10 günün sonunda, yani 194. gün olan 27 Aralık 1936 (14 Şevval 1355) Pazartesi gecesi saat 19.45’te, artık taşıyamayacağı bir yük saydığı fani hayata, ebedî olarak gözlerini yummuş ve kendisini bekleyen şehidler âlemine, Yüce Tanrı katına yola düzülmüştü.

*Mehmed Akif'in cenaze merasimi: Üniversite gençlerinin elleri, başları
üstünde kabre götürülüyor*

Hemşire Mary

“Bir Müslüman hastabakıcı bulunamaz mıydı?” diye önceleri fenâ hâlde kızdığım, öfkелendiğim; fakat sonra birçok sahnelere tanık olunca, insanlığına ve vefasına hayran kaldığım hasta bakıcı Mary, büyük bir vazifebilirlikle verdiği sözü tutmuş ve acı sonucu telefonla bana haber vermişti.

Tıbbiyeli Âkif Dostları

Hazırlık için benim gecedен baş vurduğum iki Askerî Tıbbiyeli sınıf arkadaşım Maraşlı Abdullah (bir trafik kazasında rahmetlik oldu) ile Balıkesirli Fikri Mengüç (halen Balıkesir’de göz mütehassısı) olmuşlardı.

Sonra Tıp Talebe Yurdu’ndan sivil arkadaşlarım, Samsunlu Necmi Kurdoğlu (Samsun’da doktorluk ederken bir motosiklet kazasında vefat etmiştir), Bayburdlu Zeki (halen Ankara’da klinik sâhibi dahiliyeci, 10. Dönem D.P Çoruh milletvekili, rahmetli) ve Midhat Onbaşıoğlu (halen Elâzığ’da Röntgen Mütehassısı), Hukuk Fakültesi’nden hocam İsmail Sâib Efendi’nin torunu Muhtar Sencer’i ve Edebiyat Fakültesi Coğrafya bölümünden Mâcid’i ve şimdi adlarını hatırlayamadığım diğer iki arkadaşımı durumdan haberdar etmiştim.

Çıplak Tabut

Şu anda da halâ ıztırap ve heyecanla kavrulduğum, tarifi imkânsız bir büyük acı iç erimizi doldurmuş, kalplerimizi burkmuştu. Sabahın erken saatinde Beyoğlu Hastahanesi’ne kaldırılarak son abdesti aldırılan koca Âkif; bağışlanmaz bir ihmâlin, umursamazlığın, örtüsüz, çıplak bıraktığı bir tabut içinde, Beyazıd Câmii’nin musallâ taşı üzerine konulmuştu.

Musallâda bekleyen bu örtüsüz cenazenin, Türk milletinin istiklâlini haykıran aziz insana, yüce şâir Âkif’e âit olduğunu yaymak üzere fakültelere dağılacaktık.

Kâbe Örtüsü ve Bayrak

Beyazıd Câmii bitişiğinde, Küllük Kırâathânesi’ne ve Mâhir Bey’in lokantasına bakan köşedeki “Mezarlıkları Koruma ve İmar Cemiyeti”nden aldığımız altın simle işlenmiş âyetlerle süslü neftî atlas Kâbe örtüleriyle örtülen o fakir tabut, üzerine bir de Tıp Talebe Yurdu’ndan Midhat Onbaşıoğlu’nun getirdiği Türk bayrağı koyulunca, taşıyacağımız cenaze, içi kadar degerlenmişti.

Başlarımızın Üstünde

Onu, cenâze arabasına koyup götürmek isteyen, İstanbul CHP il başkanı Cevdet Kerim İncedayı’nın yolladığı görevlilere vermemiştik.

İlâhi bir merkeze, ilâhi bir akın başlamıştı. On bir kişi gitmiş, on bin kişi gelmiştik. Onu musallâya on bir âşık getirmiş, on bin sevdalı götürüyorduk... Tipi altında yürüyen on binler, onu aslâ eller üstünden omuzlara indirmediler. Tam Edirnekapı Kabristanı’nın kapısına gelmiştik. Boyları birbirine denk on uzun boylu levend arkadaş ayrıldık.

Kapıdan toprağa, çok sevdiği ve yanına gömülmeyi vasiyet ettiği Babanzâde Ahmed Naim Bey’in kabrine kadar o ilâhi tabutu, hiç el değdirmeden, yalnız başlarımız üstünde getirdik.

Hıristiyan Hemşire

Biz Âkif’in vatana döndüğü günden itibaren onunla çok ilgilendik. Ben en yakın arkadaşım olan, daha önce adını zikrettiğim Muhtar Sencer’le birlikte, diğer arkadaşlarımı durumdan haberdar etmiş, Edebiyat Fakültesi ile Hukuk Fakültesi’nden bazı gençlerle birlikte küçük bir grup oluşturmuştuk. Bu grup, beklenilen, çok yakın acı âkıbetle ilgileniyor, yakından takip ediyorduk.

O zaman, özellikle Hidiv ailesinin evinde kaldığı zaman, Mary isminde Hıristiyan bir hemşire tahsis edilmişti. İlk zamanlar bundan çok rahatsız olmuştum. Âkif’e bakmak üzere Müslüman bir hemşire bulunamaz mı diye, rahatsızlığımı dile getiriyordum. Bu kadın beyaz Rus asıllı idi. Prenses Emine Abbas Halim’in iğnecisi bir hanım idi. Bir İran hastahanesinde hemşire olarak çalışmış, bu hastahane daha sonra kapanınca, uzun müddet bu ailenin yanında kalmıştı. Yani ailenin bir insanı durumunda idi.

Sonra bu kadının hakikaten, bir insan olarak gözleri yaşla dolu öyle hizmetlerine şahit oldum ki, daha önce düşündüğüm şeyi kafamdan sildim.¹¹ Ona ben rica etmiştim; bizi haberdar etsin, bir acı durum hasıl olursa diye, 27 Aralık akşamı 19.45’de vefat etmiş; bize haber verdiler.

Cenazeye Hazırlık

İşte bunu duyunca Askerî Tıbbiye’deki en yakın iki arkadaşım Balıkesirli Mengüş’le¹² Maraşlı Abdullah’ı haberdar ettim. Daha sonra yurtta Bayburtlu Zeki vardı. Samsunlu Kurdoğlu Necmi diye bir arkadaşım, Onbaşıoğlu diye yine bir doktor arkadaşım vardı. İsmail Sâib Sencer hocanın torunu Muhtar Sencer daima benimle sıkı temasta idi. Hülâsa şimdi tam adlarını hatırlamadığım on bir kişilik bir arkadaş grubu, sabahın erken saatinde Âkif’in vefat ettiği evde idik.

Ben gittim, temas ettim. Cenazenin sabahleyin Mısır Apartmanı’ndan alınıp Beyazıd Camii’ne getirileceğini söylediler. Belediye arabası sabahleyin geldi. Ancak arabayla götürülmeyip omuzda taşınmasını ve Babanzâde Naim Bey’in yanına gömülmesini, çiçek bulundurulmamasını vasiyet ettiğini biliyorduk.

Biz bu vasiyetine riayet ederek, belediyenin zabıta memurlarına durumu anlattık. Cenazeyi omuzda taşımak suretiyle Beyazıd Camii’nin önünde bıraktık.¹³ Tabut herhangi bir örtüyle sarılı değildi ve cenazenin kime ait olduğuna dair en ufak bir işaret, bir alâmet yoktu.

¹¹ Midhat Cemal, hasta bakıcı kadın için şunları yazıyor (Eşref Edib, *Mehmed Âkif*, 1939, s. 171, 174): “Birgün, kadın, hastanın odasından gözleri dolarak çıkıyordu. Onu birdenbire sevdim; adını sordum: – Mari Mançenko!” Ve ekliyor: “Buruşuk, boş karyola... Yerde tabut... Diz çökerek tabutta ölüyü öpen siyah giyinmiş kadın... Ayağa kalkınca kadını tanıdım: Her gün beyazlar içinde görmeye alıştığım hasta bakıcı.”

¹² Diğer bir yazıda, “Mengüç” geçiyor.

¹³ Merhum Âkif Bey’in tabutunun, camiden mezarlığa kadar omuzda götürüldüğü biliniyor. Ancak Beyoğlu’ndaki Mısır Apartmanı’ndan (veya gasledildiği Beyoğlu Hastahanesi’nden) Beyazıd’a kadar da omuzda taşındığına dair herhangi bir kayda rastlamadık. Bu biraz uzak bir ihtimal olarak görünüyor. Ayrıca merhum Âkif’in camiden mezarlığa kadar omuzda taşınmak istediğine dair de başka bir rivayet yoktur. Kimseye zahmet vermek istemeyen merhumun, böyle bir istekte bulunacağını da doğrusu hiç zan ve tahmin etmiyoruz. Hatta bunun aksi olacağından eminiz.

Beyazıd Camii’ne kadar gelen cenazede bir hayli kalabalık birikmişti. Bu on bir arkadaş fakültelere dağıldık. Süratle dağıldık, bütün fakülte öğrencilerini haberdar etmek üzere.

Gayet iyi hatırlıyorum; Küllük denilen bir kahvehane vardı. Bu kahvehanenin karşı köşesinde “Mezarlıkları İmar Müdürlüğü” namında bir kuruluş vardı. Yetkililerini haberdar ettik, geldiler, oradan tabutun üzerine örtülen yeşil renkli ve âyetli örtüyü aldık. Bu örtüyü tabutun üzerine örttüm. O sırada Mengüşoğlu ismindeki arkadaşım, yurdun büyük bayrağını getirmişti. Bayrağı da tabutun üzerine koyunca, artık dışı da içi kadar değerlendirildi.

On Bir Kişi, On Bin Oldu

Etraftan gelen kişilerle cenaze alayı büyümüş, herkesin birbirine cenazenin Âkif olduğunu yayması üzerine on bir kişi on bin kişi oldu. Kısa bir zamanda sisli, boralı, yağışlı bir havada, fırtınalı, küskün bir havada cenaze kalktı. Edirnekapi Mezarlığı’na kadar geldi. Belediye yetkilileri yine cenazeyi araba ile taşımak istediler. Biz, “*Hayır, Âkif’in cenazesini gençler taşıyacaktır*” dedik, vermedik.¹⁴

Resimlerden de bellidir. Cenaze kat’iyyen omuzda taşınmadı. Hep el üstünde taşıdık. Cenaze’de sağlık durumları müsait olmayan şairler, edipler, tanınmış insanlar vardı. Gençler, halk, bu kalabalık cenaze alayına dahildir. Şu anda hatırlayabildiğim simalar arasında, Yahya Kemal, İbrahim Alaaddin, Peyami Safa vardı.

Uzun Yürüyüş

Daha sonra görüştüğüm ve yazı da yazan İbrahim Alaadin Bey, şöyle bir şey anlatmıştı:

“*Âkif okula hep uzun mesafe yaya gider gelirmiş. Bu, yıllarca devam etmiş.*” İlâve ederek dedi ki:

“*Âkif’in hayatı böyle başlamış; siz son yürüyüşünü de böyle uzun bir yürüyüşle tamamladınız.*” Bize böyle bir şey anlatmıştı.

Dudağındaki Kan

O sırada, onu toprağa vermeden, ileride yapılacak büstü veya heykeli için yüzünün kalıbını, mask’ını almak isteyen ünlü heykeltıraş Acudoğlu Râtib Âşir, Midhat Cemal Bey’den,

“*Beyefendi, kefenini açıp yüzünün kalıbını alabilir miyiz*” diye, müsaade istemişti. Kuntay beni göstererek:

“*Onun sahibi artık gençler, onlara sorunuz*” demişti.

“*Tabii, elbette*” dedim.

Râtib Âşir Bey’le birlikte başucundan Âkif’in kefenini çözdük. Dudağının sağ köşesinden sızmış kanın, çenesine doğru akıp, sakalını tezyin etmiş olduğunu gördük. İşte o anda bende bir fikir belirdi ve sanki içimden bir ses, onun bir beytini bana, *vatan* kelimesi *bayrakla* değişmiş olarak şöyle okudu:

Câni, cânânı, bütün vârimı alsın da Hudâ,

Etmesin tek bayrağımdan beni dünyâda cüdâ.

Kefenin Üzerine Bayrağı Sardım

Benim içimden bu his, “Şehidler yanına uğurlayacağımız adamdır Âkif” diyordu. Bu sebeple, “Yalnız kefenle değil, Türk bayrağına sarılmış olarak gitmeliydi” diye bir ilham verdi:

“Şehid Âkif’i, şehidler katına, beyaz kefenle değil, vurgunu olduğu Alsancak’a sarıp yolcu etmek ve böylece onu bütün fânilerden ayırmak...”

Benim gibi bütün genç arkadaşlarımın, bütün Türk gençliği ve Türk milletinin dileği saydığım bu düşünceyle, ebediyet yolcusunu, en sevdiği bayrakla sardım, en sevdiği vatanın toprağına koyarak, en sevdiklerinin katına uğurladım. Bu kendiliğinden olan bir şeydi.

Âkif, kefeni üstüne bayrak sarılı gömülen tek Türk evlâdı idi. Onu son istirahat yerine, başucundan ben, ayakucundan sınıf arkadaşım Maraşlı 182 Abdullah tutarak indirmiştik.

Son Konuşmalar

Şimdi dudaklar kıpırdamadan gözler boşanıyor ve söz yerine hıçkırıklarla Âkif’in en yakın dostları ve Âkif’i en çok seven gençler bir bir konuşuyorlardı. Benden önce konuşanların sonuncusu, Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünden Süheylâ Tarkan (Külebi) Hanım, kısa bir konuşma ile Âkif’ten bir şiir okumuştı. En son konuşmayı ise: “*Büyük Âkif! Şimdi sana son hitâbı asker oğlun yapacak!*” diyerek ben tamamlamıştım.

Hasta döşeğindeyken, Âkif’in alnından öptüğü bu asker oğlu, milletçe çok şey borçlu bulunduğumuz bu seçkin şâire, bu Millî Mücadele kahramanına sorumluların ilgisizliğini, Eşref Edib’in eserinde “*heyecanlı bir nutuk*” dediği konuşmasında, acı bir dille yermişti. Yüce şairin mezarını gençliğin yaptırması ve her yıl Âkif’i anmak teklifim kabul edilmiş, karara bağlanmıştı. Hep bir ağızdan tekrarladığımız bu vaad ve karardan sonra okuduğumuz İstiklal Marşı ile Âkif’i sonsuza uğurlama törenimiz son buldu. Ona son seslenişim şu beyit olmuştu:

En sevdiğin âşık seni koynunda uyuttu,

Âkif, vatanın toprağı oldun, bu ne mutlu!..

Âkif’in Cihadı

Şüphesiz Millî Mücadele’nin manevî cephesindeki kahramanların içinde, hakikî din adamlarımız var olmuştur. Bu din adamlarımız, Birinci Büyük Millet Meclisi’ne de katılmışlardır.

¹⁴ Mezarlığa gelinmiş olmasına rağmen, “yetkililer”in neden arabaya koymak istedikleri anlaşılamıyor. Âkif Bey, vasiyeti üzerine, o sırada Eyüb Sakızağacı Mezarlığı’nda –şimdiki “Şehidlik”in karşı sırasında- medfun bulunan Ahmed Naim Bey’in yanına defnolunmuş, ilk kabri de orada yapılmıştı. Yolun genişletilmesi üzerine mezarı, 23 Mayıs 1962 tarihinde –Ahmed Naim ve Süleyman Nazif Beylerle birlikte- “Şehidlik”teki bugünkü yerine naklolunmuştur.

Âkif, bunlardan biri idi. Özellikle basınımızda hâlâ anılan ve benim üç sene liseyi okuduğum Kastamonu’da hâlâ izlerini duyduğumuz ve şahsen tanımak mutluluğuna eriştiğim Hüsnü Açık-göz isimli, “Açıkgöz” gazetesinin sahibi bir dostuyla tanışmıştım. Onun koleksiyonları da görü-lünce anlaşıyordu ki, Nasrullah Camii’nde verdiği vaazlar, Millî Mücadele’ye son derece faydalı olmuştur. Kastamonu, İnebolu’dan gelip Anadolu’ya geçen vatanperverlerin bir uğrak yeri idi.

Zaman zaman askerimizin gerilediği, geri çekildiği, adeta bir panik havası yaratıldığı za-man, Ankara’da, Ankara’yı Kayseri’ye taşıyalım münakaşaları başladığında; imanla, zaferden muhakkak emin olarak onları takviye eden, onları durduran manevî kuvvetlerin en başında, daima Âkif bulunmuştur. Yani o, bu şekildeki hizmetleriyle hakikaten çok müessir olmuştur.

Bu hizmetlerinin içerisine İstiklal Marşı’nın kabulü ve İstiklal Marşı’nın ortaya çıkışını da dahil edebiliriz. O da sarsıntılı, sıkıntılı bir gündedir.

O, Granit Bir Âbidedir!

Âkif’e karşı olanlar, hiç bir leke süremezler, hiç bir leke bulamazlar. Âkif, bir âbide insan-dır. Âkif, bulunduğu kabın şeklini alan bir mâyi değildir. O, yüksek ahlâkı ve yüksek seciyesi ile şeklini, sıcakta, soğukta, borada, kasırgada dâima muhâfaza eden bir cisimdi, bir granitti. İnanan, inandığından dönmeyen ve öyle ölen Âkif, eşsiz bir karakter adamıydı.¹⁵

Merhum Peyami Safa Bey’in Mehmed Âkif’in Yurduna Dönüşünü Haber Veren Yazısı

ÂKİF’E HASRETİMİZ

Âkif’in şiiri, içinde bir güneş hülâsası taşıyan pırlanta kırpıntısı gibi ancak üstünde bir kuyumcu parmağının oynayabileceği ince bir sanat işi değil, kayadan yontulmuş dimdik ve koskoca bir âbide hacmiyle, zamana ve mesafeye meydan okuyan sapasağlam, heykeltıraş eseridir. Yarınki nesillerin Çanakkale’de ve Sakarya’da bir âbide arayan gözleri, bu toprağın altında kefensiz yatanların bir tek tesellisi olarak onun şiirini görecektir.

Mehmed Âkif’siz Boğaz Müdafaası’nın ve İstiklâl Harbi’nin destanı, bir vak’a-nüvisin kalemin-den çıkan alelâde ve kupkuru bir zabıt varakası hâlinde kalacaktı.

O tarihlerde bütün Türk şairlerinin ne ile uğraştıklarını soracak olan yarına, Türk Edebiyatı nâmına, Mehmed Âkif’ten başka hangisi cevap verecektir?

Biz, vatanından bir lâhza cüdâ düşmemek için canını, cânanını fedâ etmeye hazır olduğunu bildiğimiz bu insanın, on bir senelik ayrılığından doğan hasretimizi kendisine lâıyk bir derecede ifade edememiş olmakla da ayrıca mes’ulüz.

¹⁵ Fethi Tevetoglu’nun Mehmed Âkif’e dair olan hatıraları hazırlanırken, hatıraların –kısa veya uzunca- bahsinin geçtiği yedi yazıdan istifade olundu. Bunlarda, birbirini tamamlayan bilgiler vardır. Onları kullanarak, tam bir metin elde etmeye çalıştık. O kaynaklar hakkında verdiğimiz izahat, daha önce Ankara Bş.Bld. tarafından 2013’te basılmış olan “Mehmed Âkif Ankara’da-Millî Mücadele Yılları” adlı çalışmamızın 2021 yılı içinde yapıla-cak olan yeni baskısına –başka ilavelerle birlikte- alınacaktır

Bu hasret, İstanbul’a geldiğinin ilk günlerinde, Midhat Cemal gibi onu yalnız bırakmayan birkaç vefalı adamın gözlerinde, büyük şairine karşı vatanın bütün sevgisini teksif etmek gibi ağır ve ulvî bir vazife yüklenerek, daracık bir hastahane odasının duvarları arasında kalmış, mahpus bakışlarıyla kendisine arz edilebildi.

Zararı yok, bazen bütün bir memleketi birkaç adamın vefası temsil eder. (Peyami Safa, Cumhu-riyet, 23 Haziran 1936)¹⁶

Merhum Fethi Tevetoglu’nun 1938’te Mehmed Âkif’in Kabri Başında Yaptığı Konuşma

Arkadaşlarım,

Hanginiz hatırlamıyorsunuz ki: İki yıl önce onu mezarlığın kapısına, kapıdan toprağına kadar ellerimiz, başlarımız üstünde getirdik. Onu her ölüye yapıldığı gibi toprağına gömmedik. Onu Allah’ın katına, Çanakkale Şehidleri’nin arasına uğurladık.

Her ölü beyaz patiska kefene bürünerek toprağına girer. Âkif toprak olmak için giderken bayrağına sarıldı.

Âkif, kefeni bayrak olan tek ölümüzdür. Onu ben, mezarının başında, Türk gençliği namına niçin bayrakla kefenledim? Çünkü o, en çok toprağı ve bayrağı severdi.

Onu toprağına ve bayrağına verdik. Ona çok yerinde olarak gösterdiğimiz derin saygı ve alâka ne-dendir? Çünkü Âkif, büyük bir şâir, büyük bir vatanperver ve eşsiz bir karakter adamıdır.

Âkif’in büyük şâir olduğunu anlatmak için bütün güzel parçalarını zikretmeye ne lüzum var? Çanakkale şehidlerine, koca bir milletin borçlu olduğu âbideyi, tek başına kuran örnek sanatkâr, en büyük milletin en büyük marşını yazan ateşten şâir, elbette büyük bir şâirdir.

Âkifte vatan-perverlik tam ve tezatsızdır. Bize şiir olarak bıraktığı alev ruhu ve vatan top-rağına kalb olmak için titremiş ve hakikaten vatanın bir avuç toprağı olmuş yüksek varlığı, bunun delilidir.

İslâmcı olmak Âkif’in kusuru mudur? İslâmcılık, dünün en kuvvetli seciyesi ve en yüksek ülküsü idi. Âkif’de millî mefkûre kemâle ermiş; fakat yeni bir mefkûrenin doğuş zamanına rastladığı için aykırı görülmüştür.

Bu, onun hatası mıdır? Hayır, savâbıdır. Âkif, bulunduğu kabın şeklini alan bir mâyi değildir. O, yüksek ahlâkı ve yüksek seciyesi ile şeklini, sıcakta soğukta, borada kasırgada daima muhafaza eden bir cisimdi, bir granitti.

İnanan, inandığından dönmeyen ve öyle ölen Âkif, eşsiz bir karakter adamıydı.

İşte Âkif’i sevmemiz, saygı ile anmamız bundandır. Bugün inşasına başlanan şu mezar, ona olan hürmetimizin ufak bir nişânesidir.

¹⁶ Peyami Safa’nın bu makalesinden Üstad çok mütehassis oldu: “Fazla teveccüh göstermiş, dedi; Peyami Safa da babası İsmail Safa gibi kıymetli ve faziletli bir genç. Bu gençler şimdi ne güzel nesir yazıyorlar!..” Sonra İsmail Safa’dan uzun uzadıya bahsetti.” (Eşref Edib, Mehmed Âkif, c.1, s.305)

Biz, toprağın üstüne mermerle bir nişan koyuyoruz ki, gelecek nesiller, bu taşın altındaki toprağın, bayrağa sarılı Âkif olduğunu bilsin ve Türk milletinin İstiklâl Marşı şâirine bu noktada eğilsin.

En sevdiğin âşık seni koynunda uyuttu;

Âkif, vatanın toprağı oldun, bu ne mutlu!¹⁷

¹⁷ Eşref Edib Bey, Tevetoğlu'nun konuşmasının altına şu satırları eklemiş: "Bu nutuk, gönülleri heyecanla doldurdu. Fethi Tevet, Üstad'ı toprağa tevdi ettiğimiz gün de böyle heyecanlı bir nutuk söylemiş; kabrinin gençlik tarafından inşası teklifini ilk defa o ileri sürmüştü."

Fethi Tevetoğlu

DOĞRULUK VE GÜZELLİĞİN KAYNAŞMA NOKTASI: ÂKİF'İN ŞİİRİNİ OLUŞTURAN TARİHSEL VE TOPLUMSAL ÖZ

Yılmaz DAŞCIOĞLU *

Mehmet Âkif Ersoy (1873-1936), modern Türk edebiyatının en çok tartışılan ve muhtemelen hakkında en çok yayın yapılan şairidir. Bu durum sadece onun millî marşın yazarı olmasından kaynaklanmıyor elbette. Hatta millî şair unvanı sıklıkla kullanılsa bile kimse rejim şairi veya devlet şairi sıfatlarını kullanmayı aklından bile geçirmiyor. Gerçek şu ki Türk edebiyatında kimse için Mehmet Âkif hakkında olduğu kadar hem çok belirgin ve statik hem de birçok belirsizliği içinde barındıran değişken ve çelişkili kanaatler ortaya atılmış değildir. Hakıkında yazılan bunca esere rağmen sanatı ve kişiliği konusundaki doğru zannedilen yanlışların devam etmesi de bu durumun bir göstergesidir.

Gerek yaşadığı dönemin sanatçılarından gerekse genel olarak modern Türk aydınlarından farklı ve hatta onlara karşıt düşünce ve tutumuyla kendisine özgü bir konumda bulunan Âkif'in sanatı ve sanatçılığı birçok yanlış anlamayı ve yanlış değerlendirmeyi de üzerinde toplamış bulunmaktadır. Bu yanlış anlama ve değerlendirmenin en başta kendisinin, kendisi ve eseri hakkındaki düşüncelerinden kaynaklandığını söylemek mümkün görünüyor. söz konusu değer kayması elbette yalnızca şairin kendisine dönük görüşleriyle oluşmuyor..

Toplumun Âkif'e bakışındaki yetersiz görüş açısı ile aydınların kasıtlı bir biçimde bu açıyı bozmasını içeren yaklaşımları da ayrıca onun gerektiği gibi anlaşılmasının önüne geçmiştir. Bu cümleden olmak üzere Âkif'in doğru alınılmasının önünde üç ana ögenin engel oluşturduğu söylenebilir: Şairin karakterindeki alçakgönüllülüktan kaynaklanan ve düz okumayla kendisine ve eserine karşı haksız yorumlara meydan veren görüşleri; edebiyat dünyasının gerek ideolojik gerekse menfaate dayalı sebeplerle hakkaniyetli olmayan tavrı ve son olarak onun

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, yilmazd@sakarya.edu.tr

عدد: ٤ : ٢٢٦ شعبان ١٣٥٤ : ٢٢٤ رجبی سنه
تاریخ تاسیس: ١١ خرداد ١٣٢٤
مؤسسلی: ابراهیم زین العابدین - ح. اشرفی لایب

تفسیر شریف

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله شریفه ک سور قرآنیه ک هر برین آری آری جزه اولسه بعض احادیث شریفه استاده آفتهای شافیه ذاهب اولشار . مالکله ایسه رأی قرآنی انکاره قرار ویرمشلورد . انچه حقیقه من هندنه آیت قدمور ، یعنی قرآن کریمه داخل اولسیله برابر هیچ بر سورهدن جزه اولیوب آیت مستقله در . تهرکا ویرای فصل سورهدن اوله یازمشدر . زیرا مصاحف قدیمه قرآن اولیان القاطن تجرید خصوصه اعتای تام وار ایدی . بونکله برابر آنلرک جهلنده بسمه عین خط ایله یازمش بولموردی . ایشنه بوجهتی ملاحظه قرآنی باینده اشتباهه میدان ویرمورد . لکن هر سورهدن جزه اولهرق عیانک تعدیه متعده اولسه دلالت ایدجک بر دلیل قطعی بو قدر . شافیه ک تمسک ایتکده اولدقاری احادیث ایسه قطع و یقین افده ایدجک صریحه حائز قوت دکالورد . سندلرند علی الاکثر ضعیف واردور . مع هذا احادیث مذکوره پندسه بسمه ک آیت تامه ویا جزه آیت اولسی تعیین باینده تعارضه واردور . مشقندن خالی اولیان بوطاق دلالتله استاده ایله قرآن کریمه مثلی بولمیدان بویه بر تکرره قائل اولمق خلاف ظاهرور . بناء علی ذلک امام اعظم رحمه الله حضرتلرک اکابر تلامذندن امام محمد بن الحسن الشیبانی حضرتلرته بوجزیت مسئله عرض اولدینی زمان مشار الیه (ما بین الدینین کلام الله) دیرک یاکیز بسمه ک قرآنی الزام ایله جواب ویرمشدر . امام محمد رحمه الله کیمسه عزو واستاد ایتدیرک ابراد ایلدیکی بوجواب امام اعظم حضرتلرک رأی واجتهاده مطابقی اولای لازم کلام

مشار الیه اصول خیمه منیده الزام ابتدکاری مسلکری بونی اقتضا ایدر . بر مسئله ک جوانی امام اعظم حضرتلرک قوی اولدینی سورده یاکندینک محمول رأی ویا امام ابی یوسف حضرتلرک قوی اولدینی تصریح ایدر وعلی الاطلاق ویردیکی جوابلر امام اعظم حضرتلرک قوی اولمق اولره تنقی اولورد .

(تقریر)

بسم الله شریفه دهکی باه جاره (اقرا) فعل محذوفه متعلق اولوب تقدیر کلام (بسمه اقرا) سبکندور . چونکه بسمه ک قرائت فاصله بدأ قلمشدر . افعال سائرهدن اول تلفظ اولمان بسمه لرحی بونوال اولره مبدأ قلندقاری فعاله دال اولان مسیح فعاله ربط اولموردل . مثلاً قبل الاکل بسم الله دینلکده «آکل» شرب زمانده «اشرب» تقدیر اولورد .

بعض علما علی الاطلاق «بدأ» تقدیر ایدرلر . قلندقول اولراجحدور . متعلق محمولدن مؤخر اعتبار ایدلسی بلاغه انیدر . زیرا اسم حیاتی ک شروع ایدیلان هر فعله ذاتاً مقدم بولمقی ذکرده دخی تقدیم اولمقی اقتضا ایدجکی کی اسماء اسنالم ایله تهرک زعمده بولمان مشرکری . د ایچون ملاحظه ایدلسی لابد اولان اختصاصی دخی تقدیم محمول ایله مستفاد اولورد .

بسم الله شریفه دهکی باه جاره قولراجحه کوره استمانه ایچون اولمقله اسماء آیه ک افضل مهمه من آت منزلنده تنزیل اولدینی مشرورد . چونکه اسماء بشریه بوطاق آلامه نوقت ابتدکیکی هر فعل مشروع و معممده شرعاً کالی و مستدیه اوله یلسی بسمه شریفه ایله مصدر قلندنه نوقت ایدر . فعل که «کل امر ذی بال لم یبدأ فی بسم الله فهو

kişiliğine ve karakterine büyük sempati besleyen geniş kitlelerin özellikle şiirinin estetiğini hakkıyla kavrayacak bir zevk birikmesinden mahrum bulunuşu. Başlıca bu sebepler dolayısıyla Âkif'in ve eserinin popüler kültürdeki büyük ve gösterişli imgesine karşın hakkıyla anlaşılmadığı ve değerlendirilmediği söylenebilir. Bu durumda hem bu kadar etkili olması hem de anlaşılma sorunu yaşamış olması, üzerinde düşünmeyi gerektirir.

Hakkında yapılan bunca yayına karşın Mehmet Âkif Ersoy'un eserinin tarihsel ve toplumsal niteliği ile estetiği arasındaki ilişkiyi yeniden incelemekte fayda görünmektedir. Bilindiği gibi Âkif'in edebiyat dünyasında tanınması 2. Meşrutiyet'ten sonraki yazı ve şiirleriyle olmuştur. 20. yüzyılın başlangıcını teşkil eden bu dönem aynı zamanda devlet ve millet hayatı için giderek şiddetini artıran bir kriz sürecinin adı olmuş ve sürecin sonunda çok uluslu bir devletin tasfiyesi ile onun yerine bir ulus devletin kuruluşu gerçekleşmiştir. Bu süreçte ortaya çıkan edebiyatçı tavırları da edebiyatın niteliği de dönemin tarihsel özelliği olan karmaşadan nasibini almıştır. Şüphesiz bir taraftan Namık Kemal'den beri bir tavır olarak varlığını duyuran ama henüz yetkin bir temsilcisini yetiştirememiş olan toplumcu ve dışa dönük şiire duyulan ihtiyaç, öte yandan Hâmit-Recâizâde ikilisinden beri giderek belirginleşen bireysel duyguların ortaya çıkışına zemin oluşturan aşırı duygusallık bu dönem edebiyatının da ana eksenini temsil ediyordu. Mehmet Âkif'in ortaya çıkışı bu noktada önem kazanmaktadır. Yine bilindiği ve sıklıkla tekrarlandığı üzere Tevfik Fikret şiirinin teknik özellikleri onda devam etmiş, buna karşılık Fikret'in özellikle milletin saygı duyduğu değerlere saldırması ise yine özellikle Âkif'te şiddetli bir karşılık bulmuştur. Bununla birlikte Âkif'in şiir anlayışı yalnızca tahkiyeli şiir kompozisyonunu, diyalog tekniğini, vezin ustalığını ve söylem gücünü arkasına alan bir realizm ile sınırlı değildir. Onun toplumculuğu da şairliği de kendi bireysel duyusu ile milletin değer ve duygusunu kaynaştıran bir nitelik taşır. Bu yönüyle o diğer toplumcu şairlerden farklı olarak milleti yönlendirecek bir kütle gibi görmekten uzak, hatta tam aksine toplumla bütünleşmiş bir tutum içerisindeydi. Elbette millete söyleyecek sözü, yapılacak eleştirisi vardır ve bundan çekinmez. Ancak onun şiirlerinin içeriğini oluşturan eleştirel maddeler, toplumun içerisinde, onlardan biri olan bir fert olarak dile getirildiği, üstten ve yönlendirici bir tavır içermediği için tepki çekmek şöyle dursun, geniş kesimler tarafından özellikle öğüt vermek maksadıyla bu türden dizeleri tekrarlanıp durur.

Bu, toplumla Âkif'in kaynaştığı ilk noktadır ve başta şairin kendisi olmak üzere çeşitli kişiler tarafından belirtilen Doğu hikemi söylem geleneğinin yani kıssa ile veya şiir ile öğüt verme anlayışının toplumda etkili olmaya devam ettiğini ve çağdaş Türk şairlerinin aksine Âkif'in bu tekniği Sa'di'den alıp modern şiirde yeniden ürettiğini gösterir. Türk toplumu başta mesneviler olmak üzere manzum hikâyeler üzerinden ders verme tekniğini yüzyıllardır tanıyordu ve toplumsal kültürün öğrenme-öğretme mekanizmasının önemli bir tarafını bu teknik oluşturunuyordu. Bununla birlikte Âkif'i etkili kılan sadece bu tekniği kullanmış olması değil, aynı zamanda bu tekniği kullanan önceki şairlerin aksine bir birey olarak belirli bir zaman ve zemin içerisinde konuşmasının verdiği büyük samimiyettir.² Samimiyet ise her şeyden

² Konuyla ilgili olarak Yılmaz Daşcıoğlu, Bitmeyen Başlangıçlar Şiir Üstüne Denemeler, İstanbul, Şûle Yayınları, 2019 içinde “Samimiyeti Hüneryi: Âkif'in Şiirinin Gücü” (s. 19-26), “Yaşayan Kültürde Mehmet Âkif İmgesi” (s.27-32) ve *Servet-i Fünûn Dergisi ve Servet-i Fünûn Dergisi Edebiyatı*, Ed. Ali Kurt, Gölçük Belediyesi Yayınları, 2020

önce karşılıklı güven duygusuna dayanır. Burada söz konusu güven duygusunun yani Âkif'in toplum tarafından benimsenmesine dayanak oluşturacak olan güçlü bağın içerisinde geçilen tarihi dönemdeki kırılma anlarında Âkif'in tutumunun tecrübe edilmiş olmasıyla oluştuğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Kendisi hakkındaki hatıralarda ve biyografilerde bu sınavlardan geçişlerin çok çeşitli örnekleri zikredilmiştir. O halde Âkif'in şiir estetiğinin ilk önemli ögesi olan samimiyet kavramının onun tarihsel rolü ile toplumsal kabul edilışinin kesişme noktasında oluştuğunu söylemek gerekir. Buna rağmen onun şiiri bir taraftan tarihsel bir dönemin yansımasını içerse de bir kronik veya belge olduğunu söylemek ancak benzetme maksadıyla mümkündür. Yoksa onun gerçekçiliğinin şiirinin tamamını kuşatan bir durağan tasvirçilik gibi anlaşılması, kendisinin meşhur dizesine de atıfta bulunarak hakikati dosdoğru söylemek için estetiğin arka plana itilmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Elbette realist bir estetiğe bağlı olduğu açıktır, buna karşın hiç de öyle “odun gibi” bir söz ile karşılaşmayız. Bu eleştirmenleri ve edebiyat tarihçilerini yanıltan bir faktör olmuştur. Mesela “Edebiyat Bahisleri Tasvir”³ başlıklı denemesinde dış gerçekliğin yansıtılması konusundaki tahlilleri Âkif'in poetikası bakımından dikkate değer bir metindir. Bilindiği gibi özellikle realistlerin en çok önem verdikleri tekniklerden biri olan tasvir, gerçekliğin esere yansıtılması konusunda sık başvurulan araçların başında gelir. Bu konuda gerçeklik ve tasvir türleri arasında ilişkiler kuran şair, kendi görüşünü de açıklamaktan geri durmaz.

Ona göre üç tür tasvirden söz edilebilir:

Birincisinde edib bir müstensih ressam tavrı takınarak tersim edeceği levhayı aynen alır; kendisi hiçbir çizgi ilâve etmez. İkincisinde o levhayı olduğu gibi çizmeyerek gerek ilâve gerek tayy suretiyle yer yer ta'dilât icrâ eder. Üçüncüsünde ise tasvir edeceği şeyi olduğu gibi göstermek tarafına hiç yanaşmayarak, onu evvelce kendisi bambaşka bir nazarla bambaşka bir şekilde gördükten sonra öylece gösterir; yani başkalarının gördüğü gibi değil, kendisinin görmek istediği gibi göstermeye çalışır.

Böylece hakiki, hayali ve hakikatle hayalin kaynaştığı üç tasvir sınıfından söz eden şair, bunların çeşitli yönlerden değerlendirmesini yapar. Öncelikle hakiki tasvir sanıldığı gibi basit bir taklit değildir; onun deyimi ile birçok levhanın (görüntünün) şiiri içindedir, şairin bütün görevi o görüntünün içindeki sanatı aynen aktarabilmektir. Bu yansıtmayı, aktarmayı başarmak için şairin oldukça geniş ve derinlikli bir bakışa sahip olması, eşyanın içindeki şiiri görebilmesi ve elbette gösterebilmesi gerekir. Öte yandan bazı levhaların aynen aktarılması estetik bir değer taşımaz: “Çünkü hakikati üryan görmek her zaman o kadar hoş gitmez.”⁴ İşte böyle durumlarda şair hayale başvurur, dışardaki hakikatin görüntüsünden bazı yerleri çıkarıp hayali unsurlar ile tamamlar. Bazen de hakiki görünüm şairin vermek istediği yücelik duygusu karşısında pek zayıf kalacaktır. Bu durumda da gözümüzün önündeki şekilleri bırakıp tamamen muhayyilenin çizdiği nakışları esere yansıtmaya çalışırız. Bunlardan hangisinin tercih edilmesi gerektiği, ayrıntıya duyulan ihtiyacın ne kadar olduğu, tasvirdeki eksiklik veya

inde Yılmaz Daşcıoğlu “Tevfik Fikret ve Mehmet Âkif'in Şiir Kitaplarının Başında Bulunan Okura Hitap Manzûmelerinin Karşılaştırılması” (s.277-283)

³ Mehmed Âkif Ersoy, *Açıklamalı Mehmed Âkif Külliyyatı*, Haz. İsmail Hakkı Şengüler, Hikmet Neşriyat, c. 5, s. 205 vd.

⁴ Ersoy, a.g.e., s.206

fazlalığın (dış gerçeğe uygunluk bakımından) ne dereceye kadar uygun olacağı hususlarının eserin konusuyla bağlantılı olduğunu, her eserin konusunun tasvirde neye ihtiyaç duyuracağını kendisinin belirleyeceğini bu noktada kesin bir düstur bildirmenin mümkün olmadığını ekler. Ona göre tasvirden maksadın hakikatleri eşyaya söyletmek olduğu ilkesinden hareketle konuya göre ölçüt belirlemek gerekir. Elbette bu ölçütün yine de doğal gerçekliğin dışına çıkmaması gerekir.

Bize göre yazısının bir bölümünde divan şiiri ve şairleri ile yeni edebiyattan bazı romanları bu yünden ad vermeksizin eleştirerek örnekler veren şairin bu yazısı yukarıda andığımız meşhur dizesi ile birlikte düşünüldüğünde “sözüm odun gibi olsun” ibaresinin ancak mübalağalı bir mecaz olarak anlaşılması gerektiği ortaya çıkar.

Bu yazısının dışında “Edebiyat Bahisleri İnşâd”, “Edebiyat Bahisleri Teşbih”, “Edebiyat”, “Edebiyat Bahisleri Plân 1”, “Edebiyat Bahisleri Plân 2”, “Edebiyat Bahisleri İcad, Mevzu”, “Edebiyat Bahisleri Muhayyileyi İşletmek” gibi yazılarıyla kendi poetikasını da büyük ölçüde açıklamış olan şairin, şiirin yüksek sesle okunmasından konu icat etmeye kadar birçok meselede düşüncelerini ortaya koymuş olduğu görülüyor. Bu çerçevede onunla ilgili hatıralarda ve biyografilerde nakledilen önemli ve gözden kaçan hususlardan biri Âkif’in şiir ve resim sanatına olan ilgisidir. Yani ön plana çıkmamasına hatta eski ve yeni edebiyatı çeşitli yönlerden (bilhassa ahlak bağlamında) eleştirmesinden dolayı sanat karşıtı gibi görünmesine rağmen bu sanatlara özel ilgi gösterdiğine de işaret etmek gerekir. Adlarını andığımız bu yazılardaki düşünceleri bir arada değerlendirildiğinde onun gerçekçi, toplumcu bir şair olmasının dışında genelde edebiyatın özelde de şiirin teknik meseleleri üzerinde düşündüğü ve genellikle sanılanın aksine estetik endişeleri bir kenara atmadığı açıkça görülebilir. Aksine ancak bu dikkatle düşünülmüş teorik arka planın yazdığı şiirlerdeki üstün söyleyiş gücüne, duygunun neredeyse doğrudan temsilini sunan çarpıcı imgelere kaynaklık ettiği söylenebilir. Kısacası mesele sadece aruz veznini maharetle kullanma ustalığının çok üzerindedir.

Mehmet Âkif’in şiirinin gücü tıpkı doğruluk ve güzellik kavramları arasındaki kopmaz ilişkiyi hayatının merkezine oturttuğu gibi gerçeklik ile imge arasındaki ilişkiyi de sanatının temel dayanağı yapmış olmasından gelmektedir. Mehmet Âkif’in ilk şiirlerinden itibaren bilinen ve işaret edilen yönü dış gerçekliğin ikna edici doğallığı ile duygusallığı kaynaştırabilmesindedir. Burada bizim dikkat çekmek istediğimiz nokta şairin daha az vurgulanan bir tutumudur. Gerçeklikten vazgeçmemekle birlikte özellikle yücelik duygusu ve öznenin kendisini nesneye kaynaştırma çabasının öne çıktığı noktalarda dış gerçeklik, doğada, dışarda olduğundan farklı bir hal almakta, estetik değerleri öne çıkarılacak biçimde yeniden yorumlanmaktadır. Özellikle şairin duygularını temsil edecek nitelikte metafizik yönü olan eşyaya yönelişinde imgesel yaklaşımın öne çıktığını, duyguların adeta kanatlandığını görmek mümkündür. Mesela *Safahat*’ın ikinci kitabı *Süleymaniye Kürsüsünde* başlığını taşıyan ve bini aşkın dizeden oluşan uzun şiir genel yapısı itibariyle öyküleme tekniğiyle yazıldığı halde yer yer edanın tamamen değiştiği ve adeta uzun manzumenin içerisinde epik veya lirik adacıklar olduğu görülür. Hem anılan kitapta hem de bütün şiirleri içerisinde Âkif’in inanmış bir adam sıfatıyla mabet niteliği taşıyan mekânları şiirleştirirken diğer mekânlardan farklı ve yücelik duygusu uyandıracak bir biçimde yaklaştığı kolayca fark edilir. Mesela İstanbul’un sokakları, caddeleri evleri, is-

keleleri daha ziyade eleştirel ve negatif bir bakışla anlatılırken bakışın bir camiye yönelmesiyle tutum da hemen değişikliğe uğrar. Sıradanın, gelip geçici olanın mekânı ile yücenin mekânına yaklaşım farklıdır.

Teorik olarak Âkif’i dikkatinin dışı, fiziksel olana dönük olduğu kabul edilebilirse de dikkatle bakıldığında şair davranışının iki olgu karşısında değiştiği, mukaddesin temsiline yönelik seçilen sözcüklerin de imgelerin de farklılaştığı görülebilir. Bir yandan özgün ve çarpıcı imgelere bir yandan da bu imgelerin hareketli bir biçimde verilmesine özen gösterilir. Böylece mabet tasvirleri hem yapının fiziksel özelliklerini hem de söz konusu yapının manasını vermek üzere dizelere yansıdığı görülür:

Öyle ta’zîb-i nigâh eyleme bedbîn olarak,

Bırak etrâfı da, karşında duran ma’bede bak:

Başka bir sâhile gehvâre-i emvâcından,

Böyle şeh-dâne çıkarmış mı yakınlarda zaman?

Ne seher-pâre-i san’at ki ezelden mahmûr...

Leb-i deryâdan uçan bir ebî hande-i nûr!

Sanki ummân-ı bekânın ezeli bir mevcî,

Yükselirken göğe donmuş da kesilmiş inci!

...

Sonra göz yükseliyor doğru yarım kubbelere,

Ki dayanmış biri sağdan, biri soldan kemere.

İstalâktile donanmış o hazin sineleri,

Okşayıp nûr-i nazar, geçti mi artık ileri,

Geliyor kısmen açılmış iki heybetli kanat,

Ki te’âricî, telâfîfî ne müdhiş san’at!

Sanki Mevlâ, mütefekkir, kocaman bir beyni,

Açıvermiş bize göstermek için her yerini.⁵

Bu dizeleri öncesi ve sonrasıyla birlikte düşününce şu noktalar açıkça görülüyor: öncelikle şair şehrin gündelik, sıradan görünümüleri karşısında sert bir gözlemci olarak eleştiriler yapan bir tavır içerisindeyken bakışının mabede yönelmesiyle birlikte bu tutumunda adeta birdenbire çarpıcı bir değişim görülüyor. İlkinde realist ve eleştirel yaklaşım ikincisinde imgelerin

⁵ Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul, Bağcılar Belediyesi, 2014, s.123-124 ve 126.

gözlemlenen nesneyi yüceltmesine dönük bir estetik tutuma dönüşüyor. Şiirin bağlamı içerisinde hem tarihi bir değerin öne çıkarılması ve böylece kültürel varlığı sıradan olandan farklı olarak sunmak söz konusu oluyor hem de Âkif şiirinin karakteristiği olan kompozisyon bakımından bir karşıtlık, bir simetri oluşturulmak isteniyor.

Burada belki Türk edebiyatının klasikten beri en önemli dinamiklerinden biri olan fena-be-ka karşıtlığının varlığı yorumlamada devreye girdiğini ve fani, geçici olanın küçümsenmesi, değersizleştirilmesi karşısında baki, kalıcı olanın vurgulanması tutumunun belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Âkif'in estetik tutumu için zaman zaman bir handikap olarak anılan imanlı bir şair oluşu, esasen bu noktada sanatını güçlü kılan bir faktör olarak öne çıkıyor. Elbette Âkif gibi dış gerçekliğe, eşyanın gözlemlenebilen fiziksel yönüne estetiğinde fazlaca vurgu yapan bir şairin bu tutumu yadırganabilir. Halbuki metinden kolayca çıkarılabileceği üzere çok mekanik ve nesneye bağlı tanımlarla, nesneyi farklı algılamaya yol açan benzetme ve imgeler iç içe, dönüşümlü olarak düzenlenmiş olmakla hem zıtlıklardan oluşan bir gerilim sağlanmış hem de söylem değişikliğinden doğan bir hareket oluşturulmuş görünüyor. Çok objektif ile duygusal kaynaştırabilme becerisi hem şairin genel olarak şiir toplamı için hem de bu örnekteki dizeler için söz konusudur. Aslında tam da bu nokta Âkif'in şiirinin gücünü oluşturuyor. Ayrıca şiirdeki öznenin camiye yönelişi, içeri girişi, kubbenin tam altında durarak yukarı doğru bakışlarını yöneltişi bir sinema kamerası hareketini andırmakta, şiirdeki anlatım düzeni ve görüntüler bu hareketlerle bir tür kaydırma ile değiştirilmektedir ki bu da yukarıda değindiğimiz söylemdeki hareket unsuruna eklenmesi gereken bir başka tekniktir.

Elbette Âkif'in şiirlerindeki yapı ve anlatım tekniklerini kullanma gücü ilk şiirlerinden itibaren dikkati çekmiş ve gözlem gücü, hikâye etme kabiliyeti, dünya modern şiirinin karakteristiklerinden birisi olan konuşma dili edasının şiire yansıtılması gibi özellikler onu baştan itibaren özel bir konuma yerleştirmiştir. Şiiri yazan öznenin metinde kendisini yansıtması, hatta metinle özdeşleşmesi gibi yine modernin unsurları arasında ilk sıralarda bulunan özellikleri de Âkif şiirinin ayırıcı vasıfları arasında anılabilir.

Bütün bunlarla birlikte Mehmet Âkif'in şiirindeki asıl büyük dönüşümün Balkan harplerinden sonra, içinden geçilen dönemin karakterine uygun bir destansı edâya büründüğü süreçte gerçekleştiği görülür. Âkif gerek ilk şiirlerindeki gözlemci edası ile gerek zirvesini *Âsım* kitabındaki “Çanakkale Şehitlerine” kısmında ve “İstiklâl Marşı” gibi şiirlerde bulan epik edası ile gerekse *Gölgeler* kitabındaki metafizik şiirlerinde görülen lirik edası ile hep aynı şiirin bir prizmadan geçen ve farklı yansıyan yönlerini gösterir. Değişmeyen öz ise şairin hem şiirlerinin temasını oluşturan maddi ve tarihi gerçekliklerle iç içe geçen kişiliği hem de bir sanatçı özne olarak söylemiyle kaynaşmış olan poetik kişiliği arasındaki sağlam bağdır. Bütün şiirlerindeki genel çerçeve göz önüne alındığında Âkif'in kişiliğinin ve şiirinin herkesçe kabul edilen ilk niteliği olan doğruluk kavramının, pek fazla kişi tarafından dikkate alınmayan güzellik kavramıyla kaynaşmış olması işin anahtarı ve özüdür. Bu ikisini birbirinden ayırmak mümkün değildir, doğru da... Onun şiirlerindeki üstün ses yapısı, coşkulu imge örgüsü arka plandaki inançlı kişiliğin tarihsel rolünü estetik planda da gerçekleştirme çabasının sonucudur. Çünkü orada imanın da şiirin de dayandığı büyük duygusal potansiyelin sanatın teknikleriyle esere dönüşmesi söz konusudur.

KAYNAKÇA

Daşcıoğlu, Yılmaz, (2019), *Bitmeyen Başlangıçla Şiir Üstüne Denemeler*, İstanbul, Şule Yayınları.

Ersoy, Mehmed Âkif, *Açıklamalı Mehmed Âkif Külliyyatı*, Haz. İsmail Hakkı Şengüler, Hikmet Neşriyat, c. 5.

Ersoy, Mehmet Âkif, *Safahat*, Haz. M. Ertuğrul Düzdag, İstanbul, Bağcılar Belediyesi, 2014.

DÜNYA VE UKBÂDA BERABER:

ÂKİF - NAZİF - NAİM

Mehmet SAMSAKCI *

“Beraber inandıkları Allah’ın huzuruna beraber çıkıyorlar.”

M. Cemal Kuntay

Kardeşlik, evlâtlık, akrabalık, soydaşlık gibi aidiyetler, şüpheşiz beşeriyet ve medeniyet tarihi boyunca insanları birbirine tanış eden, rapteden bağlar olmuştur. Dünyanın hâlâ büyük bir kısmında bu vehbi hassalar, insan ilişkilerindeki belirleyici etkilerini sürdürürler. “Kişi akrabasından mesuldür” gibi - hele böylesi bireyci, özgürlükçü (!), merkezsiz bir çağda - yersiz ve gereksiz bir genellemeyi reddetmekle beraber aile ve soy alâkalarının bağlayıcılığını tamamen yitirdiğini iddia da manasız olur. Fakat bütün bu bağlar ne olsa kazanılan, tercih edilen, iradî ve ihtiyarî şeyler değildir. Dostluk? O, doğrudan kişinin seçimi ve tercihidir.

Aşinalığın, arkadaşlığın hatta yoldaşlığın çok ötesinde bir mefhum olan, var olmak için genetik, fizyolojik, sosyolojik, ideolojik hiçbir önkoşul ve şartlanma aramayan dostluk, hakikî dostluk, hesapsız, çıkarsız, garazsız, amaçsızdır. Özdemir Asaf’ın, “Her insanın bir öyküsü vardır ama herkesin bir şiiri yoktur” dediği gibi, cihanda herkesin aşinası, arkadaşı vardır ama herkesin dostu, dostları yoktur. Dost olmak ve dost kalmak büyük bir mazhariyettir.

Tek kelimeyle “tavizsiz” bir Müslüman, bir adam, bir şair olan Âkif’in dostu olmak ve dostu kalabilmek de seciyeli ve seviyeli bir insan olmayı gerektirmiştir. Fakat O’nun gibi bir karakter abidesinin dostu, muhibbi olmak yüklediği mesuliyet nispetinde kişiye mazhariyet bahşeder. Bu yazının mevzuu olan, Süleyman Nazif ve vefatıyla cihanı Âkif’in başına yıkan Babanzade Ahmed Naim bu kabil bahtiyarlardandır.

Elbette Âkif’in dostları bu kişilerden ibaret değildir, “sessiz yaşadım” dese de Âkif’in kalabalık denebilecek bir dost halkası vardır fakat Naim ve Nazif, Âkif’in ahiret komşularıdır da... Mehmed Âkif, Süleyman Nazif ve Babanzade Ahmed Naim, Çanakkale Şehitlerine hem-civar olarak Edirnekapi Şehitliği’nde yan yana medfundurlar.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı. e-posta: samsakci@istanbul.edu.tr

مُسْتَأْتَلِقِيْمَا

دین، فلسفہ، ادبیات، حقوق و علوم دین باحث ہفتہ لقی رسالہ در

دوسمادیکہ نسخہ سی ۵۰ پارہ در

قیرطہ دین مقوا پورو ایہ کوندر پیرمہ ستوی
۲۰ غروش قسطہ آتہ۔

دوسمادیکہ پیرتہ ایہ کوندر پیرمہ ولایت بدلی المذ انور۔

مؤسسہ لری: ابوالملازین العابدین - ج. اشرف آباد

سنہ لری: ۱۳۲۶

۲۵ ۱۰۰
۵۰ ۱۰۰
۵۰ ۱۰۰

عدد: ۵

۵

۳۲۶ شعبان ۲۸ پنجشنبہ ۱۱ ایول ۳۲۴

برنجی ست

تفسیر شریف

الحمد لله

جد و ثناء کامل واجب الوجود بی مادل تعالی شامہ حضور تشریف
مخصوصہ در، اندن بشقہ محمود حقیقی یوقدر۔

(حد) امر جہل اختیار یستدن طولای بر ذاتی تعظیم و تعجیل
اوزرہ ثناء و توصیف اچکدر، باعث جد و ثناء اولان امر جہل کرک
العام نوہندن و کرک نوع آخردن اولسون۔

توضیح مرہام

یومر غمزدہ آکال وضوح مقصدیہ علاوہ ایدیان «تعظیم و تعجیل»
قیدی تفسیر بیضاویہ ذکر اولفامشدن۔ چونکہ جہل اختیار یستن
متبادر حامدک نظر واعتقادندہ جہل و حسن اولان شیلدر۔ بویہ برشی
مقابلہ سندہ اولان ثناء و توصیف ایسہ استہزا قیلدن اولہ من، مجرد
تعظیم ایچون اولور۔ کذاک «ثناء» تعیری خیر ایہ یاد اچکدیکدر،
بناء علیہ بوندن دہ جدک تعظیم واجلال مقصدیہ اولان ذکر جہلدن
ہبارت اولسی آکلا شیلور۔

«جد» تعیریہ «مدح و شکر» افعالری یقین اولغله بو مقامدہ
آلری دہ تعریف و چارلری تقریق اچکک لزوم وارد:

«مدح» دہ جدکی لسان ایہ اولان ثناء و توصیف حسنندن
ہبارتدر۔ فقط بونک امر اختیاری بہ اختصاصی اولدیجی جہتله
حددن اعدر۔ بناء علیہ «قلان ذاتہ علم و کرمتدن طولای جد ایدرم
ویا کند یستی مدحہ لایق کوردم» دینور، فقط «حسن و جانتدن ناشی
کند یستہ حد ایدرم» دنجیوب، بالک «آنی مدح ایدرم» دینہ یلور۔

«شکر» ہر امر جہل اختیاری مقابلہ سندہ اولیوب

العامندن طولای نعم اولان ذاتہ عرض تعظیم اچککدر، ہمدہ جد ایہ
مدح کی لساناً توصیفہ خاص اولیوب قول، فعل واعتقادک ہر بریلہ
انفای شکر اولور۔ امدی ذات منعمک اوصاف غالیہ منی ذکر اچکک
خصوصہ حد و مدح اطلاق اولدینی کی شکر دہ اطلاق اولور۔
اما ذات منعمک اخلاص ایہ خدمتدہ بولتی، کند یستی کمال صبیبتہ
سومک و علو شاقی اعتقاد اچکک دخی شکر دہ داخلدر، بوقلب و بدن
ایہ انفا اولان شکر لہ جد و مدح اطلاق اولغز۔

الحاصل حد و مدح لسانہ شخص اولدقلری حالہ انعام ایہ انعامک
غیری مزایای جیلیدہ شامل اولورلر، شکر انعام مخصوص اولدینی
حالہ لسان و جان و ارکان سائرہ ک ہر بریلہ ایضا اولتہ یلور۔ بناء علیہ
مورد اعتباریلہ حد و مدح اخس و متعلق اعتباریلہ شکر اخس اولوب
یئرلرندہ عموم و خصوص من وجہ بولدینی ثابت اولور۔

بلاغت

بیانات مبسوطہ دن مقصد اصلی، بو مقامدہ مدح ایہ شکر تہیرلری
اوزرینہ حد لفظی اختیار ییورلسنک وجہنی ایشاح اچککدیکہ ذکر
اولان وجہ اقتراک دقت اولورسہ بو مقصد و اخلا مستفاد اولور۔
چونکہ «مدح» غیر اختیاری مقابلہ سندہ دخی اولدییلہ چککدن مدح و حک
فائل بالاختیار اولستہ دلالت ایچز، جناب یاری تعالینک محمود قلنسی،
جمع حمادہ مستحق اولدینی بیان ایدنی ایسہ ذات الوہیت سبحانک
داعما مشیت و اختیار ایہ فاعل متعال و ارادۃ الہیہ منی اقتضایجہ سانع
ذو جلال اولسنی ایشار اچککدہ در۔

بو حقیقی ایشار و بیان ایسہ اساس دین و مبنای شرایع مرسلین
اولدینی جہتہ فاتحہ فاتحہ قلنمہ شایان، زیور کنجینہ ایشان بونکک
ایستہ فرقاندہ۔

فوتو : ر-

دارالفنون ادبیات شعبہ میں ہجرت مآزورہ اولادہ افتخار ہمارا لہجہ تعلیم

سندالیہ اوپورالز صاعدن اعتباراً : معلمین فہمی بك ، شوكت بك ، صفرت بك ، رشاد بك ، عاكف بك ، نعيم بك ، احمد مدحت افتدی ، دارالفنون ادبیات شعبہ میں مدیری اسماعیل حق بك .
احمد حكمت بك ، كمال بك زاده علی اكرم بك ، حسین دانش بك ، شہیندر زاده حلمی بك

Milletin Tek Kara Gün Dostu: Süleyman Nazif

Türk edebiyatı tarihinde en çok, “1. Dünya Savaşı’nda İtilâf ordularının Balkan Başkumandanlığını yapan Fransız General *Franchet D’esperey’nin*, 8 Şubat 1919 Cumartesi günü, *Türk’ün haysiyetini çiğneyerek Rum ve Ermeniler’in sevinç gösterileri arasında, bir fâtih edasıyla İstanbul’a girmesi üzerine*”² yazıp, binbir zorlukla devrin şedit sansüründen kaçırarak neşrettiği “Kara Bir Gün” isimli makalesiyle tanınan, Malta sürgünündeyken kaleme aldığı “Daüssıla”sı, yine Mütareke devrinde irat ettiği ve bilahare kitap olarak bastırdığı *Pierre Loti Hitabesi* ile bilinen Süleyman Nazif, esasen Yahya Kemal ve Ahmet Haşim gibi en müşkülpesent şairlerin dahi takdir ve tebciline mazhar olmuş, çok dikkate değer bir şahsiyettir. Korkusuz, pervasız, hesapsız, ivazsız, serazat bir karakter olan Nazif’i, aynı seciyenin ve seviyenin adamı olan Âkif’in beğenmesi, takdir etmesi hiç şaşırtıcı değildir. Zira Âkif’in ilgisine, sevgisine ve takdirine mazhariyet, seciye ve seviye mefhumlarıyla çok alâkadardır. Bu manada, yaşarken çok yakın bir münasebetleri olduğuna dair elimizde bir delil yoksa da sadece Mısır Apartmanı’nda çekilen meşhur fotoğraftaki birliktelikleri ve birbirlerine dair yazdıkları bu vicahen belki az fakat gıyaben muhkem dostluğun en belirgin şahitleridir. Nihayet, mezar komşuluğunda Babanzade Naim’e, Âkif’in bir yanı nasip olmuşsa, diğer yanı da Nazif’e nasip olmuştur.

Bu üç ahiret komşusundan Edirnekapı Şehitliği’ne ilk defn ve tevdi edilen kıymetli vücut Süleyman Nazif’inkisidir. Şu kadar var ki Nazif, pek çok asker ve devlet ricalinin medfun bulunduğu Sultan Mahmud Türbesi’ne defnini vasiyet etmiş; vefatı günü, Nazif’in tabiriyle Şair-i Azam, “Başvekil İsmet Paşa”ya bu vasiyeti bildiren ve defin müsaadesi isteyen bir telgraf çektiyse de cevap alamadığı için cenaze Ayasofya Camii’nden kaldırılıp Edirnekapı’da defnedilmiştir.³ Herhâlde Nazif, Âkif’in, 9 yıl sonra yanı başına defnedileceğini bilseydi bu vasiyetinden vazgeçerdi.

Dostu ve dünürü Cenab’ın, (Nazif’in oğlu Sait Nazif, Cenab’ın ortanca kızı Reşika Hanım ile evliydi ve ilk çocuklarının ismi Süleyman Cenab idi) hakkında, “*Süleyman Nazif’in bütün hayatına “necib bir manzara-yı kuvvet” denebilir. Hayatta ölü gezenler vardır, bence Nazif bilâkis mevte diri girdi*” dediği Nazif, tanıyanlarının ittifakla vurguladıkları üzere hayat dolu, daima zinde, daima canlı bir şahsiyetmiş. Mahir İz’in, “üslûp dâhisi” olarak tavsif ettiği Nazif’in ani ölümü, O’nun âteşin şahsiyet ve edebiyatına aşına ve alışıık olanları çok şaşırtmıştır. Esasen hayatta ani, beklenmedik, mutad tabirle “sırasız” ölümler daima olagelmıştır fakat Nazif’inki biraz farklıdır. Zira muhiti Nazif’in de, en avamından en havassına kadar, tarihte gelip geçmiş bütün Âdemoğulları gibi vefat edeceğini bilmiyor değildi. Fakat Nazif, kendisinin de fâni olduğunu hissettirmeyecek bir hayatîyet ile yaşamış, yazmış, konuşmuş birisiydi. Bu yüzden, Nazif’in, “*Otur Üstad otur, seni doya doya göremedim*” şeklindeki son sözlerinin muhatabı olan Hâmid:

² Dr. Şuayb Karakaş, *Süleyman Nazif*, İstanbul, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, s. 100-101.

³ Karakaş, *a.e.*, s. 149.

Nasıl hâk olur bir Süleyman Nazif

O rûh-ı mübarek, o cism-i latîf

Denilmez ki “medfûn-ı makberdir O”

Bu milletle hâlâ beraberdir O

Emînim yalandır O’nun rihleti

diyecektir.

Haşim’de de benzer bir dikkat söz konusudur:

Süleyman Nazif’in geçen sene öldüğünde tabii hiçbirimizin şüphesi yok. Fakat bu şâyân-ı hayret insanın artık yaşamadığı fikrine alışmak da ne müşkül! Hâlâ, bize bir oyun yapmak için bir tarafta gizlendiğini ve nerede ise bir kapı arkasından sesinin gürleyeceğini zannediyorum. Ebedi kudretlerin hemcinsi olan bu adamın ölmesi, rüzgârın müebbeden durması gibi insana gayritabii görünüyor.” diyen Hâşim, yazısının biraz ilerisinde “koca bir değirmeni harekete getirmeye kâfi bir kudreti, bazen bir tek cümlemin zembereklerine sıkıştırmayı bilen o kasırgalar kardeşi, ihtimal şimdi topraklar altında ya bir zelzele şekline girmiş veyahut yarın yıldırımlarla güreşecek koca bir çınar hâlinde fışkırmaya hazırlanıyor” cümlelerini sarf etmektedir.⁴

O sıralar Türkiye’nin Varşova Sefiri olan Yahya Kemal de bu vefat haberinden çok müteessir olur:

*Bugün 10 Kânunusani. Varşova’nın en kötü kış günlerinden biri. Biraz üşütmüştüm. Günümü yatakta geçirdim. Saat bir buçukta postacı İstanbul ve Ankara gazetelerini getirdi. Milliyet gazetesini açtım. İlk sahifenin son tarafında Süleyman Nazif’in öldüğünü iri harflerle okudum. Kalbimde adetâ uzvî bir ağrı hissettim. ‘İstanbul’a dönersem Süleyman Nazif’i bulmayacağım, O’nunla bir daha görüşmeyeceğim, konuşmayacağım’ dedim. Bu eksiklik bana hudutsuz bir acı gibi geldi.*⁵

Bugün Süleyman Nazif isimli bir sokağın bulunduğu Nişantaşı’nda, kız kardeşinin evinde, 4 Ocak 1927’de vefat eden, maddiyat namına, yeleğinin cebinden çıkan 3 nikel kurşundan başka arkasına bir şey bırakmayan Nazif’in cenazesi, Tayyare Cemiyeti tarafından teşhiz ve tekfin edilmiştir. İbrahim Alaaddin Gövsa, Nazif’in, vaktiyle *Türk Hava Mecmuası*’na makaleleriyle destek olduğunu bildirmektedir.⁶

Haşim, yukarıda bazı alıntılar yaptığımız yazısında vefatın üzerinden bir yıl geçmesine rağmen Nazif’in mezarının hâlâ yapılmayıışı hakkında da şunları söylemektedir:

⁴ “Süleyman Nazif’in Mezarı”, *Bize Göre-Gurebâhâne-i Laklakan-Frankfurt Seyahatnamesi*, Haz. Mehmet Kaplan, 1000 Temel Eser, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1986, s. 9.

⁵ “Süleyman Nazif”, *Siyasî ve Edebî Portreler*, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, 1986, s. 25.

⁶ Süleyman Nazif: *Hayatı, Kitapları, Mektupları, Fıkra ve Nüktesi*, İstanbul, Sühulet Kütüphanesi, 1933, s. 27.

Süleyman Nazif’in mezarı hâlâ yapılmamış. Bunu, mezar yapmak için bir hey’etin yeni teşekkül ettiği haberinden öğreniyoruz. Elli altmış kuruş ufak para miras bırakmış olan bu Türk edibinin mezarını bundan sonra da yapmasak pekâlâ olur. Bu gibi aç ölenlerin çürümüş kemiklerine mermerden bir köşk yapmaya kalkışmaktan ne çıkar? Sadakayla dikeceğimiz iki taş, o tunç lisanın, kendi sahibine yaptığı tannân mezardan daha güzel ve daha sağlam mı olacak? (s. 9-10)

Ön yüzünde Süleyman Nazif - ŞAİR yazan, lahit şeklindeki mezar taşının sırtında, Nazif’in, kendisinden 7 yaş küçük kardeşi Fâik Ali’nin:

Şimşek mürekkep olmalıdır, yıldırım kalem

Tahrîr için kitâbe-i seng-i mezârını

mısraları mahkûktur.

Süleyman Nazif’le Âkif’in ilişkilerinin tam ne zaman başladığı bilinmiyorsa da ikisi ile de ayrı ayrı tanışıp görüşen Midhat Cemal, Âkif’in, Nazif’i ilk kez Adliye’deki odasında gördüğünü kaydetmektedir.⁷ Nazif, bu ilk görüşmeden sonra, Midhat Cemal’e daima her karşılaşmada Âkif’i ya soracak ya da Âkif’ten bahsedecektir.

Nazif, 1924 yılında neşrettiği *Mehmed Âkif* isimli eserini Midhat Cemal’e, 19 Eylül 1924 günü kaleme aldığı şu sözlerle ithaf etmiştir:

Aziz Dostum Midhat Cemal’e,

Mehmed Âkif’i ben nasıl olsa tanıyacak ve elbette sevecektim. Fakat O’nun beni tanıyıp sevmesi müşküldü. Aramızdaki lâ-yezâl uhuvvet-i fikriyeyi ihzar ve teyit eden sensin. Şu kitabın başına senin her kulağa ve her kalbe munis olan faziletli ismini kaydederken on altı sene evvel delale-tinle büyük şaire takdim edildiğim mübarek günü, senin ve O’nun isimlerinle birlikte bir kere daha tahattur ve tebci ettim.

Nişantaşı, 19 Eylül 1924

Buradan anlaşılmaktadır ki Nazif, Âkif’e, ortak dostları Midhat Cemal tarafından 1908 yılında takdim edilmiştir. Yine yukarıdaki ithaf cümlelerinden anlaşılmaktadır ki Nazif, Âkif’e dair bu kitabını 1919’da kaleme almış, 1924’te de bastırabilmiştir. Hakikaten Nazif, Temmuz 1919’dan itibaren “Servet-i Fünun”da, Âkif’in hayatı ve eserleri hakkında yazdıklarını tefrika ettirmiştir. Bu arada Eşref Edip’in de bu merdane dostluk hakkında “Süleyman Nazif’le Üstad arasındaki dostluk, Üstad Mısır’a gitmeden evvel çok kuvvet bulmuştu. Süleyman Nazif hemen her gün idarehaneye uğrar, Üstad’la saatlerce görüşür, konuşturlardı”⁸ dediğini hatırlatalım.

Süleyman Nazif’e, “Kara Bir Gün” başlıklı makalesinden itibaren daha da sempati beslediği muhakkak olan Âkif; 15 Nisan 1921’de, Taceddin Dergâhı’nda Millî Mücadele’nin ıstırap ve

ümitleri arasında yazdığı pek çok şiir gibi yıllar sonra *Gölgeler*’de neşredilen “Süleyman Nazif’e” isimli manzumeye, Nazif’in, millet adına sürüldüğü Malta’dan yazdığı “Hasbihallerim” kısmının ilk parçası olan “Son Nefesimle” şiirinden iki mısraı iktibasen, bir mânâda epigraf olarak kullanarak girer:

Râhum benim oldukça bu imânla berâber

Üç yüz sene, dört yüz sene, beş yüz sene bekler

Malta - Süleyman Nazif

Ve ilk iki mısraı, Nazif’in bu mısralarına cevap şeklinde kurar:

Beş yüz sene bekler mi? Nasıl bekleyeceksin?

Râhun da asırlarca bu hüsrânı mı çeksin?

Manzumenin ikinci bendinin

Ey, tek kara gün dostu, bu hicran-zede yurdun!

Sen milletin âlâmını dünyâya duyurdun

şeklindeki ilk mısralarından sonra gelen “En korkulu günlerde o müdhiş kaleminle...” mısraına bir yıldız koyar ve sayfanın altında “Nazif, kahraman bir vatanperverdi. Bu hakikat kendisinin birkaç def’a hayatını istihkarıyla sabittir” izahını yapar.

Bu manzume, aslında Âkif’in, genellikle cevval bir karakter sergileyen, hele millî mevzu-larda korku ve endişe nedir bilmeyen - “*Kara Bir Gün*”ün neşrinden sonra işgal kumandanlığı tarafından tutuklanıp hatta kurşuna dizileceğini pek iyi bilen - Nazif’in ümitsizliğine karşı bir isyandır. İstiklâl Marşı’nın, yazıldığı günlerin atmosferini tasavvur ve tahattur edemeyen; mil-letin, meclisin, ordunun, düşmanın o yıllardaki durumlarını hesaba katmadan eleştiren bazı-larının beğenmeyip reddettikleri ilk kelimesi, aslında ilk haykırışı olan “Korkma!”nın şairi Âkif, (ki Millî Marş’ın, “Süleyman Nazif’e” başlıklı şiirden henüz bir ay önce yazıldığı dikkatlerden kaçmamalıdır. Nitekim şiirin ikinci bendinde, İstiklâl Marşı’nın en vurucu mısralarından biri-sini telmihen “*Madam ki Hakk’ın bize vaad ettiği haktır*” mısraı yer alır) burada da Nazif’e:

Bilmem ki, bugün, ye’se nasıl oldu da, düştün?

mısraıyla “ümitsizlik etme” diye çıkışır. Şiiri de

Saldırsa da kırk ehl-i salib ordusu, kol kol

Dört yüz bu kadar milyon esir olmaz, emin ol

diye bitirir.

⁷ *Mehmed Âkif*, İstanbul, L&M Yayınları, 2007, s. 104.

⁸ Eşref Edib, *Mehmed Akif: Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi, 1357-1938, s. 221.

صفا

محمد عاكف

محمد عاكف

Nazif, Mehmed Âkif'in bu selâmına kayıtsız kalmayacaktır. O da Malta'da yazdığı şiirlerini 1924'te kitaplaştıırken Âkif'in, kendisi hakkında yazdığı şiiri anımsar ve anımsatır. Şiirin tamamını *Malta Geceleri*'nin sonuna, “Büyük dostum ve büyük şair Mehmed Âkif'in “Nefesimle Hasbihal”e lütufkâr bir itabı” epigrafiyla kaydeder.

Yalnız burada bir soru akla gelmektedir: Nazif “Hasbihâllerim 1: Son Nefesimle”yi 1924'te *Malta Geceleri*'nde neşrettiğine göre, Âkif bu şiirden haberdar olup da “Süleyman Nazif'e” isimli, bir anlamda manzum cevapnamesini nasıl Nisan 1921'de kaleme almıştır? Eşref Edip *Mehmed Âkif: Hayat-Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları* isimli kitabının “Ankara'dan Malta'ya Cevap” başlıklı kısmında Nazif'in eserini “Büyük edip ve şair Süleyman Nazif, Malta'da “Hasbihallerim: Son Nefesimle” başlıklı şu şiiri yazmıştı”; Âkif'in cevapnamesini de “Süleyman Nazif'in Malta'daki bu feryatlarına *Üstad* Taceddin Dergâhı'ndan cevap veriyordu” şeklinde sunar.

Cevap şudur: Nazif bu şiiri Malta'dan bir şekilde Ankara'ya göndermiş, manzume ilk kez *Hâkimiyet-i Milliye*'nin 1 Aralık 1920 tarihli nüshasında neşredilmiştir. Âkif bu neşirden biraz sonra, umumiyetle korku ve ümitsizlik nedir bilmeyen Kara Gün Dostu'na cevapnamesini 5 Nisan 1921'de tamamlanmıştır. Bu manzume Âkif'in, Mısır'da Arap harfleriyle neşrettiği son *Safahat*'ta, *Gölgeler*'de münderiçtir.

Ashabdan Sonra En Sevgili: Ahmed Naim (Hacı Baba)

Irak Süleymaniyesi'nin köklü ailelerinden Babanzadelere mensup olan ve 1872'de Bağdat'ta doğan Ahmed Naim, çeşitli vilâyet ve beldelerde idarecilik yapmış olan ve dinî / tasavvufî sahada mühim tercümeleri bulunan, *Kuva-yı Maneviye* isimli telifiyle de bilinen değerli devlet ve fikir adamı Mustafa Zihni Paşa'nın oğullarındandır. Paşanın diğer oğulları gibi çok iyi bir tahsil görmüştür. Mekteb-i Sultanî ve Mekteb-i Mülkiye'yi bitirmiş, bir ara Hariciye Nezaret-i Tahrirat-ı Hariciye, bilahare Tercüme Kalemî'nde çalışmış, 1895'te, mezun olduğu Galatasaray'a Arapça muallimi olarak tayin edilmiştir. Meşrutiyet'le beraber Ahmed Naim'in, Hariciye'den Maarif Nezaretine geçtiği ve artık mesaisini değişik şekillerde tedrisata vakfettiği görülür. Maarif'teki çeşitli ilmi ve idarî vazifelerden sonra 1914 veya 1915'te (kaynaklar ihtilafli bilgiler verir) Darülfünun'a intisap eder. Burada İslâm Felsefesi başta olmak üzere felsefe grubunun pek çok dersini uhdesine alır. Psikoloji de Naim'in verdiği derslerdendir. Şurası çok açıktır ki ihtiyaca binaen Ahmed Naim bütün bu şüphesiz birbirine yakın fakat bir o kadar ayrı disiplinlere hızlıca hâkim olmak durumunda kalmıştır. Bir ara da Salih Zeki Bey'den boşalan Darülfünun Müdür-i Umumiğine tayin edilmiş yani üniversitenin rektörü olmuştur. Naim'in bu idarî ve pedagojik mesaisinin arasında dil, imlâ, gramer, tercüme vs. sahalarında çalışmaları, komisyon üyelikleri söz konusudur. 1926'da, T.C. Diyanet İşleri Reisliği'nin kendisine tevdi ettiği büyük hadis külliyyatı Tecrid-i Sarih Tercümesi'ne başlamış ve ilk iki cildini tamamlamıştı. (Hadis usulü hakkında Türkçede yazılmış en kapsamlı tespit ve tahlillerin, bu çalışmanın ilk cildinde, Naim tarafından kaleme alındığı kabul edilir. Hatta Âkif böylesi bir mukaddimenin Arapçada dahi yazılamadığını düşünür) Naim; 1933 Reformu'nda, o kadar emek verdiği gerçek mâniyasında tesis ve teşekkülünde unutulmaz hizmetlerinin bulunduğu üniversiteden tasfiye edilmiştir. 13 Ağustos 1934 Pazartesi günü yukarıda zikri geçen *Sahih-i Buharî Muhtasarı - Tecrid-i Sarih Tercümesi*'nin üçüncü cildini hazırladığı sırada, Vefa Karakolu karşısındaki evinde, öğle namazını kılarken secdede vefat etmiştir.⁹

⁹ Babanzade Naim hakkında son zamanlarda değerli çalışmalar yapılmış, çeşitli çap ve formlardaki eserleri gü-

Naim'in vefatı haberi Mısır'da mukim Âkif'e birkaç ay gecikmeli ulaşacaktır. 8 Aralık 1934 tarihinde Şerif Muhiddin'e yazdığı mektupta şöyle der: “Bizim bî-çâre Naim'in nâ-behengâm vefatı beni pek çok sarstı. Hânümanım yıkılmış da ben altında kalmışım sandım. Bu zavallı Şark, öyle kıymetli vücutları bundan sonra pek zor yetiştirir. Bilemiyorum, hükümet hesabına terceme etmekte olduğu “Tecdid-i Buharî” hitam bulmuş muydu? İnşallah nâkıs kalmamıştır... Çünkü o suretle bir terceme başka hiçbir babayığidin harcı değil.”

Eşref Edip, Naim'in vefatının Âkif'e hissettirip söylediklerini az bir farkla daha etkileyici ifadeleri içerecek şekilde şöyle kaydetmiştir:

Zavallı Naim, dedi. O ne büyük insandı! O ne faziletli adamdı!

Ben ki ölümü çok tabii bulurdum. Bazan çok sevdiğim birisinin ölümünü benden saklarlardı. Yahut yavaş yavaş söylerlerdi. Ben de için için gülerdim. Bundan tabii bir şey olur mu? Beni hiç anlamıyorlar, böyle bir haber karşısında düşüp bayılacağım sanıyorlar, derdim. Fakat vaktaki Naim'in ölümünü haber aldım, nasıl diyeyim, cihan yıkılmış da ben altında kalmışım zannettim. Bana öyle geldi. Zaten ondan sonra hayatın bir zevki, bir neş'esi kalmadı. Meğer ben Naim'i ne kadar severmişim.

Üstad çok müteessir olmuştu. Biraz gözleri daldı. Sonra:

Haydi bir Fatiha okuyalım!

*dedi. Gözlerinden yaşlar dökülmeye başladı.*¹⁰

Midhat Cemal'in, Âkif'in Naim'le olan dostluk ve münasebetine dair son söylediği şudur:

Bugün Âkif Edirnekapi Mezarlığı'nda Naim'in yanında yatıyor. Orasını kendi vasiyet etmedi. Ancak Naim'i o kadar seviyor ki bu sevgi, vakıa kuvvetinde bir vasiyetti ve Fuad Şemsi O'nu Naim'in yanına koydurdu.

*Beraber inandıkları Allah'ın huzuruna beraber çıkıyorlar.*¹¹

Mehmed Âkif'in yazı ve şiir hayatıyla özdeşleşen *Sırat-ı Müstakim*'in en mühim yazarlarından olan Ahmed Naim, ayrıca bu mecmua tarafından neşredilen kitap hâlindeki eserlerden İslâm'da Dava-yı Kavmiyyet (1332)'in de müellifidir. Meşrutiyet'le birlikte ivme kazanan ve bir anlamda devletin resmî ideolojisi olan Türkçülük hilafında bir görüş ve “asabiyet” türünden “kavmiyyet” aleyhdarlığının ifadesi olan bu kitabın ismi dahi, aynı şekilde birleştirici değil ayrıştırıcı olan milliyetçilik karşıtlığıyla yazarını:

nümüz okuyucunun istifadesine sunulmuştur. Biz bu çok kısa bilgileri İsmail L. Çakan'ın maddesinden (“Babanzade Ahmed Naim”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1991, C. 4, s. 375-376) ve İsmail Kara'nın değerli biyografisinden (“Rûsûh ve İstikamet Sahibi Bir Zat: Babanzâde Ahmet Naim Bey'in Hayatı ve Eserleri”, Babanzâde Ahmet Naim: *Hayatı Eserleri Fikirleri* (Ed. M. Cüneyd Kaya - İsmail Kara), İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2018, s. 13-49) derledik.

¹⁰ Eşref Edib, *a.g.e.*, s. 111.

¹¹ Edib, *a.e.*, s. 143.

Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?

Fıkr-i kavmiyyeti şeytan mı sokan zihninize?

Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı,

Aynı milliyyetin altında tutan İslâm'ı,

Temelinden yıkacak zelzele kavmiyyettir:

Bunu bir lahza unutmak ebedi haybettir.

diyen Mehmed Âkif'e yaklaştırmakta, bağlamaktadır. Fakat bu iki şahsiyetin, dönemin şartları ve hadiseleri göz önüne alınırsa, sadece Türkiye'nin değil bütün İslâm âleminin felahı için Türk milletine olan itimat ve sadakatten zerre inhiraf etmediklerini, Naim'in yukarıda andığımız eserinde kavmiyetçiliği “kavmine hak dairesinde ve hiçbir tarafa düşmanlık göstermeksiz yardım ederse, aksine müstahsen”¹² gördüğü, Âkif'inse İstiklâl Marşı'nda doğrudan “ırkıma bir gül” dediği dikkatten kaçmamalıdır.

Âkif'in, Naim'i bu kadar sevmesi, samimiyet, muhabbet, vefa gibi pek çok ferdî meziyetinden başka herhalde Naim'in İslâm ve Garp medeniyetlerine ait derin vukufu dolayısıyla olsa gerektir. Evet, devrin insanların şهادetlerinden başka İslâm düşüncesi, tarihi, medeniyeti gibi sahaların uzmanlarının da ittifak ettikleri bir nokta, fazilet sahibi bir Müslüman olan Ahmed Naim'in, İslâmiyet hususunda aynı zamanda hakikî manasında bir ehliyeteye sahip olduğudur. Galatasaray mezunu ve Türkiye'nin o zamanki en büyük hadis âlimi olan Naim; Âkif'in hayatı boyunca aradığı, özlediği “garp ciddiyeti ve tecrübesiyle kuşanmış ama itikadından, imanından, dinî hüviyet ve aidiyetinden şüphesi olmayan, ehl-i ilim ve irfan olmaktan başka ehl-i ibadet de olan ideal Müslüman münevverin misali hatta timsali idi.

Bu dostluğun en mühim ve güvenilir şahidi Eşref Edip'tir. Edip, Âkif'in dostlarını ve muhitini anlatırken Ahmed Naim bahsine şöyle girer:

Naim Bey'e gelince... Üstadın O'na da derin muhabbeti vardı. O'nun ahlâkına, salâbetine, ilimdeki kudretine meftun idi. Üstad O'nu şöyle göürdü:

*Kuvvetli bir iman ve seciye sahibi... İnandığına sonuna kadar sâdık. Riyasız, hâlis bir Müslüman. Kaba sofuluktan ârî bir salâbet. Edebiyat ve musikiden zevk alır. Hoşsohbet...*¹³

Yine Eşref Edip bir gün Âkif'e doğrudan sorar: “En çok kimi seversin?” Âkif hiç düşünmeden cevap verir: “Naim'i”. Zira Âkif, Naim'i “bakıyye-i selef” yani özlediği sağlam imanlı, ahlâklı, seciyeli kudemadan bir numune olarak görmektedir.¹⁴

Midhat Cemal ise Âkif'le Naim'in, bir dönem her gün Direklerarası'nda, “istibdatta edebiyatçı, Meşrutiyet'te İttihatçı” olduğunu belirttiği Hacı Mustafa'nın kıraathanesinde buluştuklarını haber aktarır.¹⁵ Bu kıraathane yine Âkif'in aşinalarından Neyzen Tevfık ve İbnülemin'in de devam ettikleri bir mekânmış.

Kuntay'ın, Naim-Âkif dostluğuna dair dikkat ve anekdotları dikkate şayandır. Her zamanki veciz, şiir yüklü ve aforizma değerindeki ifadeleriyle Midhat Cemal, Âkif'in “sormazsan malumatını söylemeyen adam”, “dinlemesini bilen adam” diye tavsif edip sevdiğini belirttiği Naim'de Âkif'in kendisini görür. Yine O'na göre, şiir yazıp neşreden fakat gün gelip şiirden tamamen vazgeçip ilme teveccüh eden Naim, zaman zaman şiirlerini “lüzumsuz şeyler” olarak gören Âkif'i bu terkten vazgeçirecek, millet namına çok büyük devam ve sebatlara vesile olacaktır.

Âkif:

- Mademki sen beğeniyorsun, demek ki yazdıklarım o kadar fena değil.

Naim:

- Fena değil de söz mü? Çok güzel! Hele o kolaylık.

Âkif:

- Fakat yazarken bilsen ne kadar terliyorum.

Naim:

*- Fakat okurken ter kokusu bilsen ne kadar duyulmuyor.*¹⁶

Millette ve ümmette gevşekliği, tembelliği, hele ümitsizliği affetmeyen Âkif'in de bir insan olduğu unutulmamalıdır. Nitekim son mektuplarında zaman zaman Mevlânâ gibi şiirden, kendi şiirlerinden şikâyet edebilen Âkif, son nefesine kadar bu vadiyi asla terk etmeyecektir. Ve bu sebatla Naim'in hissesi söz konusudur.

Kuntay, ikisi de ferdî hürriyete çok düşkün, dolayısıyla Abdülhamid'e mesafeli, bu yüzden de İttihat ve Terakki'ye bir zaman sempatisi olan Âkif'le Ahmed Naim'in, sâbık hükümdara kelimenin her iki manasıyla rahmet okutan yeni idareye, fırka asabiyeti ve gayreti yüzünden nasıl darıldıklarına da temas eder. Nitekim ilk zamanlarda İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne kısa zamanlı bir teveccühü olan Âkif'in, hürriyet ve fazilete olan düşkünlüğü yüzünden cemiyetin sembolik yeminini nasıl reddettiği herkesçe malûmdur.

Âkif'le Naim'i yaklaştıran ya da zaten var olan yakınlıklarını ortaya koyan en meşhur hadiselerden birisi *Tarih-i Kadim* yani “Zangoç” ve “Molla Sırat” meselesidir. Bu yazının maksadı ve çerçevesi içinde bütün detaylarıyla irdelenmesi imkânsız olan bu meselenin özü ve bahsimize konu sıkı dostluğun ve fikirdaşlığın bir kez de bu olay dolayısıyla tecelli ve tezahür edişinin kısa hikâyesi şöyledir:

¹² *İslâm'da Dava-yı Kavmiyyet*, İstanbul, Sebilürreşad Kütüphanesi Neşriyatı, 1332 (1916), s. 45.

¹³ *a.g.e.*, s. 111.

¹⁴ *a.g.e.*, s. 204.

¹⁵ *Mehmed Âkif*, İstanbul, L&M Yayınları, 2007, s. 130.

¹⁶ *a.g.e.*, s. 132.

Belli bir yaş ve dönemden sonra dinî hisleri iyice belirsizleşen hatta kaybolan Tevfik Fikret, Tanrı'ya ve dine çattığı, (hâşâ) Tanrı'yı kötülöklere mâni olmamakla (O fakat aslı hep bu kavgaların), dinî de kötölöklere sebep olmakla itham ettiğı, (Din şehîd ister, âsuman kan / Her zaman her tarafta kan, kan, kan!) Nisan 1905'te, bir kurban bayramı arefesinde kaleme aldığı ve hiç kimseye göstermemesi, okumaması şartıyla Rıza Tevfik'le paylaştığı *Tarih-i Kadim*'i dolayısıyla Âkif tarafından sertçe eleştirilmiştir. Âkif, 1905'te yazılmasına rağmen uzun zaman ortaya çıkmayan fakat bilâhare herkesin malûmu olan “Tarih-i Kadim”e, ilk kez “Sebilürreşad”da birkaç bölüm hâlinde neşredilen “Süleymaniye Kürsüsünde” isimli manzumesinin 9 Ağustos 1328 (22 Ağustos 1912) tarihli 207. sayıda çıkan bölümünde”¹⁷, Fikret'in Robert Kolej'deki hocalığını kastederek:

Şimdi Allah'a söver... Sonra biraz bol para ver.

Hiç utanmaz, Protestanlara zangoçluk eder!

mısralarıyla cevap verecektir. Bilindiğı üzere Fikret bunun üzerine “Tarih-i Kadim'e Zeyl”i yazmış ve Âkif'i, başyazarı olduğı “Sırat-ı Müstakim” dolayısıyla “Molla Sırat” olarak nitelemiştir. Beşir Ayvazoğlu; Âkif'in, ilk kez, Fikret'in vefatından çok sonra, 1924'te, Abdullah Cevdet'in İçtihad'ında “Zangoç” başlığıyla neşredilecek olan bu ikinci hamleye 1918'de yazdığı “Berlin Hatıraları”nda cevap verdiğine göre, manzumenin kendisine ulaştırılmış olması gerektiğini belirtmektedir.¹⁸ Âkif 98 mısralık bu asıl reddiyesini “Sebilürreşad”da neşrettiyse de “Berlin Hatıraları”nın da bulunduğı *Hatıralar*'a almamıştır. Vefatından çok sonra Fikret'i bu şekilde hatırlatacak ve kamuoyu nezdinde istihfaf edecek mısraları kitabına koymaması, Âkifane ruh asaletlerinin bir diğere örneğı olarak görölmelidir. Şu kadar var ki bu tartışmadan rahatsız ve belki de yazdıklarından pişman olan Fikret de “Tarih-i Kadim”i *Rûbab-ı Şikeste*'nin üçüncü baskısına ve 1911'de neşredilen *Halûk'un Defteri*'ne almamıştı.¹⁹

Ortaya çıktıktan, okunduktan sonra “Tarih-i Kadim”e, Âkif gibi pek çok kişı itiraz etmiş, manzumeye günümüze kadar pek çok reddiye yazılmıştır. Bu reddiyeler genellikle Âkif'in haklılığını ortaya koymak ya da “safını belli etmek” maksatlıdır. Naim'in çıkışı da bu minvaldedir.

Fikret'i çok seven ve tanıyan, “Tarih-i Kadim”in her mânâsıyla intişarının müsebbibi olan Rıza Tevfik, 20 Eylül 1918'de Fikret'e dair bir konferans vermiş, burada Fikret'in mümin olduğunu ileri sürmüş ve zımnen Âkif'i tenkit etmiştir. Ahmed Naim de “Feylesof Doktor Rızâ Tevfik Beyefendi'ye” başlıklı açık mektubunu “Sebilürreşad”ın eki olarak neşretmiştir. Naim burada kendisinin de mezun ve hocası olduğı Mekteb-i Sultanî dolayısıyla Fikret'i çok iyi tanıdığını, şairliğini teslim ettiğini fakat “Tarih-i Kadim” ve “Zeyl”ini okuduktan ve oradaki inkâr ve ithamları gördükten sonra O'na mümin denilemeyeceğini belirtmiştir. Rıza Tevfik bu açık mektuba da 3 Ekim 1918 tarihli *Zaman* gazetesinde cevap vermiştir.²⁰

¹⁷ Beşir Ayvazoğlu, *Fikret: Kendi Cevvim, Kendi Eflâkimde Kendim Tâirim*, İstanbul, Everest Yayınları, 2019, s. 484.

¹⁸ a.g.e., s. 489.

¹⁹ a.g.e., s. 487.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Âdem Ceyhan, “*Fikret'in Târih-i Kadim ve Târih-i Kadim'e Zeyl Şiirlerinin Meydana Getirdiğı Bazı Tesir ve Reaksiyonlar*”, 2. İslami Türk Edebiyatı Sempozyumu, 2015, s. 333-386.

Özetle belirtmek gerekirse samimî bir Müslüman ve Fikret'in sathî olarak görebildiğı Batı'ya ve Batı'nın fikrî tecrübesine bi-hakkın vâkıf olan Ahmed Naim, hem ilmî ve dinî gayretinden hem de Âkif muhabbetinden Fikret'i kudsiyet atfedercesine sevenleri karşısına almak ve “yobaz” ithamına maruz kalmak pahasına bu meselede kalemine sarılmıştır.

Öyleyse Âkif, bu kadar samimî ve sağlam bir dostuna *Safahat*'larından hiçbirisini niçin ithaf etmemiştir? Etmemiştir zira Âkif hiçbir şiirini Naim'e ithaf edecek kadar beğenmemiş, O'na lâıyk olacak seviyede görmemiştir.

Sonuç

Birisi kendisinden dokuz, diğere iki yıl önce vefat etmiş dostları, muhipleri Süleyman Nazif'le Ahmed Naim'in yanlarında olmak bir yana Âkif'in Edirnekapı'ya defnedilmesinin birkaç türlü manası vardır. Bir defa Edirnekapı, bir İstanbul çocuğı, üstelik Edirnekapı'ya komşu Fatih doğumlu ve Müslüman İstanbul'un insanı olan Âkif'e yakışırdı. Ayrıca Âkif “Çanakkale Şehitlerine” adıyla meşhur olan muazzam şiirin şairidir ve Edirnekapı, Çanakkale'deki muharebelerde yaralanan ve tedavi için İstanbul'a gelirken gemilerde veya İstanbul'un hastanelerinde şehit düşen askerlerin, “bir hilâl uğruna batan güneşlerin” ebedî ikametgâhlarıdır. Zaten bu yüzden bu kabristana şehitlik denmektedir.

Ayrıca Âkif, Edirnekapı'da yaptırılacak olan bu abide dolayısıyla 27 Aralık 1924'te Hilvan'da:

Gök kubbenin altında yatar, al kan içinde,

Ey yolcu, şu topraklar için can veren erler.

Hakk'ın bu veli kulları taş türbeye girmez;

Gufrâna bürünmüş, yalnız Fatiha bekler.

mısralarını yazmış, Nazif de Çanakkale Şehitlerine bir abide yapılması için 1925 yılında Âbide-i Şüheda²¹ isimli bir risale kaleme alıp gelirini şehitliğin inşasına vakfetmişti. Hatta risalesinin bir yerinde Âkif'i de “Çanakkale'nin kırk asır evvelki efsanelerini hakikate kalb ederek edvâr-ı esâtiri asr-ı hâzırın senelerinde daha muazzam ve muhayyirü'l-ukûl vekâyi'le yaşatmış olan Türk şehitlerine büyük Türk şairi Mehmed Âkif, Cebrail'siz, doğrudan doğruya Allah'tan aldığı ilhâmlarla şu âbide-i kelâmı inşa etti” diyerek ve Çanakkale Şehitleri'nin “Vurulup tertemiz alnından uzanmış yatıyor” mısraından itibaren 32 mısraını almak suretiyle zikretmiştir.²²

Birisi İstanbul'da, diğere Bağdat'da, bir diğere Diyarbakır'da yani son devrini idrak etmekte olan imparatorluğun üç mühim beldesinde doğan, memleketin pek çok kıymeti gibi İstanbul'da buluşan, hadiselerin sevkiyle İstanbul'dan zaman zaman ayrı da düşen fakat her hâlükârda aynı

²¹ Eserin neşri ve yorumu tarafımızdan gerçekleştirilmiştir. Bkz. “*Çanakkale Şehitlerine Hürmet ve Minnetin Edebî İfadesi: Süleyman Nazif'in Âbide-i Şühedâ'sı*”, Savaş ve Edebiyat: Edebiyatın Tanıklığında Savaşlar ve Sonrası, Ed. Erman Gören - Ebru Yener Gökşenli vd., İstanbul, Hiperlink, 2018, s. 167-184.

²² a.g.e., s. 181.

mukaddes kaynaklardan beslenen bu üç şahsiyet, Çanakkale şehitleriyle beraber Edirnekapı'nın bağrına tevdi ve teslim edilmişlerdir. Ve bu üç kalem mücahidini beraber görmek ve düşünmek, bir anlamda bir tarihi, bir milleti ve medeniyeti tefekkür manasına gelse gerektir.

KAYNAKÇA

Ahmet Haşim, (1986), *Bize Göre-Gurebâhâne-i Laklakan-Frankfurt Seyahatnamesi*, (Haz: Mehmet Kaplan), 1000 Temel Eser, İstanbul Millî Eğitim Basımevi.

Ahmet Naim, (1332-1916), *İslâm'da Dava-yı Kavmiyyet*, İstanbul, Sebilürreşad Kütüphanesi Neşriyatı.

Ayvazoğlu, Beşir, (2019), *Fikret: Kendi Cevvim, Kendi Eflâkimde Kendim Tâirim*, İstanbul, Everest Yay.

Beyatlı, Yahya Kemal, (1986) "Süleyman Nazif", *Siyasî ve Edebî Portreler*, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları.

Ceyhan, Âdem, (2015), "Fikret'in Târih-i Kadîm ve Târih-i Kadîm'e Zeyl Şiirlerinin Meydana Getirdiği Bazı Tesir ve Reaksiyonlar", 2. İslami Türk Edebiyatı Sempozyumu.

Çakan, İsmail L., (1991), "Babanzade Ahmed Naim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Fergan, Eşref Edib, (1357-1938), *Mehmed Akif: Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, İstanbul, Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi.

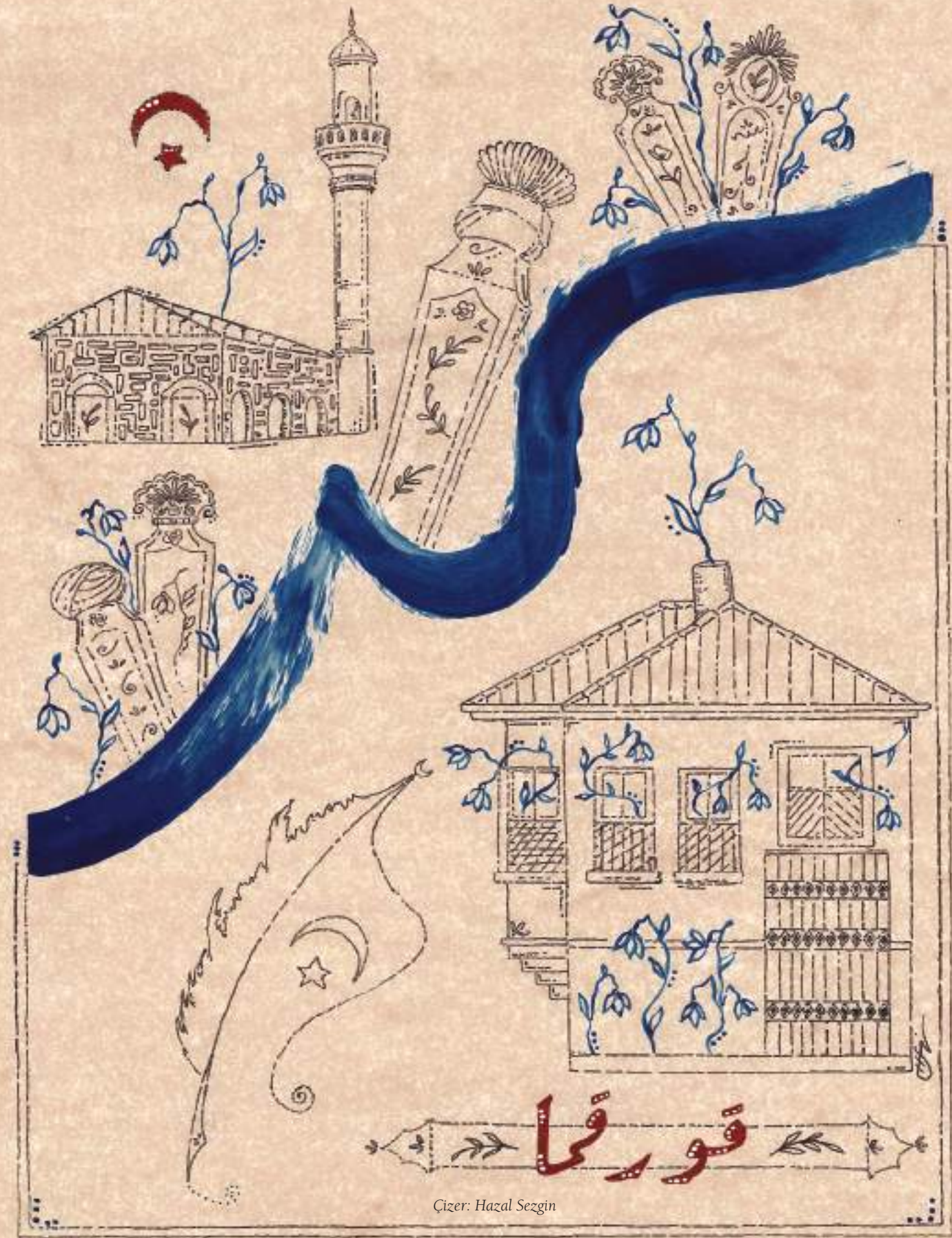
Gövsa, İbrahim Alaaddin, (1933), *Süleyman Nazif: Hayatı, Kitapları, Mektupları, Fıkra ve Nükte*leri, İstanbul, Sühulet Kütüphanesi.

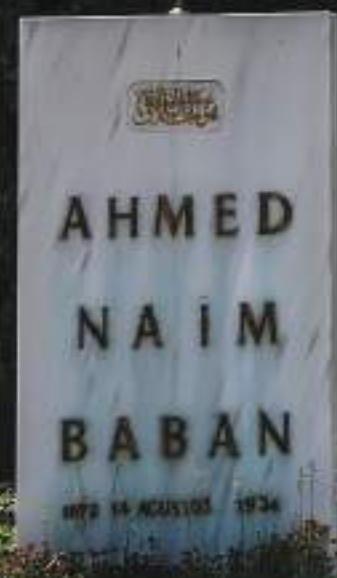
Kara, İsmail, (2018), "Rûsûh ve İstikamet Sahibi Bir Zat: Babanzâde Ahmet Naim Bey'in Hayatı ve Eserleri", *Babanzâde Ahmet Naim: Hayatı Eserleri Fikirleri* (Ed. M. Cüneyd Kaya - İsmail Kara), İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

Karakaş, Dr. Şuayb, (1998), *Süleyman Nazif*, İstanbul, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Kuntay, Midhat Cemal, (2007), *Mehmed Âkif*, İstanbul, L&M Yayınları.

Samsakçı, Mehmet, (2018), "Çanakkale Şehitlerine Hürmet ve Minnetin Edebî İfadesi: Süleyman Nazif'in Âbide-i Şühedâ'sı", *Savaş ve Edebiyat: Edebiyatın Tanıklığında Savaşlar ve Sonrası*, (Ed. Erman Gören - Ebru Yener Gökşenli - Korhan Korbek - Şerif Eskin - Bülent Çağlakpınar), İstanbul Hiperlink.

AKIL YAŞTA DEĞİL BAŞTADIR:

MEHMET ÂKİF VE ÇOCUK EĞİTİMİ

Dursun Ali TÖKEL*

Milletlerinin hayat, sanat, kültür ve düşünce dünyasına damga vurmuş büyük şahsiyetlerin çok bariz olan vasıflarından biri de insan eğitime ısrarla yaptıkları vurgudur. Genelde insan, özelde ise bilhassa çocuk eğitime. Zira bu büyük insanlar da bilirler ki, bir millet fertlerini eğitmeden ne güvenli bir gelecek kurabilir ve ne de var olmaya devam edebilir. Eğitim hem bireyin ve hem de bireyin bağlı olduğu milletin var olma sigortasıdır. Tarih göstermiştir ki, belli dönemlerde dünyaya hükmedenler hemen daima çağının eğitime, eğitilmiş insanlarına en çok önem verenlerdir.

Peygamber efendimiz, Bedir esirlerine ne yapılacağı tartışıldığı zaman, pek çok insan Medine’de içinde bulundukları ekonomik güçlükleri ileri sürerek -ki çok haklıydılar- müşriklerden yüklü miktarda tazminat alınması gerektiği ileri sürdüler. Daha başka yöntemler de önerildi şüphesiz. Ama peygamberimiz dünya tarihinde eşi benzeri görülmeyen bir şey yaptı ve Medine’de ekonomik olarak gerçekten müşkül durumda olmalarına rağmen esirlerin, okumaya yazma bilmeyen on Müslüman’a okuma yazma öğretmesi neticesi serbest bırakılacağını söyledi.

Hacettepe’de, “Eğitim Yönetimi” derslerimize gelen hocamız sık sık bunu dile getirir ve “Muhammet büyük insan! Eğitim tarihinde bundan daha önemli bir olay yoktur.” derdi. Peygamberimizin bu eğitime önem verişidir ki çok kısa zamanda Müslümanları dünyanın hâkimi yaptı ve ne zaman ki Müslümanlar eğitimi ikinci plana ittiler işte o zaman da dünyanın mağduru oldular.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul’u fetheder fethetmez hemen imar faaliyetlerine girişti ve ardından da dünyanın neresinde önemli bilim, sanat, düşünce insanı varsa büyük masrafları

* Doç, Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, datokel@fsm.edu.tr.

مِنْ اَصْرَ طَلْقِيْهِ

دين، فلسفه، ادبيات، حقوق و علوم دین باحث هفته‌ای رساله‌دور

مؤسس و نایب: ابوالمعالین السامی - ج. الشرف

سنه ۱۴۰۵
رقبہ ۱۱
نمبر ۳۲۴

در سال ۱۴۰۵
رقبہ ۱۱
نمبر ۳۲۴

مکتبہ مولائی اکبر جدیدہ معالجہ نبویہ قبول اولیاء
درجہ ابتدائیہ اولیاء اعادہ اولیاء

مکتبہ

مکتبہ

مکتبہ

در سال ۱۴۰۵
رقبہ ۱۱
نمبر ۳۲۴

در سال ۱۴۰۵
رقبہ ۱۱
نمبر ۳۲۴

رقبہ ۱۱

رقبہ ۱۱

رقبہ ۱۱

اما هر نوعك بتون افردينه تميل اولورسه كال نوي لك مراتب
مشوعه سي اولوب بعض افراد . غايه كماله واسل اوليورسه ده نكلك
بعض مراتبي احرازدن خالي قالماز ديه توجه اولور.

« عالمين » « عالم » ك چهدير .

« عالم » ختم كي غير قياسي اولان اسم الت صيغه لرندن اولوب
« مايم به » مناسنه در . عرقه صانع ذوالجلال تعالى وتقدس حضر .
تريك ياتمه مدار اولان بتون ايمان واعراض اشياء . بالجه
ماسوي الله شالدر . [امادات وسقات سجاويه عالمه داخل قلماز]
زيرا بتون كاشاك حاز اولديني امكان سقي اقتضاسيه جمع
اوصاف واحوائيه واجب الوجوده افتقاري اولقي ضروريدير . بناء عليه
عالمك هر جزئي مؤثر حقيقيك وجود و وحدانيته وبالجه كالات قدسيه
سجاويه سنه شهادت ايتكده در .

« عالمين » لك بومقاده جمع صيغه سيله ايراد يورلسي « عالم » عنواني
تحتدم مدرج بولان محسوس ومعتول بتون اجناس مختلفه شموله
تخصيص ايجوند . چونكه (رب العالم) دنياه وهله مشهود من
اولان ياكز بوعالم محسوسه صرف اولقي احتقالي اولور .

عالمه داخل بولان ذوي القولك اشريقته ميني اوصاف ساثره
عقلاكي « عالم » دخی جمع مذكر سالم صيغه سي اوزرينه جمعه شالدر .
بش عالم « عالم » عالم كي تلق ايدمرك ملائكه كرام الله ثقليندن
(انس و جن طائفه سندن) عبارت ذي علم اولان مخلوقاته تخصيص
ايتشدر . بوسورنده تربيه الهيهك ديكر انواع عالمه شمولي استيعاب
طريقيله مستفاد اولور .

بش ارباب تقييده (عالمين) الله بالحاسه نوع انسان مقصود
المسته ذهاب اولالدر . چونكه كيبر افراد انسانيهك هر بري عالم

تفسير شريف

رَبِّ الْعَالَمِينَ :

كافة عوالم حسبه وغيبهك مربي حقيقيسي . مذكر اموري .
مالك ملقي .

« رب » تربيه مناسنه مصدر در . مربي و مالك مناسنه نقل اولدرق
جذاب بارى تعالى به اطلاق اولتده در . « تربيه » تدريج سورتيه برشيئي كال
لايقنه تبليغ و اصال ايتكدر . (رب) لفظي اضافيله تقييد ايدلديكده مخلوقه
اطلاق اولتماز . اما تقييد الله حازدر : رب الدار . رب السلم كي .
بعض الله لقت « رب » كلمه سي سفت مشبهه قلمشدر . بوسورنده
(رب . يرب . ربا . فهو رب) ديو تصرف اولور . بهشاً صفت
الله مصدر بوزنده كايولر .

مصدر لر بلا نقل دخی اتصافده مبالغه قصديله موصوفه اطلاق
اولورلر . مثلاً عدل الله اتصافده مبالغه افاده سي ايجون نادل اولان كسه
عدل مجسم اعتبار اولدرق عدل تحيه اولور .

بناء عليه يضاوي مرحوم : تربيه سجاويهك غايه كماله رسيدماولمسي
اشعار ايجون تربيه مناسنه (رب) الله توصيف اولتشد . دور .
سؤال : اجزئي عالمه بعض شيلر كورلديكده در كه ده اواصل رتيه كال
اولمه دن فنا بولورلر . بوطاق شيلر حقدده تربيه كاليه تحقق ايتديكي حالده
(رب العالمين) نظم جليلندن مستفاد اولديني وجهله بتون عوالم كوئيه
مظهر تربيه الهيه خلق نصل صحيح اولور ؟

جواب : تربيه الهيه انواع واجناس عوالم حقدده تحقق ايتكده .
كاشاك هر نوعي غايه كماله اصال اولتده بولديني قابل انكار دكلدر .
بناء عليه « عالمين » ده كي استغراق و عموم انواع اعتباريله اخذ اولتده
سؤال مذكور اسلا توجه ايتز .

göze alarak onları ülkesine davet etti. ABD’nin, kendi ülkesinde çektiği beyin göçüyle bilim- de, sanatta, sinemada, teknoloji- de bir numara olması olağan bir sonuçtur. Onlar da Fatih’in yaptığı- nı yaptılar ve dünyanın her yerinden müstesna beyinleri ülkelerinde istihdam ettiler ve onları imkân- lara boğdular.

Eğer eğitime önem veriyorsanız bir numarasınız ve eğer eğitime önem vermiyorsanız eğiti- me önem verenlerin kölesi ve taklitçisi olmaktan kurtulamıyorsunuz.

Osmanlı Nasıl Cihan Hâkimi Oldu

Devletlerin ancak eğitime gerekli değer ve önemi verdiğinde cihan hâkimiyeti tesis edebi- leceği gerçeğine değinen düşünce insanlarımızdan biri de Ahmet Mithat Efendi idi. Ömrünü okumaya, yazmaya ve milletini tenvire adayan, hayatı boyunca yüzlerce eser kaleme alan bu müthiş insan sadece roman yazmakla kalmamış milletin hemen her derdine el atmış ve kendince çözümler önermişti. Pek çok insanda olduğu gibi onun kafasını taktığı sorulardan biri de şuydu:

Osmanlılar birkaç çadır halinde Anadolu’ya geldiklerinde, Anadolu’da her biri devlet düze- yinde büyük beylikler vardı. Peki, nasıl oldu da o beylikler değil de bu birkaç çadırdan ibaret Osmanogulları bir cihan hâkimiyeti kurabildi?

Bu önemli meseleye çok değişik açılardan yaklaşan olmuştur elbet. Biz, konumuz gereği Ahmet Mithat Efendi’nin cevabını kaydediyoruz buraya. Ona göre bu işin sırrı çocuk eğitimin- de idi. Osmanlılar çocuklarını çok küçük yaşlarda eğitmeye başladıkları için kendilerine cihan hâkimiyetine giden yol açılabilmişti:

“Osmanlılığımızın hali dahi buna tamamıyla makistir. Söğüt nahiyesine nüzul eden 400 çadır halkının pek az zaman içinde Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birer kısm- ı cesimini kabza-i tasarrufa geçirmeleri dahi az acip vukuattan değildir. Bunun da sebeb-i sahihi terbiye-i etfal meselesidir.”²

Mehmet Âkif’ten Çocuk Eğitime Bakışlar

Mehmet Âkif, kaleme aldığı yazılarda, kürsüden yaptığı hitaplarda, her birine büyük değer vermemiz gereken mısralarında, eğitimin hayati önemine daima müstesna bir yer ayırmıştır. Eğitimin; vahşetten medeniyete, karanlıktan aydınlığa geçiş olduğunu dört büyük halifenin ve sahabelerin şahsında bir örnekle anlatır. Cahiliye çağında sıradan kişiler olan ve eğer İslâm, pey- gamberimiz gelmese tarihin kaydetmeyeceği bu insanlar, İslâm’ın ve peygamberimizin terbiyesi sonucu her biri müstesna şahsiyetler olmuşlar, insanlığa her bakımdan örnek teşkil etmişlerdir.

Şu cihan-ı medeniyet, bırakalım Peygamberi, acaba Ebu Bekir gibi, acaba Ömer gibi, Ali yahud diğer Ashab-ı Kiram gibi adam yetiştirdi mi? Yetiştirebildi mi? Pek a’lâ onlar o siyaseti nerden öğrendiler? Kable’l-İslam hepsi cehâlet içinde idiler. Dünyanın ücrâ bir köşesinde oturuyorlardı. Onları dîn-i İslam terbiye etti. Evet, din-İslam’ın şekl-i sahihi...³

Onun insan eğitimine dair bu hassasiyeti çocuk eğitimi meselesinde daha da belirgin olarak karşımıza çıkar. Bu meselede şöyle diyor:

Bizim adam olabilmemiz için çocuklarımızı okutmaktan, icab-ı asra göre terbiye etmekten başka çare olmayacağını anlamayan ya hiç yoktur ya pek azdır. Kendimiz ister okumuş ister okuma- mış, ister iyi bir terbiye görmüş ister görmemiş olalım artık maziye karışmış sayılacağımız için bugün düşüneceğimiz bir şey varsa o da istikbâldir, evlatlarımızdır.⁴

Çocukların eğitiminde özellikle Hz. Ali’den naklettiği bir söz, çocuk eğitiminde her çağın anahtar eğitim felsefesini vermektedir: Âkif’e göre çocuklarımıza kendi terbiyemizi verme- ye çalışırsak cinayet işlemiş oluruz; zira Hz. Ali’nin de dediği gibi çocuklarımız, bırakın bi- zim çocukluğumuzun, bugünün bile insanı değildir. Onlar yarının, geleceğin insanıdır ve bir anne-baba da çocuklarına geleceğin eğitimini vermelidir. Bugünün eğitimi vermekten aciz olanlara bu hakikati nasıl anlatacağız?

Mehmet Âkif’in hem *Safahat*’ında yer alan şiirlerinde hem de sair yazılarında, vaaz ve tefsir- lerinde çocuk eğitimi meselesine çok önem verdiğini görüyoruz. Ona göre büyük yanlışlıkların temel sebebi, eğitimde yapılan hatalardır. Ve bu hatalardan vazgeçilmediği müddetçe o hatalar da yapılmaya devam edilecek demektir. Bir şekilde “doğru eğitim”in yollarını muhakkak keş- fetmemiz gerekiyor. Peki, nedir “doğru eğitim?”

Aslında, “neyin doğru olduğu” sorusu daima “neyin yanlış olduğu” sorusu ile baş başa gider. Yani biz “Hangi eğitim doğrudur?” sorusunun cevabını ararken bir yandan da “Hangi eğitim sistemi yanlıştır?” sorusunun da cevabını vermiş oluruz.

Mehmet Âkif’in kendi çocukluk dönemindeki eğitim anlayışına yönelttiği eleştirisi onun aynı zamanda nasıl bir eğitim anlayışı taşıdığının da göstergesi olacak demektir. Bir şiirinde bu meseleye enikonu değiniyor ve gerçekten kendi devrine çok içten, samimi bir öz eleştiri yöneltiyor:

Zerk etmediler kalbime bir damla ümîd.

Hoca, dünyada yaşanmaz yaşamaktan nevmîd.

Daha mektepte çocuktuk, bizi yıldır- dı hayat;

Oysa hiç korku nedir bilmeyecektik, heyhât!

Neslim ürkekmiş, evet, yoktu ki ür- kütmeyi-

“Yürü oğlum!” diye teşci edecek yerde beni,

Diktiler karşıma bir kapkara müstakbel ki,

Öyle korkunç olamaz hortlasa devler belki!

² Ahmet Mithat Efendi, *Peder Olmak Sanatı*, Haz. Gizem Akyol, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2013, s. 88-89.

³ Mehmet Âkif Ersoy, *Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayın- ları, 2012, s. 209.

⁴ Mustafa ÖZGEN, “Mehmet Akif Ersoy’un Türk Eğitimine Katkıları”, <https://edergi.mehmetakif.edu.tr/index.php/efd/article/viewFile/505/504>.

Bana dünyaya çıkarken “batacaksın!” dediler..

Çıkmadan batmayı öğren, ne kadar saçma hüner!

Ye’şi ezber bilirim, azmi yüzünden tanımam;

Okutan böyle okutmuştı, beğendin mi, imam?

Bir ışık gösteren olsaydı eğer, tek bir ışık

Biz o zulmetleri bin parça edip çıkmıştık.”

Bu mısralarda üzerinde durulan temel konu, hemen bütün çağlar boyunca hakikati asla değişmeyecek olan en esas meselelerden biridir. O da şudur: Çocukları özgüven, cesaret ve her zorluğun üstesinden geleceklerine dair teşvik ve takdirlerle büyütülmeyen toplumlar esir ve zelil olmaya mahkûmdurlar. Zira bu yüce duygularla büyütülmeyen çocuklar yarının büyükleri, devletin yöneticileri olacaklar ve kendilerinde olmayan özgüven yüzünden özgüvenleri yüksek bireylerin yaşadıkları toplumların kör taklitçisi olmaktan kendilerini kurtaramayacaklardır. Özgüven bir ışığa benzer; bir ışık bin karanlığı yok etmeye yeter.

Mehmet Âkif, Tanzimat döneminde doğan nesillerin içinde bulunduğu bu açmazlara da işaretlerle, maalesef özgüvenle değil aksine pısırik ve korkak bir şekilde yetiştirildiklerini, bu yüzden de toplumun kâhir ekseriyetinin içinde bulunduğu perişanlığa duçar olduğunu büyük bir acı içinde söylüyor. Kendi hayatına ilişkin düşülen şu not da aslında o neslin nasıl bir “ara-da” bulunduklarını da gösteriyor: “Baba soylu Rumelili, ana soylu Buharalı, doğuş yeri Fatih. Yani tam bir Doğu İslamlığının, Batı İslamlığının ve merkez İslamlığının bir sentezi bir çocuk. Çağ güç, çetin bir çağ ve batış çağı...”⁵

Kendilerine ümit ve “Madem başaranlar var, senin ne eksiğin var ki başaramayasın, azmet sen de muhakkak muvaffak olacaksın” şeklinde bir teşvik verilecek yerde hep korku ve yılgınlık aşılandığını söylüyor. Okulda, öğrencilerin önüne devlerden daha korkunç ve karanlık bir gelecek tablosu çizilmiş, çocuklar daha hayatlarının başında “başaramayız!” ezikliğiyle tanıştırılmıştır. Böyle yetişen çocukların yılgın, korkak ve bezgin olmasından daha doğal ne olabilir!

Mehmet Âkif bir başka yazısında bu meseleye daha açık bir dille değinir ve kendi devrinin hem ailedeki çocuk eğitimine hem de okuldaki sistemine eleştiriler getirir:

Gençlere ümîd aşılanmadı. Acaba biz Müslümanlar niçin bu hale düştük? Bunun illetini ben şöyle görüyorum: Doğduğumuz günden itibaren babalarımız, analarımız, hocalarımız, siyasîlerimiz, ediblerimiz, şâirlerimiz, muharrîrlerimiz, bize istikbâl için ümîd verecek bir şey söylemediler. Ben çocukluğumdan beri:

- ‘Biz yaşamayız... Avrupalılar terakkî eylemiş. Siz çok fena günler göreceksiniz!’ nakaratından başka bir şey işitmedim.

*- ‘Çocuklar, siz geceli gündüzlü çalışınız ki bu memleket kurtulsun...’ diye bizleri sa’ye, mücâhedeyle sevk edecekleri yerde, rastgelen adam ruhlarımıza, kalblerimize ye’s mayası aşıladı.*⁶

Onun kendi devrine yönelik bu eleştirilerindeki haklılığı aslında her devir için geçerlidir. Her devir insanı kendi nesillerini yetiştirmede bu hassas konuya muhakkak azamî dikkat etmelidir. Zira insan nasıl yetiştiriliyorsa ileride o yetiştirmenin meyvesini yiyor.

Çocuklarımızı da mı Düşünmeyelim?

Mehmet Âkif’in çocuk eğitiminde gösterdiği hassâsiyet onun hemen her meseledeki tavrında görülmektedir. Bir yazısında yetişkinlerin olup bitenler karşısındaki vurdumduymazlığını şiddetle eleştirmekte, insanları uyanışa davet etmektedir. Sonra da “Kendinizi düşünmüyorsa-nız çocuklarınızı da mı düşünmüyoruz?” sorusuyla bizi çok hassas bir konuda uyarmaktadır: Herkes kendinden olduğu kadar gelecek nesillerden de sorumludur. Hiç kimse, “Keyfimin kâhyası mısınız, ne istersem onu yaparım!” deme lüksüne sahip değildir. Çünkü bugünün ‘nemelazımcı’ yanlıları sadece bugünü mahvetmiyor, geleceği de zehirliyor:

Haydi biz, duygusuz mahlûklar, bu zilletlerin, bu rezaletlerin hepsine katlanalım; ‘Üç buçuk günlük hayatın ne değeri var!’ diye kendimize teselli verelim de cemâdâtın bile dayanamayacağı haybetler, hüsrانlar içinde geberip gidelim!

Lâkin çocuklarımızı, torunlarımızı düşünmeyecek miyiz? Her halkası bir batından teşekkül edecek o canlı silsile-i sefâletin kıyamete kadar la’netine hedef olmaya da katlanacak mıyız?’

Dünün Lalalığı, Dadılığı ve Bugünün Bakıcıları

Mehmet Âkif, vaizliğin ne kadar önemli olduğunu anlattığı bir yazısında, çocuk eğitiminde önemli bir yer tutan lalalık ve dadılık müessesesine de Ziya Paşa aracılığıyla bilvesile değiniyor ve bizim bunları son derece ihmal ettiğimizden yakınıyor:

*Üdebâ-yı ulemâdan Ziya Paşa merhûm, ‘Bizde gayet mühim iki vazife vardır ki bi’l-iltizam en ehliyetsiz ellere tevdi’ olunur: Biri nahiye müdürlüğü, diğeri çocuk lalalığı’ diyor ki, biz buna bir de “vâizliği” ilâve etmek için hiç düşünmeye hâcet görmüyoruz.*⁸

Âkif’e göre Ziya Paşa, nahiye müdürlüğü ve çocuk lalalığı gibi iki önemli vazifenin ehil ellere verilmemesinden yakınıyor. Buna bir de vaizlik ilave dilmeli diyor Âkif. Bu konuda ne kadar haklı olduğunu izaha hacet mi var? Tanzimat’tan sonra kaç neslin bilhassa Fransız, İngiliz, İtalyan gibi ecnebi dadıların ve lalaların ellerinde helak olduğuna tarih şahittir. Pek çok roman ve hikâyemiz bu trajedileri konu edinmiştir.

Bugün de gün geçmiyor ki ehliyetsiz bakıcılar elinde heba olup giden zavallı yavrularımızla ilgili bir haber okumamış olalım. Âkif’in bu meselelerdeki uyarısı, bugün ve her devir için geçerlidir. Bugün annelerin çalışması sonucu çocuklar ya kreşlere ya bakıcılara teslim ediliyor

⁵ Sezai Karakoç, Mehmed Âkif, İstanbul, Diriliş Yayınları, 2011, s. 10.

⁶ Ersoy, a.g.e., s. 231.

⁷ Ersoy, a.e., s. 124.

⁸ Ersoy, a.e., s. 91.

ve o çocukların hangi telkinlerle büyüdüğünü, ruhlarında annesizlik ve bakıcıların cahilliği yüzünden nasıl trajik bir psikoloji ile yetiştiklerini kimse bilmiyor. Bütün bunların olumsuzluklarını dikkate almayan ve “Bugünün ihtiyacı ne yapalım” diyen toplumlar, yarın bunun sonucuna ağır bedellerle katlanmak zorunda kalacaklar.

Almanya’yı Kurtaran Şey: İlkokul

Dadılık, lalalık, bakıcılık gibi çocuk eğitiminde önemli bir yer tutan meselelere değinen ve bunları ihmal ettiğimizi söyleyen Âkif, diğer taraftan ilkokulların ne kadar mühim olduğuna dikkatleri çekmek için Almanya’yı örnek vermektedir. Almanya’da akli başında insanlar toplanmışlar ve başlarındaki musibetten nasıl kurtulacaklarını tartışmaktadırlar. Herkesin kendine göre bir fikri vardır ve onu ileri sürer. En son hiç sesi çıkmayan bir ihtiyara sorarlar. O da Almanların ancak mahalle mektepleri açarak kurtulabileceğini söyler. Başlangıçta adama kızarlar “Ne alakası var!” gibilerinden, daha sonra adam bu görüşünü ispat eder ve ondan sonra Almanya’nın her yerinde ilkokullar açarlar. Mehmet Âkif’e göre Almanya’yı Almanya yapan işte bu ilkokul eğitimi seferberliğidir.

Bu konudaki yazısının bir kısmını aynen alıntılıyorum:

Bundan yüz sene kadar evvel aynı felâket bir milletin başına daha gelmişti. O millet de harb etmiş; pek büyük rahnelere uğramıştı. Sonra ukalâsı toplandılar; ‘ne yapalım şu musibetten yakayı nasıl kurtaralım?’ diye müşavere ettiler.

Hükemâsı, siyâsiyûnu, ictimâiyûnu... Her biri birer fikir dermiyan etti. Kimisidüvel-i muazza-madan birinin himayesine girelim; kimisi ittifak yapalım; kimisi ordumuzu ıslah edelim, ticaret-i bahriyemizi ileri götürelim, dedi.

İçlerinde ihtiyar bir adam vardı. Söz ona geldi. “Sen ne dersin?” dediler. “Mahalle mektepleri yapalım!” dedi. Huzzâr güldüler. “Hey sersem, mahalle mektepleri mi bu felâkete çare bulacak?!” diye eğlendiler.

Fakat o adam söylediği sözü bilerek, düşünerek söylemiş olduğu için kalkıp maksadını izah etti: “Efrâdî arasında maarif-i ibtidâiye taammüm etmeyen milletin ne ordusu, ne donanması, ne ticaret, ne serveti olamayacağını” saatlerce anlattı. Fikrini de kabul ettirdi.

Çünkü başlarına gelen felâket-i mağlubiyetin, sırf kendi terbiye-i ilmiyelerinin, kendi irfanlarının karşısındaki düşmandan daha aşağı bir seviyede olmasından neş’et ettiğini, delâliliyle gösterdi.

*Bunun üzerine el birliğiyle çalıştılar. Bugünkü Almanya meydana geldi.*⁹

Onun bu okullaşmaya vurgusu pek çok yazısında karşımıza çıkar. Bir başka sefer İngilizlerin işgal ettiği topraklardaki bir uygulamasına değinir.

İngilizler Bize Okul Açtırmayacak

Âkif, Sevr antlaşmasının nasıl facialara yol açacağını bütün ayrıntı ve vahametleriyle anlattığı bir yazısında, İngilizlerin sömürgelerinde yaptığı çok vahim bir uygulamayı anlatıyor. Buna göre İngilizler nereyi işgal ettilerse oradaki halkın eğitim görmemesi için okul açılmasına müsaade etmemiştir.

*Bizim gençler azınlıklara ırgat olacak. İngilizler Mısır’da ahâli cahil kalsın diye Müslümanlara hiçbir mektep açtırmamıştır. Hindistan’da da aynıyla davranmıştır. Biz de Mısırlılar gibi olacağız. Yalnız bizim Mısırlılardan bir farkımız var ki onlar gibi kâmilan Müslüman değiliz. İçimizde Rumlar, Ermeniler var. Onların çocukları bizim paramızla mektepler açıp okuyacaklar, adam olacaklar. San’atı, ticaret, ziraati kâmilan ellerine alacaklar. Bizden yalnız ırgat yetişebilecek.*¹⁰

Mehmet Âkif’in bu dikkati okul eğitiminin neden bu derece önemli olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiş oluyor. Maarifin, yani eğitimin önemine dikkat çektiği bir başka yazısında şöyle diyor:

*Maarif, maarif!.. Bizim için başka çare yok; eğer yaşamak istersek her şeyden evvel maarife sarılmalıyız. Dünya da maarifle, din de maarifle, âhiret de maarifle... Hepsi, her şey maarifle kâim. Bizim dinin cehalete tahammülü yok, cahiller eline geçince mahvolur. Kur’an’da, Hadis-i Peygamberi’de nâmütenâhi hakâyık var. Onlar nasıl meydana çıkar? İlimle, irfanla.*¹¹

Çocuk Nasıl Yaşayacağını Bilmelidir

Âkif, “İnsan nasıl yaşmalıdır?” sorusuna cevap ararken, bir çocuğun da büyütülürken bu sorunun muhatabı olması gerektiğini ifade ediyor. Buna göre anne-babalar çocuklarına bu sorunun endişesini taşımalıdır. Bir çocuk bu kaygıları hayatının her devrinde, onu motive edici bir güç olarak hissetmelidir. Bunun için Âkif, meşhur birkaç beyitten hareket ediyor ve bu soruya bir cevap arayanlara da gayet veciz ifadelerle sesleniyor:

Yâdında mı doğduğun zamanlar,

Sen ağlar idin, gülerdi âlem?

Bir öyle ömür geçir ki: Olsun

Mevtin sana hande, halka mâtem.

Hakikat öyledir. Bir çocuk dünyaya geldiği zaman feryada başlar. Evet, anası, babası, kardeşleri, amcaları, dayısı, konusu komşusu ise sevinirler, gülerler. Öyle yaşa ki: Öldüğünde halk ağlasın...

⁹ Ersoy, a.e., s. 207-208.

¹⁰ Ersoy, a.e., s. 257.

¹¹ Ersoy, a.e., s. 207-208.

Şimdi büyüyüp aklı başına gelince, o çocuk için nasıl yaşamak, nasıl ömür geçirmek lâzım imiş? Öldüğü zaman kendisi Allah’ına güle güle, sevine sevine gidecek, arkada kalanları da “Pek namuslu, pek hayırlı bir vücut kaybettik!” diye ağlatacak bir surette yaşamak *ıcab* ediyormuş. Yoksa;

Ne kendi eyledi râhat, ne halka verdi huzûr;

Yıkıldı gitti cihandan, dayansın ehl-i kubûr.

dedirtmek değil.”¹²

Önce Kendimizi, Sonra Evlâdımızı Terbiye

Şu bir hakikattir ve her çağda pek veciz bir ifade ile kulaklarımıza küpe edilmiştir: Kendisini yetiştirmeyen kişi, kimseyi yetiştiremez. Kendisi iyi bir eğitim almayan kişi kimseyi eğitemez. Himmete muhtaç olan himmet edemez. Bu hakikatten yola çıkan Âkif’in en az çocuk terbiyesi kadar ve hatta ondan da daha önemli bir şekilde üzerinde durduğu konu anne-baba eğitimidir. Eğitim görmüş anne ve babaların çocukları şüphesiz eğitim alma hususunda daha ayrıcalıklı olacaklardır. Cahil anne babaların çocuklarını ise çok daha çetin bir hayat mücadelesi beklemektedir. Hele hele de anne-babaları eğitilmemiş toplumlarda büyüyen çocukların kuracağı toplum da haliyle çok daha elim facialara gebe olacak demektir. Peki, bunun için ne yapılmalıdır?

Bunun için artık yapacak şey: Nifâklara, şikklara hâtime vermek, el birliğiyle çalışmaktır. Evlâdımıza evvelâ bir Müslüman terbiyesi vermeli; sonra asrın ulûm-i nâfiasını, fûnûn-i sahîhasını öğretmeliyiz. Hem terbiyeye ailelerden başlamalıyız, bunun için de evvelâ kendimizi terbiye etmeliyiz. Birbirimize karşı münasebetsiz harekâtı, gîlzeti, huşûneti bırakmalıyız. Ayyaş bir herifin halkı meşrûbât-ı küûliyeden men’ etmesi, hevesatından vaz geçmeyen bir vaizin halkı takvaya da’vet etmesi ne kadar gülünç olur, ne kadar maskara olur! Evvelâ kendimiz terbiye olmalıyız, sonra evlâdımıza din hakkında bir fıkı-i sahîh vererek okutmalıyız. Nitekim bizden yüz sene evvel aynı akıbeti geçiren millet okumak sayesinde bugün bütün siyâsiyat-ı âleme hâkim oldu.¹³

Âkif’in bu tavsiyeleri şüphesiz yedi cephede savaşmaktan daha az değerli, daha az kıymetli değildir. Belki daha da değerlidir. O, tümüyle bir eğitim cihadı istemektedir. Evvela birlik sağlanmalı, nifaka, bölücülüğe son verilmelidir. Çocuklarımıza öncelikle Müslümanlığın en temiz eğitimi verilmeli ve asrın ilimleri bir bir öğretilmelidir. Fakat çocuk terbiyesi için daha da elzem olan konunun anne-baba terbiyesi olduğu unutulmamalıdır. Ana babası terbiyesiz bir çocuktan ne beklenir? Bir sarhoşun “Sakın içki içmeyin!” tavsiyesi ne kadar işe yarar ki? Bu yüzden anne ve baba, çocuğunu iyi bir eğitimle mücehhez kılmak istiyorsa önce kendisini o talimi verecek ehliyetle yetiştirmelidir, bu kaygıyı taşımalıdır. Nitekim bundan yüz sene önce adları bile pek duyulmayan milletler, eğitime önem vermeleri sebebiyle bugün dünya siyasetine yön verir oldular.

¹² Ersoy, *a.e.*, s. 289.

¹³ Ersoy, *a.e.*, s. 209-210.

Çocuk Deyip Geçme: Akıl Yaşta Değil Başta Bulunur

Âkif’in, “aklın yaşta değil, başta bulunduğu” hakikatine dair çok değerli bir mütâlaası onun Dirvas adlı şiirinde kendini gösterir. Bu şiir, çocuklar karşısındaki tavrımızın da nasıl olması gerektiğine güzel bir misal olacaktır. Bizim kültürümüzde genellikle “su küçüğün söz büyüğün” şeklinde çok yanlış bir inanç vardır. Bu yanlıştır, çünkü sözün kendi eksik ve hatalıdır. Sözün aslı “sus küçüğün, söz büyüğün” şeklindedir. Yani “büyükler konuşmalı küçükler susmalı” demektir. Peki, bu sözdeki “büyük” kimdir, “yaşça büyük olan” mı? Elbette ki değil. Yaşça küçük ama ilim ve irfanca nice büyük; yaşça büyük ama cahil ve sefih nice büyükler vardır. O atasözümüz “büyük” ile şüphesiz ilim ve irfan ehli olan büyükleri kasteder ki tam da şu hikmetli sözün kısaltılmasıdır: “Âlimin yanında dilini, ârfin yanına gönlünü tut!”

Yaşça küçük olmasına rağmen hikmet ehli nice insanın bulunması bizi yaşla küçüklerle muamelede bulunurken daha dikkatli olmaya sevk eder. İşte Âkif’in Dirvas şiiri buna verilecek en güzel örneklerden biridir.

Halife Hişam devrinde büyük bir kuraklık neticesi nice insan perişan, nice hayvan telef olur. Kuraklıktan insanlar yiyecek ot bile bulamaz hale gelir. Bir beldenin büyükleri bir araya gelir ve durumu halifeye arza ve ondan yardım istemeye giderken de yanlarına çok zeki bir çocuk olan Dirvas’ı almaya karar verirler. Peki, kimdir Dirvas? Yaşça küçük ama toplum karşında konuşması ve insanları ikna kabiliyeti ile muhteşem bir çocuk:

*Teklîfî kabûl eder bütün nâs;
Derler, yalınız: “Bulunsa Dirvâs.
Sinnen daha pek çocuktur amma
Olmaz o kadar talâkat aslâ.”¹⁴*

Kafile, Hişam’ın huzuruna doğru yola çıkar ve nihayet saraya varır. Gerekli teşrifattan sonra çocuk Dirvas, halifenin huzuruna varır varmaz hemen söze başlar. Fakat onca ihtiyar varken söze bir çocuğun başlaması halife Hişam’ı çok rahatsız eder ve Dirvas’ı azar makamında şunları söyler:

*Der: Sus a çocuk, büyük dururken,
Söz sâdır olur mu hiç küçükten?*

Fakat Dirvas hiç de onun bildiği çocuklardan değildir. Kendine olan özgüveni ile hemen sözü alır ve hayret verici karşılıklıta bulunur: Nedir bu azarlama böyle? İnsanın yaşı, zekâsının ölçüsü müdür? Siz Dirvas’ı çocuk mu zannediyorsunuz, biraz insaf eyleyin ve onu bir dinleyin eğer sözlerini beğenmezseniz işte o zaman susturun:

*Dirvâs o zaman kelâmı tekrar
Teshîr ile der: “Nedir bu âzâr!
Mikyâsı mıdır zekâvetin sin?
Dirvas’ı çocuk mu zannedersin?*

¹⁴ “Dirvas”, bkz. *Safahat*, <https://diyanet.gov.tr/PoemDetail.aspx?bID=1&rpID=34>.

*Bir dinle de sonra gör çocuk mu?
İnsâf nedir o sizde yok mu?
Ben söyleyeyim de bir efendim,
Susturmak elindedir efendim.*

Sonuç itibariyle Dirvas o kadar ikna edici delillerle ve o kadar zekice bir konuşma yapar ki Halife Hişam hayretten ağzı açık bir halde Dirvas'ı takdir eder, gelenleri de izzet ve ikrama boğar.

Âkif'in bu şiiri sadece ilginç bir hikâye olsun diye Safâhat'a almadığı malum. Hemen bütün benzeri yazı ve şiirlerinde görüldüğü gibi bizi, çocukları ciddiye almaya davet eder. Onlar sadece öğreteceklerimiz birer cahil olarak görülmemeli, aksine onlar daha ziyade kendilerinden bir şeyler, hatta bence çok şeyler öğreneceğimiz birer hazine olarak mütalaa edilmelidir. Atalarımızın ısrarla tekrarladığı ve artık atalar sözü olmuş şu hikmete kulak vermeliyiz: “Çocuktan al haberi.” Peki, düşündük mü hiç, biz çocuktan hangi haberi alacağız?

Çocukluk Anıları

Maziye dönüp baktığımızda genellikle iki hal görürüz: Ya çok beğendiğimiz, hâlâ hatırlarımızı süsleyen, çok keyif aldığımız, tekrar dönmeyi arzuladığımız zamanlar ya da aklımıza geldikçe bize acı veren, mutsuz zamanlar... Bugün için her ikisi de mazi olmuştur, ama yakamızı bırakmazlar ve bizi hâlâ etkilemeye devam ederler. Akıllı insan bu her iki halden de ibret almaya, aynı zamanda mutlu anları çoğaltmaya, mutsuz anları da hem unutmaya ama hem de ondan ders çıkarmaya gayret sarf eder.

Mehmet Âkif'in bu çocukluk anılarında her ikisini de görmek mümkün. Yukarıda eğitimiyle ilgili olumsuz hatıralara işaret edilmişti. Ama olumlu hatıraları da var ve bunlar bize çocuk eğitiminde nelere dikkat edeceğimize dair ipuçları da veriyor.

Mesela babasının onu ve kardeşini camiye götürdüğünü anlattığı bir hatırası var ki, bugün bile hala tartıştığımız cami ve çocuk meselesine önemli bir ışık tutuyor. Bu şiiri her okuduğumda kendi çocukluğumdaki camilere giderim. Evet, bugün de tartıştığımız gibi özellikle yaşlı insanlar camiye gelen çocuklardan rahatsız olurlardı ve gelmelerini istemezlerdi. Bugün camiye gelmeyen çocuk yarın büyüdüğü zaman o camiye gelir mi, gelebilir mi? Biraz zor görünüyor. Müslümanların, mevcut düzenin tam aksine çocuklarını bilhassa camiye götürmeleri, o hayatı çok daha küçük yaşlarda teneffüs etmelerini ve o mübarek mekânları sevmelerini temin etmeleri lazım.

İşte Âkif'in babası böyle bir insanmış ki, kız kardeşiyle onu zaman zaman camiye götürürmü:

*Sekiz yaşında kadardım. Babam gelir: Bu gece,
Sizinle câmie gitsek çocuklar erkence.
Giderseniz gelin amma namazda uslu durun;
Merâmınız yaramazlıksa işte ev, oturun!”
Deyip alırdı berâber benimle kardeşimi.
Namaza durdu mu, hâliyle koyverir peşimi*

Âkif'in bahsettiği bu hadise aynı zamanda peygamberî bir ahlak da değil miydi? Peygamber efendimiz de torunlarıyla camide değil miydi? Sahabelerin çocukları da Hz. Peygamber'in bulunduğu mescitte koşuşturup durmuyorlar mıydı? Bunları yeniden hatırlamaya ihtiyacımız var. Camilerden soğutulan nesilleri bir daha camilere çekmek mümkün olmayacak belki ama bugünün çocuklarını, yarının büyüklerini camilerden soğutmamaya imkânlarımız var.

Âkif'in babasına dair anlatılan şu tatlı hatıralar bir babanın çocuklarına karşı nasıl davranması gerektiğine dair de bir altın ölçü getiriyor: İlgilenmediğin şey senin değil, onunla ilgilenenlerin olacaktır: “Hoca Tahir Efendi erkenden kalkar, çocuklarını (Âkif ve kızkardeşi Nuriye) kendi eliyle yıkar, kızının saçlarını tarar, pişirdiği salepleri içirerek onları mekteplerine gönderirdi... Çocuklarını bir kere bile dövmemişti.”¹⁵

Azim Oldukça Engel Yoktur

Mehmet Âkif'e göre şartlar ne kadar olumsuz olursa olsun insanın başaracağına dair iman ve inancı sağlamsa ve olaylar karşısında karamsarlık değil aklın kontrolünde bir iyimserlik hâkimse insanın üstesinden gelemeyeceği zorluk yoktur. Hem evlerde hem de okullarda çocuklara bu inanç muhakkak aşılmalıdır.

Mehmet Âkif, Şeyh Sadi-i Şirazî'den mülhem kaleme aldığı Azim adlı şiirinde, insanın azmetmesi ve gerekli vasıtalarla başvurması halinde her türlü zorluğun üstesinden nasıl gelebileceğini çok veciz bir dille anlatıyor.

Yayınlandığı devirde pek çok kişinin “bütün mekteplerde okutulmalı” dediği bu şiir, çocuk eğitiminin bilhassa başlangıç safhasında muhakkak bir ders olarak işlenmeli ve çocukların öz güvenlerinin güçlendirilmesinde bir zemin metin olarak işlenmelidir. Metnin özü şudur: *İstersen başarırısın.*

Sadi'nin hikâyesi şu şekilde: Bir kervan bütün gün yol alır. Geceleyin bir yerde konaklarlar. Herkes çadırlarına çekilir. Biraz sonra bir adam feryat figan ortalığa atılır. Çocuğu kaybolmuştur. Kervandakiler, gecenin karanlığında, üstelik de çölde kaybolan bir çocuğu bulmanın çok zor olacağını söylerler. Adam asla vazgeçmez, her yanı arar araştırır ve biraz sonra oğlunu bulur ve mütebessim bir çehreyle gelir. Herkes hayret içindedir, çocuğu nasıl bulabildiğini sorarlar. Adamın cevabı şu şekildedir:

Karşımda ne görsem, “O!” dedim geçmedim aslâ.

Aldatsa da tahmînimi binlerce heyûlâ,

Azmimde fûtûr eylemedim, ye'si bıraktım...

Mâdâm ki dünyâdadır elbet bulacaktım...

Kumlarda yüzüp, zulmetin a'mâkına daldım;

¹⁵ Midhat Cemal Kuntay, *Mehmed Âkif*, İstanbul, Timaş Yayınları, 1997, s. 12.

Hep rûh kesildim... Ne boğuldum, ne bunaldım.

Tevfik-i İlâhî edip en sonra inâyet,

Gördüm gözümün nûrunu karşımda nihâyet.

Gecenin karanlığında korkunç görüntüler görse de asla yılmamış ve neyi görmüşse “işte o” diye sarılmıştır. Azmini asla yitirmez, bir an olsun ümitsizliğe kapılmaz, çocuğu mademki dünyadadır o halde onu muhakkak bulacaktır. Kumlara dalar, karanlığın en derinlerine girip çıkar, adeta bir ruh kesilir; asla bunalmaz, daralmaz. O kadar bir azim ve kararlılıkla arama işine koyulur ki, sonunda Cenab-ı Hakk’ın yardımı erişir ve çocuğunu arayan baba nihayet onu tam karşısında buluverir.

İşte Mehmet Âkif, kıssanın bittiği bu yerden başlatır kendi şiirini ve insanın hakikatine ilişkin çok önemli bir bahis açar. İnsan, istediği bir hedefe ulaşmak için ne yapmalıdır?

Bir gâye-i maksûda şitâb eyleyen âdem,

Tutmuşsa bidâyette eğer azmini muhkem,

Er geç bulacak sa’y ile dil-hâhını elbet.

Zîrâ bu şuûnzâr-ı tecellide, hakikat

Tevfik, taharrîye, taharrî ona âşik;

Azmin de emel lâzımıdır, gayr-ı müfârik

Olsun da emel azm ü taharrîye mukârin;

Tevfik zuhûr eylesin sonra... Ne mümkün!

Ba’zen iki üç haybet olur rehzen-i ümmîd...

İnsan o zaman etmelidir azmini-teşdîd.

Ye’sin sonu yoktur, ona bir kerre düşersen

Hüsrâna düşersen; Çıkamazsın ebediyyen!

Mahkûm olarak ye’s e şu bîçâre peder de,

Evlâdını şâyed o karanlık gecelerde,

Vaz geçmiş olaydı aramaktan, ne bulurdu?

Elbet biri candan, biri cânandan olurdu

Diyor ki Âkif; bir hedefe ulaşmak için niyet eden bir insan, eğer azimli ve kararlı davranırsa kesinlikle amacına ulaşacaktır. Zira bu âlemd e, tevfik (Allah’ın yardımı) araştırıp soruşturma-ya, çalışıp çabalamaya ve çalışıp çabalama da Allah’ın yardımına âşıktır, bunlar hep beraberdirler, birbirlerinden hiç ayrılmazlar. Bir de azim için emel, bir hedef lazımdır şüphesiz. Yani hedef ve kararlılık ve çalışıp çabalama iç içe olsun da Allah’ın yardımı erişmesin; bu mümkün değil. İnsan ne zaman hayırlı bir iş e tevessül etse ve bunun için de azimli ve kararlı davranırsa hemen karşısına bir sürü engel çıkar. Peki, o zaman ne yapmalıdır, vaz mı geçilmelidir? Tabii ki hayır, aksine insan azmini daha da bilemeli ve daha da büyük bir arzuyla hedefine yönelmelidir. İşte o zaman başarı muhakkaktır. Ama insan böyle yapmaz da en küçük bir engel karşısında yılgınlık gösterir ve ümitsizliğ e kapılırsa o zaman işte ebediyen mahvolmuş demektir. Mesela yukarıdaki hikâyeyi ele alalım: Eğer baba, çocuğunu bulmaktan umudunu kesseydi, bulamadım diye ümitsizliğ e düşseydi ne olurdu? Çocuk canından, baba da evladından olurdu.

Âkif’in bu değerli ve hakikaten veciz ifadeleri, bilhassa çocuk eğitiminde, eğitimin başlangıcında hayatı boyunca pek çok zorluklarla karşılaşacak çocuklar için kulaklarına takılacak bir altın küpe olacaktır. Bu azim ve kararlılıkla büyüyen nesiller hiçbir zaman yılgınlık göstermeyecekler, aksine karşıl arına nasıl bir zorluk çıkarsa çıksın, bir mitolojik kahraman gibi onunla savaşacaklardır. Bu tür yüksek motivasyonlardan mahrum olarak büyüyenler ise elbette savaşı daha başlamadan kaybedecek demektir.

Çocuklarımızı geleceğ e ve onları bekleyen, hayat boyu boğuşacakları zorluklara hazırlamak için bundan daha iyi az metin bulunurdu herhalde. Bu tür metinlerin insanların ihtiyacı olan ibretle dolu hayatları içinde barındırmaları açısından önemi fevkalade büyüktür. Birileri bir zamanlar büyük engelleri aşmıştır ve bu bizim de onları aşabilmemiz için hayati düsturları edinmemizi kolaylaştırır. Âkif’in, “Fünûnda sin ne kadar artarsa meleke dahi o nisbette artar. Hâlbuki edebiyatta böyle değildir.”¹⁶ sözü, yani “Bilimlerde yaş arttıkça melek enin de artacağı ve fakat edebiyatta böyle olmadığı” sözü bence çocuklarımızı küçük yaşlarda hafif-ağır demeden edebi metinlerle içli dışlı etmemize ve onlardan azami derecede istifade etmelerine kaynak teşkil ediyor. Bir insan ne kadar çeşitli, değişik hayatlar okursa kendi hayatı da o kadar zengin ve hayata karşı o derecede mukâvim olacak demektir.

Sonuç yerine; bir mektubunda Âkif, Mithat Cemal’e artık yazı masası olduğ u için ne kadar sevindiğini yazıyor, o mektubu da Mısır’dan yazıyor. Mithat Cemal bu yazı masası için şunları söylüyor: “O hayatının her devresinde bu yazı masasını bulamamıştı. Hâlbuki masasız bir şey yazamazdı. Ve bir masası olduğ una şimdi mektubunda onun için seviniyordu.”¹⁷ Bugün çocuklarımıza çok güzel yazı masaları, hatta çocuk odaları alıyoruz. Onları eşyaya, her türlü maddi imkâna boğuyoruz. Lakin onların maddi ve manevi eğitimine aynı ciddiyeti, cömertliği ve dikkati gösteriyor muyuz? Âkif’in çocuk eğitimi meselesindeki dikkat ve uyarılarına fevkalade ihtiyacımız var ve bu yazı da bunun için kaleme aldı. Onun dikkat ve uyarıları sadece bize, bugünümüze değil, aslında bütün toplumlara ve çağlara dönük eşsiz bir hazine değerindedir.

¹⁶ Mehmet Âkif Ersoy, *Osmanlı Edebiyatı Ders Notları*, Mehmet Zekai Konrapa’nın Notları, Haz. Ömer Hakan Özalp, İstanbul, Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları, 2014, s. 48.

¹⁷ Mithat Cemal Kuntay, *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif*, Ankara, İş Bankası Yayınları, 1986, s. 137.

KAYNAKÇA

Ahmet Mithat(2013), *Peder Olmak Sanatı*, Haz. Gizem Akyol, İstanbul, Dergâh Yayınları.

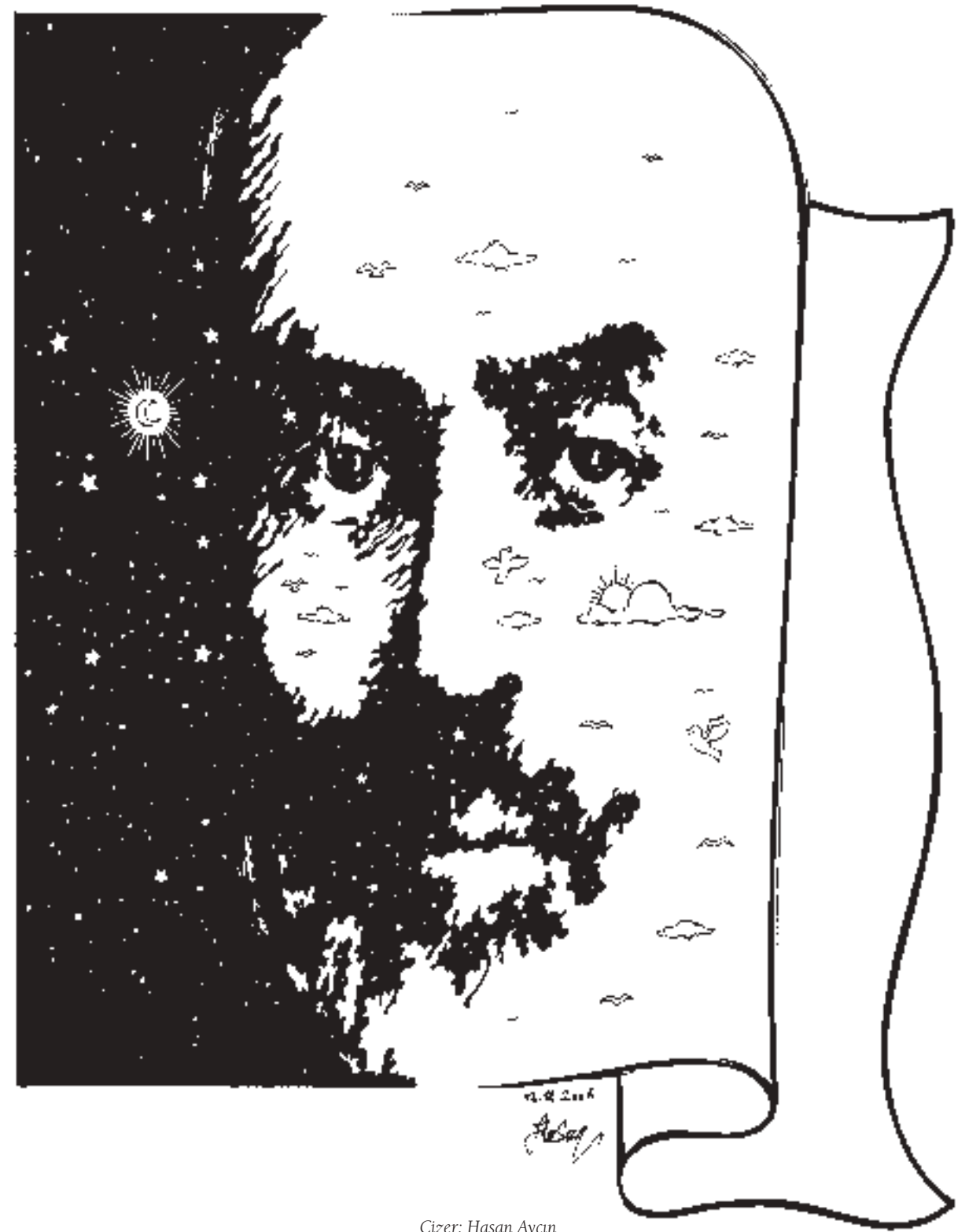
Ersoy, Mehmet Âkif(2014), *Osmanlı Edebiyatı Ders Notları*, Mehmet Zekai Konrapa'nın Notları, Haz. Ömer Hakan Özalp, İstanbul, Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları.

Ersoy, Mehmet Âkif(2012), *Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Karakoç, Sezai(2011), *Mehmed Âkif*, İstanbul, Diriliş Yayınları.

Kuntay, Midhat Cemal(1997), *Mehmed Âkif*, İstanbul, Timaş Yayınları.

Kuntay, Mithat Cemal(1986), *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif*, Ankara, İş Bankası Yayınları.

Çizer: Hasan Aycın

MEHMED ÂKİF VE SAFAHAT'TA TASAVVUF

Mehmet DEMİRCİ*

I- ÂKİF ve TASAVVUF

Âkif in Fikir Çevresi

XIX. yüzyılın son çeyreği ile XX. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti siyasi, iktisadi ve sosyal yönden tam bir çöküntü içerisindeydi. Bu kötü gidişe son vermek isteyen Türk münevverlerinin benimsedikleri zihniyet ve görüşler, birer fikir cereyanı olarak isimlendirilmiştir. İslamcılık bu cereyanların başlıcalarından biridir. Mehmed Âkif (1873-1936), “Sırât-ı Müstakim” ve “Sebîlürreşad” mecmuaları etrafında bir araya gelen “İslamcı” diye tavsif edilen yazarlardandır.

Bu arada Abdülhamid devrindeki Gazâlî tercümeleri, medrese zihniyetine karşı, tasavvuf kelâm ve felsefeyi uzlaştıran daha geniş bir görüşün yeşermesine yol açmıştır. Bu hükümdarın son zamanlarına doğru, kuvvetli bir tasavvuf cereyanı doğmuş¹ ve bu vadiye önemli şahsiyetler yetişmiştir (Şehbenderzâde Ahmed Hilmi, İsmail Fennî, Hüseyin Kâzım Kadri gibi).

Ne var ki, Âkif'in içinde bulunduğu İslamcılar çevresi, vahdet-i vücûd konusu hariç çoğunluk itibarıyla tarikat ve tekkelere ilgi duymamış, tekke düşüncesiyle İslâm'ın yeniden eski günlerine kavuşabilmesini mümkün görmemişlerdir. Yıllarca neşriyatını devam ettiren adı geçen mecmualarda, doğrudan tasavvufî konulara ayrılan sayfaların azlığı bu tavrın bir belirtisidir.²

Mehmed Âkif din ilimlerini bilir. Bugünkü veteriner fakültesinin karşılığı olan Baytar Mektebi'nden mezun olduğu için devrin müspet ilimlerinden haberdardır. Batı edebiyatını takip edebilecek kadar Fransızcası vardır.

Zihniyeti hakkındaki incelemeler, onun kitap ve sünnete dayanan, fakat bunların tefsirinde akıl ve ilmi esas tutan topluluk arasında yer aldığını ifade eder.³ Âkifin “Sırât-ı Müstakim” ve

* Prof. Dr. Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi (Emekli), mehdemirci@hotmail.com.

Bkz. Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Târîhi*, İstanbul, Selçuk Yayınları, 1966, C.I, s.196-197.

² Mustafa Kara, “*Tanzimattan Cumhuriyete Kadar Tasavvuf ve Tarikatlar*”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1986, 31. fasikül, s. 988.

³ Bkz. Nevzat Ayas, “*Mehmet Âkif’in Zihniyeti ve Düşünce Hayâtı*” (Eşref Edip, Mehmet Âkif içinde), İstanbul, Semih Lütfi Kitabevi, 1939, s. 550.

عدد: ۷ ۳۲۶ رمضان ۱۳ ۲۵ ۲۲۴
تاریخ تالیس: ۱۱ تموز ۳۲۴
مؤسسلاری: اولادین المادین - ج. المرف - ۲۲

نفسیه شریف
الرحمن الرحیم
ظاهر وامن بتون نمثلک . دنیوی و اخروی هر دولو حافظتک
نعم مراحم الشانی .
[رحمن ورحیم] اسم شرعائشک بوراده و رودی (بحمدله)
شرعه)ک جزه سوره اولادینش داتر حنفیه قولی تأید ایتکدهدر .
چونکه جزیت تقدیرنه تکرر ایتش اولورلر . جزایق التزام ایدن
شامیه فائده تکراری اثبات ایچون خیل تکلفله مجبور اولمشلردر .

«بحمدله» شرعه» تفسیری من مستده نوع صیغه اعتبارله شواهیکی
اسم شریف پیتدهکی فرق واکا تفرع ایدن بدش نکت و مزایا ذکر
ایدیش . جناب حقین غیری . نعم حقیقی تصویرنه امکان اولدییق
ایضاح مقصدیلدهدم تم سبحانه تک نوعی وثایت وسعی موشوع بحث
قلنس ایدنی . رحمت واتمام ایلد اتصاف سبحانی بیائده اسمین شریفین
بدنی جمع ایتک وسعت مذکورکالک پارلاق شاعیدیر . وسعت رحمت
و کثرت کرم اتنی ایسه تمیدی حدود و انتهاک حرمت ایدن کدانه .
ارباب جرم و طغیانله دنیا و عقابده تربیب عقوبت و اعداد عذاب بیورلنده
مالع اولیدجینی آشکاردر .

روز جزاده کافه امور عبادک مالک عظیم الشانی .
(مالک) یرنه «مالک» دخی اوقونور . چونکه قراء عظامک بر
قسی «مالک» . بر قسی ده «مالک» اوقومشلردر . «مالک» ایمان
ملوکده تصرف . طلاق معانسه «مالک» دن . «مالک» امر و نهی ایلد
قوی الحقولده تصرف معانسه «مالک» دن مشتق اولوب شان الوهیت
شایان تنظیم اقداسندن هم بری خالی دکلدر . زیرا اکثرک عالم مالک
ولکونده کتب مابشاء تصرفدن عبارت مالکیت مطلقه و مرکز بتون
عباده حاکم معانسه مالک قنلی و سلطنت دائمه خلاق مثال وحکیم
ذوالجلال قدس عن الشیبه والذوال حضر تلرینک خصائص جلیله
سجایه سندن اولدینی وارسته قید نه کلردر .
-وال : جناب حقا ملکیت و مالکیتی کافه ازمته و امکته بی محیط
اولدینی حالده «یوم الدین» . امانتک حکمتی نیر ؟
جواب : روز شداده بروز قیامت دیک اولان بوم مذکورده

“Sebilürreşad”da, Cemâleddin Afganî lehinde yazdığı makaleler, Muhammed Abduh ve Ferid Vecdi’nin fikirlerini yaymak maksadıyla onlardan yaptığı tercümeler, zihniyet itibariyle bu zatların tesiri altında kaldığını gösterir.

Onu Nasıl Tanıttılar?

Âkif’in tasavvufla ilgisi konusunda fikir beyan edenlerin görüşlerini topluca ve ana hatlarıyla ortaya koymakta fayda var. Sanırım, bu değerlendirmelerde her bir yazarın kendi tasavvuf anlayışının etkisi hâkimdir.

Mehmet Âkif hakkında müstakil bir kitabın yazarı olan Mithat Cemal, şairimizin tasavvufu sevmediği kanaatindedir⁴: O İslâmiyet’i bir sanatkâr gibi değil, bir mütefekkir gibi sevdi. Onun içindir ki “Secde”, “Leylâ”, “Gece”, “Hicran” gibi, ihtiyarlığında yazdığı tasavvuflu şiirlerinde bile “his mistisizmi”değil “fikir mistisizmi” var. Âkif, tekke Müslümanı değil câmi Müslümanıdır; onda cezbeden ziyâde secde var.⁵

Süleyman Nazif’e göre Mehmed Âkif, önceleri pek titiz, kötülükler karşısında pek asabî iken, son zamanlarında değişti ve “... O büyük kalb herkesi ve her şeyi affetti (...) Dünyayı kendi istediği gibi değil, olduğu gibi kabul emek zarûret-i ezeliyyesi, Mehmed Âkif’i pek halim ve mütevekkil bir insan etti. O artık Nil’in semâları altında (...) Allah ile baş başa vermiş, lûhutî haz ve niyazla muaşaka ediyor. Edebîyât-ı beşere en son ihdâ ettiği şu neşîde (Secde isimli şiiri) o âlemdeki hasbihallerden biridir.⁶

Âkif’in zihniyeti ile ilgili kıymetli bir etüdün yazarı olan Nevzad Ayas’ın değerlendirmesine göre, üstadın yazı ve şiirlerinin konusu çoğunlukla iş, hareket ve faaliyet olup, şiirlerinde mutasavvıfâne eda ve sûfiyâne neşve serpintileri pek seyrektr. Vahdet-i vücûd’a temas eden bir kısım şiirleri varsa da bunlar Âkif’in mutasavvıf bir şair olduğuna hükmettiremez. Yalnız, onun birçok şairimiz gibi sûfiyâne neşveye büsbütün kayıtsız kalmadığını gösterir. Dervişâne bir zühhd sâhibi olduğu söylenemezse de Mısır’da iken son senelerde kendini ibadete verdiği ve Mesnevî ile meşgul olduğu bilinmektedir.⁷

Ali Nihad Tarlan’ın kanaati şudur: Âkif tamamen şeriate bağlı olup, tasavvufu ruhen yaşamış bir insan gözüküyor. Belki geniş kültürü ve İran edebiyatını tanınması, Mevlânâ’nın Mesnevî’si ve Dîvan-ı Kebîr’i ile iştigali sebebiyle, eserlerinin bazılarındaki tasavvuf kokusu o yola yabancı olmadığını gösterir. Ne var ki, içini daima sızlatan millet ve vatan sevgisi, bu madde asrında tasavvufun bir kurtuluş yolu olamayacağı kanaatiyle ruhunun bu cephesini bize ifşa etmesine imkân vermiyor. “O çok takdir ettiği İkbal gibi, tasavvuftaki dinamizmi keşfedememişti. Nakşibendî tarikatine mensub olan babası da ona tasavvuf terbiyesi vermemişti. Verse idi belki de onun, hâkim tarafı akıl ve mantık olan mizacına uygun gelmeyecekti (...) Tasavvuf onda bir iç meselesi idi. Çok geniş ve şuurlu tesâmühü de belki buradan geliyordu.”

⁴ Mithat Cemal, *Mehmet Âkif*, İstanbul, Semih Lütü Kitabevi, 1939, s. 263.

⁵ Cemal, *a.g.e.*, s. 250.

⁶ Süleyman Nazif, *İki Secde* (Eşref Edip, Mehmet Âkif içinde) s. 344.

⁷ Nevzat Ayas, *a.g.m.* ve yer, s.559.

Tarlan, Âkif’in ileride göreceğimiz şiirlerinden örnekler verdikten sonra şöyle der: “Tasavvufa âşinâ bir göz, bu mısralar içinde büyük bir mutasavvıfî temâşâ eder. Bu dereceye varan bir tefekkür hamlesi birçok sınırları aşar, kayıtları parçalar.”⁸

Nurettin Topçu, Âkif’in evvelce mistik olmadığını, vahdet-i vücûda inanmadığını, yurdundan ayrıldıktan sonra; hicranın, hasretin manasını iyice anladıktan sonra, kendisinde Ef-lâtun’ları, Mevlânâ’ları mest eden bir mistisizmin zuhur ettiğini ifade eder.⁹ Bu fikir adamımızın, *Safahat*’ın tasavvufî bir değerlendirmesini yaparken şöyle dediğini görürüz:

Tasavvufta üç merhale söz konusudur: Terk, vecd, huzur. Âkif’te de bu üç safha var:

I- Çanakkale Harbi’ne kadarki safha (Âsım’dan Önceki beş *Safahat*).

II-Birinci Cihan Harbinin büyük ıstırapı: Âsım. Bu vecd hâli Ankara’da devam etti.

III- Huzurun müjdesini Gölgeler’de buluruz. “Ankara’nın Tâceddin Dergâhı’nda ümmetin kurtuluşu için Allah tarafından görevlendirilen uyarıcı, sırf ilâhî cezbelelerini daha sonra büyük huzura açılan çölde bulacaktır. Gece ve Secde bu devrenin mahsulü olan “vahdet-i vücûd” aşkının terennümleridir.) Üçüncü safha olan huzur hâlini de o muhakkak yaşamıştır. Ancak bu son devre hakkında bilgimiz yok. İnsanla Allah arasındaki bu samimiyet sırrını, bu ifşa edilmez hâli, o da her mistik gibi kendisiyle beraber götürmüş olsa gerektir.”¹⁰

Bu değerlendirmelerin ortak sonucuna göre Mehmet Âkif, herhangi bir tarikat mensûbu olmayıp, kâmil bir mü’minin yaptıkları dışında sûfiyâne ve zâhidâne bir hayat yaşamış değildir. *Safahat*’ı incelediğimiz takdirde, ömrünün son yıllarına doğru daha mutasavvıfâne şiirler yazmış olduğu görülür. Çok çalkantılı bir dönemde, içinde yaşadığı cemiyetin bütün ızdırâbını âdeta kalbinde duyduğu; çeşitli içtimâî dertlere merhem olma gayretine düştüğü için, ruhunun derinliklerinde gizli olan tasavvufî yönünü açığa çıkarma fırsatı bulamamıştır. Nitekim yakın arkadaşlarından Hasan Basri Çantay anlatıyor:

Galiba 1926 senesiydi. Ben hastalanarak İstanbul’a gitmiş, orada tedavi altına girmiştım. Karesi otelinde âcizi lütfen ziyarete gelen Âkif bana yeni bir şiirini, Gece’yi okudu. Dedim ki:

-Hayret, siz vadi değiştirmişsiniz. Cevap verdi:

- Benim asıl vadem bu idi. Ben şiirlerimi cemiyete faydalı olsun diye yazdım.¹¹

Kişiliğinden Çizgiler

Âkif, “Annem çok abid, zâhid bir hanımdı. Babam da öyle. Her ikisinin de dinî salâbetleri vardı. İbadetin vecdini, yakînî heyecanını tatmışlardı. Pederim, Nakşî şeyhlerinden Hacı Feyzullah efendinin müridlerinden idi. Annemin tarikata intisabı yok. Babam bana tasavvuf telkininde bulunmamıştır” diyor.¹²

⁸ Ali Nihad Tarlan, *Mehmet Âkif ve Safahat*, İstanbul, Varoğlu, 1971, s.48-49.

⁹ Nurettin Topçu, *Mehmet Âkif*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1970, s.69.

¹⁰ Nurettin Topçu, *Âkifnâme* (Hasan Basri Çantay)’nin takdim yazısı, İstanbul, 1966, s. 7-8; Bkz. Nurettin Topçu, Mehmet Âkif, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1970.

¹¹ Hasan Basri Çantay, *Âkifname*, Naşiri Mürşid Çantay, İstanbul, 1966, s. 25.

¹² Eşref Edip, *Mehmet Âkif* (Nevzat Ayas’a âit yazı), İstanbul, 1938, s. 558-559.

Bir tarikat mensubu olmamakla beraber Âkif’in tasavvuf ahlâkını hâl edinmiş bir yapısı vardır. Onun mütevazı, mahviyet sahibi, şöhretten kaçan bir kişiliğe sahip olduğu görülür. Aynı zamanda hassas ve mûsikî sever bir ruh yapısına maliktir. Bu hâliyle, tasavvufun hedeflediği ahlâk ve maneviyat zenginliğini kendisinde taşımaktadır.

“Sadeliği severdi, merdümgiriz idi. Vahdetten hoşlanırdı. Teşrifat, merasim iğrendiği şeylerdi. Riyakârlık, yalancılık, hilekârlık, kanaatsizlik, karaktersizlik onun en büyük düşmanları idi.”¹³ İçine kapanabilecek bir yaratılışa olmasına rağmen, çevresine duyduğu merhamet onda o kadar derin izler açmıştır ki, bütün ömrünce onu, kendisini bir yana atıp başkalarının ıstırabına eğilmeye yöneltmiştir.¹⁴ Bu durum şiirlerinde böyle olduğu gibi, hayatında da aynı şekildedir. Yine Hasan Basri Çantay anlatır:

Müthiş bir kış günündeyiz. Âkif’i kır bir ceketle görüyoruz. Üşüyor. Hissettirmemeye çalışıyor. Tahkik ettim, paltosunu evinin kapısına gelen çıplak bir fakire giydirmiş.¹⁵

Uhrevîliğe mütemâyil ve hassas ruhunun küçük bir tezahürünü de Karacaahmet Mezarlığı’nda dolaşmaktan büyük huzur ve zevk duymasında, mezarlık servilerini çok sevmesinde görüyoruz.¹⁶ Kudretli bir şair olmasına rağmen, onun da ifadeden âciz kaldığı duyguları vardır. Şu mısraları hassasiyetinin bir göstergesidir:

Ağlarım ağlatamam, hissederim söyleyemem

*Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârim.*¹⁷

Âkif üstün ahlâk sâhibi idi. Milletvekili iken mebuslardan bir kısmında gördüğü ihtiraslar, politika cambazlıklarından, özellikle dedikodu düşkünlüğünden nefret ederdi. O günkü Ta-cettin Dergâhı şeyhi bu türlü politikaya bayılan bir adamdı. Âkif bir gün arkadaşlarına şöyle dedi: “Yanlış oldu bu. Şeyh Efendi benim yerime milletvekili olacak, ben onun yerine post üzerine oturacaktım.”¹⁸

Mesnevî’ye İlgisi

Rüşdiyeye devam ettiği sırada, Fâtih Camii’nde Selânikli Esad Dede’den Farsça öğrenen, şahsiyetinin gelişmesinde Şîrazlı Sâdi’nin tesiri söz konusu olan¹⁹, Mûsa Kâzım’dan Şeyh Bedreddin’inin Vâridat’ını okuyan²⁰ Âkif’in bu yolla en azından tasavvuf kültürünü yakından tanıdığı muhakkaktır.

Farsça dersleri sırasında Mevlânâ’dan bahisler okuyan, ondan aldığı bazı hikâyeleri manzum hale getiren²¹ Âkif, Mısır’da Kur’ân tercümesi sırasında Mesnevî’yi daha büyük bir dikkatle tetkik etmiştir. Şöyle diyor:

“İsmail Ankaravî (1042/1633)’ninki başta, Hind’in Türk’ün, elimde (Mesnevî’nin) birkaç şerhi vardı. Önceden Mesnevî’den kendime göre bir mana çıkarıyordum. Ondan sonra şerhleri açıyor ve bazan onlarla ihtilâfa düşüyordum. En nihâyet Ankaravî’nin şekli ile ittifak ediyor, o zaman çocuk gibi seviniyordum. Ankaravî çok büyük adam. İstanbul’a döndüğüm vakit, hiçbir yere gidecek hâlim yoktu. Fakat Ankaravî’nin kabrine²² gittim. Koca Türk mutasavvıfı! Kabrinde hallendim.”

Bu sözleri vefatından birkaç ay evvel, hasta yatağında söyleyen Âkif, Mevlânâ’nın öteki önemli eserini de tanıdığını ifade eder ve “Mevlânâ şair mi idi? sorusuna; Hz. Mevlânâ’nın Dîvân-i Kebîr’inde çok kuvvetli bir şair olduğunu, Mesnevî’sinde ise mürşid Mevlânâ’yı bulabileceğimizi söyler.”²³

Üsküdar Rifai tekkesinin şeyhi Hüsnü Efendi okumuş, şair ve Âkif’i çok seven biridir. Mısır’dan döndükten sonra Âkif sık sık bu tekkeye gidip gelmiştir. Asım Şakir’den nakledildiğine göre Âkif bir gün kendisine şöyle demiştir: “Kur’an-ı Azimü’s-şan tercüme edilemez oğlum. Keşke vaktim olsaydı da, Mesnevî’yi tercüme etseydim.”²⁴

Mûsikî Sevgisi

Tasavvufun kol kanat gerdiği güzel sanat dallarından biri de mûsikîdir ve Mehmed Âkif’in hayli dikkate şayan bir mûsikî ilgisi ve zevki vardır. Âkif, *Safahat*’ın yedinci kitabı olan “Göl-geler”i hayran olduğu bir mûsikî üstâdına şu ifadelerle ithaf etmiştir: “Şark’ın tek dâhî-i sanatı Şerif Muhyiddin Beyefendi’ye hâtıra-i ta’zîm.” Uduunu, viyolonselini gözleri kapalı, ibadet vecdiyle dinlediği, ömür boyu alâkasını devam ettirdiği bu zata bir mektubunda şöyle hitap eder: “Cedd-i muazzamanızın mukaddes namına yemin ederim ki, hayatımda muhalled, maddiyetten mücerred bir zevk duydumsa, onu sizinle geçen âlemlerde duydum.”²⁵

²¹ Meselâ bkz. *Safahat*, 244-245. (Şu fıkrasıyla hakikat Cenâb-ı Mevlânâ / Nigâh-ı ibrete açmış cihan kadar ma’nâ / Delik deşik evinin, bir zavallı hâne-harab ...)

²² Ankaravî’nin kabri, Galata Mevlevihânesi hazîresindedir. Şeyh Gâlib’in kabri de aynı türbe içindedir. Bk. Erhan Yetik, İsmail-i Ankaravî, İstanbul, İşaret Yayınları, 1992, s.58.

²³ Eşref Edip, *a.g.e.*, s.110; Mithat Cemal, *a.g.e.*, s.228.

²⁴ Beşir Ayvazoğlu, *Gel Söyleşelim*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2012, s.16 ve 24. Üsküdar Rifai tekkesi hakkında bkz. Mehmed Akif Köseoğlu, *İstanbul’un 100 Tekkesi*, İstanbul, İBB Kültür AŞ., 2016, s. 320-322.

²⁵ Mithat Cemal, *a.g.e.*, s. 218. Şerif Muhyiddin Targan (1892-1967) Türk ud virtüözü ve bestekâr, İstanbul’da doğdu, Mekke emîri Şerif Haydar Paşanın oğludur. Küçük yaşından itibaren mûsikî ile meşgul oldu. 1924’te konserler vermek üzere Amerika’ya gitti ve çok ilgi gördü, orada 8 yıl kaldı. 1934’te Irak Devlet Konservatuarını kurdu ve 12 sene başında bulundu. İstanbul Belediye Konservatuarı sanat kurulu başkanlığı yaptı. Safiye Ayla ile evliydi. Âkifin bu sanatkâr arkadaşına aşırı derecede sevgisi olduğu görülüyor. (Bk. Yılmaz Öztuna, Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi, Ankara, 1990, C.2, 377) “San’atkâr” isimli şiirinde Âkif bu zâta şöyle seslenir, (*Safahat*, s. 466):

“Şarkın Yegâne Dâhîsine” isimli, baştan sona mûsikî yüklü şiiri şu mısralarla son bulur:

Gel ey Peygamber’in fevkalbeşer fîtratta evlâdı

*Uyansın, gel ki, mızrâbınla Şark’ın dalgın eb’âdı*²⁶

Âkif, seviyeli mûsikî üstadlarına karşı oldukça cömert görünüyor: Sâdi Işlay, henüz 20 yaşlarında iken Üsküdar Toygar Rifâî tekkesi şeyhi Hâzım Efendi’nin vefatının kırkinci günü dolayısıyla tekkesine gider. Hâmid, Celâl Sâhir, Âkif, Gökâlp de oradadırlar. Mevlidden sonra, istek üzerine Sâdi Işlay’ın kemanı ile çaldığı parçalar herkese çok tesir eder. Âkif de bu usta san’atkâra şu mutasavvîfâne medhiyeyi yazıp verir:

Bütün eşya Hûda’yı zikreder bu sırr-ı hikmettir

Kemânın, bî-gûman, Allahü Ekber’den ibârettir

Hulûsumla seni tes’îd edersem çok mu Sa’dî

*Tecelli eyleyen kudret elinde başka hâlettir*²⁷

Onun yakın arkadaşları, tasavvuf mûsikîsinin önemli mahsulleri olan ilâhîlerden bazılarını çok sevdiğini naklediyorlar. Bu ilâhîler, bilhassa sözleri itibariyle oldukça manalıdır.²⁸ İşte di-
linden düşürmediği, okurken çok heyecan duyduğu bir ilâhî:

Gözüm ki kane boyandı şarâbı neyleyeyim

şarâbı neyleyeyim?

Ciğer ki odlara yanı kebâbı neyleyeyim

kebâbı neyleyeyim?

Ne yâre yaradı cismim ne bana yar oldu hiç

İlâhî ben bu bir avuç tûrâbı neyliyeyim

tûrâbı neyliyeyim?

Sözleri Nesîmî’ye ait şu Bektâşî nefesi de her zaman dinlemek istediği ilâhîlerdendir:

Senin de çalmadı parmakların, tutuşturdu

Ziyâ adımları altında haykıran ûdu!

Ne hisle inledi karşında sîneler, bilsen,

Kümeyle tellere birden alev dökerken sen!

Kanar, yanar gibi yüzlerce bûlbûlün kalbi,

O perde perde tüten nevha neydi, yâ Rabbi!

²⁶ *Safahat*, 540.

²⁷ Fevziye Abdullah Tansel, *a.g.e.*, s. 262-263; *Safahat*, Haz. Cemal Kurnaz vd., İstanbul, M.E.B., 2001, s. 58.

²⁸ Âkif in sevdiği ilâhîler için bkz. Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 93, 194-196; Mithat Cemal, *a.g.e.*, s. 222.

Ben melâmet hırkasını kendim giydim eğnime

Taşa çaldım şîşe-i nâmâs u ârı kime ne

Sûfiler secde ederler mescidin mihrâbına

Dost eşiği kıblegâhım yüz sürerim kime ne?

Yunus Emre’nin bestelenmiş şiirlerinden onu vecd içinde bırakan ve dinlerken mest eden ilâhîler arasında, ilk mısralarını verdiğimiz şu üç parça dikkat çekicidir: “Seni ben severim candan içeru”, “Bu akl u fıkır ile Mevlâ bulunmaz”, “Ben yürürüm yâne yâne”

Şairimiz, Neyzen Tevfîk’ten ney üflemeyi öğrenmiştir. 1313/1896 yılında Âkif, her gün Fâtih Şekerci Hanı’na gitmiş, orada oturan Neyzen Tevfîk’ten ney ve nota meşk etmiştir. Sonunda, amatörce de olsa, bu aleti belli seviyede üflemesini öğrenmiş olmalıdır.²⁹

Tâceddin Dergâhı şeyhinin akrabalarından bir Mevlevî Dedesi vardı. Güzel ney üflerdi. Âkif ve arkadaşları, ney dinlemek üzere bazen bu dede efendinin evine giderler, bazen da onu çağırırlardı. Bu Mevlevî dedesi, Âkif’e “Nısfîye” türü bir ney hediye edecektir. Geceleri yalnız kaldığı sıralarda Âkif, zaman zaman bu nısfîyeyi üfleyerek ruhunu dinlendirecektir.³⁰

Zâhir-Bâtın Dengesi

Bilindiği gibi İslâm’da tasavvuf, zâhidlik olarak ve tamamen amelî mahiyette başlamıştır. Bilâhare nazârî tarafı da gelişerek, İslâm düşüncesine zengin boyutlar kazandırmıştır. Kelâm ve Fıkıh İslâmiyet’in aklî ve tatbîkî yönüne eğilirken, tasavvuf da derûnî ve rûhî cephesi itibariyle zenginlik kazanmasını sağlamıştır. Böylece dinî hayat kuru bir emirler ve nehiyeler yığını olmaktan kurtulmuştur. Zevk ve vecd temeline dayanan ibadetler ve çeşitli dinî faaliyetler, marifet ve saadete ulaştıran vâsıtalar olmuştur. Bu yolun talibi ve saliki olan insan, derece derece beşerî zaatlarından ve fânî varlığından soyularak, nihâyet kâinatta hâkim ve cârî yegâne kudret ve varlığın Allah olduğunu yakînen idrak edecek, hatta “O’ndan başka gerçek mevcut yoktur” diyebilecektir. O’nun rızâsına tâlip ve kendisini her an O’nun huzûrunda hissedeceğinden, yüksek bir ahlâk üzere yaşayacaktır.

Bu hâli bizzat yaşayan kişiler ve kurumların merkez teşkil ettiği bir de tasavvuf kültürü ve mefhumları teşekkül etmiştir. Yer yer başka kaynaklardan da beslenen bu tasavvuf inancı ve kültürü, az veya çok ölçüde, İslâm dünyasında hemen her kesimi etkilemiştir.

Cüneyd el Bağdadî (297/909), Kuşeyrî (465/1072), Gazâlî (505/ 1111) gibi klâsik İslâm tasavvufunun önderleri ve büyük tarikat kurucuları, tasavvufta zâhirle bâtının, şeriatle tarikatın, pratikle teorinin birlikte gitmesi gerektiğinde ısrar etmişlerdir. Gerçekten, dinin zâhirini ihmal eden, küçümseyen bir İslâm tasavvufu söz konusu değildir. Âkif’in de böyle düşündüğü

²⁹ Mithat Cemal, *a.g.e.*, s. 211-213.

³⁰ Eşref Edib, *a.g.e.*, s. 91.

muhakkaktır.

Tasavvufun Kötüye Kullanılışı

Bununla birlikte, tasavvuf adı altında, işin sâdece nazarî ve felsefe yönünü benimseyip, dinin zâhirini ihmal eden; hatta hafife alan zümreler de eksik olmamıştır. Böyleleri gerçek tasavvuf ehli olmayıp, tasavvufu kötüye kullananlardır. İşte Mehmet Âkif, İslâm dünyasındaki çeşitli aksaklıklar gibi, bunların da şiddetle karşısındadır:

Sürdüler Türk’e “tasavvuf” diye bir sırayı

Muttasıl hakikat kokuyor şimdi Sıdkı dayı

Bu cihan boş, yalnız rakı hak, bir de şarap

*Kible tezgâh başı, meyhâneci oğlan mihrap*³¹

Âkif, tasavvufun aslına değil, ona verilen şekle, onun kötüye kullanılmasına şiddetle karşı idi: “Şuur yollarını bozan, irâde keskinliklerini körleten bu Bâtınîler tasavvufuna hücum eder-di. Hakîkî tasavvufu bunlardan ayırırdı. Meselâ Gazâlî’nin kudreti önünde eğilir, Mevlânâ’ya bayılırdı.³²

Sonra tenkîde giriş, hepsi tasavvufla dolu

Var mı sûfiyye de bilmem ki İbâhiyye kolu?

İçilir türlü şenâatler olur, bî-pervâ

“Gönül incitme de keyfin neyi isterse becer”

*Urefâ mesleği! âlâ, hem ucuz, hem de şeker!*³³

Sapık bir anlayış olan ve her şeyi mubah kabul eden İbâhilik’in İslâm tasavvufunda elbette yeri yoktur. Bunun böyle olduğunu bilen ve tecâhül-i ârif gösteren Âkif, bu sahte tasavvuf anlayışını, yukarıda görüldüğü gibi hicveder.

Bir mektûbundaki, müşâhedelerine dayandığımız şu ifadeler meselenin bir başka yönüne ışık tutmaktadır: “Vâkıa, istek şarttır, diye evâmirin semtine uğramayan; sonra istek şarttır, diye menâhî nâmına irtikâb etmedik maskaralık bırakmayan Bektâşîleri hiç sevmem. Bununla berâber, hakkı söylemek lâzımsa, vakit vakit Bektâşîlerin içinden, hattâ öbür tarikat sâliklerini geride bırakacak kadar, ahkâm-ı şeriate mukayyed adamlar çıkmıyor değil, lâkin maalesef pek nâdir.”³⁴

³¹ *Safahat*, s.327.

³² Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 207.

³³ *Safahat*, s.154.

³⁴ Mithat Cemal, *a.g.e.*, s. 264.

Âkif in Anlayışı

Âkif tasavvuf adına, dînin zâhiri ile lâubâli olanları tenkid ettiği gibi; tam öbür uçtaki yanlış zâhidlik anlayışının da karşısındadır. Ona göre, din ve zühd nâmına eski püskü paçavralar içine gömülüp, hem Müslümanları, hem de bu dîni rezil etmek alçakça bir harekettir.³⁵

Bütün bunlarla beraber, Mithat Cemal’e göre: “Âkif’in kendi tarzında bir tasavvuf zevki vardı. Allah’ın huzuruna girerken, küfrü ve imanı kapıda bırakan şair Osman Şems’in şu beytine hayrandı:

Vâsıl-ı vuslat-sarây-ı Mutlak’ım, na’leyn-vâr

*Safı-ı na’le terk kıldım küfrü de imânı da.*³⁶

Netice olarak, tasavvufun yanlış anlaşılması ve kötüye kullanılmasına karşı olduğunu gör-düğümüz Mehmed Âkif’in, tasavvufî manada bir seyr ü sülûk hayatı yaşamamakla beraber, yukarıda sözünü ettiğimiz tasavvuf kültür ve düşüncesinin tesirini taşıdığı muhakkaktır. Ne-sirlerinde pek görülmemekle beraber, şiirlerinde belli ölçüde tasavvuf izlerine rastlanmaktadır.

II- SAFAHATTA TASAVVUF

A-UMÛMÎ BAKIŞ

Safahat’ta tasavvufî temaların yoğun olarak işlendiği müstakil birkaç şiir vardır. Bunları ileriki sayfalara bırakarak, şimdi bazı tasavvuf nazariye ve tabirlerine ve görebildiğimiz kadarı ile bunların yer aldığı mısra ve beyitlere bir göz atalım:

Vahdet-i vücûd nazariyesine göre, yegâne gerçek vücûd Allah’tır. Eşya ve kâinat O’nun isim ve sıfatlarının birer suretle tecellisinden ibarettir. “Tecelli meselesi, vahdet-i vücûd görüşünün temel unsurlarından biridir. Muhyiddin İbn Arabî (v. 638/1240), tecelli ile “halk”ı ve varlığın birliğine halel gelmeksizin kesretin vahdetten zuhurunu kasteder.”³⁷

Zâhir isminin bir sonucu olarak, Cenâb-ı Hak tecelli ve tezahür etmektedir. Âlemde Al-lah’ın tecellisi sürekli-dır. Tecelli ve tezahür, varlıkların istidadına göre olmakta, kesret istidat-ların çokluğundan doğmaktadır.³⁸

³⁵ Mehmet Âkif Ersoy, *Kur’ân-ı Kerimden Ayetler Âkifin Nesirleri*, Der. Ö. R. Doğrul, İstanbul, Nakışlar Yayınevi, 1976, s. 83.

³⁶ Mithat Cemal, *a.g.e.*, s. 265 [Ben mutlak varlık olan Allah’a vâsıl olmuşum. Küfrü de imânı da, bir çift nalın gibi ayakkabılıkta bıraktım]

³⁷ Suad el-Hakîm, *Mu’cemu’s-Sûfi*, Beyrut, 1981, s. 258.

³⁸ Muhyiddin İbn Arabî, *el-Futûhâtü’l-Mekkiyye*, C.I, 166 ve II, 556, Dâru Sâdır bs. Beyrut tsz.; Suad el-hakîm, age, s. 259. Aynca bkz. İsmail Fennî, *Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddin Arabî*, İstanbul, Osmaniye Matbaası, 1928, s. 5; Ferid, *Vahdet-i Vücûd*, Matbaa-i amire, İstanbul, 1331, s. 105.

Tecelli

Safahat’ta ayrıntılı olmamakla beraber tecelli anlayışına rastlarız:

*Bütün şüûn-ı avâlim tecelliyâtı O’nun.*³⁹

Âyât-ı ilâhî dolu âfak ile enfûs

Bunlarda tecellî eden esrâra bakanlar

*Ümmetler için rûh-i bekâ nerededir, anlar.*⁴⁰

(Bütün dış ve iç âlemler Allah’ın ayetleri, işaretleri ile doludur. Bunlarda tecelli eden, görünen sırlara bakanlar, milletler için beka ve devam ruhunun nerede olduğunu ablar.)

Tecelli görüşünü teyit eden ve tasavvufî tefsirler için önemli bir dayanak olan⁴¹ “O, her an bir işte, bir tecellidedir” (Rahman, 29) ayetine telmih yapılır:

Mâsivâ bir şey midir, boş durmuyor Hâlik bile

*Bak tecellî eyliyor bin şe’n-i gûnâgûn ile.*⁴²

(Bırakın başkasını, Yaradan bile boş durmuyor. Bak bin türlü şekilde, çeşit çeşit hâdiseye tecelli ediyor)

İyi kötü her şey Hak’tandır, O bazen Cemâl’i, bazen Celâl’i ile tecelli eder.⁴³ Her ikisi de hoş olmakla beraber, kula düşen cemâl tecellisine talip olmaktır:

Tecellî etmedin bir kerre Allah’ım Cemâlinle

*Şu üç yüz elli milyon rûhu öldürdün Celâlinle.*⁴⁴

*Hayır bir handeden geçtim, Celâlin etmesin tehdîd.*⁴⁵

(Hayır, bir gülüşten geçtim, Celâl’in (kahrı) tehdit etmesin yeter.)

Her ân ediyorsun bizi mahkûr-i Celâlin

*Kurbân olayım, nerde senin nerde Cemâlin?*⁴⁶

(Her an bizi Celâl’inle kahrediyorsun. Ya Rabbi kurban olayım, senin Cemâl’in nerede?)

³⁹ *Safahat*, 219.

⁴⁰ *Safahat*, 424.

⁴¹ Bkz. İsmail Hakkı Bursevî, *Râhu’l-Beyan*, İstanbul, 1306, C. IV, s. 200.

⁴² *Safahat*, 31.

⁴³ “Tecellî eyler ol dâim celâl ü geh cemâlinde
Birinin hâsılı cennet, birinden nâr olur peyda”

⁴⁴ *Safahat*, 179.

⁴⁵ *Safahat*, 451.

⁴⁶ *Safahat*, 17.

Gene aynı görüşün bir ifade vasıtası olarak, ezeli ve ebedi bir derya olan mutlak varlığa göre eşya ve kâinat bu denizin dalgası mesabesindedir.⁴⁷

Sanki ummân-ı bekânın ezeli bir mevci

*Yükselirken göğe, donmuş da kesilmiş inci*⁴⁸

(İstanbul Yeni Câmi’yi tasvir eder: Sanki beka okyanusunun ezeli bir dalgası göğe yükselirken, inci hâlinde donup kalmış gibi.)

Vakit Kavramı

Tasavvufta “Vakt” teriminin çok yönlü bir izahı vardır. Bunlardan birine göre “Sûfî ib-nü’l-vakttir.” Yani, geçmişî veya geleceği değil, içinde bulunduğu anı düşünür ve o andaki en lüzumlu şeyi yapar. Bütün anlarını böyle değerlendirebilen kimse, gafletten uzak kalmış olur. Geçmiş hayıflanması veya gelecek hayâli ile oyalanan kimse, elindeki anı da kaybeder.⁴⁹ Âkif “Hasbıhal” adlı şiirinde, Arapçasını alt başlık yaptığı bu konudaki meşhur beyti şöyle nazmetmiştir:

Geçen geçmiştir artık; ân-ı müstakbelse mübhemdir

*Hayâtından nasibin, bir şu geçmek isteyen demdir.*⁵⁰

İnsan

Allah insanı en mükemmel sûrette yaratmış (Tin, 4) ve yeryüzünde halife kılmıştır (En’am, 165). Tasavvuf kültürüne göre insan Allah’ın zat, sıfat ve fiillerinin en mükemmel şekliyle tecelli ettiği varlıktır. İnsandan murad insân-ı kâmildir. Bu anlayış İbn Arabî’den ve Abdülkerim el-Cîlî (820/1417)nin *el-İnsânü’l-Kâmil* adlı eserinden sonra kemâle ulaşmış ve öylece devam edegelmiştir.⁵¹ Hz. Ali’nin şu sözü bu görüşün dayanaklarından biridir:

*“Sen kendini küçük bir cisim zannedersin, oysa en büyük âlem sende gizlidir.”*⁵²

Mehmet Âkif, bu sözün Arapçasını alt başlık olarak kullandığı “İnsan”⁵³ adlı şiirinde söz konusu görüşün tesirindedir:

⁴⁷ Bkz. Süleyman Ateş, *İşârî Tefsir Okulu*, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1974, s. 263.

⁴⁸ *Safahat*, s.142.

⁴⁹ “Vakt” teriminin bu anlaşılış tarzı için bkz. Kuşeyrî, *Risale*, Kahire, 1966, s. 53; Mehmet Demirci, *Sorularla Tasavvuf ve Tarikatler*, İstanbul, Mihrabad Yayınları, 2004, s. 175.

⁵⁰ *Safahat*, 130.

⁵¹ İbn Arabî’nin bu konudaki görüşlerinin topluca hulâsası bkz. Suad el-Hakîm, *el-Mu’cemu’s-Sûfî*, 151-170. Ayrıca “insan” ve “insân-ı kâmil” için bkz. Tehânevî, *Keşşâfu Istilahâti’l-Fünûn*, I, 77; M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, 1971; Osman Ergin, *Balıkesirli Abdülaziz Mecdî Tolun*, İstanbul, 1942, s. 190-191; Nihat Keklik, *Sadreddin Konevi Felsefesinde Allah Kâinat İnsan*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1967, s. 135 vd.; Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Târîhi*, s. 141-147.

⁵² *Dîvân-ı Ali b.Ebi Talib*, Bulak, 1251, s. 30.

⁵³ *Safahat*, s. 64 vd.

Haberdar olmamışsın kendi zâtından da hâlâ

“Muhakkar bir vücudum” dersin ey insan, fakat bilsen...

Senin mâhiyyetin hattâ meleklerden de ulvîdir

Avâlim sende pinhandır, cihanlar sende matvîdir.

(Sen kendi zâtından hâlâ haberli değilsin, kendini hakir, alelâde bir vücud olarak görürsün. Oysa bilsen ki, senim mahiyetin meleklerden bile yücedir, sende dürülü vaziyette cihanlar bulunmaktadır.)

Bu anlayışın bir devamı olarak, tasavvufta kalbin de nazargâh-ı ilâhî olduğu kabul edilir:⁵⁴

Zeminlerden, semâlardan taşarken feyz-i Rabbânî

Olur kalbin tecelli- zâr-ı nûrâ-nûr-i Yezdânî

(Yerlerden ve göklerden Rabbimizi feyzi, bereketi taşarken, senin kalbin baştan aşağı ilâhî nurun tecelli yeri olur.)

Hilkatten maksat insanın meydana gelmesidir:

Musaggar cismin amma, gâye-i sun’-ı ilâhîsin

Bu haysiyyetle pâyânın bulunmaz, bî-tenâhîsin.

(Cismin küçük ama sen ilâhî yaratışın amacısın. Bu sebeple sen bitip tükenmez bir değersin.)

Âkif, zaman zaman tasavvuf tâbir ve motiflerine yer verir.

Vahdet-Kesret

Vecde gel, vahdete dal, âlem-i kesretten uzak

*Yalnız Sâniî gör, san’atı, masnûu bırak.*⁵⁵

(Vecde gel, bırak kesret (çokluk) âlemini, vahdete dal. Yalnız Yaradan’ı gör, yaratmayı, yaratılmışı bırak.)

Yakîn nuru

Kitâbe, seng-i mezârında hep kitâb-ı ledün

*Sirâc, fevk-ı serinde ziyây-ı nûr-i yakîn.*⁵⁶

(Senin mezar taşındaki kitâbe, hep ledün kitabıdır, Kur’ân-ı Kerim’dir. Başucundaki kandil ise, yakîn nurunun ışığıdır.)

⁵⁴ “Kâbe Âzer’in oğlu İbrahim’in yaptığı binadır, gönül ise Ulu Tanrı’nın nazargâhıdır.” Molla Câmi

⁵⁵ *Safahat*, s. 146

⁵⁶ *Safahat*, s. 95.

Nâsût-Lâhût

Tenezzül etmedi nâsûta, döndü lâhûta

*Kemîne pâye-i iclâli oldu illiyyin.*⁵⁷

(İnsanlık âlemine, dünyaya tenezzül etmedi, ilâhî âleme döndü. Ona ikram edilen derecenin en azı cemmet-i âlâdır.”)

Semâhâne-Ney:

Uzaktan andırıyorken, demin heyûlâyı

Semâhâne-i leylin birer küçük nâyı

*Gibiydi şimdi hayâlimde her menâr-ı mehib.*⁵⁸

(Demin uzaktan ürkütücü bir heyûlâyı andırıyordu. Şimdi ise heybetli minârelerden her biri, hayâlimde semâhâneye benzeyen gecenin birer küçük ney’i gibi görünüyor.)

Şehitler Veli sayılır:

Hakk’ın bu velî kulları taş türbeye girmez

*Gufrâna bürünmüş yalnız Fâtiha bekler.*⁵⁹

“Henüz on dokuz yaşlarında iken bu cihân-ı zulmete vedâ ederek âlem-i nûrânûr-i didâra yükselen yâr-ı cânım Hilmi Hakkında”⁶⁰ ithafıyla yazdığı mersiyede Âkif, bir ilâhî nefha (Hıcr, 29) olan insan ruhunun ölümle aslına kavuştuğuna⁶¹ işaret eder:

Ey aslına iltihak eden nûr

*Sensin bana her araftan manzûr.*⁶²

(Ey aslına aslına katılan nur, bana her taraftan görünen sensin.)

Fâil-i hakikî Allah’tır:

İlâhî, emrinin âvâre bir mahkûmudur âlem

Meşîyyet sende, her şey sende. Hiçbir şey değil âdem.

⁵⁷ *Safahat*, s. 95.

⁵⁸ *Safahat*, s.91.

⁵⁹ *Safahat*, s.446.

⁶⁰ *Safahat*, s.95.

⁶¹ Ruh ve ölüm münasebeti için bkz. Moqdad Mensia, “*La Mort ehez les Soufis*” (Mutasavvıflara Göre Ölüm), IBLA içinde (S.142, s. 206), Tunus, 1982; Mehmet Demirci, “*Ölümdeki Hayat*”, Hoş Gör Ya Hu içinde, İstanbul, Nefes Yayınları, 2017.

⁶² *Safahat*, s.96.

(Yâ ilâhî, âlem senin buyruğunun başıboş, şaşkın bir mahkûmudur. İrâde sende, her şey sende. Bu âlem hiçbir şey değildir.)

Vücûd-i Hakîkî de O’dur:

Fakat, hâlâ vücûd isbat eder, kendince

*Bugün, üç beş karış toprakta varlıktan vurur dem.*⁶³

B- TASAVVUF AĞIRLIKLI ŞİİRLER

Safahat’ta yukarıdakiler kabilinden, tasavvuf izleri taşıyan daha başka mısra ve beyitler olduğunu belirttikten sonra; şimdi de tasavvufî düşüncenin ağırlıkla işlendiği şiirleri görelim. Bunlar “Tevhid Yahut Feryad” ile 1925’te beşer gün aralıkla yazıldığı görülen “Gece”, “Hicran” ve “Secde” şiirleridir.

“Tevhid Yahut Feryad”

“Tevhid Yûhut Feryad” isimli şiirde, geniş şekilde vahdet-i vücûd görüşü hâkimdir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, buna göre bütün âlem Allah’ın tecellisinden ibârettir. Fakat biz bu tecellînin nasıl vukua geldiğini idrakten âciziz:

Ey nûr-i ulûhiyyetinin zıllı avâlim

*Zıllın bile esrâr-ı zuhûrun gibi muzlim.*⁶⁴

(Yâ Rab! Âlemler senin ulûhiyet nurunun gölgesinden ibarettir. Gölgen bile zuhur edişindeki sırlar gibi karanlıktır.)

Vücûd-i mutlak olan Allah bütün kayıtlardan azadedir:

Bir an, diyerek eylemişim bilmeyerek bak

Takyîd zamanla seni ey Fâtır-ı Mutlak.

(Ey mutlak Yaratıcı! “Bir an” diyerek, farkına varmaksızın seni zaman ile sınırlamışım.)

Allah’ın zâtı, “mutlak” kaydından bile münezzehtir, fakat insan idraki bu kadarını kavramaktan uzaktır:⁶⁵

İtlâka nasıl yol bulabilsin ki tefekkür

Eşbâhı görür eyler iken rûhu tasavvur.

(İnsan tefekkürü “mutlak” kavramını nasıl anlasın, anlayamaz. O, ruhu tasavvur ederken bile cisimleri görür.)

⁶³ *Safahat*, s.177.

⁶⁴ Bu şiirin tamamı için bkz. *Safahat*, s.15-19.

⁶⁵ İsmail Fenni, *a.g.e.*, s.4.

Az önce ifade edildiği üzere, vücûd-i hakîkî Allah olduğu gibi fâil-i hakîkî de Allah’tır. O halde, dünya âdeta bir tiyatro sahnesidir, her varlık kendine verilen rolü oynamak durumundadır:

Bir sahne midir yoksa bu âlem nazarında?

Bir sahne ki milyarlarca oyun var üzerinde

Bir sahne ki her perdesi tertîb-i meşîyyet

Eşhâsı da bâzîçe-i âvâre-i kudret

Cânîleri, kâtilleri meydâna süren Sen

Cânîdeki, kâtildeki cür’et yine senden.

Mülhid de senin, kalb-i muvahhid de senindir

İlhâd ile tevhid nedir? Menşei hep bir.

(Ya Rab, senin gözünde bu âlem yoksa bir tiyatro sahnesi midir? Öyle bir sahne ki, üzerinde milyonlarca oyun var. Bu oyunların her perdesi senin iradenle düzenlenmiştir. Oyuncuları ise sanki senin kudretinin başıboş oyuncakları gibidir. Cânîleri, katilleri meydana süren sensin, onlardaki cesâreti veren sensin. (...) Allah’ı inkâr eden imansız da birliğine inanan mü’min de senin kulundur. İnançsızlık ve tevhid inancı nedir? Bunların kaynağı hep bir değil midir?)

Buna rağmen ayrılıklar, fikir çatışmaları sürüp gitmektedir. Celâl ve azametinin âhengi her zerrede görülmekte ise de, tezâhür ve tecellî cilvelerindeki sırlar insanoglu için meçhuldür.⁶⁶

“Gece”

Âkif’in “Gece” isimli şiiri tasavvuf temalarıyla dopdoludur. “Üstâd-ı hakîmim Ferid Beyefendi’ye” hitâbıyla, Vahdet-i Vücûd isimli eserin yazarı Ferid Kam’a ithaf edilmiştir.⁶⁷

Bu şiirinde Âkif, bütün kâinatın secde hâlinde, vecd ve istiğrak içinde dua ve niyazda olduğunu tasvir ettikten sonra Allah’a şöyle seslenir:

Diyorlar, hep senin şemsinden ayrılmış bu ecrâmı..

İlâhî, onların bir ân için olmazsa ârâmı;

Nasıl dursun, benim bîçâre gölgem, senden ayrılmış?

Güneşlerden değil, yâ Rab, senin sinenden ayrılmış!

⁶⁶ *Safahat*, s.19.

⁶⁷ *Safahat*, s.449-450. Ferid Kam, *Vahdet-i Vücud*, İstanbul, 1331; aynı eser, sadeleştiren M. Kara, İbni Arabî’de Varlık Düşüncesi içinde, İstanbul, İnsan Yayınları, 1992, aynı eser (*Vahdet-i Vücud*), İstanbul, Kapı, 2015.

(Gökteki cisimlerin hepsinin senin güneşinden ayrıldığı söylenir. Yâ Rab, onlar bile bir an için durup dinlenmediklerine göre; senden ayrılmış olan bu benim çâresiz gölge varlığım nasıl dursun! O ki, güneşlerden değil senin sinenden ayrılmıştır, nasıl sükûn bulsun!)

İlâhî âlemden kopup gelerek bu maddî âleme inen ve beden kalıbına giren ruh, hep o ulvî âlemi özler, o âlemi hatırladıkça hasreti kabarır:

Henüz yâdımdadır bezminde olduğum demler

O demler ki yâdımdan kopar beynimde bin mahşer!

(Elestü bi-Rabbiküm hitâbı sırasındaki mecliste bulunduğum anlar henüz hatırımdadır. O anları hatırlayınca sanki beynimde bir mahşer kopar.)

Fakat şairimize hatırlamak kâfi gelmez. Çünkü Allah ululuk (kibriyâ) perdesinin arkasına gizlenmiştir, O’nu göremez. Başını secdeye koyup, bütün kâinattan gelmekte olan tehlil ve tekbir seslerini susturacak derecede ah etmeyi dener. Ne ki, bu delice âşığın huzur ve sükûn bulmasına imkân yoktur. O ancak Hakk’a vuslatla huzura kavuşacaktır:

Ömürler geçti, sen yoksun, gel ey bir tânecik Mâbud!

Gel ey bir tânecik Gâib, gel ey bir tânecik Mevcud.

Alelâde iman ona kâfi gelmemektedir:

Hayır, îmanla itmi’nanla dinmez rûhumun ye’si

Ne âfâk isterim sensiz, ne enfûs, tamtakır hepsi.

(Hayır, îmanla emîn olmakla rûhumun kederi dinmez. Ben, sensiz olacaksa ne başka varlıkları, ne de kendimi hiçbir şey istemem; bunların hepsi bomboştur.)

Elest Bezmi’ndeki “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” (A’raf, 172) şeklindeki hitap, tasavvuf-ta önemli bir tema olarak işlenir.⁶⁸ Bu hitap, mâşuk olan Allah’ın âşık durumundaki kula bir iltifâtı, sevgilinin sevene işveli bir bakışıdır. Bu bakış âşığın kendinden geçirmeye, sarhoş etmeye yetip artar. Hatta bazıları o bakışın sarhoşluğunu hâlâ yaşar ve bu yüzden etraflarının farkında değildir.⁶⁹ Âkif de de o beraberlik ânının özlemi içindedir; o işveli, şehlâ bakışın sarhoşluğunu devam ettirmektedir:

Senin mecnûnunum, bir sensin ancak taptığım Leylâ

Ezelden sunduğun şehlâ-nigâhın mestiyim hâlâ.

⁶⁸ Mesela Cüneyd-i Bağdadi’nin “Mısâk” nazariyesi, “Elest” hâdisesine dayanır. Bkz. Süleyman Ateş, Cüneydi Bağdad Hayâtı Eserleri Mektupları, Sönmez Neşriyat, 1969, s. 8.

⁶⁹ “Cânıma bir merhabâ kıldı ezelden çeşm-i yâr

Öyle mest oldum k. gayrın merhabâsın bilmedim” Ahmet Paşa

(Ben sana sevdalıyım, mecnun gibiyim; benim taptığım Leylâ ancak sensin; ben hâlâ ezelde sunduğun o şehlâ bakışın sarhoşuyum.)

Fakat bu öyle ulvî bir sarhoşluktur ki, onun meyine kanılmaz; içtikçe, susatır ve devamı istenir. Şairimiz de “elest” toplantısındaki beraberlik hazzını tekrar yaşayabilmek için ilâhî aşk şarabından yarım kadehçik, hatta bir damlacık bile olsa tekrar istemektedir⁷⁰:

Gel ey sâkî-i bakî, gel, Elest’in yâdı şâd olsun

Yarım paymâne sun bir cür’a sun, tek aynı meyden olsun

O lâhûtî şarâbın vahyi her zerremden inerken,

Bütün âheng-i hilkat bir zaman dinsin enînimden.

(Gel ey ölümsüz sâkî, gel; Elest meclisini bir daha hatırlayıp sevineyim. Ne olur yarım kadehçik sun, bir yudumcuk sun; yeter ki aynı şaraptan olsun. O ilâhî şarabın ilhâmı benim her zerremde inerken, benim bu inleyişimle bütün varlığın âhengi bir süre susup onu dinlesin.)

“Secde”

“Secde” isimli şiirde de hemen hemen aynı duygular hâkimdir.⁷¹

Şühûdumdan cüdâdır, çok zaman var ki, îmânım diyerek müşâhede-i ilâhî hasretiyle yanıp tutuştuğunu belirtir. Etrâfına bakınca görür ki, ilâhî cezbenin istilasıyla, yerde ve gökte ne varsa çılgınlıklar içindedir:

Denizler, yükselir, seller döner, taşlar semâ eyler.

Atomlara varıncaya kadar, her şey ilâhî neşvenin sarhoşudur:

Bütün zerrâtı sun’un bir müebbed neşveden serhoş

Sağım serhoş, solum serhoş, ilâhî, ben ne yapsam boş.

Ömürlerdir, gözüm yollarda, hâlâ beklerim, hâlâ

Şühûd imkânı yok, coştukça hilkatten bu vâveylâ

(Allah’ın yarattığı her zerre, bir ebedî neşve ile sarhoş vaziyette. Sağım sarhoş, solum sarhoş; ben ise bomboş durumdayım. Ömür boyu gözüm yollarda, hâlâ beklemekteyim. Yarıdılıştan, tabiattan durmadan çılgık sesleri geliyor, ne yazık ki benim ilâhî tecellileri seyretme imkânım yok.)

⁷⁰ Âkif bu vâdinin derinliklerine dalınca, bundan evvelki sayfalarda gördüğümüz, “Bu cihan boş, yalnız rakı hak, bir de şarap / Kible tezgâh başı, meyhaneci oğlun mihrab.” (*Safahat*, 327) diyerek evvelce şiddetle tenkid ettiği sembollerin bir kısmını kullanmaktan çekinmiyor. Buradaki anlam upkî Ahmed Paşa’nın şu beytindeki anlamdır:

Cânıma bir merhabâ kıldı ezelde çeşm-i yâr

Öyle mest oldum ki gayrın merhabâsın bilmedim

⁷¹ Bkz. *Safahat*, s.453-454.

Sarhoşluğun sonu, nihâyet sızıp kalmak, sükûn bulmak değil midir? Âkif, Hak sarhoşu olan tabiattaki gecenin sükûnunu buna benzetir. Her şey, âdeta Mevlâ’da fânî olmuş ve durgunlaşmıştır. Fakat bir türlü kanmak bilmeyen, sükûna eremeyen kendisidir:

Bu vahdet-zâra dün baktım: ne meyhâneydi cûşâcûş

Bugün rindânı gördüm: başka bir peymânenen bî-hûş

Bütün dünya serilmiş sunduğun vahdet şarâbından

Benim, mest olmayan meczûbun, Allah’ım, benim meydan!

(Dün bu vahdet bahçesine baktım, herkesin coşup taşıdığı bir meyhane gibiydi. Bugün rindleri gördüm, başka bir kadehten içmişler, onunla sarhoşlar. Bütün dünya senin sunduğun vahdet şarabından dolayı yerlere serilmiş durumda. Senin dîvânen olarak sarhoş olmayan bir tek benim, şimdi meydan benimdir.)

Her şey sustuğu için artık meydan kendisininindir. Rükûlarla, secdelerle, feryad ve figanlarla yalvarmakta, müşâhede ve vuslatı istemektedir. Yakarışını nâz ü niyâzla şöyle bitirmektedir:

Kıyılmaz lâkin Allah’ım, bu gaşyolmuş yatan vecde

Bırak “hilkat”le olsun varlığım yek-pâre bir secde.

(Fakat Allah’ım, büyük bir sarhoşlukla yatan bu vecd ve istiğrak hâline hâline kıyılmaz. Bırak, varlığım hilkatle bütünleşmiş bir secde olsun.)

Âkif’in dostlarından Süleyman Nazif, onun “Secde” şiirini okuyunca Servet-i Fünun mecmuasında, benim anlatmaya çalıştığım husûsu coşkulu bir üslupla dile getirmişti. Bu yazının ilgili bölümü, bazı kelimelerin sadeleşmiş şekliyle şöyledir:

Vatanın feryad edecek elemleri bittikten sonra Safahat şairi fânîlerden büsbütün uzaklaşarak, tekrar barıştığı Allah’ına rücu etti. O, evvelleri pek titiz idi. Beşerin zaafı ve kötülükleri karşısında şairin kalbiyle kalemi sıkılmaktan ve tehevvür etmekten bir türlü kendini aşamazdı. Şimdi ise o büyük kalb herkesi ve her şeyi affetmiş; o eşsiz kalem, gözyaşlarının ölümsüz damlalarını zaten süflî olan bu âlemin alçak tabakalarına artık dökmeğe kıyamıyor. Onun tehevvürleri de vaktiyle birer figan idi. Fakat bundan böyle gözleri ağlarken, dudaklarında rahim bir şefkat tebessümü dolaşacak. Dünyayı kendi istediği gibi değil, olduğu gibi kabul etmek ezeli zarûreti Mehmet Âkif’i pek halim ve mütevekkil bir insan etti. O artık Nil’in seması altında ve o sema kadar sakin,-tabir caiz olsun, olmasın – Allah’ıyla baş başa vermiş, lâhûtî naz ve niyazla âşıktaşlık ediyor. Edebiyatımıza en son hediye ettiği ‘Secde’ler o âlemdeki hasbîhallerin biridir.⁷²

“Hicran”

“Hicran”, bu konuda inceleyeceğimiz dördüncü önemli şiirdir.⁷³ Âkif’in bu şiirini çok sev-

⁷² Emin Erişirgil, *İslâmcı Bir Şairin Romanı*, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 1966, s. 374.

⁷³ *Safahat*, s. 451-452.

diğini ve heyecanla okuduğunu biliyoruz.⁷⁴ Şöyle bir muhâvere ile başlar:

Bu bir mâbedse, çırpıplak yakışmaz, sonra gayet loş

Gelen: Mâbud; ılık bul, yaygı bul, git başka yerden, hoş!

Komşulardan kandil, seccâde gibi lüzumlu şeyler alınıp, misafir davet edilir, fakat nâfile:

Ne yanlışmış hesâbım: hiç kapımdan geçmez oldun bak

İlâhî söktüm attım, işte hücrem şimdi çırpıplak:

Ne âfâkımda kandil, ne mihrâbımda seccâde.

Bu başlangıcın hayli sembolik olduğu görülüyor. Şâyân-ı şükrandır ki, bizzat Âkif’in ağzından bu şiirin bir yorumuna sâhibiz. Görüleceği gibi, bu yorum tamamen tasavvufî mahiyettedir. Eşref Edip, Âkif’ten nakleder:

“Buradaki mâbed’den maksadım kalb. Yani gittim, o boş kalbi ilimle, irfanla süsledim. Çünkü oraya Mâbud girecekti.

Ne yanlışmış hesâbım: Hiç kapımdan geçmez oldun bak.

Demek ki ben aldanmışım; orası ilimle, zahirî şeylerle aydınlanmıyormuş, süslenmiyormuş. Sonra ne yapıyorum, gafletimden öyle hesap etmişim, onlar hep varlıkmuş, onları hep atıyorum.”⁷⁵

Gerçekten tasavvufta kalb temizliğine büyük önem verilir, insan kalbi ilâhî hakikatleri aksettirmeye müsait bir aynadır. Fakat onun mâsivâ kirlerinden arındırılması ve marifet nuruyla süslenmesi gerekir. İnsan kalbi bir kap gibidir. Su ile dolu olduğu müddetçe, nasıl ki bir kabın içine hava giremezse, Allah’tan başka şeylerle meşgul olan kalbe de ilâhî marifet giremez.⁷⁶ Âkif’in de belirttiği şekilde, sadece ilim kalbi aydınlatmaya kâfi değildir.

Sonuç

Sonuç olarak Mehmet Âkif’in pratik hayatı bakımından tasavvufla doğrudan ilgisi yoksa da tasavvuf kültürüyle iç içe olduğu görülür. Akılcı bir din zihniyetine sâhip olan ve tekke Müslüman’ı olmaktan çok câmi Müslüman’ı sayılan Mehmet Âkif, özellikle ömrünün son yıllarında dört değerli şiir yazmıştır ki bunlar, tamamıyla tasavvuf düşünce ve inanışıyla yüklüdür. *Safahat*’ın mısraları arasında da yer yer tasavvuf kavram ve motiflerine rastlanmaktadır.

⁷⁴ Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 165.

⁷⁵ Aynı yer.

⁷⁶ Bkz. Gazali, *İhyâu Ulûmi’d-Dîn*, Kahire, 1967, C.III, s. 12.

KAYNAKÇA

Akyüz, Kenan, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara, Doğu Matbaacılık, 1970.

Ateş, Süleyman, *Cüneydi Bağdadi Hayâtı Eserleri Mektupları*, İstanbul, Sönmez Neşriyat, 1969.

Ateş, Süleyman, *İşârî Tefsir Okulu*, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1974.

Ayas, Nevzat, “*Mehmet Âkif’in Zihniyeti ve Düşünce Hayâtı*”, İstanbul, Semih Lütfi Kitabevi, 1938.

Ayvazoğlu, Beşir, *Gel Söyleşelim*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2012.

Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhu’l-Beyan*, İstanbul, C.IV, 1306.

Çantay, Hasan Basri, *Âkıfname*, İstanbul, 1966.

Demirci, Mehmet, *Hoş Gör Ya Hu*, İstanbul, Nefes Yayınevi, 2017.

Demirci, Mehmet, *Sorularla Tasavvuf ve Tarikatler*, İstanbul, Mihrabad, 2017.

Divân-ı Ali b.Ebi Talib, Bulak, 1251.

Ergin, Osman, *Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun*, İstanbul, 1942.

Erişirgil, Emin, *İslâmcı Bir Şairin Romanı*, Ankara, İş Bankası Yayınları, 1966.

Ersoy, Mehmet Âkif, *Kur’ân-ı Kerim’den Ayetler Âkif’in Nesirleri*, Der. Ö. R. Doğrul, İstanbul, 1976.

Ersoy, Mehmet Âkif, *Safahat*, Haz. Cemal Kurnaz vd., İstanbul, MEB, 2001.

Ersoy, Mehmet Âkif, *Safahat*, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1987.

Eşref Edip, *Mehmet Âkif*, İstanbul, 1938.

Gazali, *İhyâu Ulumi’d-Dîn*, Kahire, 1967, c.III.

İsmail Fennî, *Vahdct-i Vücûd ve Muhyiddin Arabî*, İstanbul, Osmaniye Matbaası, 1928.

Kam, Ferid, *Vahdet-i Vücûd*, İstanbul, Matbaa-i amire, 1331.

Kara Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Târîhi*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1990.

Kara, Mustafa, “*Tanzimattan Cumhuriyete Kadar Tasavvuf ve Tarikatlar*”, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul, İletişim Yayınları, 31. Fasikül, 1986.

Keklik, Nihat, *Sadreddin Konevi Felsefesinde Allah Kâinat İnsan*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1967.

Köseoğlu, *Mehmed Akif*, İstanbul’un 100 Tekkesi, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., 2016.

Kuntay, Mithat Cemal, *Mehmet Âkif*, İstanbul, Semih Lütfi Kitabevi, 1939.

Kuşeyrî, *Risale*, Kahire, 1966.

Mensia, Moqdad, “*La Mort ehez les Soufis*” (*Mutasavvıflara Göre Ölüm*), IBLA içinde Tunus, S.142, 1982.

Muhyiddin İbn Arabî, *el-Futûhâtü’l-Mekkiyye*, Dâru Sâdır bs. Beyrut tsz.

Öztuna, Yılmaz, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, Ankara, C.2, 1990.

Öztuna, Yılmaz, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, Ankara, I-II, 1990.

Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Târih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, 1971.

Suad el-Hakîm, *Mu’cemu’s-Sûfî*, Beyrut, 1981.

Süleyman Nazif, *İki Secde* (Eşref Edip, Mehmet Âkif içinde).

Tansel, Fevziye Abdullah, *Mehmet Âkif Ersoy*, İstanbul, İrfan Yayınevi, 1973.

Tarlan, Ali Nihad, *Mehmet Âkif ve Safahat*, İstanbul, Varoğlu, 1971.

Topçu, Nurettin, *Mehmet Âkif*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1970.

Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul, Selçuk Yayınları, C.I, 1966.

Yetik, Erhan, *İsmail-i Ankaravî*, İstanbul, İşaret Yayınları, 1992.

MEHMET ÂKİF ERSOY'UN MÛSİKÎ SEVGİSİ

Aliye USLU ÜSTTEN*

İnsanı tanımanın en kestirme yollarından biri güzel sanatlarla ilişkisidir. Mehmet Âkif, müzikle kurduğu bağ sayesinde *Safahat*'ında toplumun öne çıkarmadığı kişiliğini böylesi insani halleriyle ele verir. İstiklâl Marşı'nın münevver şairi; edib, tabip, sporcu kimlikleri yanında müzikşinas kimliğiyle de çok yönlü bir şahsiyet olduğunu gösterir.

Sezai Karakoç; baba soyu Rumelili, ana soyu Buharalı, doğum yeri Fatih olan Mehmet Âkif için Doğu, Batı ve Merkez İslamlığının sentezi ifadesini kullanır. Karakoç'a göre;

*Anne çizgisi, duyarlılığı, sağduyuyu; kendini bir ülkeye adanışı, şairliği getirecek; baba çizgisi, ataklığı, savaşkanlığı, yılmaz ve her vuruşmada daha çelikleşen bir savaş adamını, gözüpekliliği, korkmazlığı, ürkmazlığı, dönmezliği, umutsuzluğa sürekli düşülmemeyi gerektirecektir. Doğuş yeri ise, ümüslü ve verimli bir topraktır ki, tabiatla nice saçılıp da kaybolan iyi tohumların bir gramını bile ihmal etmez.*¹

Müderres bir babanın oğlu olan Âkif, dinî ilimleri ve sanatı “hem babam hem hocam” dediği babasından öğrenir. İlimde gösterdiği başarı, aynı zamanda şairin çok yönlü kişiliğinin de temelini oluşturur. Mithat Cemal, onun seciyesini oluşturan üç şeyin “yaşadığı Kur’ânî ev, pehlivanlı mahalle ve müspet ilimli mektep” olduğunu söyleyerek onun bu zenginliğini şöyle özetler:

*Boğaziçi’nde yüzme yarışı kazanan; Çatalca’da güreşen; Veliefendi çayırında adım atlayan; “Mütenebbi”yi/“İbnülfaraz”ı, Kur’ân’ı ezbere bilen; Hersek müftüsü Fehmi Hoca ile “ilm-i ensab” konuşan; Dağıstanlı Halis Hoca ile “Kitabül Kâmil” hasbihal eden; Musa Kâzım Hoca ile Bedrettin’in “Varidat”ını okuyan; sonra Emile Zola’nın romanlarında, insan yığınlarının idaredeki kudretini seven ve münekkitlerin de bunu beğendiklerini görünce takdirindeki isabete sevinen; sonra Halkalı mektebinin bahçesinde, “istiska-i batn”a uğrayan ineklerin karnından “trocart”la su alan; sonra “aruz”un orkestrasyonunu yapan Âkif, bir taraftan da nısıfye üflüyordu.*²

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, aliyeuslu@gazi.edu.tr

¹ Sezai Karakoç, *Mehmed Âkif*, İstanbul, Diriliş Yayınları, 1974, s. 8-9.

² Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Akif*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2001, s. 197-208.

مُسْتَقْبَلُ الْقِيَمَةِ

دین، فلسفہ، ادبیات، حقوق و علوم دین باحث ہفتہ لقی رسالہ در

مؤسسہ لری: اوانالازین العالمین - ح. انوری -

تاریخ تاسیس:

۱۱ نومبر ۱۳۲۶

سنہ لقی: ۱۳۲۶

۳۵ ۶۵

۵۰ ۹۰

۵۵ ۱۰۰

عدد: ۸

۸

۲۲۶ رمضان ۱۹ ہجری ۱۳۲۶

رجحی

نقصینہ لری

تقریر

« دین » جزا (مملکت غلہ کورہ مکافات و مجازات) مناسبتہ مصدر در . دان . بدین « جزای مجزی » اسمی - جہانہ دن « دیان » مجازی ایلہ تقسیم اولنور . (کائناتین تدان) مثل مشہوری بوندن مأخوذ و مناج بدیسہ دن مشاکلہ اسلوبی اوزرہ وارد در کہ: ایشلدیکک فعلہ کورہ جزا کوروسک دیککیز . (دین) شریعت و اطاعت مناسبتہ کلیر . بورادہ بومعنازلہ جل ایدلکدہ تمکندر . فقط حذف مضافہ لزوم کوریلور .

استقامتہ

(مملکت بوم الدین) نظم جلیبیل نفس جزایہ دکل ا بوم جزایہ مالکیت سہانیدین مفید اولستہ مبنی جزای اعمالک سائر ایامدن ممتاز بر بوم مخصوص اولدیننی اشعار ایتکدہ در کہ ایشہ اصل اوزمان بحر عامل غلہ ملاقی اولہ جق و جزای لایق کورہ جک دیک اولور .

سؤال: بقسطہ بونون ایام دنیا ایام جزا در . زیرا افراد بشریہ مساعی و اقمہ لری کورہ بوعلمہ مجازات و مکافات کوریلور . نامک تأمین سلاستہ احرار بختیاری اعلیٰ مساعی حسہ لری سایہ ستندہ و اولستہ اولدیننی کہی کرتار اولدقاری بالا و عین دہ ہب ادای واجبات و اخذای حقوق باندہ کی تقریل و تقصیر لری شاخ طبعیہ سیدر . جواب: اوت ا عالم دنیا دہ علم سہ جزائی قابل انکار اولہ مازسہ بوترتب مطرد دکلدر . ہر عامل بونون اعمالک

بورادہ کورمبور . بلکہ یالکز بعض اشخاص بعض اعمالک جزائی کورمکدہ در . فصل کہ « وانا توفون أجورکم بوم القیامتہ » و لیدیقہم بعض الذی علوا کی تصوص قرآنیدہ بکا دالدر .

سلطنتی متہ ارباب استقامت مکافات ناجہیہ فی الجلہ مظهر قلمقدہ اولدقاری کہی شرار نام دخی کندی ریشہ باعث ندامت و سائر لہ مدار عبرت اولہ جق مرتبہ مجازاتہ چار بیلورلر . سعادت ملیہ و سلامت عومید نک ماثوق علی اولان سی واجبی اخلاص ایتک . الجبالت عصر وزمانہ کورہ داورا غیوب عطالت و سفاقتہ افتای عمر ایلک اک بویک سینا دن اولدیننی حالہ بونک جزای دنیا دہ افراد امتک ہر بری حقتدہ بادی تأثر اولہ جق صورتلہ ظاہر اولیوب بلکہ ہیئت عومید نک بالدریج کرتار فلاکت و پریشانی اولمسی طرز ندہ نمایان اولقدہ در .

فی الحقیقہ بونون افرادی بویہ برغلت و تکامل ایلہ امرار حیات ایتککدہ . کورہ نک بلاستہ دوچار اولدق لایقیدانہ داورا غلہ اولان ملکر . جمیل جناب فاطرک وضع بیورمش اولدیننی قوانین تمییز و اعتدالک خارجہ جقمش . واجب السلوک اولان صراط مستقیم عدول و انحراف ایلہ ش اوللری حسیلہ نظام غلہ وقانون عدل آہی بہ توفیقاً ققرومذات وققد عز و شوکت کی لائق اولدقاری بیک درلو بلا وعقوبتہ معروض و سائر ملکرک لبرتابیت و اسارتدہ باشافہ محکوم اولورلر .

انجق بوحال مذلت . بوسفت مقہوریت آنلرک ہر برینہ . بالجلہ افرادینہ شامل اولیوب ایتلرندن برطاقاری ظلم و اعتسافہ . انواع ارتکاب انہما کلریہ برابر فرغ فقور بی تباہ مشنسات . بیک درلو تجملات ایچندہ یاشارلر . مدت عمرلرندہ هیچ برأت کورمزلر . یالکز احیاناً وجدان مذاقی حس ایدہ بیلرلر کہ بودہ بک اندر در .

مکتبہ براتی آثار جدیدہ مع الشیوئہ قریل اولنور درج ایچیلین آثار احادہ ایلر

انظار:

محل ارایہ:

درسدانہ بکی پرست شاہ کارشوستدہ دائرہ مخصوصہ در

درسدانہ لخمسی ۵۰ پارہ در

قیطدن مقوا بور ایلہ کوردریلورہ ستیہ ۵۰ فروش غلہ آلدہ .

درسدانہ پرستہ ایلہ کوردریلورہ ولایت برلی ایلہ اولنور .

Rüşdiye tahsili sırasında hafızlığa da çalışır, Baytarlık mektebinden mezun olduğu yıl hafızlığını tamamlar. Arapça ve Farsçasını geliştirir. Şark’a ait bilgilerine Garp’ın bilgilerini de eklemesi gerektiğini düşünür. Bunun için Halkalı Baytar Mektebi’nde Fransızca öğrenir, Fransız edebiyatı eserlerini okumaya başlar. Maarif Mecmuası’nda, Resimli Gazete’de şiirlerinin yanı sıra Arapça, Farsça ve Fransızcadan yaptığı tercümeleri yayımlanır.³ Âkif, ziraat memuriyetindeyken hem Halkalı Mektebi’nde dersler verir hem de bazı akşamlar Acıbadem’deki Ratıp Paşa’nın çocuğuna edebiyat dersleri verir. Burada karşılaştığı Cenap Şehabettin, Âkif’in Fransızca eserler okuduğunu görünce şaşırır.

Böylesine kendisini geliştirmiş, millî mücadeleye hem yazılarıyla hem de halka verdiği vazalarla destek vermiş, Çanakkale destanının ve İstiklal Marşı’nın yazarını bir kesim “ikinci plana”⁴ itmeye çalışsa da Âkif hakkında yapılan çalışmalar gün geçtikçe onun farklı yönlerinin fark edilmesine ve alışılan Âkif algısının değişmesine aracılık ediyor.⁵

Âkif’in yaşam biçiminde, eserlerinde, mektuplarında onun mûsikîye duyduğu ilgi aşikârdır. Kızı Su’âd’a yazdığı mektuplardan da anlaşılacağı üzere şair, mûsikî sevgisini çocuklarına da aşılama ister. Su’âd’a havaların durumundan bahsettikten sonra sıhhatinin nasıl olduğunu sorar. Mektubunu “Keman çalmaya vakit buluyor musun? Allah’a emânet ol iki gözüm evlâdım.”⁶ diyerek bitirir.

Başka bir mektubunda da Su’âd’a resim öğretmenliği yapıp yapmadığı sorusuna cevap alamadığını belirterek sualini yineler. Mektubun devamında “Yağlıboya ile uğraşıyor musun? Ara sıra kemanla da meşgûl olduğun var mı?...”⁷ diye sorar.

Âkif’in mûsikî sevgisinin kaynağı düşünüldüğünde büyüdüğü ve yaşadığı çevrenin, ondaki mûsikî sevgisinin temellerinin atıldığı yerler olduğunu söylemek mümkündür:

*Âkif, dinî hayatın yoğun bir şekilde yaşandığı bir çevrede ezanlarla, mevlitlerle, ilahiler, kasideler ve naatlarla büyür. Gençlik yıllarından itibaren de klasik mûsikîmizle ilgilenir. Hayatının hemen her safhasında mûsikîşinas dostları olur. Mûsikî meclislerinde bulunur, en iyi hanende ve sazandeleri dinler, dostlarıyla mûsikî sohbetleri yapar, kimi zaman ney üflemeye çalışır, kimi zaman en zor şarkıları güzel, davudî sesiyle söyler.*⁸

³ Adnan Yılmaz, *Milletin Sesi Mehmet Akif Ersoy*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2020, s.4.

⁴ Kemal Timur, *Mithat Cemal Kuntay’ın Gözüyle Mehmet Akif*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2014, S.11, s. 53-78.

⁵ Bu konuda Ahmet Hakkı Turabi’nin Mehmet Âkif Ersoy, Hayatı, Musiki Yönü ve Bestelenmiş Şiirleri adlı çalışması Âkif’in musiki yönünü ele alan ve bestelenmiş şiirlerine yer veren kapsamlı bir çalışmadır. Kitap, aynı zamanda Türkiye’de Mehmet Âkif’in bestelenmiş eserlerinin notalarını bir araya getiren ilk nota yayın kitabıdır. Eser, şairin hayatı ile mûsikî yönünün ele alındığı ve Âkif’in bestelenmiş şiirlerinin yer aldığı iki ana bölümden oluşmaktadır. Bu iki bölümden sonra bestelerin çeşitli kıstaslara göre tasnif edilmesiyle hazırlanan listeler ve kaynakça yer almaktadır. Eserin birinci bölümünde “Hayatı ve Mûsikî Yönü” başlığı altında “Hayatı”, “İstiklâl Marşı’nın Yazılması” ve “Eserleri” alt başlıklarından oluşan iki bölüm bulunmaktadır. Eserin ikinci bölümü “Bestelenmiş Şiirleri” başlığında hazırlanmış olup İstiklâl Marşı besteleri ve Mehmet Âkif’in şiirlerine yapılan besteler hakkında bilgi verilmektedir.

⁶ Ömer Hakan Özalp, *Mehmet Akif Ersoy’un Aile Mektupları*, Edit. Nihat Karaer, Burdur Mehmet Âkif Ersoy Üniversitesi, 2011, s.73-75. (Kitapta, mektup ve fotoğrafların M. Ruyan Soydan arşivinden alındığı belirtilmektedir.)

⁷ Ömer Hakan Özalp, *a.g.e.*, s. 141-143.

⁸ A. Vahap Akbaş, “*Mehmet Akif ve Musiki*”, Mehmet Doğan, Mehmet Âkif, Türkiye’de Modernleşme ve Gençlik

Âkif’in şiire olan ilgisi de çocukluk çağlarına dayanır, aruz ilmi tahsil ettikten sonra şiirle meşgul olmaya devam eder ve şiirlerini aruz ölçüsü ile yazar. Aruzun unutulup gideceğinden duyduğu endişeyi Mâhir İz’e yazdığı 1 Eylül 1928 tarihli mektubunda şu sözlerle dile getirir:

*Evet, hece vezninin ahengi yavaş yavaş bulunuyor. Bir zaman sonra, kulaklar onu da aruz evzânı gibi kemal-i telezzüzle dinleyecekler. Şebâb, eski her şeye olduğu gibi, aruza da veda etti. Sayısı aşerat hanesini doldurmaktan hayli uzak bulunan biz kudemâ, enfas-ı mâ dâdemizi hatmeylediğimiz gibi, efâ’il de artık tarihe karışacak. Ne yapalım, Allah millete başka keder vermesin. Ancak ben isterdim ki, hece vezni bir taraftan işlenmekle beraber, Nafiz gibi kabiliyetli gençler aruzu da ihmal etmeseydiler. Zira zavallı aruz eslâfın bıraktığı yerden bugün merhalelerce ileri bulunduğu gibi, daha çok ileri gidecekti. Ne yapalım, ömürceğizi bu kadarmış. Mama-fih, aruz beni bırakmadıkça, ben kat’iyyen kendisini bırakacaklardan değilim; bu da mâlum-ı şerifiniz olsun!*⁹

Ondaki aruz bilgisi ve aruza bağlılığı ona “şaheser” denilecek şiirler yazdırmıştır. Cemil Sena, “Meyhane”yi Âkif’in şaheserlerinden biri olarak değerlendirirken Son “*Safahat*”taki “Sanaatkâr” şiiri için “bir mûsikîşinasın taltifi” der.¹⁰ Nurettin Topçu, Âkif’in şiirinde, dıştan içe yönelen bir akış olduğunu belirtir. Bunu, mimariden mûsikîye; yani somuttan soyuta geçiş olarak görür. Çünkü kulağa hitap eden mûsikî, göze hitap eden mimarîden daha soyuttur.¹¹

ÂKİF VE MÛSİKİŞİNAS DOSTLARI

Âkif, baytar olarak göreve başladığı Edirne’de Hafız Emin’le tanışır. Âkif, onun sesine ve icra tarzına hayran olur. Okusun diye yazdığı gazel ve naatları okunduktan sonra yok eder.¹² Âkif ve Neyzen Tevfik’in dostluğunu başlatan da Hafız Emin’dir. Âkif, mûsikî tahsiline Neyzen Tevfik’ten ney dersleri alarak başlar. Âkif, o yıllarda Ziraat Nezaretî Umuru Baytariyye Kalemi Başkâtibi’dir. Akşamüstleri, “bugün tarihe karışmış bulunan Fatih Camii’ne nazır” kahvelere uğramaktadır. Bursalı Hafız Emin, kendisiyle tanışmak isteyen Neyzen Tevfik’e bu kahvelerden birinde beklemesini söyler. Akşamüstü Bursalı Hafız Emin, Âkif’le beraber Neyzen Tevfik’in yanına gelir ve onları tanıştır. Böylece Âkif, vefatına kadar dost kalacağı Neyzen Tevfik’ten ney dersleri almaya başlar.¹³

Mehmet Âkif 1889-1903 yıllarında, Çukurçeşme’de oturan Neyzen Tevfik’in yanına Sarıgüzêl’den yürüyerek gelir, Neyzen’e Arapça ve Farsça dersleri verir. Aynı zamanda ondan ney üflemesini öğrenmeye çalışır. Mithat Cemal Kuntay, temiz olmayan bu bekâr odasına titiz bir insan olan Mehmet Âkif’in sık sık geldiğini çünkü İzmirli Hafız Ahmet Bey, Sait Bey gibi mû-

Bilgi Şoleni, Ankara, Türkiye Yazarlar Birliği, 2007, s. 99.

⁹ Yusuf Turan Günaydın, *Mehmet Akif Ersoy-Mektuplar*, Atlas Yayınları, Ankara, 2016, s. 67.

¹⁰ Cemil Sena Ongun, *Mehmet Akif, Hayatı, Eserleri ve İdealleri*, Tefeyyüz Kitabevi, İstanbul, 1947. Recep Duymaz, “Mehmet Akif Ersoy’un Estetiği – I): Estetik Süje/Sanatkâr”, Vefatının 90. Yılında Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şoleni 5 (Yay. Mehmet Doğan), Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Mehmet Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi, Aralık 2011, s.160.

¹¹ Nurettin Topçu, *Mehmet Akif*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1970, s. 64.

¹² A. Vahap Akbaş, *a.g.e.*, s. 99.

¹³ Kutbay, M. (1946). “*Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor*”, En Son Dakika, Nr. 2567, 12 Kasım.

sikinin önemli isimlerinin bu toplantılara katıldığını belirtir. “Sonra bu odada Âkif’in çıldırdığı bir şey daha var: San’at sahiciliği! Bu odada öğrendim zannetmek yok. Burada öğrenmek, sahiden öğrenmektir.”¹⁴

İki aylık bir çalışmanın ardından Salim Bey’in hicaz peşrevini çalmaya başlamış, ancak iki ayın sonunda oldukça zorlandığını, “ Fakat hicaz peşrevi neyde çok güçmüş; insanın parmakları sara’ya tutulmuş gibi neyin deliklerinde bükülecekmiş.”¹⁵ sözleriyle ifade etmiştir.

İki yıldan fazla Neyzen’den ney meşk eder ancak bir süre sonra parmakları uzun ve kalın olduğu için ney deliklerini hızlı açıp kapayamadığından çalmaktan vazgeçer. Bu üzüntüsünü şu beyitle belirtir:

Heyhat! Söndü şevkim, şevkimle ben de söndüm;

*Hanlarda sürüne sürüne Âşık Garib’e döndüm!..*¹⁶

Âkif, zaman içinde, gösterdiği gayretle pek çok eseri çalabilecek duruma gelir; hatta Türk müsikisinin büyük usullerinden 28 zamanlı devr-i kebir usulünü bile vurmaya öğrenir. Çünkü disiplinli tavrını müsikî öğrenirken de gösterir. Medeni Aziz Efendizâde Zühtü, Hafız Kemâl gibi hocaların kapılarını çalmaya, ney üflemeyi öğrenmek için Neyzen Tefvîk’in evine her gün yürüyerek gitmeye üşenmez.¹⁷

Âkif, dostu ve ud virtüözü Şerîf Muhiddin Targan’a da “Aziz Dede olacak değilim ya! Ancak çalışsaydım bugün kendimi bir köşede avuturdum.”¹⁸ diyerek istediği başarıyı elde edememenin üzüntüsünü onunla paylaşır. Âkif’in, Şerîf Muhiddin Bey’le dostluğu İsmail Hakkı Bey vasıtasıyla başlar. Şerîf Muhiddin Bey ve kardeşi Abdülmecid Bey, Çamlıca’daki köşklerinde İsmail Hakkı Bey’den özel dersler almaktadır. Bir akşam İsmail Hakkı Bey, Mehmet Âkif’i de oraya götürür ve Âkif, Muhiddin Bey’in ud çalışını dinledikten sonra cumartesi akşamları yapılan bu toplantıların müdavimi olur.¹⁹ Şerîf Muhiddin, Eşref Edib’e Âkif’le başlayan müsikî dostluğunu şöyle anlatır:

*Bazen saatlerce oturur ancak birkaç kelime konuşurduk. Fakat ayrıldığımızda sanki günlerce konuşmuş gibi kalplerimiz dolu olarak ayrılırdık. Ben çalardım o dinlerdi. O şiirlerini okurdu, ben ağlardım. Diyebilirim ki ben ondan gördüğüm alakayı, muhabbeti yeryüzünde hiç kimseden görmedim. Ben Amerika’da gurbet ellerinde kimsesiz kaldığım zamanlarda yalnız ve yalnız o beni unutmadı. O uzak yerlerde benim ruhumun tek tesellisi, onun yüksek ve vefakâr kalbindeki muhabbet idi. Âkif, Âkif... O anlaşılmaz bir yaratılış sırrıdır!*²⁰

Âkif, *Safahat*’ın son kitabı Gölgele’i, “Şarkın Tek Dâhi-i Sanatı Şerîf Muhiddin Beyefendi’ye

Hâtıra-i Ta’zîm” ifadeleriyle ona ithaf eder. Şerîf Muhiddin’in Amerika’da bulunduğu sıralarda Âkif de Mısır’dadır. Muhiddin Bey’e yazdığı mektupta; göndereceği yeni eserleri gramofonda dinlemek için sabırsızlandığını söyler.²¹

Mehmet Âkif, kendisini bu kadar geliştirmiş olmasına rağmen müsikîye olan ilgisini topluluk içinde dinleyici kalarak devam ettirir. Sadece Tâceddin Dergâhı’nda yalnız kaldığı gecelerde “ney”i ile dost olur.²²

ÜÇ FARKLI ÇEVREDE MÜSİKÎ

Akbaş, Âkif’in “müsikî serencamını yaşadığı yerlere göre üç devrede” ele alınabileceğini belirtir: İstanbul hayatı, Tâceddin Dergâhı’ndaki odası ve Mısır’da geçen yılları. İstanbul hayatı, onun müsikîyi öğrendiği; dinî müsikîyle klasik yerli müsikîyi birleştirdiği dönemdir.²³ Öyle ki Âkif, Şerîf Muhiddin’den Avrupa’dan gelen Godowski’nin piyano çalışını anlatmasını ister. “Köşke her cumartesi, senelerden beri İstanbul’da yerleşen keman virtüözü Macar Charles Berger geliyordu. Âkif onun kemanını gözlerini kapayarak dinliyordu. Berger, Türk şairinin vecdini mübalağalı bir nezaket sanmıştı. Fakat Âkif, öbür cumartesi Çamlıca’daki köşkte Berger’den bir ricada bulunmuş, geçen hafta çaldığı Bach’ın Chaconne’unu yeniden lûtfetmesini rica etmişti. Bu olay karşısında Macarlı keman virtüözü hayretler içerisinde kalmıştı.”²⁴

Âkif’in Ankara’da Tacettin Dergâhı’nda ikamet ettiği günlerde dergâh, âdeta bir edebiyat ve müsikî merkezi hâline gelir. Dönemin edip, şair, şeyh ve ilim adamlarının bir araya geldikleri bu toplantılarda millî, dinî ve ilmî konuların yanı sıra şiirler okunur; gazeller, ilahiler dinlenir, ney üflenir. Ankara’da Şeyh Efendi’nin akrabalarından güzel ney üfleyen Mevlevi Dedesi sık sık dergâhta ney meşk eder. Mevlevi Dedesi’nin dergâha gelemeyeceği günlerde Âkif, Dede Efendi’ye misafir olur ve ondan ney dinler. Bu ziyaretlerden birinde Dede Efendi, Âkif’e bir nısfıye hediye eder. Âkif de geceleri yalnız kaldığı zamanlarda bu nısfıyeyi üfler.²⁵ Çok sevdiği İtrî’nin Segâh Beste’sini, Şerîf Muhiddin ve Tanburi Cemil’in plaklarını dinler, Hafız Kemal’in mevlid plaklarından ayrı bir ruhani zevk alır. Hayreddin Karaca’nın sesini beğenir; Karaca, Âkif’in “Bûlbûl”ünü çok güzel okur.²⁶ Tanburi Cemil Bey’in oğlu Tanburi Aziz Bey’in Hilmi Bey’le geçtiği,

Doldur getir ey sâki-i gül-çehre piyâle

Aks eyleye tâ bâde o ruhsâre-i âle

şarkısının faslı başlayınca Âkif onlarla birlikte tekrar eder. Yine dostlarının anlattığına göre Âkif’in dilinden düşürmediği,

²¹ Ahmet Hakkı Turabi, *a.g.e.*, s. 24.

²² Eşref Edip, *Mehmed Âkif: Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları II*. İstanbul, Âsar-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, 1939, s. 91.

²³ A. Vahap Akbaş, *a.g.e.*, s. 100.

²⁴ Mithat Cemal Kuntay, *a.g.e.*, s. 197.

²⁵ Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 145-146.

²⁶ Mehmet Kurtoğlu, *Taceddin Dergâhı’nda İstiklâl Şairi Mehmet Âkif*, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2018, s. 120.

“Gözüm ki kana boyandı, şarâbı neyleyeyim?

Şarâbı neyleyeyim?

Cîğەر ki odlara yandı, kebâbı neyleyeyim?

Kebâbı neyleyeyim?

Ne yâre yaradı cismim, ne bana, bilmem hiç!

Îlâhî ben bu bir avuç tûrâbı neyleyeyim?

Tûrâbı neyleyeyim?

Âmin! Âmin!”

ilahisi okunduğunda heyecanlanır.²⁷

Taceddin Dergâhı’nda kaldığı yıllarda Eşref Edip’e tam da böyle bir hayat tarzı istediğini söyler:

*Şehrin dağdağasından uzak bir yerde mesela Boğaziçi’nin bir tepesinde yahut Çamlıca’nın kenar bir tarafında şöyle dergâh gibi bir yerim olsun... Evlâd ve iyâlin maişet derdi olmasın! Orada tabiat ile baş başa kalayım, düşündüklerimi yazayım. İnsanlardan uzak, insanların hırslarından, riyalarından uzak. Yalnız beni sevenlerle benim sevdiğilerim beni ziyârete gelsin, hoş sohbetler, âhenkler edelim.*²⁸

Bu hayali, Mısır’da ve İstanbul’da da kurmaya devam eder. Mısır’da, Hilvan’da, sade bir hayatı vardır. Mithat Cemal Kuntay’ın Âkif’in Mısır’daki evini tasvir ettiği satırlarında odada “Şark ve Garp mûsikîsinin iki büyük simasının plâkları”nın²⁹ bulunması dikkat çekicidir. “Hilvan’da bir ev tutmuştu. Bu evde onun odası, hem yatak odası hem misafir salonu hem de yazı odası idi. Eşyası, demir karyola, çekmecesiz yazı masası, iki sandalye, Yaşa Hayfez’in, Şerif Muhiddin’in, Tanburi Cemil’in, hediye gramofon, hediye seccade...”³⁰ Akşamları yemekten sonra gramofon çalar. Şerif Muhiddin, Tanburi Cemil Bey, Mısırlı Şeyh Mahmud plaklarıyla Hafız Kemal’in hediye ettiği mevlit plaklarını dinler. Özellikle Ali Mahmud’un söylediği ve ilk dinlediğinde ağladığı şu şarkıyı hemen her gece dinler: “Ey sabâ rüzgârı, selâmımı vatan evlâtlarına, o sâkin vadiye götür. Bir gün zaman müsaade ederse onların hayâlini, rüyada bile olsa görürüm.”³¹

Neyzen, Âkif’in Mısır’da olduğu dönemde, 1928 yılında onu görmek için yanına gider. Orada bir yıl kalır. O günleri Neyzen şöyle anlatır:

²⁷ Mehmet Kurtoglu, *a.g.e.*, s. 123.

²⁸ Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 286-288.

²⁹ Ali Nihat Tarlan, *Mehmet Âkif ve Safahat*, İstanbul, Ketebe Yayınları, 2020, s. 19.

³⁰ Mithat Cemal Kuntay, *a.g.e.*, s. 144.

³¹ Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 119.

*Âkif sabahları güneş doğmadan kalkar, Kur’ân tercümesine başlardı. Sabah namazını kılar, çayı hazırlar, beni uyandırır. Ona hasretini çektiğini söylediği makamlardan taksim yaptım. Gözlerinden damla damla akıttığı yaşı benden gizlemek ister ve sonra bana tercüme ettiği Kur’ân’dan parçalar okurdu. O zaman da ben coşar, elime ney’imi alır ve duygularımı ney’e bırakırdım.*³²

Âkif’in rahatsızlandığı dönemde ziyaretine gelen Hafız Sadeddin Kaynak; ona naatlar, kasideler okur. Âkif, memnuniyetini belirttikten sonra “Bir muazzam padişahsın” ilahisini okumasını rica eder:

Bir muazzam padişahsın ki kulundur cümle şâh

Kurb-i ev ednâda vaz’oldu seninçün taht-gâh

Nüh-felek, heft-zemîn ancak sana bir bârigâh

Emrine mahkûmdur âlem, her sözün vahy-i İlâh

Es-salâtü ve’s-selam ey Hâdî-i râh-ı Hüdâ

*Küntü âsi yâ Şefîa’l-müznibîn işfa’ lenâ*³³

MEDENİYET BAĞLAMINDA MÛSİKÎ ANLAYIŞI

Mehmet Âkif, Türk mûsikîsine olan ilgisi ve bilgisiyile mûsikîyi şiirlerinde konu olarak işler ancak yeni bir kültür meydana getirme gibi düşünceler kaleme almaz. Âkif’in *Berlin Hatıraları*’nda bizde olmasını arzu ettiği din, medeniyet ve sanat uyumunun Batı’da bulunduğu inandığını belirtir. Bu konudaki görüşlerini şöyle dile getirir: “Beşikte her birimiz farklı bir ezgi işitir ki bestecisi tabiat değil de gelenektir. Evet, bu geleneğin tellerinde geçmişimiz o parlak sesiyle dile gelse, razıyız. Fakat atalarımızın büyüklüğünü seslendiren ‘Ana’ tel, asırlarca bakılmayıp ihmal edilmekten, ya büsbütün sağır olmuş ya öyle paslanmış ki hangi perdeye vursan, çıkan ses yanlış. Bu tel ki ‘Yıldırım’ın şanlı destanlarını onlar çocukken başuclarında besteleyip atalarımızı zafer havasına doyurmadan uyutmazdı. Bugün ise torunları ‘ninni’lerle uyuşturuyor! Yarın eşikten hayata atlamak isteseler, beşikte duyduğu sesler gelir, bu yavruların ufukları üstünde koyu bir serap dokur ki onu yırtıp çıkma umudu neredeyse yoktur!”³⁴

Âkif, mûsikîyi medeniyet bağlamında ele alır. Dinlediği seslerde medeniyetin unsurlarını, şahsiyetleri, dönemleri görerek medeniyet ve mûsikî bağına güçlendirir.³⁵

Emîr! O sonraki üç parça yok mu, pek müdhîş:

Bu şaheserleri ömründe sahne dinlememiş.

³² Şefik Kolaylı, “*Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen’in Şiirleri*”, Yeni Tanin, 6 Şubat 1966.

³³ Mithat Cemal Kuntay, *a.g.e.*, s. 222-225.

³⁴ A. Vahap Akbaş, *a.g.e.*, s. 102.

³⁵ A. Vahap Akbaş, *a.g.e.*, s. 103.

Nasıl, bulutlara yangın verir de yaz güneşi,

Yakarsa gökleri şimşeklerin serî’ateşi;

Senin de çalmadı parmakların, tutuşturdu,

Ziya adımları altında haykıran üdu!

Ne hisle inledi karşında sineler, bilsen,

Kümeyle tellere birden alev dökerken sen!

Kanar, yanar gibi yüzlerce bülbülün kalbi,

O perde perde tüten nevha neydi, yâ Rabbi!

Evet, bizim medenî Garb’ın ilk işittiği ses,

Çölün yanık yüreğinden kopup gelen bu nefes,

Nidâ-yı Hak gibi edvârı hasreden bu hitab.

Hudâ bilir ki, inerken o yıldırım mızrab,

Gelirdi hep bana: Mısr’ın, Irak’ın, İran’ın,

Tihâme’nin, Yemen’in, Gazne’nin, Buhârâ’nın,

Hülâsa, Hind ile Sind’in serâb-ı mâzîsi,

Duman duman, tütüyor her harâbeden hissi!

Diğer taraftan Yunus Emre’nin bestelenmiş şiirleri okunduğunda coşar, etkilenir:

Bu akl ü fıkır ile mevla bulunmaz

Bu ne yâredir ki zahmı bulunmaz!

Kamunun derdine dermân bulundu

Şu benim derdime derman bulunmaz.

Aşkın pazarında canlar satılır

Satarım canımı alan bulunmaz

Yunus öldü diye salâ verilir

Ölen hayvan imiş âşıklar ölmez

İyi bir mûsikî dinleyicisi olan Mehmet Âkif, o ortamda herkesin aynı hassasiyeti gösterme-

sini bekler. Mithat Cemal, bununla ilgili şu anıyı paylaşır: “Bir gece Çamlıca’daki köşkte, benim öksürüğüme öfkелendi: Şerîf Muhiddin, İtrî’nin segâh bestesini çalarken insan hiç öksürür mü gibi sözlerle yüzüme baktı. Bu besteyi Âkif’in ne kadar sevdiğini bildiğim için kabahatli bir yüz takındım. Fakat Şerîf Muhiddin’in zaptedemediği kısa kahkaha Âkif’in gözlerini değiştirdi ve fırtına Âkif’in de gülmesiyle bitti.”³⁶

Âkif’in dinleyiciliği kadar mûsikî üstadlarına gösterdiği ilgi ve saygı da onun kişiliğinin ve mûsikî sevgisinin yansımadır. Üsküdar Hâzım Efendi’nin vefatının kırkinci günü mûnasebetiyle Hâmid, Celâl Sâhir, Âkif ve Gökalp’in de bulunduğu tekkede mevlit bittikten sonra Sâdi Işılây, kemânı ile çaldığı parçalarla dinleyenleri etkiler. Bunun üzerine Âkif, kendisine şu methiyeyi yazar:

Bütün eşya Hüdâ’yı zikreder bu sırr-ı hikmettir

Kemânın, bî-gümân, Allah ü Ekber’dan ibârettir

Hulûsumla seni tes’id edersem çok mu Sa’dî

*Tecelli eyleyen kudret elinde başka hâlettir*³⁷

İstiklal Marşı, bestelenmek üzere yarışmaya açıldığında yarışmaya Ali Rifat Çağatay, Rauf Yekta Bey, Mehmet Zati Arca, Saadettin Kaynak, Ahmet Yekta Madran, İsmail Zühtü, Kazım Uz, Mehmet Baha Pars, Mustafa Sunar, Giriftzen Asım Bey, Hüseyin Saadettin Arel, Bedri Zabaç, Hasan Basri Çantay, Abdulkadir Töre, Ahmet Cemalettin Çinkılıç, Halit Lemi Atlı, Necati Başara, Muallim İsmail Hakkı Bey, Mehmet Suphi Ezgi ve Zeki Üngör gibi birçok besteci katılmıştır.³⁸

Ali Rifat Çağatay, İstiklal Marşı’ndan başka, Mehmet Akif Ersoy’un *Bülbül*, *Ordunun Duası* ve *Köse İmam*’ını da bestelemiştir. Hasan Basri Çantay’ın aktardığına göre “Samih Rifat bir gün Mehmet Akif’i evine davet etti, oğlu Hatif Bey ile arkadaşları Ali Rifat Bey’in o güzel bestesi Bülbül’ü ona çeşitli sazlarla dinlettiler. Oh, Âkif’i görmeliydiniz! Âkif damadı Hayreddin’i derhal besteyi öğrenmeye memur etti, Hayreddin öğrenmişti. Hususi âlemlerimizde gazellerden, şarkılardan sonra onu okurdu.”³⁹ Âkif’in şiirlerinin dili ve aruzu gibi nedenlerle bestelenmesinin kolay olmadığını düşünenler bulunmakla birlikte onun gibi neyle meşgul olmuş, iyi bir mûsikî dinleyicisi olan ve şiirlerinde kendine özgü müzikal ahengi yakalayan şairin şiirlerinin, üslubunu bilen bestekârlar tarafından bestelenmesi zor olmamıştır.⁴⁰

SONUÇ

Mehmet Âkif Ersoy’un hayatının son dönemindeki mûsikîyle ilgili görüşleri Prensese Emine, Abbas Halim’e yazdığı bir mektupta açıkça görülmektedir: “Hanımefendimiz, Paris’te iken dünyanın en büyük sanatkârlarını dinlediniz; ne mutlu size! Bendeniz son zamanlarda hanen-

³⁶ Mithat Cemal Kuntay, *a.g.e.*, s. 218-219.

³⁷ Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Âkif’in Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1945, s. 262-263.

³⁸ Hasan Basri Çantay, *Âkifnâme*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1966, s. 62.

³⁹ Hasan Basri Çantay, *a.g.e.*, s. 83.

⁴⁰ Ahmet Hakkı Turabi, *a.g.e.*, s. 34.

de mûsikîsinden âdeta iğrenir oldum. Hissiyât-ı gûnagûn-ı beşerin en müphem, lakin en zengin, hatta en payansız bir lisan-ı beyanı olan mûsikî ‘gûfte’ namını verdikleri behimî yavelerle takyide kalkışmak, şu seslerden, şu nağmelerden mutlaka şu yolda mütehassis olacaksınız, demek bendenizi çok sinirlendiriyor. Tabii ilahiyat, bahsimizden hariç. Bunlardan vaktiyle duyduğum zevki, vecdi şimdi de duyuyorum...”⁴¹

Mektuptan da anlaşılacağı üzere Âkif’in alafranga mûsikîyi alaturkadan daha üstün tutmaya başladığı görülmektedir. Ancak burada Batı’nın üstünlüğünü benimseme gibi bir anlayış düşünülmemelidir. Onun mûsikîye bakışı, medeniyet tasavvurundan, Doğu ve Batı’yı ele alışıyla değerlendirilmelidir. Her konuda olduğu gibi mûsikîyle ilgili görüşleri de yaşam biçimiyle uyushmaktadır. Zaman içinde değişen yaşam koşulları ve hayat şartları onda da birtakım fikir değişikliklerine yol açsa da temelde sahip olduğu düşünceleri aynıdır.

Mehmet Âkif’in dinî mûsikîye duyduğu sevgi, dinlediği ezanlarla, mevlitlerle ve Kur’an-ı Kerîm’le artmış; Bursalı Hafız Emin Efendi ve Hafız Kemal Efendi gibi hocalarla kurduğu dostluklar onun mûsikîyle olan bağının güçlenmesini sağlamıştır. Âkif, her konuda olduğu gibi mûsikîyle ilgili görüşlerinde de gelenek ve günümüzü birleştiren bir anlayışa sahiptir. Ona göre, gelenek ihmal edildiğinde paslı bir tel gibi yanlış sesler çıkarır. Bu nedenle mûsikî, geçmişin sesini geleneğin tellerinde parlatmadıkça yeni nesillere aktarılamaz. Tıpkı diğer sanat dalları gibi mûsikî de insanın söze dökemediği duygularının icrası, geçmişle bugün arasında bir köprüdür. Onun dünyasından bakıldığında da yalnızlığını paylaştığı dostudur.

KAYNAKÇA

Akbaş, A. V. (2007). “*Mehmet Âkif ve Musiki*”, *Mehmet Akif, Türkiye’de Modernleşme ve Gençlik Bilgi Şöleni*. (Yay. Mehmet Doğan), Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği.

Ayvazoğlu, Beşir. (2006). *1924 Bir Fotoğrafın Uzun Hikâyesi*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Çantay, H. B. (1966). *Âkifnâme*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul.

Doğan, M. (2007). *Mehmet Akif, Türkiye’de Modernleşme ve Gençlik Bilgi Şöleni*. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği.

Duymaz, R. (2011). “Mehmet Âkif Ersoy’un Estetiği – I): Estetik Süje/Sanatkâr”, *Vefatının 90. Yılında Mehmet Âkif Ersoy Bilgi Şöleni 5* (Yay. Mehmet Doğan), Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Mehmet Âkif Ersoy Araştırmaları Merkezi.

Eşref Edip (1939). *Mehmed Âkif: Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları II*. İstanbul: Âsar-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı.

Günaydın, Y. T. (2016). *Mehmet Âkif Ersoy-Mektuplar*, Ankara: Atlas Yayınları.

Karakoç, S. (1974). *Mehmed Âkif*, 2. bs., İstanbul: Diriliş Yayınları.

_____. Neyzen Tevfik Kolaylı (1879-1953) Hayatı ve Eserleri (Taha Toros Arşivi Nu: T7582039).

Kolaylı, Ş. (1966). “Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen’in Şiirleri”, *Yeni Tanin*, 6 Şubat.

Kuntay, M. C. (2001). *Mehmet Akif*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Kurtoğlu, M. (2018). *Taceddin Dergâhı’nda İstiklâl Şairi Mehmet Âkif*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Kutbay, M. (1946). “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, *En Son Dakika*, Nr. 2567, 12 Kasım.

Ongun, C. S. (1947). *Mehmet Âkif, Hayatı, Eserleri ve İdealleri*, İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi.

Özalp, Ö. H. (2011). *Mehmet Akif Ersoy’un Aile Mektupları* (Editör: Nihat Karaer), Ankara: Semih Ofset S.E.K. Yayıncılık, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.

Tansel, F. A. (1945). *Mehmet Âkif’in Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, Kanaat Kitabevi.

Tarlan, A. N. (2020). *Mehmet Âkif ve Safahat*, İstanbul: Ketebe Yayınları.

Timur, K. (2014). Mithat Cemal Kuntay’ın Gözüyle Mehmet Akif, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 6, S. 11, s. 53-78.

Topçu, N. (1970). *Mehmet Âkif*, İstanbul: Hareket Yayınları,

Turabi, A. H. (2018). *Mehmet Âkif Ersoy Hayatı Mûsikî Yönü ve Bestelenmiş Şiirleri*, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları.

Yılmaz, A. (2020). *Milletin Sesi Mehmet Akif Ersoy*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

⁴¹ Mithat Cemal Kuntay, *a.g.e.*, s. 197-198.

“SÜLEYMAN NAZİF’E”,

“BÜLBÜL” VE “LEYLA” ŞİİRLERİ ETRAFINDA MEHMET ÂKİF VE MİLLÎ MÜCADELE

Sevim GÜLDÜRMEZ *

“Şi’r için ‘göz yaşı’ derler; onu bilmem yalnız,

Aczimin giryesidir bence bütün asârim!”²

1873 yılında doğan Mehmet Âkif, 1936 senesinde dünya zemininden ayrılır. Altmış üç yıllık ömründe imparatorluğun nihayete eriş ve yeni bir devletin kuruluş hadiselerine şahit olan şairin müşahedeleri sanatını ziyadesiyle etkiler. Hem nesir hem de şiirlerinde bunu hissettirmekle birlikte, kendi icrasının da tamamen farkındadır, devrinin sosyal siyasi şartlarının şekillendirmesine müsaade ettiği sanatı milletin tamamen hizmetindedir ki bunu şu şekilde ifade etmekten geri durmaz:

Virânelerin yasçısı baykuşlara döndüm,

Gördüm de hazanında bu cennet gibi yurdul

Gül devrini bilseydim onun, bülbül olurum;

Yâ Rab, beni evvel getireydin ne olurdu?...³

Âkif kendisini içerisinde yetiştiği topluma karşı sorumlu hisseder ve “Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek.” düsturundan hareket ederek şiirini oluşturur. İnancı ve mizacı gereği kendisine mesuliyetler yükleyen şairin bu duruşunu aynı zamanda bilinçli bir tercih olarak değerlendirmek isabetli olacaktır. Zira kendisi ile aynı devirde yaşamış olan Ahmet Haşim tamamen farklı bir yol izlemiştir. Çanakkale Cephesinde yedek subay olarak bizzat bulunmasına rağmen, “Çanakkale Şehitlerine” şiirinin şairi Mehmet Âkif olmuştur. Bu sebeptendir

* Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, sevimguldurmez@istanbul.edu.tr

² Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1966, s.3.

³ Ersoy, a.e., s.530.

عدد: ۹ ۳۲۶ رمضان ۲۶ شجفبه نشر اول ۹ ۳۲۶ ریحی ت

نفسیه شرفیت

قرار مرار

اوصاف جلیله: سباحتیه توصیف اولنسی اوزرینه ذات اقدس
معبود عبد حامد نظرینه ماسودان تجز و تین ایش اولور دیبورز .
زیرا کافه عوالمه شامل ربوبیت . بالجله تم حالیه واستقبالیه ائتمسته
عنایت . روز جزاهم جمع امور عبادیه مالکیت و ملکیتدن عبارت اولان
صفات عظیمة الهیه الله تعالی جمع ماسودان جناب بارینک تجزینی
استلزام ائتمکدهدر . بناء علیه تعصیبات و تعصیلاتک کافهده اختصاصی
اعتراف اولان ذات مقدس بوسقنلرله توصیف اولنسی اوزرینه حصوله
کلن علم و معرفت بر معلوم خاص و معینه تعلق بخش اولور .
ذکر اولندیقی وجهله جناب بارینک تجز و تینی سایه سنده عبد
درکام سباحتیه خطابه ائتمک صلاحیتی حائز اوله یلور . چونکه
بخصوصه معلوم و معین اولیان ذات مخاطب قاندهمن .
امدی سوریه تأخیر قرائتی حضور قلب و ملاحظه معنا الله اواق لازمدرکه
اوصاف الهیه سی توسطیله باری تالی حضرتلری قارئک قانده تین ایسون
و حاصل اولان توجه قلبی سایه سنده (ائتمک نبد و ائتمک نبد) دیه
خطابه شفا هیده بولتی صلاحیتی حائز اوله یلور .
ایشته شولزوم و اقتضایه تنبیه و اشعار ایچون بومقامده مقتضای
ظاهر اولان (ائتمک نبد و ائتمک نبد) اسلوبی ترک اولونوب نظم
جلیله کی اسلوب خطابه اختیار بیورلشددر .

استفاده

(الاحسان ان نبدالله کائک ترامان لم تکن ترام قانده یراک)

شرحیه اوله یلور .
دورساده لک پوسخانه قارشولنده
دارتیه قشوردهدر
کل اراده :
دورساده لک لک ۵۰ بارهدر
تاریخ تأسیس :
۱۱ تموز ۳۲۶
دورساده لک لک ۵۰ بارهدر
تاریخ تأسیس :
۱۱ تموز ۳۲۶
دورساده لک لک ۵۰ بارهدر
تاریخ تأسیس :
۱۱ تموز ۳۲۶

ki Sezai Karakoç, şair hakkında şu yorumu yapmıştır: “Türk Edebiyatında Âkif kadar hayatı şiire ve şiiri hayata sokmuş bir şair yoktur.”⁴ Çünkü Âkif umumi hayatın içerisinde bir isimdir, geçirilen zor zamanların şahidi olmasının yanı sıra aksiyonel anlamda da dahli büyüktür. Zira Anadolu’nun muhtelif yerlerinde verdiği vaazlar Millî Mücadele’ye önemli ölçüde katkı sağlarken, bu vaazları dinleyemeyen Mehmetçiğe de basılarak dağıtılmış, hem içtimai hayatta hem de cephede akis bulmuştur. Bu vaazlarda vurgulanan ortak nokta ise sahip olduğumuz değerler ve inanç etrafında birlik ve beraberlik içerisinde hareket ederek mücadeleye dahil olma meselesidir. Kastamonu Nasrullah Cami-i Şerifinde verdiği vaazdan aşağıya aldığımız bir parça Âkif’in bu duruşunun özeti niteliğindedir:

*Ey cemaat-ı Müslimin! Milletler topla, tüfekte, zırhlıyla, ordularla, tayyarelerle yıkılmıyor, yı-kılmaz. Milletler ancak aralarındaki bağlar çözülerek herkes kendi başının derdine, kendi hava-sına düştüğü zaman yıkılır. Atalarımızın ‘Kale içinden alınır.’ sözü kadar büyük söz söylen-memiştir. Evet, dünyada bu kadar sağlam, bu kadar şaşmaz bir düstur yoktur. İslâm tarihini şöyle bir gözümüzden geçirecek olursak, güneyde, doğuda, kuzeyde, batıda yetişen ne kadar Müslüman hükümetleri varsa hepsinin tefrika yüzünden aralarında sonradan var olan fitneler, fesatlar, nifaklar, ayrılıklar yüzünden istiklâllerine veda ettiklerini, başka milletlerin esareti altı-na girdiklerini görürüz.*⁵

Türk toplumunun başından geçen hadiseleri neredeyse kronolojik olarak takip edebileceği-miz yedi bölümden oluşan *Safahat*’ta da bu fikirlerin yansımalarını görürüz, Meşrutiyet süreci, Trablusgarp, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı, Millî Mücadele gibi ulusal hadiseleri içermekle birlikte bunun sokağa aksine de yer verir, yapılan yanlışlar ifade edilir, çözüm önerile-ri sunulmaya çalışılır. Gölgele başlığını taşıyan yedinci kitapta yer alan “Süleyman Nazif’e”, “Bülbül” ve “Leyla” ise Millî Mücadele’nin temas edildiği mühim şiirler olarak yerini alır. Biz de bu yazımızda Millî Mücadele’yi temel alarak *Safahat*’ın son kitabında bulunan bu üç şiiri inceleyerek, dönemin Âkif’in şiirindeki yansımalarını ortaya koymaya çalışacağız.

“Süleyman Nazif’e” başlığını taşıyan şiir; 15 Nisan 1921 tarihinde neşredilir, işgal yıllarının bir mahsulüdür. İşgal kuvvetleri generali Franchet d’Esperey’in 8 Şubat 1919 tarihinde şehre girişinin hemen ertesi gününde Süleyman Nazif, Hadisat gazetesinde “Kara Bir Gün” başlıklı bir yazı yayınlar ve bu yazı devrinde oldukça ilgi çeker. Süleyman Nazif daha sonra 1920 sene-sinde Pierre Loti’yi anma toplantısında bir konuşma yapar, ancak bu konuşma İstanbul’u işgal eden kuvvetler tarafından hoş karşılanmaz ve İngiliz askerleri tarafından yakalanarak Millî Mücadele’yi destekleyenlerle birlikte Malta’ya sürgüne gönderilir.⁶ Mehmet Âkif de şiirinde genelde devrin olaylarına özelde ise Süleyman Nazif’in yaşadıklarına atıfta bulunur. Süleyman Nazif’in “Ruhum benim oldukça bu imanla beraber/ Üç yüz sene, dört yüz sene, beş yüz sene bekler.” mısralarına cevap verir, bu bekleyişin çok uzun sürdüğünü, artık bir sonunun olaca-ğını söyler, isyanla başlayan dizeler umutla sona erer ve Âkif’in bu tavrı şiir boyunca devam eder, ancak düşüncelerini Nazif ve “Kara Bir Gün” üzerinden ifade eder. İlerleyen mısralarda

⁴ Sezai Karakoç, *Mehmet Âkif*, İstanbul, Diriliş Yayınları, 1987, s. 34.

⁵ Mehmet Âkif Ersoy, *Düzyazılar Makaleler, Tefsirler, Vaazlar*, Haz. A. Vahap Akbaş, İstanbul, Beyan Yayınları, 2011, s. 465- 466.

⁶ Muhammet Gür, “Süleyman Nazif”, İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2010, C.38, s.93.

ise bu yazıya karşılık verir. Süleyman Nazif’i bütün milleti etkileyerek “en korkulu günlerde” kalemiyle olan biteni dünyaya duyurduğunu söyleyerek takdir eder, umutsuzluk içerisinde olmasını ise eleştirir. Çünkü bu yazıda üzüntü ve karamsarlık hâkimdir fakat Âkif aslında Süleyman Nazif’i teselli ediyor görünse de mısraların muhatabı bizzat kendisidir. Osmanlı İmparatorluğu’nun ihtişamlı günleri hatırlatılarak içerisinde bulunan hâlin süreklilik arz et-meyeceği dile getirilir. Vatani için şehit düşen insanların şehadeti karşılıksız kalmayacaktır, vicdanın sesine kulak verilmeli ve inançla hareket edilmelidir. Ancak şair burada, İslâm dinine mensup olunan topraklarda yaşananları ilahî adalete uygun bulmayarak sesini yükseltir, sonra “hâşâ” diyerek geri adım atar.

Hissiz mi kalır lücce-i rahmet bize karşı?

İsyân bize ra’cise de, bir böyle temaşa,

*Sığmaz sanırım, Adl-i İlähîsine, hâşâ!*⁷

Âkif yaşananlardan dolayı kızgındır ve üzgündür, hepsinin nihayete ermesini ister fakat ümitsizliğe düşmeye de tahammülü yoktur, onu ayakta tutan şey inancıdır. Her ne kadar İslâm birliği sağlanamamış ve aynı dine inanan insanlar farklı cephelerde birbirine rakip olmuş olsa da bu düzenin aynı şekilde devam edeceği anlamına gelmez, “dört yüz bu kadar milyon” Müslüman esareti kabul etmez. Şair, şirin sonlarına doğru tamamen bir teslimiyet göstererek takdiri her şeyin sahibine bırakır.

Bir diğer işgal şiiri de Bülbül’dür. Âkif bu şiire, “Bu manzume yazılırken Yunan istilâsı altındaki topraklarımızdan, hususiyle Bursa’ya dair, elim haberler geliyordu; tahkikine de im-kân yoktu.”⁸ şeklinde bir not düşer. Şair, içerisinde bulunulan durum sebebi ile ziyadesiyle rahatsızdır, her şeye küskündür, şehirden kaçıp kırlara, köye gitmek ister ancak etrafındaki karanlıktan bir türlü kurtulamaz çünkü Mehmet Âkif şahit oldukları sebebiyle çevresine bu karanlığın aralığından bakar. “Süleyman Nazif’e” şiirinde geçmiş ona ışık tutarken, ümitlerini canlı hâle getirirken bu şiirde maziye düşünmek işe yaramaz, şairi daha çok üzüntüye düşürür. Gecenin içerisinde bir feryat duyar, bu vaziyet ile mahşer günü arasında bir benzerlik ilgisi kurar ve bülbüle seslenir:

-Eşin var, âşîyanın var, baharın var, ki beklerdin;

Kıyametler koparmak neydi, ey bülbül, nedir derdin?

O zümrüd tahta kondun, bir semâvî saltanat kurdun;

Cihânın yurdu hep çiğnense, çiğnenmez senin yurdun

Bugün bir yemyeşil vâdi, yarın bir kıpkızıl gülşen,

*Gezersin, hân mânın şen, için şen, kâinatın şen.*⁹

⁷ Ersoy, *a.g.e.*, 1966, s. 472.

⁸ Ersoy, *a.e.*, 1966, s. 475.

⁹ Ersoy, *a.e.*, 1966, s. 473- 474.

Klasik şiirdeki temsiliyetinin dışında bülbül bu şiirde hürriyetin sembolü olmuştur, karşı-mızda kanatlarıyla istediği her yere gidebilen, esareti kabul etmeyen, özgürce hareket eden bir kuş vardır. Mehmet Âkif bülbülün vaziyetinin kendisinininkinden daha iyi olduğunu, bu sebeple feryat etmeye hakkı bulunmadığını, yas tutması gereken kişinin kendisi olduğunu söyler. Çünkü yıllardır süren savaşlar ve çekilen acılar, kaybedilen topraklar insanları yersiz yurtsuz bırakmıştır. Bir diğer perspektiften ise şiirde bülbül ferdî ıztırapları sebebi ile feryat ettiğinden artık susması gerekmektedir, bunu klasik Türk şiirinin hayal dünyasına bir tenkit niteliğinde düşünmek de mümkündür.¹⁰

Mehmet Âkif vatanın içerisinde bulunduğu durum sebebiyle kendisini suçlu hisseder, kendi neslini Doğu'nun vefasız evladı olarak nitelendirerek ecdadına karşı mahcup durumda olduğunu ifade eder. Selahattin Eyyubî'nin, Fatih Sultan Mehmet'in fethettiği yerlerin işgal altında olmasından dolayı büyük üzüntü duyar, bilhassa Orhan Gazi'nin türbesine Yunan kuvvetlerinden askerlerin ayak basması onu etkiler ve “*Şenâatlerle çiğnensin muazzam kabri Orhan'ın!*”¹¹ mısrası ile bunu dile getirir.

Mehmet Âkif'in, Millî Mücadele'ye dair yazdığı son şiiri olan “Leyla” Ankara'da yazılan şiirlerin de sonuncusudur. Memleketin durumunu bizzat Ankara'dan gözlemleyen ve yaşananlara yakından şahit olan şair; şiirine karamsar bakış açısı ile başlar, yıllardır süren işgalden bunalmıştır, bu durumu bitmeyen bir geceye benzetir, kurtuluş gününü bekler ancak diğer taraftan da kendisini yalnız ve çaresiz hisseder. Bir bütün olarak İslâm âleminin içerisinde bulunduğu bu hâl onu ziyadesiyle üzmektedir, şair ortak bir ideal belirler: Leyla:

Hayır! Şark'ın, o hodgâm olmayan Mecnuûn-i na-kâmın,

Bütün dünyâda bir Leylâ'sı var: Atfisi Islâm'ın.

Nasıldır mâsiva, bilmez; onun fânîsidir ancak;

*Bugün, yâdıyle müstağrak yarın, yâdında müstağrak!*¹²

Şark'ın Leylası, İslâm'ın istikbali olarak nitelendirilir, şimdiye kadar yaşanan bütün kayıplar Leyla'ya ulaşmak içindir. Bu sebeple ümitsizlik içerisinde olmadan Leyla'ya kavuşulacağı inancı ile hareket etmek gerekmektedir. Şair hâsıl olan ümitsizlik hâlinin bir tesellisi olarak topluma moral vermek amacıyla yazdığı bu şiirinde Leyla'ya şöyle seslenir:

“Gel ey candan yakın Cânan ki gaiplerdensizn, hâlâ,

Bu nâzın elverir Leylâ, in artık in ki bâlâdan,

*Müebbed bir bahar insin şu yanmış yurda Mevlâ'dan.”*¹³

¹⁰ Selim Somuncu, “Metinlerarasılık Açısından Namık Kemal İle Mehmet Akif: Bülbül ve Murabba”, The Journal Of Academic Social Science Studies, 2015, S.36, s. 337.

¹¹ Ersoy, *a.g.e.*, 1966, s. 474.

¹² Ersoy, *a.e.*, 1966, s. 477.

¹³ Ersoy, *a.e.*, 1966, s. 477.

Sonuç

Safahat'ta yer alan “Süleyman Nazif'e”, “Bülbül” ve “Leyla” şiirlerinden hareketle Mehmet Âkif'in Millî Mücadele karşısındaki konumunu şu şekilde özetleyebiliriz: Şair yaşananlardan, uzun süren savaş ve yenilgi hâinden dolayı her ne kadar karamsarlığa düşmüş olsa da hiçbir zaman ümidini tam olarak kaybetmez, çözüm önerileri aramaktan ve ulaşabildiği insanları -bilhassa kendisini- teselliden vazgeçmeyerek bunu misyon edinir. Her defasında kurtuluşu “*Doğrudan Kur'andan alıp ilhamı,/ Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm'ı*”¹⁴ anlayışında bulur ve İslâm toplumlarının birlik, beraberliğini savunur. Yeni bir devletin kuruluş sürecini bizzat yaşamış biri olarak Âkif; hem düzyazıları, vaazları hem de şiirleriyle Millî Mücadele dönemine mühim katkılarda bulunmuş ve bilhassa İstiklâl Marşı ile yalnızca kendi dönemine değil istikbale de seslenerek ebedî bir eser bırakmıştır.

¹⁴ Ersoy, *a.e.*, 1966, s. 418.

KAYNAKÇA

Ersoy, Mehmet Âkif, Düzyazılar Makaleler, Tefsirler, Vaazlar, Yay. Haz. A.Vahhap Akbaş, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011.

Ersoy, Mehmet Âkif, *Safahat*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1966.

Gür, Muhammet, “Süleyman Nazif”, İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2010, C.38.

Karakoç, Sezai, Mehmet Âkif, Diriliş Yayınları, İstanbul, 1987.

Somuncu, Selim, “Metinlerarasılık Açısından Namık Kemal ile Mehmet Akif: Bülbul ve Murabba”, The Journal Of Academic Social Science Studies, 2015, Sayı 36, s. 331-342.

İSTİKLÂL MARŞI VE İSTANBUL

Ali Şükrü ÇORUK*

Mehmet Âkif Ersoy'un güftesini yazdığı İstiklâl Marşı tarihine baktığımızda, daha çok marşın yazılış ve TBMM tarafından kabul ediliş süreci üzerinde durulduğunu görüyoruz. Bu çerçevede İstiklâl Marşı'nın metin olarak İstanbul gazetelerinde ilk defa yayınlanması ve besteli hâliyle kamusal alanda seslendirilmesi hususu geri planda kalmıştır. Bu yazıda, dönemin gazetelerinde yer alan haberler ve bilgilerden hareketle bu hususlar üzerinde durulacaktır.

Bilindiği üzere Mehmet Âkif Ersoy'un İstiklâl Marşı başlığıyla yazdığı şiir, 12 Mart 1921'de TBMM'de milli marş olarak kabul edildikten sonra sıra marşın bestelenmesine gelmiştir. Maarif Vekâleti bestenin yapılması için ıtpkı güftelede olduğu gibi bir yarışma açılmasına karar verir ve yarışma şartları 17 Mart tarihinde ilân edilir. Yarışma özellikle işgal altındaki İstanbul'da da heyecan uyandırır ve besteciler böylesine önemli bir süreçte yer almak için çalışmaya başlarlar. Yarışmaya bir beste ile katılmak isteyenler arasında tanınmış bestekâr Ali Rifat Çağatay da vardır. O dönemde Kadıköy'de Apollon Tiyatrosu'nda konserler veren Şark Musiki Cemiyeti'ni de yöneten Ali Rifat Bey, yaklaşık iki hafta içinde Acemaşiran makamında yaptığı besteyi bitirir. Ali Rifat Bey aynı zamanda Millî Mücadele'ye katılan ve o günlerde Ankara'da bulunan Samih Rifat Bey'in ağabeyidir. Eserini Ankara'ya, Maarif Vekâleti'ne göndermeden önce İstanbul'da halk huzurunda icra etmeye karar veren Ali Rifat Bey, bu besteyi Şark Musiki Cemiyeti'nin 1 Nisan'da gerçekleştireceği konser programına dâhil eder. Konserin İstanbul gazetelerinde yayınlanan ilân metni şu şekildedir:

Kadıköy Apollon Tiyatrosu'nda

Şark Musiki Cemiyeti'nin 3. Konseri

Nisan'ın 1. Cuma günü 2'de hanımlara, akşamı 9'da umuma. Ali Rifat Bey'in ahiren bestelediği “Marş”, “Sıla Türküsü”, “Nev-zemin Sûz-ı Dil Semai” programa dâhildir.

Biletler: Kadıköyü'nde pazar yolunda Asadur Efendi'nin mağazasında ve Kilise Sokağı'nda Millî Kooperatif'de satılmaktadır. (İkdâm, 29 Mart 1921)

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yemi Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, ali.coruk@istanbul.edu.tr

Konser programında Ali Rıfat Bey'in yaptığı bestenin İstiklâl Marşı olarak değil de sadece “Marş” adıyla yer alması dikkat çekicidir. Bestekârın böyle bir yol tercih etmesinin sebebi ise İstanbul'un işgal altında bulunmasından ve buna bağlı olarak Ankara hükümeti ile ilgili haberlere uygulanan sansürden kaynaklanmaktadır. Millî Mücadele tarihinde önemli bir aşama olan II. İnönü Savaşı'nın devam ettiği günlerde, İstiklâl Marşı bestesini halkla buluşturmayı amaçlayan Ali Rıfat Bey elbette bestenin adını açıkça belirtmezdi. Böyle yaptığı takdirde ilân yayınlanmayacağı gibi konser de iptal edilebilirdi. Bütün bunları düşünen Ali Rıfat Bey'in bu yolda çok dikkatli davrandığı ve stratejik hareket ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim aşağıda da göreceğimiz üzere bu hareket tarzı sonucunda İstiklâl Marşı tarihimizde önemli bir hadiseye hatta başarıya imza atacaktır.

Neticede 1 Nisan 1921 tarihinde saat akşam dokuzda Kadıköy'de Apollon Tiyatrosu'nda düzenlenen konserde İstiklâl Marşı bestesi halk huzurunda icra edilir. Bu tarihî icra sırasında yaşanan ilginç hadiseleri ise Ali Rıfat Bey'in bestesini Maarif Vekâleti'ne gönderdikten sonra 28 Nisan 1921 tarihli Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde çıkan bir haberden öğreniyoruz. Ankara'da neşredilen Hakimiyet-i Milliye gazetesine göre oldukça kalabalık bir halk kitlesi konseri izlemeye gelmiştir. Ayrıca halktan başka, konseri izleyenler arasında İstanbul'da bulunan işgal kuvvetlerine bağlı İngiliz, Fransız ve İtalyan subaylar da vardır. Konserde İstiklâl Marşı bestesi icra edilmeden önce, muhtemelen Ali Rıfat Bey'in yaptığı açıklama ve uyarı doğrultusunda izleyicilerden ayağa kalkmaları istenmiştir. Orada bulunanların özellikle işgalci subayların bu açıklama ve uyarı karşısında şaşkınlık yaşadıkları açıktır. İzleyicilerin heyecanı karşısında ve ortaya çıkan atmosfer neticesinde ister istemez onlar da ayağa kalkarlar ve işgal ettikleri, pek çok acılar yaşattıkları bir ülkenin İstiklâl Marşı'nı “kaimen” yani ayakta durarak dinlemek durumunda kalırlar. Bestenin icrası bitince salonda büyük bir alkış tufanı kopar. İstiklâl Marşı'nın bestesiyle birlikte Ankara'dan önce ilk defa İstanbul'da halk karşısında okunması bu şekilde gerçekleşmiş olur. Böyle bir hadisenin II. İnönü Zaferi'nin kazanıldığı günde, 1 Nisan 1921 tarihinde cereyan etmiş olması ise ayrıca anlamlıdır. Bu önemli hadiseyle ilgili olarak gazetede çıkan haber metni şöyledir:

-İstanbul'da İstiklal Marşı

Şâir-i muhterem Mehmet Âkif Bey'in İstiklal Marşı'nı İstanbul'da Şark Musiki Cemiyeti Reisi Ali Rıfat Bey besteleyerek Maarif Vekâleti'ne göndermiştir.

Ali Rıfat Bey 1 Nisan'da Kadıköyü'nde Apollon Tiyatrosu'nda otuz kişilik bir konserde İstiklâl Marşı'nı güftesiyle terennüm etmiş ve tiyatro salonunu dolduran beş altı yüz Türk ile beraber localarda bulunan İngiliz, Fransız ve İtalyan zabitanı da millî marşımızı kaimen istima' ederek alkış tufanına iştirak etmişlerdir. İstiklâl Marşı konser programına konulmamış ve tiyatroda terennüm edilmeden evvel İstiklâl Marşı olduğu söylenmiştir.

Ertesi gün bu gibi siyasete müteallik şarkıların söylenmesi hususu İngiliz zabıtası tarafından gazetelere tebliğ edilen emir ile men olunmuştur. (Hâkimiyet-i Milliye, 28 Nisan 1921)

Burada gazete haberinde yer alan yahut değinilmeyen birkaç noktaya işaret etmek istiyoruz. Gazetede, konserin gündüz olan hanımlar matinesinden söz edilmemektedir. Bunun sebebi olarak akşamki programda işgalci subayların yer almasının ve İstiklâl Marşı'nı ayakta

dinlemelerinin daha önemli görülmesi yüzünden haberde bu hususun ön plana çıkarıldığını düşünebiliriz.

İstiklâl Marşı'nın “konser programına konulma[ması]” meselesine gelince, gazetelerde ilân edilen programda birtakım endişelerle bunun açıkça belirtilmeyip “Marş” ibaresiyle yer aldığını yukarıda ele almıştık. Nitekim Ali Rıfat Bey'in kaygıları boşa çıkmamış, Hâkimiyet-i Milliye'de yer alan haberde de belirtildiği üzere Kadıköy'deki konserden sonra işgal kuvvetleri tarafından İstiklâl Marşı'nın söylenmesi İstanbul'da yasaklanmıştır. İstanbul'un güvenliğinden sorumlu Miralay Ballard imzasıyla 3 Nisan 1921 tarihinde gazetelerde bu arada İkdâm'da yayınlanan bir ilânda “Münazaa ve karışıklıklara meydan vermemek maksadıyla gerek sokaklarda ve gerek herhangi umumî bir mahalde mâhiyet-i siyasiyyesi haiz şarkılar söyleme[nin]” yasaklandığı ve bu yasağa uymayanların “şiddetle” cezalandırılacağı belirtilmektedir. İlânda sözü edilen “mâhiyet-i siyasiyyeyi haiz şarkı”dan kastın ise iki gün önce Kadıköy'de büyük bir coşkuyla güfte eşliğinde icra edilen İstiklâl Marşı bestesi olduğu açıktır. Bununla beraber bu yasağın İstiklâl Marşı'nın metin olarak gazetelerde yayınlanmasını kapsamadığını görüyoruz. Nitekim “İstiklâl Marşı” başlığıyla olmasa da marşın “Şiir” başlığıyla tamamının İstanbul gazetelerinde yayınlanmaya başlaması söz konusudur. (Bk. Pâyitaht, 2 Nisan 1921; Vakit, 4 Nisan 1921)

İlk dönemde Ali Rıfat Bey'in İstiklâl Marşı bestesi öne çıkmakla beraber bu alanda tek olmadığını belirtmemiz gerekiyor. Maarif Vekâleti'nin açtığı yarışma dolayısıyla pek çok bestekâr İstiklâl Marşı için beste yapmış, bu konudaki karar süreci uzadığı için yapılan besteler 1930'a kadar çeşitli mahfillerde icra edilmiştir. Nihayetinde bugün de icra edildiği şekliyle Osman Zeki Üngör'ün İstiklâl Marşı bestesi 1930'da kabul edilmiştir.

İstiklâl Marşı'nın, Meclis dışında ilk defa halka karşı okunması ise yaptığımız araştırmalara göre 2 Nisan 1921 tarihinde yani İstanbul'da okunmasından bir gün sonra gerçekleşmiştir. İstiklâl Marşı, bu tarihte II. İnönü Zaferi dolayısıyla meclis meydanında düzenlenen ve binlerce kişinin katıldığı miting sırasında Hamdullah Suphi tarafından okunmuştur. (3 Nisan 1921, Hâkimiyet-i Milliye)

Netice olarak, elde ettiğimiz bilgiler ışığında Mehmet Âkif'in yazdığı İstiklâl Marşı'nın halka açık bir ortamda Ankara'dan önce işgal altında bulunan İstanbul'da okunması ve bestesiyle birlikte icra edilmesi marşın tarihi açısından oldukça ilgi çekicidir. Böylesine önemli bir hadisede ise marşın ilk bestekârı Ali Rıfat Çağatay'ın katkısını ve cesaretini unutmamak gerekir.

şında Mısır’da yetişen ve İslâm sahasında günümüze kadar büyük etkisi olan İslâm mütefekkeri Muhammed Abduh gelmektedir. Cemâleddîn Afgani’nin talebesi olan Muhammed Abduh, hocası gibi gibi ahlaki yozlaşma ve yanlış din anlayışını İslâm dünyasının geri kalmasının en önemli nedenleri olarak görür, insanın hayatında dini temel olarak alması gerektiğini, bu bağlamda Kur’ân ve sünneti günümüzün şartlarına göre anlayıp yorumlayarak buna uygun yaşanması gerektiğini savunmuştur. Bu düşünce ile Kur’ân ve hadis metinlerini bugünkü ilim anlayışına göre tefsir etmiştir. Mehmet Âkif de Muhammed Abduh’un izinden gitmiştir. 1909 yılında Âkif, Abduh’nun “*Hanto (Hanotaux)’nun Hücûmuna Karşı Şeyh Muhammed Abdûh’un İslâm’ı Mûdâfaası*” adlı eseri, önce Sırât-ı Müstakim’de tefrika halinde yayınlanmış, Abduh’un ölümünden sonra kitap halinde basılmıştır.³ Abduh’un, Cezayir’de verdiği tefsirlerden oluşan “Tefsîru sûreti’l-‘Aşr” adlı eserini de benzer şekilde Türkçeye tercüme ederek Sırât-ı Müstakim dergisinde tefrika halinde yayınlamış fakat kitap şeklinde basılmamıştır.⁴ Bu iki önemli eserin yanı sıra Âkif, Sırât-ı Müstakim ve Sebilü’r-Reşad dergilerinde, kimi zaman kendi ismiyle kimi zaman Sa’di mahlasını kullanarak Abduh’un birçok eserini Osmanlı Türkçesine tercüme ederek yayınlamıştır.⁵ Âkif, *Safahat*’ında “İnkılab istiyorum ben de, fakat Abduh gibi...”⁶ diyerek Abduh’a beslediği büyük hayranlığı göstermiştir.

Âkif’in Arap dünyasına etkisi, Mısır’a yerleştikten sonra (1925-1936) Mısır’ın önde gelen isimlerinden biri olan Azzâm aracılığıyla edebiyat sahasıyla tanışması ve Kahire Üniversitesi’nde onun vesilesiyle kurulan C’amiatü’l- Mısriye Dârülfünun’da Edebiyat-ı Türkiye⁷ olarak adlandırılan, günümüzde ise Türk Dili ve Edebiyatı bölümü olarak bilinen bölümün açılmasıyla başlamıştır.

Bu çalışmada Âkif’in Mısır’da geçirdiği süre zarfında onunla bir araya gelme fırsatı yakalayan, ondan faydalanan veyahut ölümünden sonra da eserlerinden etkilenen ve izinden giden bazı Arap şairlerini tanımaya ve onların Âkif’ten ne tür izler taşıdıklarına değinmeye çalışacağız.

Mısırlı Abdülvehhâb Azzâm (1894-1959)

Hayatı, Eğitimi ve Üstlendiği Görevler

Abdülvehhab Azzâm, 1 Ağustos 1894’te Mısır’ın Ayyat köyünde doğmuştur. Babası Şeyh Muhammed Hassan Azzâm, Mısır’ın önde gelen siyasetçilerden biridir. Oldukça kültürlü ve muhafazakâr bir ailede yetişen Azzâm, babasının desteğiyle küçük yaşta hafız olarak kazâ, eş-Şer’iyye medresesinden mezun olmuştur. Daha sonra Ezher’de eğitimine devam etmiş ve Şer’i Hukuk okulundan 1920’de mezun olmuştur.⁸ Ardından Kahire Üniversitesi’nde, Edebiyat ve Felsefe bölümünü bitirmiş, Mısır’ın Londra elçiliğine imam olarak gönderilince, Londra Üniversitesi Doğu Dilleri Bölümü’nde devam ederek Farsça, Türkçe ve Urduca öğrenmiş,

orada bulunan oryantalistlerin İslâm, Müslümanlar ve İslâm dünyasına hakkındaki yazılarına vakıf olmuş,⁹ oradan 1927’de mastırını aldıktan sonra Mısır’a geri dönmüştür. Dönüşünün ardından Mısır’ın Kahire Üniversitesi’nde edebiyat fakültesinde hocalık yapmıştır. Bu sırada Şehname üzerine doktorasını tamamlamıştır. Fransızca, İngilizce, Türkçe, Farsça ve Urduca’yı çok iyi bilen Azzâm, Mısır’da ilk defa Türkçe ve Farsça dil, edebiyat derslerini başlatmıştır.¹⁰

Eğitim alanındaki görevlerinin yanı sıra, birçok diplomatik görevlere de gönderilmiştir. 1948’de Mısır Riyad Büyükelçisi, 1950’da Mısır İslamabad Büyükelçisi, 1954’te Mehmet Âkif ile aynı üniversitede ilk defa 1932’de Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü açmıştır. 1970’te bu bölümün adı değişerek Ortadoğu Dilleri ve Edebiyatı ismini almıştır.

18 Ocak 1959’da Riyad’da hayatını kaybeden büyük edebiyatçı, hayatının büyük bir kısmını geçirdiği Hilvan şehrine defnedilmiştir.

Abdülvehhâb Azzâm’ın Âkif ile Münasebeti

Mehmet Âkif, Mısır’a gittiği ilk zamanlarda Mısır’ın Hilvan şehrinde inzivaya çekilmişti. Bu sırada; Mısır’da diplomat, büyük bir âlim, edebiyatçı olan ve Hilvan’da Âkif’e çok yakın bir semtte yaşayan Abdülvehhâb Azzâm ile yakın bir dostluk kurmuştur. Âkif ve Azzâm neredeyse her gün beraber dolaşmış, günün çoğunu beraber geçirmişlerdir.

Âkif, Hilvan’da yaşadığı zamanlarda Azzâm’la yakın bir arkadaşlık kurmuştu. Azzâm’ın evinin, Âkif’in evine çok yakın olması sayesinde birbirleriyle çok sık görüşüyor, aralarında muhabbet meclisleri kuruyor ve edebiyat deryasının farklı limanlarında geziniyorlardı. Azzâm’a, İslâm şairi olan Muhammed İkbal’i ve şiirlerini anlatan Âkif’ti. İki şair bir araya geldiklerinde İkbal’in şiirlerini okur, üstünde konuşurlardı. Azzâm’ın Arap dünyasında akademik sahada Muhammed İkbal’e yönelik, çalışmalar yapmasına vesile olan Mehmet Âkif’le yaptığı bu sohbetler olmuştur.

Azzâm, hayatı boyunca benimsediği ideolojide Araplara ve Araplık ideolojisine büyük önem vermiştir. Çünkü ona göre Araplık, İslâm’ın hafızasını teşkil etmektedir. Azzâm Araplığın yanı sıra, İslâm’ın inançlarına ve Kur’ân’ın emirlerine göre hayatını tertip etmeye çalışmıştır.

Azzâm Arap edebiyatıyla ilgilendiği kadar, Fars ve Türk edebiyatına da büyük ilgi duymuştur. Türk edebiyatına, yazar ve şairlerine ciddi bir önem vermiştir. Bu bağlamda Arapçaya oldukça önemli eserler aktarmıştır. Mayıs 1933’te, yakın bir dostu olan Âkif’in *Safahat*’ından “Kör Neyzen” adlı şiiri Arapçaya tercüme etmiştir.

Azzâm’a göre Âkif, “İslâm Şairi” lakabını hak eden önemli şairlerdendir. Fakat Arap dünyasında kendisiyle alakalı yeterince akademik çalışmalar yapılmadığından onu henüz keşfedilmeyi bekleyen bir pırlanta olarak nitelemektedir. Bu görüşünü Mehmet Âkif’in ölümünden-

³ Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Âkif Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, İrfan Yayınları, 1945, s. 52.

⁴ Tansel, *a.e.*, s. 52; Ayrıca bkz: İslâm Ansiklopedisi, 2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed-abduh>.

⁵ Ahmet Bağhoğlu, *Mehmet Âkif’in Geleneksel Din Anlayışına Eleştiri “Asr’ın İdrakine İslam’ı Söyletmek”*, Elazığ: Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016, s. 32.

⁶ Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, Ankara, Hece Yayınları, 2009, s. 428.

⁷ Tansel, *a.g.e.*, s. 120.

⁸ Ahmed Moustapha Hafith, *Min Alami”l-Ezhar Dr. Abdelouahab Azzâm* (Ezhar’in Âlimlerinden Dr. Abdülvehab Azzâm), Kahire, Matbaat’u Nour Yayınları, 1995, C.8, s. 70.

⁹ Turgay Anar, *Mehmet Âkif’in Mısır’daki Tesellisi ABDÜLVEHHAB AZZÂM*, İstanbul, İdeal Kültür Yayınları, 2017, s. 16.

¹⁰ Hafith, *a.g.e.*, s. 70-72.

sonra 1937’de Er-Risale Mecmuasında 5 tefrika halinde yayınlattığı bir yazıda savunmuştur.¹¹ Benzer görüş, günümüzde Arap camiasında Türk Dili ve Edebiyatı alanında uzmanlaşan Arap edebiyatçılarda da mevcuttur.

Âkif’in *Safahat*’ını 1955’te Arapçaya kazandıran ve isminin Arap dünyasında tanınmasını sağlayan Azzâm’dır.

Azzâm, Âkif ile farklı konularda sohbet etmeyi çok severdi. Fikri olarak ikisinin arasında çok benzer görüşlerin bulunması ve üstünde konuşulması her ikisine zevk verirdi. Her ikisi de Batı medeniyetinin taklit edilmesine karşı gelerek, İslâm’ı temsil eden Doğu medeniyetine sahip çıkılması gerektiğini savunan büyük şahsiyetlerdir.

Azzâm, diplomatik görevleri gereği Batı’da yaşamış, Batı’yı yakından tanıma fırsatına sahip olmuştur. Genel olarak mukallitliği ve özellikle Batı taklidini bir hastalık olarak nitelendirmek-te ve bu yolda gidenleri eleştirmektedir. Mehmet Âkif de Batı’yı tamamıyla reddetmemekle beraber, Batı’ya karşı tavrı nettir. Özellikle “Berlin Hatıraları” şiirinde ve *İstiklal* Marşı’nda bu konuya dair görüşlerini net olarak yansıtmaktadır. Toplumun refahı için Batı’dan teknolojinin ve ilmin alınması gerektiğini düşünmekle beraber kültürümüze aykırı gördüğü Batılı insan kültürünün alınmasına karşıdır.

Azzâm’ın Âkif ile aynı görüşleri beslediği bir diğer önemli husus ise İslâm âleminin düştüğü buhranlardır. Azzâm, döneminin en önemli İslâm düşünürlerinden biridir. Bu alanda oldukça önemli eserler yazarak Müslümanları bilinçlendirmeye çalışmıştır. O da Âkif gibi İslâm ümmetinin düştüğü vahim buhranlardan şikâyetçidir. Bunun sebeplerini araştırmış ve çözüm yolu bulmaya çalışmıştır. Azzâm’ın samimi dostu olan Âkif de İslâm’ın esaslarını savunup anlatmıştır. Âkif, İslâm’ı insanlığı kurtaracak olan tek çare olarak görmüştür. İslâm ümmetini de harekete geçmeye ve bulunduğu eziklik durumundan kurtulup eski şanına ve güçlü günlerine dönmeleri için bir çağrıda bulunur.¹² Âkif, bu konuyla ilgili görüşlerini “Leyla” adlı şiirinde özetlemiştir.

Azzâm, Kahire Üniversitesi’nde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü açtıktan sonra Âkif’ten orada ders vermesini istemiş, Âkif de bu talebi geri çevirmemiş ve 2 seneliğine orada görev almıştır (1934-1936). Bu vesileyle Mısır’da Âkif’in elinde yetişen ve izinden giden birçok Arap aydın olmuştur.

Cezayirli Moufdi Zakaria (1908-1977)

Hayatı, Eğitimi ve Üstlendiği Görevler

Gerçek ve tam adı Zekeria Ben Sliman El Hadj İssa’dır. Moufdi Zakaria, Ghardaia’da yer alan Beni Mezghanna şehrinde, 12 Haziran 1908 yılında doğmuştur. Cezayir halkı toplum

olarak Arap ve Amazigh’den¹³ oluşmaktadır. Moufdi de Amazigh kökenlidir.¹⁴ Küçük yaşta annesini kaybetmiş olması gönlünde derin izler bırakmıştır.

Moufdi’nin doğduğu tarihlerde, Cezayir Fransa işgalinden dolayı çok zor bir süreçten geçmekteydi. Buna rağmen Moufdi’nin babası hiçbir zaman oğlunun cehalet içinde yaşamasına izin vermemiş, Arap kültürüne ve İslâm’i değerlere uygun bir eğitim alması için elinden geleni yapmıştır. İlk eğitimini Beni Yazgan şehrinin mektebinde almış, küçük yaşta hafız olmasının yanı sıra, Arap edebiyatı ve fıkıh dersleri görmüştür.

1920’lerde Fransa, Cezayir’in kimliğini yok etme politikası kapsamında ülkede Arapça eğitimi ve Arapça konuşmayı yasaklamıştır. Bunun üzerine Moufdi, şehrinin önde gelen öğren-cileriyle birlikte Tunus’a eğitimine devam etmek üzere gönderilmiştir.¹⁵ 1922 yılında, Tunus’ta bulunan Esselam Kur’ân Medresesi’nde iki yıllığına eğitim almış, bu sırada Fransızca’yı da iyi derecede ilerletmiştir. Daha sonra Khaldounia okuluna geçmiş, oradan da Ezzeytouna Cami-si’ne geçtiğinde edebiyata olan ilgisi oldukça artmıştır. Dönemin en önemli şair ve edebiyat-çılarını takip edip, Tunus’ta düzenlenen edebi seminerlere katılmıştır.¹⁶ Şairin edebi ve siyasi kişiliği Tunus’ta olgunlaşmıştır. Zira o süreçlerde milli mücadelenin ilk tohumları atılmaktaydı.

1924 yılında ‘El Ouifak’ isimdeki bir gazete, dergiye dönüştürüldükten sonra Moufdi Za-karia dergi müdürü olarak tayin edilmiştir. 1926’da eğitimini tamamlayan Moufdi, Tunus’tan ayrılıp Cezayir’e geri dönerek bir süreliğine dayısının yanında Gualma şehrinde ticaretle ilgilendi. Bu sırada, yani 1930 yılında birtakım gençlerle ‘Bir Grup Devrimci’ adı altında Fransa’ya karşı Mzabi’lerin siyasi direnişini gösteren birliği kurmuştur. Ticareti bahane ederek kapı kapı dolaşıp milli mücadelenin gerekliliğine dair ahaliyi bilinçlendiriyor ve devrimcilerin silah alımı için maddi destek topluyordu.

11 Mart 1937 tarihinde Moufi Zakaria, Cezayir ilk partilerinden biri olarak sayılan Kuzey Afrika Yıldızı Partisinin devamı *olan* ‘Cezayir Halk Partisinin’ kurucularından olup partinin genel sekreter görevini üstlenmiştir. Parti 1937’de Fransa tarafından feshedilince Moufdi kendisini gazetecilik ve dergi yayınlarına vermiştir. Dönemin önde gelen birçok dergisinde de yazı ve şiir yayınlatarak halkını işgale karşı bilinçlendirmeye çalışmıştır. Bu uğurda birçok kez gözaltına alınmıştır.

1962 yılına kadar Moufdi, Cezayir mücadelesinin dili haline gelmiştir. Tüm Arap ülke-lerinde basılan gazete ve dergilerde makaleler paylaşıyor, Mısır’daki “Arap Sesi” adlı radyo kanalından şiirleri ile halka ilham veriyordu. Bağımsızlıktan sonra Cezayir’de Cumhurbaşkanı tarafından işlenen tek partili sisteme karşı geldiğinden ve tüm mağrip ülkelerinin ayrılamaz bir bütün olduğu düşüncesini savunduğundan 1963 yılında Tunus’a sürgün edilmiştir.

¹¹ Abdülvehhab Azzâm, *Şair-ül İslam Muhammed Âkif* (İslam Şairi Mehmet Âkif), Kahire, Er-Risale Mecmuası, 1937, S. 187, s. 18.

¹² Anar, *a.g.e.*, s. 52- 53.

¹³ Amazigh: Afrika’nın ilk yerlilerine verilen isimdir.

¹⁴ Taher Belyahia, *Taammület fi İlyadat’ül Cezayir (Cezayir İlyadası’nda Yansımalar)*, Cezayir, El Mouessassa El Watania lil Kitab Yayınları, 1989, s. 38.

¹⁵ Abdelaziz Ben Shikh Eltamini, *Arşif El-Tamini*, El İstikama Kütüphanesi, Varak 5.

¹⁶ Mouhamed Nacer, *Moufdi Zakaria Şa’ir El Nidal Ve Sevra ‘Dirasat Noussous (Mücadele ve Devrim Şairi Moufdi Zakaria ‘Metin İncelemeleri’)*, Cezayir, El Raid Yayınları, 2010, s. 82-84.

Moufdi Zakaria ömrünün geri kalan kısmını Fas ile Tunus arasında geçirmiş ve 17 Ağustos 1977 tarihinde Tunus'ta kalp krizi geçirerek hayatını kaybetmiştir. Naaşı Cezayir'e getirilerek doğduğu şehirde, Gardaia'da defnedilmiştir. Evi günümüze kadar araştırmacılara açık bir kütüphane halinde kullanılmaktadır. Ardında Cezayir halkına armağan ettiği *Kassamen* milli marşı dışındaki tüm şiirlerini, Zeytin Gölgeleleri Altında, Kutsal Alev, Cezayir İlyadası ve Atlasın İlhamı başlıkları altında dört divanda toplayarak yayımlatmıştır. Bunlara ilaveten gazetecilik, tarih, folklor, sosyoloji ve roman gibi alanlarda 9 kitabı daha bulunmaktadır.

Moufdi Zakaria'nın Âkif ile Münasebeti

Cezayir ile Türkiye arasında 500 yıla dayanan ortak bir tarihi geçmiş bulunmaktadır. Bu ortak tarihi geçmişin izlerinden olan ortak kültürel mirasımızın yansımaları günümüze kadar gelmektedir. 1830'da Cezayir'in Fransa tarafından işgal edilmesiyle Türkiye ile olan siyasi bağlar kopmuş olsa da yapılan tarihi araştırmalar, Cezayir'in batısında oldukça yaygın olan ve Osmanlı döneminden gelen tasavvuf geleneği, Fransa işgalinden sonra da Türkiye'yle gizlice bağlantısını sürdürdüğünü belirtmektedir. Moufdi'nin memleketi olan Ghardaia şehri de bu gelenekten oldukça etkilenen şehirlerden bir tanesidir. Ayrıca Mehmet Âkif, Hakk'ın rahmetine kavuştuğunda Moufdi Zakaria henüz 29 yaşındaydı. Moufdi bu yaşlarda halkına seslenebilmek, onları milli mücadele saflarında tek yumruk haline getirebilmek için Kahire'deki Arap Sesi adlı radyo kanalına, yani Mısır'a sık sık gidiyor, düzenlenen edebi sohbetlere ve seminerlere katılıyordu. Mehmet Âkif'in, Mısır'da bulunduğu tarihlerde onunla bir ihtimal bir araya gelmiş olma durumu bulunmaktadır. Ancak bunu bu görüşümüzü ispatlayacak herhangi bir yazılı kaynağa rastlanmamıştır. Âkif'in hayatında olmasa bile ölümünden sonra Moufdi'nin *Safahat*'ı okuyarak bu büyük şairden etkilenmiş ve onun izinden gitmiş olma olasılığı da yüksektir. Nitekim *Safahat*'ın son bölümü olan Gölgeleler (1933) başlıklı kitap ile Moufdi'nin ilk divanı olan *Zeytin Gölgeleleri Altında* (1965) başlıklı divanı içerik, üslup ve muhteva bakımından birbirine çok benzemektedir.

Her ne kadar bu iki şair farklı kıtalarda, birbirinden ayrı zaman dilimlerinde yaşamış olsalar da biyografileri incelendiğinde birbirine çok benzer bir hayat yaşamış olmaları dikkat çekmektedir. Her ikisinin de yetiştikleri aile çerçevesi, bulundukları toplum anlayışı ve yaşam seviyesi, sürdürdükleri yaşam biçimi, beslendikleri kültür kaynakları ve sanat anlayışlarının birbirlerine çok yakın olduğunu fark etmekteyiz. Her ikisi de muhafazakâr birer ailede yetişmiş ve genç yaşta ebeveynlerinden birini kaybetmiştir. Mehmet Âkif on beş yaşındayken babasını, Moufdi Zakaria ise sekiz yaşındayken annesini kaybetmiştir. Bu durum ikisini de çok etkileyerek gönüllerinde derin izler bırakmıştır. Hayat koşulları nedeniyle genç yaştan itibaren aile sorumluluklarını üstlenmek zorunda kalmışlardır.

Her iki şair de ülkelerinin farklı kökenlerine mensupturlar. Mehmet Âkif Türk olup Arnavut kökenlidir. Moufdi Zakaria ise Cezayirli olup Beni Mzab kökenlidir.

Eğitim hayatları ele alındığında ise her ikisi de küçük yaştan itibaren Kur'ân mekteplerine gönderilerek Kur'ân Kerîm'i ezberlemeye başlamış ve hafız olmuşlardır. Mehmet Âkif'in babası Mehmet Tahir Efendi ve Moufdi Zakaria'nın babası Sliman El Chaikh, oğullarının iyi bir eğitim almaları için çaba sarf etmişlerdir. Her ikisi de okullarında oldukça başarılı olmuş ve diplomalarını birincilikle almışlardır.

İkisi de batıya körü körüne tabii olmaya karşı gelmiştir. Batıdan insanlığa faydası olan ilim ve teknolojinin alınmasında hem fikir olup, medeniyetin İslâm çerçevesi dışında olabileceğini savunan fikirlere karşı gelmişlerdir. İkisinin de amacı ülkelerini içine düştüğü perişan durumdan kurtarmaktır. Bunun da ırk, dil ayrımı yapmaksızın ancak İslâm birliğine tutunarak, toplumun sahip oldukları kutsal değerleri hatırlatarak ve bu değerleri canları, kanları pahasına korumaları için cesaretlendirerek olacağını savunmuşlardır. Bu gaye uğruna eserlerini yazıyorlardı.

Her iki şair, Arapça ve Fransızca dillerine çok iyi düzeyde hâkimdir. Böylece Doğu ve Batı kültürlerini ve edebiyatlarını yakından incelemiş, dönemin bilinen düşünür ve şairlerini takip etmiş ve onlardan oldukça etkilenmişlerdir. Şiir dünyasına genç yaşta girmişlerdir. İlk şiirlerinin temel konusu aşk, din ve ahlaktır.

İki şairin yayınlanan ve yayınlanmayan eserleri mevcuttur. Yayınlanan eserler incelediğinde, oldukça güçlü ve etkileyici bir hitabet üslubuna sahip olmakla beraber, realist bir bakış açısıyla aynı temel konular üzerinde çalıştıklarını fark edebiliriz. Eserlerinde halkın anlayabileceği şekilde sade bir dil kullanmışlardır. İlk dönemdeki eserlerinin konuları incelendiğinde; genel olarak başta din olmak üzere, ahlak, gençlik, sıradan halkın hayatları ve toplumsal sorunlar ve aşktır. Millî mücadelenin başlamasıyla beraber kalem silahını tamamen düşmana karşı yönlendirmişlerdir. Kendi ülkelerinde yayın yapan birçok dergi ve mecmualara baş editörlük yapmışlardır. İki şaire iki ülkenin halkı tarafından verilen 'Vatan Şairi' unvanını hakkıyla taşımışlardır.

İşgal kuvvetlerine karşı yapılan milli mücadele sırasında Âkif ve Moufdi, halkı bu uğurda bilinçlendirmek için büyük çaba sarf etmişlerdir. Âkif halk arasına karışarak ve cephelere giderek vaazlar veriyor, şiirler yazıyordu. Moufdi ise halkın arasına karışarak ve Cezayir'in yerel ve Arapların uluslararası radyo kanalında yayın yaparak halka hitap ediyor, şiirler ve marşlar yazıyordu. Âkif'in ve Moufdi'nin kalemlerinden dökülen mısralar halkı birlik ve beraberliğe davet etmekle kalmıyor, işgale karşı korkusuzca mücadele etmek için azimet veriyordu.

İkisi de İslâm ülkeleri arasında sınır tanımıyorlardı. Ülkelerini siyasi sınıflarla değil İslâm sancağının uzandığı her yeri kendi ülkeleri olarak görüp benimsiyorlardı. İkisi de oldukça güçlü birer İslâmcı kişiliğe sahiptirler. Ülkelerine ve milli değerlerine oldukça düşkündürler.

İki şairin birbirine benzemelerini sağlayan en önemli özelliklerinden biri, ülkelerinin milli marşları olarak kabul edilen İstiklal ve Kassamen 'And Olsun' marşlarının yazarları olmaları ve her ikisinin de bu marşları şiir kitaplarına dâhil etmeden halklarına ithaf etmiş olmalarıdır. İki marşın yazılış süreci de birbiriyle aynıdır. Mehmet Âkif, İstiklal marşını Ankara'da bulunan Taceddin Efendi Dergâhındaki odasına kendini kapatarak iki günde yazıp tamamlamıştır. Moufdi Zakaria da aynı şekilde Cezayir milli marşını, Dar El Salam adlı dükkânında kendini azlederek iki gün boyunca tüm milli mücadele süresince olanlara odaklanarak yazmıştır.

Marşlar içerik olarak da birbirine çok benzemektedir. Marşlarda işlenen ortak değerler; istiklal, hürriyet ve imandır. Bunun yanı sıra iki marşın da anonim olarak yazılmış olması, iki ülkenin bütün kahramanlarına armağan edilmiş olması, marşlarda Batı'ya karşı açık bir duruşun bulunması, aruz veznini kullanarak sehl-i mümteni bir üslupla yazılmış olması, yazılan

marşın ümit ve cesaret verici olması ve iki ülkenin milli mücadelesini temsil ediyor olmasıyla birlikte iki ülkenin halkını tek cephede birleştirmek için bir çağrı mesajı veriyor olması ve iki marşın sonuç kısmında vatani gelecek nesillere armağan edilmesi bakımından marşlar birbirine oldukça yakındır.

Âkif ve Moufdi dünya malına hiçbir zaman talip olmamışlardır. Moufdi Zakaria da aynı şekilde Cezayir’in bağımsızlık mücadelesine destek vermek amacıyla yazdığı şiirler ve marşlardan bir karşılık almıyor, Cezayir’in yerli radyo kanalında yaptığı sunumdan kazandığı düşük geliri, onunla çalışan sekreterinin maaşına ancak yetiyordu. Hayatının bir döneminde ticaretle ilgilenmiş olsa da oradan kazandığı geliri işgale karşı silahla mücadele eden kardeşlerine silah almak için kullanıyordu.

Türkiye ve Cezayir işgal kuvvetlerinden bağımsızlığını kazandıktan sonra kurulan yeni cumhuriyet liderleriyle siyasi anlaşmazlıklardan dolayı ayrı düşüp sürgün edilmişlerdir. Hayatlarının son yıllarını sürgünde geçirmişlerdir.

İki ülke için önde gelen en önemli isimlerden biri olan Mehmet Âkif ile Moufdi Zakaria’nın benzer bir yaşam ve benzer bir mücadele vermeleri, aynı hayat perspektifinden bakarak milletlerinin derdiyle dertlenmeleri ve çözüm yolu üretmeye çalışmaları ve kendilerini her anlamda vatanlarına adanmaları, bu iki şairin iki farklı ülkeye mensup olmalarına rağmen adeta iki farklı bedende atan bir kalbe sahip olduklarını göstermektedir.

Sudanlı Abdullah Et-Tayyib (1921-2003)

Hayatı, Eğitimi ve Üstlendiği Görevler

20. yüzyılda Arapçanın ve Arap dünyasının en önemli bilgelerinden biri Abdullah Et-Tayyib 2 Haziran 1921’de Kuzey Sudan’da yer alan El Demar şehrinin El Timerab köyünde dünyaya gelmiştir. Oldukça muhafazakâr bir ailede doğan Et-Tayyib, ilk tahsilini Sudan’ın Kur’ân mektebinde almış ve küçük yaşta hafız olmuştur. İlkokulu Kasela, El Damer ve Berber kentlerinde okumuştur. Lise eğitimini de tamamladıktan sonra Hartum’da Gordon Koleji yüksekokulundan mezun olmuştur. Mezun olur olmaz, 1942’de öğretmenliğe başlamıştır. 1945 senesinde yüksek lisansını yapmak üzere, birkaç öğrenci ile İngiliz hükümeti tarafından Londra’ya gönderilmiştir. Onun zamanında “Gordon koleji” Londra Üniversitesi’ne bağlıydı. Londra Üniversitesindeki eğitim fakültesinde yüksek lisansı bitirmiştirAbdullah et-Tayyip Afrika ve Şarkiyat Okulu (SOAS)’tan 1950’de doktora derecesini bitirmiştir. Aynı senedemezun olduğu okulda, ilk Sudanlı olarak Arap dili ve edebiyatı okutmanı olmuştur. 1951’de Sudan’a dönerek Bahtulrida Enstitüsünün Arap bölümü başkanı olarak görevlendirilmiştir. 1954 Hartum Üniversitesi, edebiyat fakültesinde Arap dili ve edebiyatı profesörü olarak çalışmış, 1961’de edebiyat fakültesinin dekanı olmuştur. Onun dekanlığı döneminde ilk defa “Arap olmayanlara Arapça kursları” açılmıştır. Nijer, Mısır ve Fas gibi ülkelerde bulunan farklı üniversitelerde de Arap dili ve edebiyatı alanında öğretim üyesi olarak görevler almış, 2000 yılına kadar farklı Arap ülkelerinde yüzlerce aydın yetiştirebilmiştir.¹⁷

¹⁷ Suliman Nasir Ibrahim Abdallah, *Mehmet Âkif ve Abdullah Et-Tayyib’in Şiirlerinde Geleneğin İhyası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2016, s. 15-18.

19 Haziran 2003 tarihinde felç geçirerek hayatını kaybetmiştir. Ardında toplam yedi şiir divanının yanı sıra, dört tefsir kitabı, beş tiyatro ve Arapçanın dili, edebiyatına ilişkin yazılmış yirmi iki kitap bırakmıştır.

Abdullah Et-Tayyib’in Âkif ile Münasebeti

Türk edebiyatı tarihinde önemli bir isim ve eser bırakmış olan Mehmet Âkif ile Sudan edebiyatı tarihinde önemli bir ad ve eser bırakmış olan Abdullah et-Tayyib, kültür ve medeniyet değerlerimizin farkında olan ve dili bunlar uğrunda çok fonksiyonel bir vasıta olarak kullanan şairlerdir.

İki şair ve mütefekkir olan Âkif ile Et-Tayyib, iki farklı zaman diliminde yaşamış olmalarına rağmen birçok alanda birbirlerine benzemektedirler. Şairlerin ikisi de muhafazakâr bir ailede yetişmiş, ilk eğitimlerini babalarından almış ve küçük yaşta hafız olmuşlardır.

Her ikisi de mensup oldukları toplumda düşmana karşı savaşını kalemiyle vermişlerdir. Bunu yaparken Âkif zaman zaman siyasetin içine girmiş fakat Et-Tayyib siyasetten uzak durmayı tercih ederek sadece eğitim yoluyla gayesine ulaşmaya çalışmıştır.

Her iki şair, hayatının merkezine dini temel olarak almıştır. Âkif, mücadelesini camilerin minberlerinden vaaz vererek yapmıştır. Benzer yöntemi Et-Tayyib de izlemiştir. İki şairin de poetikasının temelinde Kur’ân bulunmaktadır. Her ikisi de mensup oldukları halkın Kur’ân Kerim’in içeriğini anlaması için çalışmalar yapmıştır. Bu bağlamda Et-Tayyib Kur’ân Kerim’e hem fasih Arapçayla hem de Sudan’ın yerli dilleriyle tefsirler ve mealler yazmıştır. Yerel dile de yönelmesinin sebebi, o dönemde Sudan’a yönelik İngilizlerin yürüttüğü işgal politikası kapsamında Sudanlı halkta bulunan İslâm inancını yok etmek vardı. Bu bağlamda yok etmeye çalıştıkları ilk şey halkın Kur’ân Kerim’i öğrenmelerini yasaklamak olmuş ve buna paralel olarak Arapçayı da öğrenme yasağı getirmiştir. Et-Tayyip, Arap dünyasında emperyalist güçlerin benimsediği bu politikaya karşı kalemiyle mücadele eden en önemli isimdir.

Mehmet Âkif ve Abdullah et-Tayyib, geleneğin ihyası noktasında Türk ve Sudan ilmî, fikrî ve edebî alanlarında çok önemli roller oynamışlardır. Mehmet Âkif de Abdullah et-Tayyib de her halükârda medenî ve kültürel değerleriyle, başka bir deyişle, medeniyet perspektifi ile yazmış ve hemen her durumda gelenekleriyle ilişki kurmayı bir vazife kabul etmiş isimlerdir. Onların kimi geleneği makbul bir değer ve yöntem olarak benimsedikleri ve ona bir çeşit kut-sallık atfettikleri, kimi zaman da onu –iyi niyetlerine aykırı olmamak üzere- eleştirdikleri ve muharref olan ya da bozulan yönleri dolayısıyla reddettikleri görülmektedir. Mehmet Âkif de Abdullah et-Tayyib de gerçekte geleneği ne tümüyle kabul etmekte ne de tümüyle reddetmektedir. Geleneğin ancak iyi, doğru, faydalı ve güzel taraflarını alıp yeni bir şekilde yeniden inşa etmekte, böylece geleneği yıkmadan modern bir yapı inşa ederek gelecek nesillere bir köprü meydana getirmektedirler. Mehmet Âkif’in de Abdullah et-Tayyib’in de oynamaya çalıştıkları esas rol budur. Bu rolü büyük bir ciddiyetle oynadıkları ve hemen hemen her kesimden okurun takdir ve onayını aldıkları, kendi sanat anlayışları doğrultusunda dikkate değer bir başarı elde ettikleri söylenebilir.

Her iki şair Batı’ya gitmiş, Batı medeniyetini yakından tanıma fırsatına sahip olmuşlardır.

Âkif, Fransız edebiyatına, Et-Tayyib İngiliz edebiyatına hâkimdir. İkisi de diğer medeniyetlerden istifade noktasında aynı görüştedirler. Ancak ikisi de Müslümanların Batı'yı medeniyet merkezi olarak benimsemelerine karşı gelmişlerdir.

Mehmet Âkif ve Abdullah Et-Tayyib, “manevi gelenek” bakımından aynı geleneğin mensuplarıdır, çünkü her ikisi de İslâm geleneğin şairleridirler. Bununla birlikte bulundukları toplumun, yaşadıkları çevrenin, sahip oldukları kültürün ve gördükleri göreneklerin de etkilerinden tamamen uzak kalamamışlardır.¹⁸ Âkif'e göre gelenek kökleri sabit olana ama dalları hareketli olan bir ağaç gibidir. O, ne Batı'dan gelen her şeyi kabul eden “taklitçiler” grubuna, ne de Batı'dan gelen her şeyi reddeden “avam” grubuna katılmıştır. Ona göre Müslümanların anayasası Kur'ân ve sünnettir, buna muhalif olmayan hangi iyilik olursa olsun, nereden gelirse gelsin, onların malı sayılır. Dinine muhalif olan kötülükleri ise kaynaklarına bakmadan reddeder. Âkif'e göre, ümmetin ayağa kalkması ve ihyası, ancak doğru ve hakiki iman ile sadık bir ideal ve gayret ile mümkündür. Asra tabi olmayı değil, fakat tam tersine asrın Kur'ân'a tabi olunması gerektiğini savunmuştur. Abdullah Et-Tayyib'e göre, insanlar, her zaman aynı anlamları tekrar ederler, ama farklı asırlara, farklı mekân ve ortamlara uygun farklı üslup ve tarzlarla söylerler. Bununla birlikte Batı medeniyetini körü körüne taklit edenleri geleneğe saldıranlar olarak eleştirir.¹⁹

İki şairin çok benzediği bir diğer önemli husus ise, ikisinin de eğitimci olmasıdır. Bu bağlamda Âkif'in en önemli gayesi, kendi halkı için yön veren bir edebiyat yaratmaktır. Bu bir gayenin ötesinde onun davasıdır. Âkif'te İslamcılık düşüncesi bulunmaktadır. Bu yüzden içinde yaşamış olduğu halkın bütün özelliklerini bilip bunları şiirlerinde yansıtmıştır. Bilindiği üzere Âkif iyi bir gözlemcidir. Bundan dolayı çoğu insanların göremeyeceği şeyleri fark ederek şiirini yansıtmıştır. İslâm şairi lakabına layık görünmüş bir şairdir Âkif, İslamcılık hareketinin önderliğini yapan ve insanları mücadeleye sevk edebilen bir şahsiyettir. Savaş zamanlarında mücadeleci, barış vakitlerinde eğitimcidir. Abdullah et-Tayyib'in en önemli amacı ise; kendi halkına yön verip unutmaya veya unutturulmaya yüz tutan edebiyatı yeniden ihya edip geleneklerine döndürmektir. Bu onun için bir amacın ötesinde, benimsediği bir davadır.²⁰ Et-Tayyib Âkif kadar çok iyi bir gözlemcidir ve gözlemlediklerini eserlerinde yansıtmıştır. İslâmcı bir kişilik benimseyen Et-Tayyib, halkını İslâm yolunda eğitmeye çalışır. İngiliz işgali sonucunda düşükleri vahim durumdan tek kurtuluşun İslâm'a sarılmakta ve onun ilkelerine sahip çıkmakta olduğunu görmüş ve hayatı boyunca bunu savunmuştur.

Son olarak her iki şair de “Asım” adında birer şiir yazmışlardır. Âkif bu şiirine, “Asım'ın Nesli” ismi verirken, Abdullah Et-Tayyib şiirinin başlığına “Asım'ın Yolculuğu” ismini vermiştir.

Mehmet Âkif ve Abdullah et-Tayyib, farklı dönemlerde yaşamalarına rağmen, aynı davayı savunmuşlardır. Bu dava milletlerini düştüğü vahim durumdan kurtarıp, onların yollarını aydınlatmaktır.

Sonuç

Mehmet Âkif, Arap dünyasında Muhammed İkbal kadar “İslam Şairi” unvanına layık görülmüş önemli bir şairdir. Mısır'a gittiği gönüllü sürgün ile Mısır'ın önemli aydınları tarafından tanınmış, Kahire Üniversitesinde arkadaşı Azzâm vesilesiyle açılan Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde ders vermeye başlamasıyla beraber elinin altından birçok Arap aydın yetişebilmiş ve eserleri Arapçaya aktarıldıktan sonra, sadece Mısır'da değil, sesi bütün Arap dünyasına yankılanmıştır.

Âkif ile alakalı günümüzde yapılan Arapça çalışmaların sayısı az olmasına rağmen, son yıllarda Arap dünyasında Türk Dili ve Edebiyatına duyulan yoğun ilgiyle beraber, edebiyat alanında yapılan tercümelerin ve akademik çalışmaların da artmasına paralel olarak Mehmet Âkif'e yönelik yapılan Arapça çalışmalar da bir ivme kazanmıştır. Bu bağlamda Âkif'in Arap edebiyat camiasına girmesini sağlayan ve şiirlerinin bir kısmını Arapçaya aktaran Mısırlı edebiyatçı Abdülvahhab Azzâm'ı önemli bir isim olarak belirtmek mümkündür.

Azzâm, *Safahat*'ın ilk 5 kitabını Arapçaya kazandırmasının yanı sıra, Âkif'in Sırat-ı Müstakim ve Sebilü'r-reşad dergilerinde yayınladığı birçok yazısını tercüme etmiş ve beraber yaptıkları söyleşileri makaleleştirerek Mısır'ın farklı edebi dergilerinde yayınlattmıştır. Azzâm'dan sonra Âkif'in meclislerine katılan ve onunla sohbet eden Mısır'ın önemli aydınlarından biri olan İbrahim Sabri de Âkif'in Arap dünyasında tanınmasını sağlayan önemli isimlerdendir. Sabri 1955'te Âkif'in *Gölgeler* kitabını *Dilal* (Gölgeler) ismi altında Arapça yayınlamıştır. Kitabın giriş kısmında yeni Türk edebiyatına dair kısa bir bilgi verdikten sonra Âkif'in hayatından ve şiir anlayışından bahsetmiştir. Bu kısmın sonunda kitabın bu bölümünde yer alan bilgilerin bire bir Âkif ile yaptığı sohbetlerinden aktarıldığının bilgisini vermiştir. Kitabın kalan kısmında Gölgeler kitabında yer alan şiirlerin Arapça tercümeleri bulunmaktadır.

Temeli Kur'ân'a dayalı toplumcu gerçekçi bir yöneliş benimseyen Âkif'in fikir dünyasından etkilenen ve benimsediği yoldan giden birçok Mısırlı, Cezayirli, Sudanlı, Tunuslu, Faslı ve Suudi Arabistanlı aydın bulunmaktadır. Bunlardan bazılarını sayacak olursak; 1957'de Mısır'ın çağdaş şairlerinden Muhammed Recep El-Beyyumi'nin “Hac” dergisinde 2 bölümden oluşan “Mehmet Âkif, Türkiye'nin İslam Şairi” başlıklı önemli makalesi bulunmaktadır. 1964-1965 yıllarında Mısır'ın edebiyatçılarından Abdulhamid Eddevahili'nin “El Marife” dergisinde Âkif ile alakalı bir giriş yazısının altında bazı şiirlerinin Arapça tercümesini yayınlamıştır. Yine Mısır'ın önemli edebiyatçılarından biri olan Abdülaziz Fahmi'nin 1984'te yayınladığı *İslâm Şairi Mehmet Âkif* adlı kitabı, alanda yapılan önemli çalışmalardan bir olarak sayılmaktadır.

Biz bu çalışmamızda Âkif'in izinden giden aydınlardan sadece Mısır, Cezayir ve Sudan'dan birer örnek vererek üstünde durmaya çalıştık.

Âkif'e yönelik Arapça yapılan çalışmaların Türkçeye aktarılmamış olması Âkif'in bu toplumlar için ne kadar büyük önem taşıdığını yansıtılması hususunda büyük bir eksiklik olarak nitelenmektedir. Bu bağlamda konumuzun bu alanla ilgili daha fazla çalışmaların yapılmasına vesile olacağı düşünülmektedir.

¹⁸ Abdallah, *a.g.t.*, s. 28

¹⁹ Abdallah, *a.t.*, 37.

²⁰ Abdallah, *a.t.*, s. 48

KAYNAKÇA

Abdallah, Suliman Nasir İbrahim Mehmet Âkif ve Abdullah Et-Tayyib'in Şiirlerinde Gelenegin İhyası, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2016

Abdullah Tansel, Fevziye, Mehmet Âkif Hayatı ve Eserleri, İstanbul, İrfan Yayınları, 1945

Anar, Turgay, Mehmet Âkif'in Mısır'daki Tesellisi ABDÜLVEHHAB AZZÂM, İstanbul, İdeal Kültür Yayınları, 2017

Azzâm, Abdülvehhab, Şair-ül İslam Muhammed Âkif (İslam Şairi Mehmet Âkif), Kahire, Er-Ri-sale Mecmuası, S.187

Bağlıoğlu, Ahmet, Mehmet Âkif'in Geleneksel Din Anlayışına Eleştiri “Asr'ın İdrakine İslam'ı Söyletmek”, Elazığ, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016

Belyahia, Taher, Taammület fi İlyadat'ül Cezayir (Cezayir İlyadasında Yansımalar), Cezayir, El Mouessassa El Watania lil Kitab Yayınları, 1989

Düzdağ, M. Ertuğrul. Mehmet Âkif Mısır Hayatı ve Kur'an Meali, İstanbul, Şule Yayınları, 2016

Eltamini, Abdelaziz Ben Shikh, Arşif El-Tamini, El İstikama Kütüphanesi, Varak 5

Ersoy, Mehmet Âkif, *Safahat*, Ankara, Hece Yayınları, 2009

Hafith, Ahmed Moustapha, Min Alami'l-Ezhar Dr. Abdelouahab Azzâm (Ezhar'in Âlimlerinden Dr. Abdülvehab Azzâm), Kahire, Matbaat'u Nour Yayınları, 1995, C. 8

Nacer, Mouhamed, Moufdi Zakaria Şa'ir El Nidal ve Sevrâ 'Dirasat Noussous (Mücadele ve Devrim Şairi Moufdi Zakaria 'Metin İncelemeleri'), Cezayir, El Raid Yayınları, 2010

BİR KARAKTER ABİDESİ

MEHMET ÂKİF VE

“SIRATIMÜSTAKİM” / “SEBİLÜRREŞAD” DERGİSİ

Ahmet KOÇAK *

Milletlerin hayatında kimi yazarlar, sanatçılar vardır ki ortaya koydukları eserleriyle yaşadıkları dönemi aşırıp çağlar ötesine seslenmekle kalmazlar, eserleriyle beraber bir bilincin teşekkülünde hayati rol oynarlar. Onlar bir ruhu temsil ederler. O ruhtur ki, asırlar boyu toplumun sinesinde yaşar ve o toplumun belli değerleri etrafında şekillenmesini sağlar. Bu da şüphesiz “âbide şahsiyet” olarak ifade edilen, zaman geçtikçe değerine yeni değerler ekleyen, kıymeti zaman içinde çoğalarak anlaşılan, kısaca eskimeyen, her gün yeniden doğan isimler sayesinde gerçekleşir.

Son asırda yetişmiş milli şairimiz Mehmet Âkif Ersoy bunlardan birisidir. Mehmet Âkif, pek çok vasıfları üzerinde ve bir arada barındıran müstesna şahsiyetlerden birisidir. Orhan Okay'ın ifadesiyle “Edebiyat tarihlerinde pek az sanatkârın eseri ve fikirleri ile şahsiyeti arasındaki benzerlik, hatta ayniyet, Mehmet Âkif'inki kadar olabilmıştır.”¹ Âkif, bir şair, bir vaiz, bir fikir ve aksiyon adamı, en önemlisi millî şairdir. “İnanmış adam Âkif”, daha çocukluğundan itibaren yaşadığı dönemin buhranı içinde kendisini iyi yetiştirmiş, dava ruhuyla büyümüş ve o çizgisini hayatı boyunca da kaybetmemiş birisidir. Mehmet Âkif'in aile seçecesi anne tarafından Orta Asya'ya, Buhara'ya, baba tarafından Balkan coğrafyasına, Arnavutluk'a kadar geniş bir İslâm coğrafyasıdır. Âkif'in doğduğu ve yetiştiği yıllar Osmanlı'nın en buhranlı yıllarıdır. Âkif, bir imparatorluğun adım adım çöküşe gitmesine, yeni bir devletin doğuşuna şahitlik etmiş isimdir. Asırlarca ümmet bilinci içinde yaşayan İslâm dünyası on sekizinci yüzyılın sonlarında Avrupa'da başlayan ve Osmanlı devletini de etkileyen milliyetçilik düşüncesinin tesirinde yavaş yavaş parçalanmaya gitmiştir. Asırlarca üç kıtada hâkimiyet kurmuş Osmanlı devletinin buhranlı dönemlerine çocukluğundan itibaren şahitlik eden ve yaşananları en realist şekilde dile getirenlerden birisi Mehmet Âkif'tir.

Mehmet Âkif, Osmanlı devletinin kalbi İstanbul'da doğmuş, geleneğin en güzel yaşandığı

* Doç. Dr. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, ahmet.kocak@medeniyet.edu.tr

¹ M. Orhan Okay, *Mehmed Akif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998, s. 14.

مِنْ سِرَاتِ الْمُتَّقِينَ

دین، فلسفہ، ادبیات، حقوق و علوم دین باحث ہفتہ لقی رسالہ در

دوسمادہ نسخہ ۵۰ پارہ در

ایہ لکھن مطرا پورہ ایہ کونستریٹریہ ستری
۲۰ طروش ایہ لکھن

دوسمادہ پوسٹہ ایہ کونستریٹریہ ولایت پٹی ایہ لکھن

مؤسسری: اواللا زین العابدین - ج. اشرف ایہ

ستہ لقی ایہ لکھن

۲۸ ۶۸

۵۰ ۹۰

۵۰ ۱۰۰

دوسمادہ

ولایتہ

عالمک استنبیہ

تاریخ تاسیس:

۱۱ نومبر ۳۲۴

برنجی سنہ

۳۲۶ شوال ۱۷ بحشبہ ۳۰ تھریں اول ۳۲۴

۱۲

نفسیہ شریعت

خلاق ذوالجلال حضرت ربک احسان و عنایت پورہ بنی قابلیت
فطریہ و مواہب سائرہ بشریہ سایہ سندہ نوع السنہ استعصال مقصد
و مواہب سائرہ ساطعہ جک بک جوق اسباب و وائل احضار و استمانہ
مصالح و مناقک آرزو اولونڈی حکماء حصولڈیر اولسنہ حائل
اولہ جق بعض عوارضک منع تہاجتہ ممکن و اقتدار پیدا ایہ لکھن
ایسہ دہ بالجلہ افراد بشریہ ک سرار خلقہ تمام آقا اولہ مدقلمی
کاشانی آخریہ قدرت نامہ و کالیہ اجراز ایہ مدقلمی جہنہ الک زیادہ
اوزندقلمی بعض وسائل جلب و تدارکدن و وسائل مستحضروک
عقائقی موجب اولہ جق و صرف ایہ دقلمی ایہ لکھن عمراتی اقتطافدن
عزوم برآمدقلمی تاکہ طور برطاق عوارض کونیہ و طبعیہ قارش
مدافقہ و مقاومتدن عاجز و قاصر بولڈقلمی دہ جای خفا دقلمی

بشاء ہل ذک ذمقلمی مرتب برنجی وظیفہ السانیہ مواہب
سجانیہ حسن استعمالہ اعتمام و غیرت یفی داخل دائرہ استطاعت
بولان بوتون اسباب و وسائل اللہ ایہ لکھن ازالہ مواہب ہل قدرت
و بوخصوسدہ یکیکرم ایہ ہمہ ست وفاق اولہ لرق ایہ لکھن تعاون
ہاندہ تکاملدن عجایب ایہ لکھن وظیفہ نالیہ دہ استطاعت بشریہ فوقدہ
بولان امورک کافہ سادہ مضطر قلدقلمی و فروماندہ اولڈقلمی احوالک
جلہ سندہ قدرت الہدی ہر شئیہ شامل بوتون شئون عالمی محیط
اولان معبود شامازہ العجا ایہ تمام اعمال و موصل آمال اولہ جق موت
رہائیہ نیاز و استرحاندہ بولڈقلمی

زبرا استعیدہ باللہ ام من یحب المضطر اذا دنا و یکتف

و یجعلکم خلفاء الارض اللہ مع اللہ نص جلیل و امثال شرعیہ
منلو قبحہ لدی الاستطرار قولرینہ باب عنایت کشاد و آفات و عوارض
دفعہ آتیری دلشاد بیوران انجیق ذات الوہیت صمدانی اولڈقلمی
بیلورکن حالت عجز و درماندگیہ ماسودن استعانہ و استمداد ایہ لکھن
اولورسہ ک اصل اصل توحیدی رخنہ دار و خصائص جلیہ الوہیتہ
اثبات شریکہ اجتسار ایش اولورز دقلمی مطالعہ اولڈقلمی تقدیرہ
بو یاعزندن «ایک نستین» قول کریمی «ایک نمیدہ نک مئم مغادی»
مؤید مؤدای اولڈقلمی دہ مستبان اولور زیرا ذکر ایہ لکھن مناجہ
درکاء حقندن استعانہ بوتون صمیمت قلب ایہ رب الارباب و مسبب
الاسباب اولان فیاض اقدسک بارکاء احدیتہ توجہ و انتہال دیکددرکہ
ہر ہبادتک اوزی و لب خالصی بوتون عبارت اولڈقلمی بالادہ ابضاح
اولڈقلمی ناسل کہ «اللہام مع العبادۃ» حدیث شریقی دہ بوکا دالدر
بو حالہ دنا و النجای درکاء آخرہ توجہ ایہ لکھن حکام نزول قرآنہ
بین الناس شایع اولان پتیرستک انواعندن برنوع اولسنہ شہد قلماز
بنامہ عاید عبادت کی استعانہ دہ جناب ذوالجلالہ اختصاصی بیان
بیورماق اقتضا ایہ لکھن

الحاصل جہلائی نامک معبود اتحاد ایہ لکھن اختصاص ویا
اشیادن خوارقہ دائر واقع اولان استعانہ و استرحاندہ اسباب عامہ
واحوال جاریہ خصوصندہ نامدن استعانہ قابل قیاس دقلمی ارالزقلمی
فرق آشکارہ ایہ لکھن بیک بطلانی و عدم مشروعیتی حسیلہ بیکرک دہ
اولہ اولسی لازم کلم

استطاعت بشریہ دائرہ سندہ بوتون اقبالہ نامدن استعانہ اسباب
مؤید فی صورت مناسبتہ دہ استعمال و تزلزل اولور اما قدرت
خارجندہ اولان بر شئی جناب حقک غیریندن طلب و استعانت

Fatih'te büyümüştür. Babası Tahir Efendi aynı zamanda hocasıdır. Fatih Camii ve çevresinde okuyarak ve oynayarak büyüyen Mehmet Âkif, kadim kültürün her zerresini içinde yaşamış ve kendisini en iyi şekilde yetiştirmiştir. Şahsiyeti bu dönemde şekillenen şairin İkinci Meşrutiyet yıllarına kadar olan dönemi, kendisini entelektüel olarak çok iyi yetiştirdiği, hayatı her yönüyle iyi tanıdığı bir dönemdir. Bu döneme kadar çağdaş İslâm düşünürlerini, Batı'nın önemli şair ve yazarlarını okur. Meşrutiyet sonrası toplumun içine bir büyük şair, dava insanı ve aksiyon adamı olarak çıkar. Mehmet Âkif; şiirleriyle, makaleleriyle, verdiği dersler ve vaazlarla başta aydınlar olmak üzere topluma hakikatleri anlatmaya çalışır. İslam'dan kopmanın nasıl felaketlere yol açacağını göstermeye gayret eder. Toplumcu gerçekçiliğin en güzel metinleri olan *Safahat*'ın birinci kitabında yer alan şiirleriyle toplumun içinde bulunduğu maddi ve manevi çöküntünün tablosunu canlı şekilde tasvir eder. Üst üste gelen Balkan, Birinci Dünya Savaşı ve altı asırlık Osmanlı topraklarının avuç içinden kayarak gitmesi *Safahat*'ın içinde safha safha yankısını bulur.

Sezai Karakoç, Âkif için “şiirle düşünme”yi edebiyatımıza sokan hemen hemen tek şairdir”² der. Bir bakıma onun şiiri, bir toplumun bir ömür boyu başından geçenlerinin canlı tanığı olarak aktarımı gibidir. Safha safha hayatı canlı tablolarla gözler önüne seren *Safahat*; toplumun sesi, kulağı olmuştur. Âkif'in şiirinde fikir, eşya, zaman ve insan öyle kaynaşmış ve iç içe geçmiştir ki, tezi şiirden ve şairden ayırmak mümkün değildir. Onun şiirinde öne çıkan en belirgin yönlerden birisi Realizmi ve bir dünya görüşünü şiirinin bütününe yerleştirmiş olmasıdır. Âkif, şiirinde bir kişinin düşüncelerinden ziyade bir toplumun belli bir zamanını en objektif şekilde yansıtır. Onun şiirini bir çeşit toplumun günlüğü şeklinde okumak da mümkündür. Savaş olmadığı zamanlar toplumun günlük hayatından tablolar çizer. Sokak, mahalle, kahveler, camiler, alıcılar, satıcılar, meyhane, içki, kumarın açtığı yaralar ve dağıttığı yuvalar, yetimler, dullar, yoksullar, idarenin bozukluğu, rüşvet ve adam kayırma felaketi, faizin getirdiği facialar... Her yönüyle bir bütün olarak toplum. Âkif bunları anlatırken oraya dıştan bakmaz, anlattığı şeyleri adeta içinde yaşar, o toplumun içinden birisi olarak kalbinde, yüreğinde hissederek anlatır. Mehmet Âkif'in en yakın dostlarından, fikir ve mücadelede kader arkadaşı Birinci Büyük Millet Meclisi mebusu Hasan Basri Çantay'ın onunla ilgili değerlendirmesi onun bütün hayatını, karakter abidesi ve dava insanı olduğunu özetleyecek niteliktedir:

*Âkif, bazı telakkilere göre, belki “geri” idi yahut sadece “dîn şairi” idi. Fakat ona benzemeyen, onun gibi olmayan hangi babayığit ve ileri bir şairimiz bu millete, bu milletin öz ruhuna onun kadar işleyebilmiştir? Kim Âkif kadar “bu cennet vatanın uğruna” bütün varlığını vakf ü fedâ etmiştir? Muârizlarından hangisi bir Balkan Faciası, bir Çanakkale Destanı, bir İstiklâl Marşı ibda’ edebildi? Hangisi, mesela, bir Meyhane, bir Mahalle Kahvesi, bir Hasta, bir Küfe, bir Bayram, bir Seyfi Baba, bir Köse İmam... yazdı? Daha ileri gidiyorum: Dünyanın hangi kıtasındaki bir İslâm veya Türk şairi Türkün yahut mensup olduğu İslâm milletinın âlâmını -bilâ fâsıla- Akif kadar duydu ve bütün ömrünce onu cihanlara duyurdu?*³

İkinci meşrutiyetin ilanının getirdiği geçici özgürlük havasının, içinin kof olduğunu, bir

şey getirmeyeceğini en iyi okuyanlardan birisi Âkif'tir. İkinci meşrutiyetten sonra ortaya çıkan ve belli dergiler etrafında şekillenen düşünce akımlarının sen ben kavgasına dönüştüğünde bunun büyük felaketlere yol açacağını şair görmüş ve bunu en acı şekilde dile getirmiştir. Nitekim Balkan Savaşları'nın ardından başlayan Birinci Dünya Savaşı'nda kazanılan Çanakkale Zaferi onun mısralarında destanlaşır. Ülke topraklarının işgale uğramasını “Bülbül”de olduğu gibi en hüznünlü şekilde dile getirir. İstiklal Savaşı yıllarında da gerek vaazlarıyla, gerek şiirleriyle toplumu ayakta tutmaya, birlik olmaya gayret eder. Sonra yeni bir devlet kurulunca İstiklal Marşı'nı yazmak Âkif'e düşer. İlmek ilmek işlediği mısralarla milletin gönlünde şaheser olarak yer edinecek milli marşı kaleme alır. Daha sonra Mehmet Âkif'in ön safhada olmaktan el etek çekerek inzivaya, daha doğrusu ülke dışına çıktığını (Mısır) görürüz. Onun şairlik serüveninde başka bir merhale olan metafizik düşüncenin ağırlıkta olduğu şiirler yazmaya başlar. Nitekim yurt dışında yazdığı şiirlerinin toplandığı bu bölüme “Gölgeler” adını verecektir.

Safahat şiir kitabı, Âkif'in bir tarihe kadar yazdığı şiirlerinden yaptığı bir seçmeden oluşan ilk şiir kitabının adıdır. Daha sonra onu takip eden bölümler “*Safahat*, İkinci Kitap, Süleymaniye Kürsüsünde” adıyla neşredilince, ilk kitabın ikinci, üçüncü basımları da “*Safahat*: Birinci Kitap” olarak çıkmaya başlar, böylece birinci kitabın devamı olan bölümler ayrı olarak fakat birinci kitabın üçüncü, dördüncü kitabı olarak ayrı bir isim konularak yayımlanmaya devam eder. *Safahat*'taki safhaları genel hatlarıyla şöyle özetlemek mümkündür. Eserin adı da olan ilk kitap “*Safahat*”ta, günlük hayatın ve sosyal meselelerin en canlı şekilde yer aldığı görülür. İkincisinde (Süleymaniye Kürsüsünde), toplumun fikir düzeyindeki tartışmalardan kurtulma reçetesi sunulur. Devamında yer alan üçüncü kitapta (Hakkın Sesleri), Kur'an ve hadislerden hareketle kurtuluşun dini referanslara dayanarak gerçekleşeceği anlatılır. Dördüncü kitapta (Fatih Kürsüsünde) yine kürsüden, halkın ve aydının genel bir incelemesi yer alır. Beşinci kitap (Hatıralar) Âkif'in gezi izlenimlerini yansıttığı şiirlerdir. Ancak bu bölümde yer alan “Necid Çöllerinden Medine'ye” şiiri ayrı bir yerde durur. Peygamberin huzuruna ulaşan şair, bütün benliğiyle vecdini dile getirir. Çöl, çölün çağrışımları, çölde gece yolculuğu en güzel şekliyle anlatılır. Altıncı kitap (Asım) içerisinde bir nevi destansı şiirlerin yer aldığı bölümdür. Özellikle herhangi bir başlık kullanmadan, şiirin akışı içerisinde konu Çanakkale'ye gelince bu zaferi anlattığı bölüm, bugün de hâlâ metin olarak aşılamamış, Türk edebiyatının en güzel şiirlerinden birisi olmuştur. Bu bölümde Âkif'in ortaya koyduğu ve gelecek tasavvurunun ideal tipi olan bir “Asım Nesli” çok önemlidir. Âkif'in ideal tipinin adı olan Asım, Doğu ile Batı'yı bünyesinde birleştirmiş, hep ayakları kendi kültür ve medeniyetinde olan ancak Batı'yı da yakından bilen ve takip eden bir tiptir. Dolayısıyla Âkif, büyük bir ufuk çizer ve bu nesil hem geçmişine sahip çıkacak hem de geçmişin tecrübe ve bilgi birikiminden aldığı güç ve ilhamla geleceğe çok daha güvenle bakacaktır. İslâm dünyasını ve içinde yaşadığı toplumu, çağını okuyamayan, gaflete ve uykuya dalmış olarak gören Âkif; ilk defa yokluklar içinde Çanakkale'de kazanılan büyük zaferden sonra övgüye yer verir. Orada şehit olanları tarihe sığmayacak birer kahraman olarak tasvir eder. Onlar için ne yapılsa ve ne söylene az kalacağını ifade eden şair; bir beşer olarak insanların şehitlere vereceği şeyin sınırlı olduğunu, hâlbuki onların bu dünyada hiçbir şeyle mukayese edilemeyecek olan “şehitlik” payesi ile ödüllendirildiklerini anlatır. Son kitap (Gölgeler), daha önce de ifade edildiği gibi, metafizik şiirlerin ağırlıkta olduğu bölümdür.

² Sezai Karakoç, *Mehmet Âkif*, İstanbul, Diriliş Yayınları, 1985, s. 42.

³ Hasan Basri Çantay, *Akifnâme*, İstanbul, Ahmed Sait Matbaası, 1966, s. 44.

Mehmet Âkif'in hem sanatı hem de abide şahsiyetiyle ilgili şu değerlendirme her yönüyle onu özetler gibidir:

*Türk edebiyatında onun kadar içinde yaşadığı devri bütün teferruatı ile gören ve gösteren başka bir şâir yoktur, denilebilir. Safahat, muayyen bir nokta-i nazardan tasvir edilen bir manzum romana benzer: Sokak, ev, kulûbe, saray, meyhane, câmi, köy, şehir, fakir, zengin, dindar, dinsiz, cılız, pehlivan, korkak, kahraman, halk, yüksek tabaka, münevver, cahil, yerli, yabancı, Avrupa, Asya, ticaret, siyaset, harp, sulh, şehircilik, köycülük, mâzi, hâlihazır, hayâl, hakikat, hemen hemen her şey Akif'in duyuş ve görüş sahnesine girer. Ve o bunları yalnız şiirin değil, edebiyatın bütün ifade vasıtalarıyla anlatır: Tasvirler yapar, portreler çizer, hikâyeler söyler, fıkralar anlatır, konuşmalara başvurur, vaaz verir. Komik, trajik, öğretici, hamâsî, lirik, hakimâne her edayı, her tonu kullanır. Bu suretle Âkif şiirin hududunu nesir kadar, edebiyat kadar genişletir; hatta edebiyatı da aşar, onu hayatın ta kendisi yapar.*⁴

İttihad-ı İslâm Düşüncesinde Bir Dergi: “Sıratımüstakim”/ “Sebilürreşad”

Fikir, edebiyat, sanat, aktüalite gibi çeşitli konulara yer veren ve belirli aralıklarla neşredilen yayın olarak tarif edilen dergilerin ortaya çıkışının Batı'da on yedinci yüz yılda (1631), Osmanlı'da ise Tanzimat Fermanı'ndan sonra (1862) olduğu bilinmektedir. Ancak Türk basın yayın hayatında dergiciliğin yaygınlaşması ve belli fikirler etrafında birleşerek toplum hayatına yön vermeye başlaması II. Meşrutiyet'in ilanından sonradır. Kökenleri daha önceye dayanan ancak bir dergi etrafında toplanarak fikir ve toplum hayatına yön veren İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık gibi fikir akımları II. Meşrutiyet'in ilanından sonra çizgilerini netleştirirler. Bu fikir akımlarından İslamcılık düşüncesini savunan dergilerin ilki *Sıratımüstakim*'dir. 27 Ağustos 1908 yılında yayın hayatına başlayan dergide “siyasi, edebi, ahlaki, dini ve ilmi” konular işlenir.⁵ Eşref Edip ve Ebül'ulâ Mardin'in kurucusu olduğu derginin en önemli yazarı Mehmet Âkif'tir, dergi adeta onunla anılmaya başlar. II. Meşrutiyet sonrası dergiler etrafında şekillenen düşünce akımları içerisinde İslamcı çizginin öncü yayın organı *Sıratımütakim* dergisi olur. “Sıratımüstakim” bir dergi olmanın çok ötesinde, topluma yön verecek bir pusula görevi görüp “en doğru yolu” göstermeye çalışır. Yine devamı olan *Sebilürreşad* için Sezai Karakoç: “Allah uğrunda can verenlerin, kanlarını sebil edenlerin dili ve destanıydı.”⁶ ifadesini kullanır. Derginin ilk sayısından itibaren başlığının altında, “Din, felsefe, edebiyat, hukuk ve ulumdan bahis haftalık gazetedir” şeklinde yer alan ifade 50. sayıdan itibaren “Din, felsefe, ulum, hukuk, edebiyattan ve siyasiyattan ve bilhassa gerek siyasi ve gerek ictimai ve medeni ahval ve şuun-ı İslamiye'den bahseder ve haftada bir defa neşrolunur.” şeklinde yer almıştır. Yine ilk besmele ile başlayıp Fatiha suresinin derginin de adı olan “Sıratımüstakim”le biten ayetine kadar yer verilmiştir. Hemen altında da “ed-Dinü Nasiha” başlığı ile kısa bir açıklama yer almıştır. Derginin genel itibarıyla haftalık olarak ve on altı sayfa yayımlandığı görülür. 1911 yılında örfi idare tarafından Mehmet Âkif'in “İstibdat” şiirinde korkuluğa benzettiği paşa Harbiye nazırı gibi anlaşılmışsa da, bu yanlış anlaşılma giderilince dergi yayınına devam etmiştir.⁷

⁴ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri I*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1997, s. 174.

⁵ Adem Efe, “Sebilürreşad”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul, 2009, C. 36, s. 251-253.

⁶ Karakoç, *a.g.e.*, s.25.

⁷ Bu kapatılma konusu hakkında geniş bilgi için bk. *Sırât-ı Müstakim* c. VI, nr. 142, 12 Mayıs 1327/25 Mayıs

“Sıratımüstakim” dergisi etrafında toplanan ilim ve edebiyat adamları aynı muhit ve fikir birliği içinde olan insanlardır. Özellikle başyazar olarak Mehmet Âkif, derginin yazar kadrosunun şekillenmesinde etkili olmuştur. Derginin müdavimi olan yazarlar, Babanzade Ahmet Naim, Ferid (Kam), Ispartalı Hakkı, Midhat Cemal (Kuntay), Halim Sabit (Şibay), Tahirül Mevlevî (Olgun), Ahmet Hamdi (Akseki), İsmail Hakkı (İzmirli), Ahmet Agayef (Ağaoğlu), Abdürreşid İbrahim, Mehmet Tahir (Bursalı), Şerefeddin (Yaltkaya) gibi dönemin en önemli ilim ve fikir insanlarıdır. “Sıratımüstakim” adıyla üç yıldan fazla süren bu dönemde dergi, geniş İslâm coğrafyasında büyük yankı uyandırmış, başta Rusya'daki Müslümanlar olmak üzere, Basra Körfezine, Balkanlara, Adriyatik kıyılarına, Hindistan ve Japonya'ya kadar ulaşmıştır.⁸ Dergide nesir tarzı yazıların dışında başta Mehmet Âkif'in şiirlerinin ilk defa burada yayınlanması olmak üzere, Midhat Cemal (Kuntay), Tahirül Mevlevî (Olgun), İbrahim Alaeddin (Gövsâ), Ferid (Kam), Şerefeddin (Yaltkaya), Hüseyin Cavid, Tepedenlizade Kamil gibi isimlerin şiirlerine de yer verilmiştir.⁹

Dergide önemli bir yere sahip bir düğér tür ise mektuplardır. Geniş İslâm dünyasının farklı bölgelerinden gelen mektuplar üzerinden o bölgedeki gelişmeler hakkında bilgi edinilir ve okuyucularla bunlar paylaşılır.

“Sıratımüstakim” 182. sayısının yayımlanmasından sonra, 8 Mart 1912 yılından itibaren Eşrep Edip'in zenginleştirdiği muhtevayla ve “Sebilürreşad” adıyla yayınına devam eder. Bu dönemde, önceki dönemde dergide yazmaya devam edenlere Ömer Rıza (Doğrul), Said Halim Paşa, Elmalılı Hamdi (Yazır), Ali Ekrem (Bolayır) gibi isimler de katılmıştır. Derginin fikir sahibi olan Mehmet Âkif, önce “sermuharrire”, daha sonra “başmuharrire” ifadeleriyle “Sebilürreşad” yazısının altında yer almıştır. Derginin özellikle geniş İslâm coğrafyasında ilgi ile takip edilmesinde, derginin yazar kadrosunda yer alan isimlerin farklı yerlerden gelmelerinin, oralarla ilgili sağlıklı haber vermelerinin etkisi olmuştur.

İstanbul'da yayın hayatına başlayan dergi Milli Mücadele için Anadolu'ya geçen Mehmet Âkif'le beraber önce Kastamonu'ya sonra da Ankara'ya taşınmıştır. Mehmet Âkif'le beraber Eşrep Edip, Anadolu'nun değişik şehirlerine giderek halkı milli mücadeleye katılma noktasında teşvik etmişler, vaazlar vermişlerdir.

Mehmet Âkif'in Kastamonu Nasrullah camiinde verdiği vaaz, müstakil olarak basılmış ve halka dağıtılmıştır. Milli Mücadele'nin kazanılmasının ardından Eşref Edip ve Mehmet Âkif, İstanbul'a dönünce derginin yayın merkezi tekrar İstanbul olmuştur.

Yayın çizgisini hep muhafaza eden dergi, başta din ve ahlak olmak üzere toplumun değerlerini hep savunmuş, körü körüne Batı medeniyetini taklit edenlere karşı da şiddetle karşı çıkmıştır. Batı'nın hangi saiklerle gelişip ilerlediği tetkik edilmeye çalışılmış, maddi unsurların ve teknolojik gelişmelerin alınması tavsiye edilmiş, manevi değerlere zarar verecek yönlerden uzak durulması istenmiştir. Derginin ilk yayın hayatına başlamasından itibaren üzerinde en

1911, s. 191-192.

⁸ Adem Efe, “Sebilürreşad”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul, 2009, C. 36, s. 251.

⁹ Suat Mertoğlu, *Sırat-ı Müstakim Mecmuası: Açıklamalı Fihrist ve Dizin*, İstanbul, Klasik Yayınları, 2008, s.16.

çok durduğu konular arasında, İslâm dünyasının geride kalma sebepleri, İslâm’ın terakkiye mani olup olmadığı, Müslümanların birlik olması, pozitif bilimlerle İslâm arasında bir çatışma olup olmaması sayılabilir. Yine mevcut problemlerin çözüm yolunun eğitimden geçtiği, en çok ihtiyaç duyulan şeyin “kaht-ı rical” yani yetişmiş adam problemi olduğuna sık sık vurgu yapılır. Yabancı dil tahsilinin önemi, medreselerin ıslahı, eğitimin nazari yönüyle beraber pratik yönüne de önem verilmesi, yaygın eğitim reformunun aracı olarak dilin sadeleşmesi düşünce-siyle ilgili çok sayıda yazılar yayımlanır.¹⁰

“Sıratımüstakim”/ “Sebilürreşad”da Mehmet Âkif’in Şiirinin Yankıları

Mehmet Âkif, hemen hemen bütün şiir ve düz yazılarını başyazarı olduğu “Sıratımüstakim”/ “Sebilürreşad”da yayımlamıştır. Birkaç şiir ve düz yazısında Sadi mahlasını kullanan Mehmet Âkif’in, dergideki imzasız yazılardan bir kısmının da kendisine ait olduğu görüşü hâkimdir.¹¹ “Sıratımüstakim” dergisinin ilk sayısından itibaren şiir, çeviri ve makaleleri yayımlanmaya başlayan Mehmet Âkif’in ilk sayıdaki şiiri 92 mısra uzunluğundaki “Fatih Camii”dir. Âkif’in doğup büyüdüğü Fatih semtinde yer alan camii, aynı zamanda çocukluğundan itibaren babasıyla vakit namazlarına çocuk olarak katıldığı, bahçesinde oynadığı ruhani mekânlardan birisidir. Şair, Fatih Camii’ni her bakımdan tasvir eder, olağanüstü ifadelerle onun hak ettiği değeri vermeye çalışır:

“Bu bir mabed değil, mabuda yükselmiş ibadettir / Bu bir manzar değil, didara vasil mevakib-i enzar/ Semadan inmemiştir, şüphesiz, lakin semavidir/ Zemini olmayan bir cilve-i feyyazı havidir.”¹² Dergide, Mehmet Âkif’in hem şiir kitabının adı hem de birinci bölümün adı olan *Safahat*’ın birinci kitabında yer alan kırk dört şiirden yirmisi -*Hasta, Küfe, Hasır, Tevhit yahut Feryat, Geçinme Belası, Meyhane, Durmayalım, Mezarlık, Bayram, Seyfi Baba ...*- gibi 1908 yılında yayımlanır. Türk şiirinde yeni bir vadi açan Mehmet Âkif’in bu şiirleri samimi, sade ve akıcı bir dille yazılmıştır ve çok büyük bir ilgi ile karşılaşılır. “Sıratımüstakim” dergisi bütün İslâm dünyasında büyük bir teveccüh kazanarak ilgi ile takip edilmiş ve bazı sayıları yeniden basılmıştır. Derginin ilk yılında onun şiirlerinin yanı sıra, Ferit Vecdi’nin “Müslüman Kadını” adlı eserinin çevirisi on yedi sayı devam ederek yayımlanır. Yine ilk yıl, Muhammet Abduh’un iki makalesinin çevirisi, “Darülfünun Talebesine Mühim Bir Tebşir” başlığıyla çıkar.¹³

31 Mart Vakası dolayısıyla yaklaşık bir ay yayına ara veren dergi 1909 yılında da düzenli olarak çıkmış ve Mehmet Âkif’in şiirleri yayımlanmaya devam etmiştir. “İnsan, İstibdat, Hürriyet, Canan Yurdu, Hersekli Arif Hikmet, Dirvas, Ressam Hakkı...” manzumeleri bunlardandır. Yine Ferit Vecdi’nin bir sayı devam eden “Hadika-yı Fikriye” adlı eserinin çevirisi, Muhammed Abduh’un çeşitli makalelerinin çevirisi ve on beş sayı tefrika edilen “Hanoto ve İslam” yazısı kendisinin “Mukallitliği de Yapamıyoruz” başlıklı makaleleri yayımlanır.

Edebi ve toplumsal konulara ait yirmi beşten fazla makalesinin yayımlandığı 1910 yılında,

¹⁰ Mertoğlu, *a.g.e.*, s.18.

¹¹ Ertuğrul Düzdağ, *Mehmet Âkif Ersoy*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, s.19.

¹² Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1988, s.7-8.

¹³ Ersoy, *a.g.e.*, s.20.

“Kocakarı ile Ömer, Köse İmam, Mahalle Kahvesi...” gibi toplumcu gerçekçiliğin en güzel manzum hikâyelerini yazar.

Namık Kemal’in oğlu “Ali Ekrem’e (Bolayır) “üstad-ı necibim” hitabıyla ithaf edilen “Kocakarı ile Ömer” hikâyesinde dönemin idarecilerinin milletin istediği adalet ölçüsünü göstermeye çalışan şair, Hz. Ömer’in halifeliği zamanında yaşanmış bir olay hikâyeleştirir. Sadece Türk kültür ve edebiyatına değil, bütün insanlığın ortak malı olarak unutulmaz adalet duygusunu unutulmaz mısralara döker:

“*Kenar-ı Dicle’de bir kurt aşırsa bir koyunu / Gelir de adl-i İlahi sorar Ömer’den onu*”

“Bir ihtiyar karı bîkes kalır, Ömer mesul /Yetimi, girye-i hüsrân alır Ömer mesul”¹⁴ “Köse İmam” manzumesinde Mehmet Âkif, bu coğrafyanın yaklaşık iki yüz yıldır gündeminde olan bir konuyu işler. Hürriyet anlayışını sınırsız anlayan, her istediğini (edepsizliği) yapmanın hürriyet/özgürlük olduğunu zanneden ve kendisini uyarmak isteyenleri de -eskiden padişah adına yaptıkları gibi- şimdi de “hürriyet/özgürlük adına korkutarak susturmak isteyenlerin hemen “mürteci” diye damgalandığını ifade eder. Şaire göre “hürriyeti” ilan etmek yetmez, onu uygulamada görmek lazımdır ve en önemlisi hazmetmelidir.

“*Sade hürriyeti ilan ile bir şey çıkmaz / Fıkr-i hürriyeti hazm ettiriniz halka biraz*”¹⁵

“İlmi az, görgüsü çok, fitratı yüksek bir imam / Tanırım ben ki hayatında tanıtmıştı babam.” diye anlattığı kişi Fatih’te oturan babasının da yakın arkadaşı olan Bosnalı Ali Şevki Efendi’dir. Zaten Köse İmam şiirini de ona ithaf etmiştir.

Mehmet Âkif’in “Sıratımüstakim”den yazılarının yankılanması 1911 yılında da devam eder. Ferit Vecdi’den çevirdiği “Müslümanlıkla Medeniyet” adlı eser, otuz bir tefrika halinde dergide yayımlanır. Yine Sadi müstearıyla uzun bir şiirden başka, üç manzumesi daha çıkar. Yine makale ve çevirileri yer alır.

Safahat’ın Yankıları

Mehmet Âkif’in *Safahat* şiir kitabının da adı olan *Safahat Birinci Kitap* 1911 yılının Nisan ayında yayımlanır. Hemen tamamı “Sıratımüstakim” dergisinde yayımlanan şiirlerden oluşan kitapta, kırk dört manzume ve şairin bir nevi takdimi sayılan ve poetikasının özetini veren on mısralık bir şiiri yer alır.

“Şiir için gözyaşı derler onu bilmem yalnız / Aczimin giryesidir bence bütün asarım” diyerek Âkif, bir çeşit şiirinin içten, kalpten gelerek ve samimiyetle söylendiğini de açıkça belirtmiştir. Âkif’in şiir kitabının akisleri dönemin edebiyat ve kültür mahfillerinde büyük akisler uyandırmıştır. Âkif’i ve şiir sanatını yakından tanıyan Ispartalı Hakkı, “*Âkif ve Safahat*”, Midhat Cemal, “*Safahat Hakkında Notlar*” başlığı ile bir dizi yazı yayımlar. Servet-i Fünun dergisinde Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Mehmet Âkif’in şiirlerini beğendiği ifade eden yazı kaleme alır.

¹⁴ Ersoy, *a.e.*, s. 85.

¹⁵ Ersoy, *a.g.e.*, s. 116.

Celal Sahir ise, Mehmet Âkif'in şiir sanatını Servet-i Fünun anlayışına uymadığı için eleştirir. Şairin ikinci kitabı “Süleymaniye Kürsüsünde” yayımlanıncaya kadar birinci kitapla ilgili ek-seriyeti “Sıratımüstakim”de olmak üzere, Resimli Kitap'ta Raif Necdet'in, Hamdullah Suphi, Cella Sahir, Midhat Cemal, Fuat Köprülü, Süleyman Necip gibi isimlerin Servet-i Fünun'da, yine Midhat Cemal'in Sıratımüstakim'de olmak üzere toplam yirmi altı yazı yayımlanır.¹⁶

Mehmet Âkif'in şiir sanatı ve dolayısıyla yayımlanan şiir kitabıyla ilk eleştiri, Raif Necdet tarafından “Resimli Kitap”ta yer alan “Muhasebe-i Edebiye” başlıklı yazıdır. Yazara göre Mehmet Âkif muktedir bir nazımdır fakat genel olarak onun şiiriyet yönü zayıftır. Şiire girmemesi gereken kelimelerin şiirde kullanıldığından bahseder.¹⁷ Raif Necdet'e göre *Safahat*'ı diğer şiir mecmualarından ayıran en belirgin vasıf, “Şiirlerin milli ve ictimai bir mana ile süslü oluşu, havastan ziyade avama hitap edışıdir.” Yazar kendi düşüncesine göre, Âkif'in avama hitap etmesini çok önemli bulur ve halkın aydınlatılmasının, seviyesinin yükseltilmesinin çok önemli olduğundan bahseder. Daha doğrusu ona göre *Safahat*'ın birinci kitabında ağırlıklı olarak halkın kendisi vardır. Sonra genel bir değerlendirme yapar: “*Safahat* milli dertlerimizi, gafletlerimizi, cerihalarımızı bütün çıplaklığıyla gösteren, hayat-ı ictimaiyemizin muhtelif safhalarını ibretamız bir tarzda tasvir eden bir eser, sanatıyla değil, lakin samimiyetiyle temayüz eyleyen bir mecmua-i eşardır.”¹⁸

Raif Necdet, Mehmet Âkif'in “Mahalle Kahvesi”, “Köse İmam” gibi şiirlerini çok beğendiğini, sanat açısından da çok güzel şiirler olduğunu söyler. Şairin zamanla şiirlerinde Arapça, Farsça tamlamaları azalttığına dikkat çeken yazar, bunu çok büyük bir tekâmül olarak görür.

Bahsi geçen isimler, *Safahat*'ta yer alan “Hasta”, “Küfe”, “Meyhane”, “Seyfi Baba”, “Koca Karı ile Ömer”, “Mahalle Kahvesi”, “Köse İmam” gibi manzum hikâyelerin Mehmet Âkif'in en başarılı olduğu şiirler olduğunda birleşirler. Çünkü burada sade bir dille tabii anlatım vardır. Midhat Cemal, Mehmet Âkif'in “Meyhane” şiirini konu edindiği bir yazısında bu şiirin hikâye kısmının “Âkif için sehl-i mutat, herkes içinse sehl-i mümteni olan selaseti”ne dikkat çeker.¹⁹

Mehmet Âkif'in şiir sanatındaki başarısıyla ilgili Hamdullah Suphi çok daha iddialı ifadeler kullanır. Onu, “*Safahat*'ın muhterem sahibi lisan-ı nazm ile tahkiyenin bizde ilk müessisidir” ifadesiyle metheder.²⁰

Safahat'ın yayımlanması üzerine yazı kaleme alan Ispartalı Hakkı, Midhat Cemal, Hamdullah Suphi burada yer alan şiirleri takdirle karşılamışlar ve eserin sahibi Mehmet Âkif'i tebrik etmişlerdir. Raif Necdet, Celal Sahir ve Fuat Köprülü eserin sanat yönünden yeterli düzeyde

¹⁶ M. Fatih Andı, “*Safahat - Birinci Kitab'ın Devrinde Uyandığı Akisler*”, Türkiyat Mecmuası, 1997, s. 40-42.

¹⁷ Raif Necdet Mehmet Akif'in şiir kitabıyla ilgili iki yazı kaleme alır. Raif Necdet, “*Musâhabe-i Edebiyye*”, Resimli Kitap, C. V, nr. 29, Nisan 1327/ (1911), s. 357-363; Raif Necdet, “*Musâhabe-i Edebiyye*”, Resimli Kitap, C. V, nr. 30, Mayıs 1327/ (1911), s. 462.

¹⁸ N. Ahmet Özalp, *Aklı Kamaştırın Belagat Kasırgası Safahat'ın Yankıları* (1911-1924), İstanbul, Büyüyenay Yayınları, 2019, s. 57.

¹⁹ Midhat Cemâl, “*Safahât Hakkında Bilgiler*”, Sırât-ı Müstakim, C. VI, nr. 153, 13 Şaban 1329/27 Temmuz 1327/ (9 Ağustos 1911), s. 361. (Özalp, *a.g.e.*, s. 126-130).

²⁰ Hamdullah Suphi Tanrıöver, “*Musâhabe-i Edebiyye : Safahât*”, Servet-i Fünûn, nr. 1050, 27 Receb 1329/10 Temmuz 1327/(23 Temmuz 1911), s. 223.

olmadığı görüşünü serdetmişler ve eleştirmişlerdir. Ancak bu ikinci grupta yer alan Raif Necdet'in *Safahat*'ın diğer bölümleri yayımlandıktan ve buradaki şiirleri gördükten sonra Mehmet Âkif'in sanatına daha olumlu yaklaştığı da bilinmektedir.

Safahat'ın ikinci kitabı “Süleymaniye Kürsüsünde” 1912 yılında dokuz bölüm halinde dergide tefrika edilir. 1002 mısradan meydana gelen tek bir şiirdir. Haliç Köprüsü'nden Yeni Cami ve Süleymaniye'ye doğru yürüyen şair önündeki camiye, “Yükselirken göğe, donmuş da kesilmiş inci!” şeklinde tasvir eder. Daha sonra Süleymaniye Camii'ni dış ve içten mimari tabirleri de kullanarak derin tasvirlerden sonra esas mevzuuya konuyu getirir. Namazdan sonra kürsüye çıkan vaiz, gerçekte de Mehmet Âkif'in yakın arkadaşı Sibiryâ Müslümanlarından Abdürreşit İbrahim Efendi'dir. İslâm âleminin içinde bulunduğu perişan hali anlattıktan sonra, ilim ve teknoloji öğrenip gelsinler diye Avrupa'ya gönderilen gençlerin önemli bir kısmı, bunu hakıyla yaparak geri dönmüşlerdir ancak bir kısmı Batı'nın ahlaksızlıklarını alarak gelmişlerdir. Vaiz “züppe” olarak ifade ettiği bu tipleri sert sözlerle azarlar. Çünkü bu alafranga züppe tiplere göre, Batılı gibi olmanın önündeki en önemli engel dindir. “Hali ıslah edecekler, diyerek kaç senedir / Bekleyip durduğumuz züppelerin tavrı nedir?”²¹

Meşrutiyet'in ilan edildiğini duyunca büyük bir sevinçle İstanbul'a gelen vaiz, hürriyetin yanlışı anlaşıldığını görünce şaşırıp kalır ve gördüğü manzara karşısında dehşete düşer. İstanbul sokakları “hürriyet” naralarıyla çalkalanırken; kimi, neden alkışladığı belli olmayan yığınlar şeklindeki kalabalık, kimi, neden alkışladığını bilmeden “şak şak” etmektedir. Aslında olanın özeti şudur:

“Yürüyor dine beş on maskara, alkışlanıyor / Nesl-i hazır bunu hürriyet-i vicdan sanıyor!”²²

1912 yılı boyunca dergide yazılarına devam eden Mehmet Âkif'in on makalesi yayımlanır. Dergi 183. sayıdan itibaren “Sebilürreşad” adını alır. Âkif, ayet ve hadislerden hareketle dönemin meselelerini açıklamaya çalışır, tefsirler yazmaya başlar. Derginin ilk sayfasında yer alan bu yazılar çeşitli aralıklarla 1919 yılına kadar devam eder. Bunlardan manzum olanlar “Hakkın Sesleri”, “Hatıralar” ve “Gölgeler” bölümüne alınır.

Balkan Savaşları, Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Rumeli coğrafyasında yaşayan Müslüman Türklerin uğradığı en büyük felaketlerden birisidir. Mehmet Âkif, 1913 yılında yayımlanan yetmiş iki mısralık bir şiirinde yaşananları ve Batı'nın ikiyüzlülüğünü en açık şekilde dile getirir.

“Gitme ey yolcu, beraber oturup ağlaşalım / Elemim bir yüreğin kârı değil, paylaşalım...” mısralarıyla başlayan bölüm, “Medeniyet denilen maskara mahlûku görün/ Tükürün maskeli vicdânına asrın, tükürün!”²³ şeklinde devam eder.

1913 yılı için “Sebilürreşad” dergisinde *Safahat*'ın üçüncü kitabın adı olan 1692 mısralık

²¹ Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1988, s. 151.

²² Ersoy, *a.e.*, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, s. 162.

²³ Mehmet Akif Ersoy, *a.g.e.*, s. 182-183.

“Fatih Kürsüsünde” manzumesinin neşrine başlanır. Yirmi sekiz bölüm olarak tefrika edilen bu eserin yarısı aynı yıl, kalanı da 1914 yılı içinde şair Mısır’a gidip döndükten sonra yapılır.

Mehmet Âkif’in yakın dostu Hasan Basri Çantay’ın, “Diyebilirim ki, Üstad Âkif’in halk arasında en çok okunan eseri Hakkın Sesleri’dir. Onu Kur’ân gibi ezberlediler. İhtiraslara, tefrikalara, gaffetlere kurban olan Rumeli’nin acıklı destanını bu eserde okuyacaksınız.”²⁴ dediği *Safahat*’ın üçüncü kitabı “Hakkın Sesleri” 1914 yılında yayımlanır. Tamamı 482 mısra olan ve on manzumeden oluşan kitap “Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi” başlığını taşıyan ve ıstıraplar içinde kavru lan Müslümanların imdadına Hz. Peygamberi davet eden bir şiirle biter.²⁵

“Sebilürreşad” dergisinde 1913 yılında yayımlanmaya başlayan “Fatih Kürsüsünde”, 1692 mısralık tek bir manzumeden oluşur. *Safahat*’ın dördüncü kitabı olarak 1914 yılında basılır. Aynı yıl içinde üç baskı yapan kitap, başlangıçta Galata Köprüsü üzerinde yürüyen iki arkadaş bazen etrafında gördüklerinden konuşarak, bazen bunların verdiği çağrışımlarla dini-siyasi konulardan bahsederler. Arada Meşrutiyet’in ilanından sonra ortaya çıkan bir takım bozuklukları eleştirirler. Nihayet iki arkadaş Fatih Camii’ne gelirler ve kürsüde hoca çalışma üzerine konuşmaktadır. Vaiz sık sık (şiirin içinde altı defa geçmekte),

“Bekayı hak tanıyan, sayı bir vazife bilir/ Çalış, çalış ki beka, say olursa hakkedilir.”²⁶ beytini bir laytmotif gibi tekrar eder.

1914 yılı sonunda devlet tarafından görevli olarak Berlin’e gönderilen Mehmet Âkif, burada da şiirlerini yazmaya devam eder. “Berlin Hatıraları” başlığı ile 796 mısralık şiiri yine “Sebilürreşad”da bölümler halinde yayımlanır. Şair, bu uzun şiirinde Batılıların Müslüman milletlere karşı nasıl bir çifte standart içinde olduklarını, yapılan zulümlere karşı nasıl sessiz kaldıklarını, Almanların birlik için çalışıp kuvvetlenmelerinin fikri ve içtimai sebeplerini izah eder.

1915 yılı ortalarında yine resmi vazifeli olarak Necid seyahatine çıkan Mehmet Âkif, Medine’yi ikinci defa ziyaret etme imkânı bulur. Bu ziyaretin ilhamıyla da “Necid Çöllerinden Medine’ye” şiirini yazar. 1916-1918 yılları arasında İttihat ve Terakki tarafından kapatılan dergi yayınına ara vermek zorunda kalır. Ancak 1917 yılında şairin beşinci kitabı “Hatıralar” yayımlanır.

Mehmet Âkif’in 1919 yılında en büyük ve en önemli eseri olan “Asım”ın neşrine başlanır. 1924 yılına kadar on bölüm şeklinde, 2292 mısra olarak dergide yayımlanan şiirlerin içinde yer alan, başlığında Çanakkale geçmemesine rağmen, Çanakkale Savaşı’nı, Çanakkale’de şehit düşen askerleri anlattığı bölüm Türk edebiyatının abide eserlerinin başında gelir.

İstanbul’un 1920 yılında işgal edilmesi üzerine, yakın arkadaşı Eşrep Edip’le beraber halkı bilgilendirmek ve diri tutmak için Balıkesir’e giden şair, burada Zağanos Paşa Camii’nde vaaz verir ve bu konuşma daha sonra dergide yayımlanır. Aynı yıl oğlu Emin’i de yanına alarak Ankara’daki Milli Mücadele hareketine katılan Mehmet Âkif, ilk mecliste de milletvekili olarak

görev alır. Milli Mücadele’ye destek vermek için Eskişehir, Burdur, Antalya, Afyon, Konya, Kastamonu gibi şehirleri ziyaret eder, halka konuşmalar yapar. Şairin Kastamonu Nasrullah Camii’nde yaptığı konuşma buraya taşınmış olan *Sebilürreşad* dergisinde yayımlanır. Daha sonra dergi Ankara’ya taşınır ve ilk nüshasında “İstiklal Marşı” yayımlanır. 1923 yılı ortalarında İstanbul’a dönen Mehmet Âkif, dergide Abdülaziz Çaviş’ten çeviriler yayımlar. 1923-1924 yıllarında kısa süreliğine Mısır’a gidip dönen şair, 1925 yılından vefatına yakın zamana kadar Mısır’da kalır. Aynı sene “Sebilürreşad” dergisi de hükümet tarafından kapatılmıştır. Şairin 1374 mısra tutan son kitabı “Gölgeler” ise 1933 yılında Mısır’da basılmıştır.²⁷ Son söz olarak 27 Aralık 1936 yılında vefat eden şairin cenazesini üniversite öğrencileri, Beyazıt Camii’nden eller üzerinde taşıyarak Edirnekapı Şehitliği’nde son yolculuğuna uğurlarlar. Peyami Safa’nın o günlerde yazdığı makalenin son cümlesi şu şekildedir: “Zararı yok, bazen bütün memleketi birkaç adamın vefası temsil eder.”²⁸

SONUÇ

Mehmet Âkif Ersoy, sadece yaşadığı dönemin değil, bugün de milletin ortak vicdanını temsil etmiş, ortak duygu ve düşünceleri şiirlerinde, yazılarında dile getirmiş bir şairdir. Türk edebiyatında, yazdıklarıyla yaptıkları bire bir örtüşen nadir karakter abidelerinden birisi olmuştur. Onun bu vasfını sadece dostları değil, muarızları bile kabul etmiştir. Mehmet Âkif’in “Sıratımüstakim”den önce yazdıklarını hariç tutarak, 1908 yılında bu dergide yayımlamaya başladığı şiirlerinden son eseri 1933 yılında basılan “Gölgeler” kitabına kadar yaklaşık çeyrek asırlık dönem yazdıklarının tamamı toplumun ortak hafızasının yansıması şeklinde de okunabilir. Onun manzum ve mensur eserlerindeki en dikkat çeken şey; samimiyeti, dilinin sadeliği ve içtenliğidir. Onun şiirlerini okurken olayın canlı şahidi gibi olur insan. Mehmet Âkif, yazdıklarıyla toplumu ayakta tutar, kendi değerlerine bağlı, Batı’nın teknik bilgileriyle donanmış yeni bir neslin ortaya çıkışını hazırlamıştır. “Asım’ın Nesli” olan bu gençlik, tarihine, maneviyatına sahip çıkacak, oradan aldığı güç ve imanla “hakkı tutup kaldıracak”tır.

Mehmet Âkif ve “Sıratımüstakim”/ “Sebilürreşad” birlikte anılır. Çünkü derginin başyazarı olmanın ötesinde, döneminde “İttihad-ı İslâm” düşüncesinin ana yayın organı olarak görülen derginin yayın çizgisinin bu şekilde belirginleşmesinde Mehmet Âkif’in yazılarında dile getirdiği düşüncelerin büyük etkisi vardır. “Birlikte hayat, tefrikada memat (ölüm)” vardır düşüncesi onun hayat ilkesi gibidir. “Sıratımüstakim”/ “Sebilürreşad” sadece Osmanlı devleti sınırları içinde değil, Balkanlardan Uzak Doğu’ya kadar geniş İslâm coğrafyasında yakından takip edilen, yazılan yazılar ve şiirleri geniş akisler uyandıran en önemli yayın organlarından birisi olmuştur. Balkan ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında, aynı şekilde Mütareke ve Milli Mücadele yıllarında da dergi, adeta toplumu birlik olma ve ayağa kaldırma vazifesi görmüştür. Mehmet Âkif de sadece dergideki yazıları ve şiirleriyle değil; Balıkesir, Kastamonu gibi şehirlerdeki vaazlarıyla halkın Milli Mücadele’ye katılması noktasında büyük vazife görmüştür. Gerçek dindarlık, vatanseverlik, insanlık kavramlarını kendinde birleştiren karakter abidesi Mehmet Âkif, Çanakkale Zaferini destanlaştıran abide eserlerinin yanında “İstiklal Marşı” şairi olarak milletin kalbinde ebedi yerini almıştır.

²⁴ Çantay, *a.g.e.*, s. 140.

²⁵ Ersoy, *a.g.e.*, s. 202.

²⁶ Ersoy, *a.g.e.*, s. 220.

²⁷ M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmet Akif Ersoy*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, s. 107.

²⁸ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat* Haz. Orhan Okay-Mustafa İsen, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s. XXVI.

KAYNAKÇA

ANDI, M. Fatih, “*Safahat - Birinci Kitab’ın Devrinde Uyandığı Akisler*”, *Türkiyat Mecmuası*, 1997, s. 37-67.

ÇANTAY, Hasan Basri, *Akifnâme*, İstanbul, Ahmed Sait Matbaası, 1966.

DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, *Mehmet Akif Ersoy*, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2004.

EFE, Adem, “Sebilürreşad”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul, 2009, C. 36, s. 251-253.

ERSOY, Mehmet Âkif, *Safahat*, Haz. Orhan Okay-Mustafa İsen, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988.

ERSOY, Mehmet Âkif, *Safahat*, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1988.

KAPLAN, Mehmet, *Şiir Tahlilleri I*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1997.

KARAKOÇ, Sezai, Mehmet Âkif, İstanbul, Diriliş Yayınları, 1985.

KUNTAY, Midhat Cemâl, “*Safahât Hakkında Bilgiler*”, *Sırât-ı Müstakim*, C. VI, nr. 153, 13 Şaban 1329/27 Temmuz 1327/(9 Ağustos 1911), s. 333-335.

MERTOĞLU, Suat, *Sırât-ı Müstakim Mecmuası: Açıklamalı Fihrist ve Dizin*, İstanbul, Klasik Yayınları, 2008.

OKAY, M. Orhan, *Mehmed Akif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1988.

ÖZALP, N. Ahmet, *Aklı Kamaştıran Belagat Kasırgası Safahat’ın Yankıları (1911-1924)*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2019.

Raif Necdet, “*Musâhabe-i Edebiyye*”, Resimli Kitap, c. V, nr. 29, Nisan 1327/ (1911), s. 3 57-363.

Raif Necdet, “*Musâhabe-i Edebiyye*”, Resimli Kitap, c. V, nr. 30, Mayıs 1327/ (1911), s. 462.

TANRIÖVER, Hamdullah Suphi, “*Musâhabe-i Edebiyye: Safahât*”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1050, 27 Receb 1329/10 Temmuz 1327/(23 Temmuz 1911), s. 223-229.

MEHMED ÂKİF'İN ZEMİNİNDEN BİR KARE: HERSEKLİ ARİF HİKMET BEY

Enes GÜLLÜ*

Gökten zembille adam indirmek, içinde bulunduğumuz yüzyılda âdet-i müstemirredendir. Siyasi zeminde net bir şekilde gözlenen bu vaka, kendini yalnızca bu alanla sınırlı tutmaz. Felsefe, bilim, din ve edebiyat da belirli oranlarda bu tutumdan payını alır. Hatta alan fark etmeksizin ismin azametiyle bu yaklaşımın yaygınlığı doğru orantılı kabul edilebilir. En önce “milli şair” unvanı sonra *Safahat*’ıyla ülkemizin her ferdince işitilmiş Mehmed Âkif Ersoy da bu konumdan hâlî kalmamıştır.

Mehmed Âkif, Mithad Cemal Kuntay’ın onun hakkında yazdığı eserde alt başlıkta kullandığı kategoriler olan seciyesi, hayatı ve sanatı bakımından mümtaz bir insandır. Ancak Âkif de her insan gibi belli bir zaman diliminde, belli bir mekânda bir gerçeklik küresi içerisinde şekillenmiştir. Teoride malumu ilam makamında değerlendirilecek bu hüküm, amelde bir anekdot anlatısına dönüşür. Anekdotlarda Mehmed Âkif ana kahramansa pek çok kitapta ve makalede yer bulur. Mehmed Âkif’in kişiliğinin altını dolduran aile dışından şahsiyetlerin ve vakaların ise ilk durumdaki anlatılara nisbetle pek de gündeme sokulduğu söylenemez. Hâlbuki bu, Âkif’in eteğine yapışan, onu her şeyiyle benimsemiş kitlelerde daha fazlaca görülen tarihi devamlılığa yapılan vurguya tezat teşkil eden bir manzardır.

Bu yazı, Âkif’in zekâ ve derinliğini en öz şekilde anlatan “Bize yüz hutbeyi bir anda ederdi irâd.” dizesini yazmasına sebep Hersekli Arif Hikmet Bey hakkındadır. Kısaca yukarıda bahsi geçen tezatlığa az bir merhem olmasını umduğumuz bir açığı çizme gayretindedir. Ayrıca “izindeyiz” edebiyatının figürlerinden olan Mehmed Âkif’i; bir güruhun Afgani, Abduh ve Reşid Rıza ile aşırı modernist diğer birtakım zevatın İpekli Tahir Efendi, Mehmet Rasim Efendi (Arap Hoca) ile salt sofî, doğu-batı kadar birbirine benzemez iki farklı çizgide gösterme çalışmalarına üçüncü bir güzergâhı hatırlatma amacını da taşır.

* Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bilim Tarihi ve Felsefesi Bölümü, Doktora Öğrencisi, enesgullu96@gmail.com.

مَسَائِدُ تَلَقِيْهِ

دین، فلسفہ، ادبیات، حقوق و علوم دین باحث ہفتہ لقی رسالہ دور

دوسرے لکھنے ۵۰ پارہ دور

ایمیل سے حقرا پورو ایہ کونسل پرستہ سنو
۲۰ غرض فطیہ آلتی.

دوسرے لکھنے پوسٹہ ایہ کونسل پرستہ ولایت بدل اخذ اولتور.

مؤسسری: ابوالعلاؤن الدین - ج. شرقی ادب

تاریخ تاسیسی:

۱۱ نومبر ۱۳۲۶

مستلکی اولدین

۳۵ ۶۵
۵۰ ۹۰
۵۰ ۹۰

دوسرے لکھنے

مستلکی ایہ لکھنے

برخی سنہ

۳۲۶ شوال ۶۴ پنجشنبہ ۶ کسریں ثانی ۳۲۶

۱۳

نقشہ تشریف

استفاضہ

«ایک نمبد» عابد ایہ مہبود بالحق پختہ مدار وصلت بر نسبت شریفہ اولسنہ مہی عبادتہ افتخارہ. «ایک لستین» بولہ بر نسبت شریفہ ایہ تشریف محض عنایت حق ایہ اولدین اعتراف شہتہ عرض اقتضارہ دال اولدین کی آیت جلیلہ تک تعالیٰ دہ مذهب اہل حقہ موافق اولان ثبوت وصف اختیارہ شہادت اجتماعہ دور. زیرا «ایک نمبد» افعال عبادت کتولرین صدورین مشرور. بویسہ انلرک جہاد کی دکل ۱ بلکہ قدرت صفتیہ متصف اوللری مقتضیدر.

«ایک لستین» عبادت افعالرہ استغلا لری اولوب انجیق اذن و عنایت باری ایہ فاعل اوللریہ دالدر. اصل کہ «لاحول ولا قوة الا باللہ» جہلہ جلیلہ سنک مضمون شریفہ دہ بوندن عبارتدر.

امام علی کرم اللہ وجہہ الہند من حضرتلری بو مسئلہ کندیلریہ عرض اولدقدہ «لا جبر ولا تقویض ولکن امر بین امرین» کلام حکمت انسانلریہ حقیقت معروضہ ایہ اعلام بیورمشلردر. بناء علی ذلک عبادی جادات منزلہ سنہ تنزیل ایہ قدرت اختیاردن بالکلیہ خالی اوللریہ قائل اولان «جبرید» طائفہ سنک مذہبی کی عبادت افعالرہ استغلا ل تام ساحبی اوللریہ ذاہب اولان مذهب اہل اعتزالکدہ اطلاعندہ اشتہار یوقدر. ذاتاً اہل سنت مذہبی جمیع مسائلہ «من بین فرث و دم لنا خالصا» نظم شریفی و فقہیہ لہن نافع کی نقطہ اعتدالہ اولوب داغما فرث تقریب ایہ دم افراطدن متباعد اولقدہ دور.

(نمبد و لستین) فعللری جمیع سینہ سیلہ اولقی نمازہ قارئک و استغلا ل

جاعت مسلمین و باحفظ اعمال و دفع آفاتہ مأمور ملائکہ کرام بولنسی یاخود کافہ موحدین طرفندن اشتراک ملاحظہ ایلسی اعتبار یلدر. بر اسلوبہ عابد کندی عبادتی انلرک عبادتہ و حاجتی حاجانہ منضم اولدق عرض ایتک صورتیہ قبول و اجابت امیدین تقویہ اجمعی اولبور چونکہ عرض درکام سبحانی قیلان عبادت و دعا ر انجندہ اولیا و ملائکہ حضراتک قطعی القبول اولان عبادت و دعا لریہ بولنور. بولری معنوی اولان معروضاتک جہلہ سی رد ایتک جائز اولیہ جہلہ کی قضا قبول و قضا رد ایتک دخی موافق شان و کرم ربی دکلدر. بناء علی ذلک جہلہ سنک قبول بیورلسی دہا زیادہ مرجع اولقی لازم کلیر. [سلوات مفروضہ تک جاعتہ مشروعیہ اداسندہ کی حکم و اسرارک بریہ دور].

بلاغت

هر ایکی فعلک مفعولری اولان «ایک» شہرینک تقدیدہ آقامہ تعظیم و اہتمام ایہ برابر حصر و اختصاصہ دلالت و مہبود مستعان اولان حساب بارینک وجوداً هر شہتہ مقدم اولسنہ رعایت کی بر قاج نکتہ وارددر.

تقریر و توضیح

حق تأخیر اولان لفظی تقدیم ایتک اکثریا اختصاص مقصدیہ اولور. بناء علی ذلک رئیس المفسرین «عبد اللہ بن عباس» رضی اللہ عنہما مقام غسیرہ «نمبد» ولایسہ غیرک «بیورمشلردر» کرک عبادت کرک استمانہ تک جناب باریہ اختصاصہ دائرہ براین عقیدہ درس سابقہ ذکر اولندی.

ہتمام دخی نکتہ تقدیم اولیہ سلور. زیرا ذکر اللہک عید مؤمن ایچو. هر زمان اہمیتی ثابت اولسندن یشتہ شیطانیک مانع قبول اولقی ایچو. اقامہ و سوسہ کریم و برکک اولدملری عبادت آساندہ دہا

Hersekli Arif Hikmet Bey hakkında İbnü'l Emin Mahmud Kemal İnal² ile başlayan değerlendirmeler bugün divanı hakkında 1994 yılında yapılmış iki yüksek lisans tezi³, Metin Kayahan Özgül'ün müstakil bir portre çalışması⁴, yine şiirine dair belirli bir kavram çerçevesinde yazılmış bir yüksek lisans tezi⁵, Rıdvan Özdiñ'in Hersekli'nin mensur yazılarının⁶ ve telif eserinin⁷ neşri ve hakkında yazdığı değerlendirmeler, farklı kimselerce birkaç makale ve sempozyum bildirilerinde değiniler ile yetersiz ama önemli bir hacme ulaşmıştır. Mehmed Âkif Bey'e dair ise bir bibliyografya hazırlanmak istenirse ayrı bir kitap meydana çıkar. Tüm bu yekûn içinde bir biyografinin daha kaleme alınma cesaretinin kaynağı yüz seksen kez de olsa tekrarda bir güzellik bulunduğunu belirten söze bir güven ve iki ismin ilişkisine daha yakın bir perspektif çizibilme uğraşdır.

Arif Hikmet Bey, 1839 yılında Abdülmecid Han'ın tahta çıkışından yaklaşık beş ay, Tanzi-mat Fermanı'nın ilanından 22 gün sonra, 25 Kasım'da Mostar'da dünyaya gelmiştir. Baba tarafı bölgenin mühim ailelerinden Rıdvanbegoviçlerdendir. Dedesi, kardeşinin kayınpederi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın isyanı sırasında büyük yararlılıklar gösterdiği için II. Mahmud tarafından vezirlikle ödüllendirilmiş İstolçalı Ali Paşa'dır.⁸ 1833'te Hersek Sancağı, Bosna Eyaleti'nden

² Tercümân-ı Hakikat gazetesinde tefrika edildikten sonra *Kemâlû'l Hikmet* ismiyle toplanıp 1909 yılında basılan 107 sayfalık eser Herseklinin de onayından geçmesi bakımından birinci derece önem atfedilen kaynaktır. Bu çalışmada kullanıldığını belirttiğimiz kaynaklarda haylice yapılmış alıntılar haricinde o günden bugüne yayınlanmamış bu eseri salgından dolayı kütüphanelerden uzak kalmamız sebebiyle kullanamadık. Ancak 1915-1917 yıllarında Maarif Nazırı Şükrü Bey'in öncülüğünde eski eserlerin kaybolmasını önlemek ve millete ulaştırılmasını sağlamak için başlatılan Âsar-ı Müfide Kütüphanesi yayın projesi kapsamında İbnülemin'in yayına hazırladığı Hersekli Arif Hikmet Divanı'nın giriş yazısına Yasin Şen, *İbnülemin Mahmud Kemâl İnal'ın Divan Neşirleri*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2016, s. 175-216 içerisinde ulaştık. Bu giriş için İbnülemin, o zaman bulamadığı Kemalû'l Hikmet'teki bilgilerden aklında kalanları yazdığını söylemiştir. Araştırmacılar tarafından divanın değerlendirilmesinde de girişin ilk eserin geniş bir özeti olduğuna dikkat çekilmiştir.

³ Hacı Ali Şahin, *Hersekli Arif Hikmet Bey Divanı (İnceleme-Metin)*, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1994; Tevfik Sütçü, Hersekli Arif Hikmet Divanı'nın Tema Bakımından İncelenmesi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1994.

⁴ Metin Kayahan Özgül, Hersekli Ârif Hikmet Bey, İstanbul, Kitabevi, 2015, s. 3-69.

⁵ Belde Aka, *Nâbi'nin Orta İnsan Tipi'nin Hersekli Ârif Hikmet'teki Değişimi*, Ankara, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2011, s. 57-109.

⁶ Hersekli Ârif Hikmet, *Makâleler*, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018.

⁷ Rıdvan Özdiñ, *Osmanlı Modernleşmesi ve Hersekli Ârif Hikmet Mecelle'nin Bazı Mevâddına Dâir İntikadnâme*, İstanbul, Kitabevi, 2011, s. 99-140.

⁸ İncelemelerde Hersekli'nin dedesi İstolçalı Ali Paşa hakkında hem yaklaşım hem bilgiler bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin Özgül, 'Ali Galip' ismini tercih etmişken; Özdiñ, 'Galip Ali' ismini tercih etmiştir. Ali Paşa'nın altıncı göbek torunlarından olan Hacer Mirgül Eren Griffe'nin Rıdvanbegoviç ailesi ve Ali Paşa hakkındaki müstakil kitabına dayanarak aile bilgilerinin tercih edildiği görülmektedir. Osmanlı'nın Hizmetkarı Galip Ali Paşa Rızvanbegovic-Stocevic, Ankara, Berikan Yayınevi, 2005. TDV Ansiklopedisi'nde büyük oranda Osmanlı Arşivi'nden belgeler ile hazırlanmış Rıdvanbegoviç Ali Paşa maddesi dikkate hiç alınmamıştır. Mustafa L. Bilge, "Rıdvanbegovic, Ali Paşa", TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ridvanbegovic-ali-pasa> (16.03.2021). Önemli farkların bulunduğu bu iki kaynak arasında bu makalede ansiklopedi bilgilerini tercih ettik. Griffe'nin eserinde zaman zaman duygusal olarak nitelenebilecek yaklaşımlar görülmesi bu tercihte etkili oldu. Mesela, ansiklopedi maddesinde Bosna isyanını bastırarak Ali Paşa ve oğullarını tutuklayan Ömer Lütfi Paşa kitapta bir köken belirtme amacından ötede bir kaygıyla Sırp Devşirmesi olarak nitelenmiştir. Kaynaklar arasındaki farklara dair bir örnek daha verilmesi gerekirse Ali Paşa'nın babasının adını Özgül, Rıdvan Beg olarak verirken ansiklopedi maddesinde ve Griffe'de Zülfikar Kaptan olarak geçer.

ayrıldığında vali olarak tayin edilmiştir. Ali Paşa'nın paşa rütbesine yükseltilmiş Rıdvan ve Zülfikar Nafiz adında iki oğlu vardır. Zülfikar Nafiz Paşa, Arif Hikmet Bey'in babasıdır.

Uzun yıllar Hersek Valiliği görevine devam eden Ali Paşa, 1850 yılında Bosna'da çıkan isyanı desteklemiştir. Ancak bir yıl içinde Sultan Abdülmecid'in görevlendirmesiyle Ömer Lütfi Paşa'nın başında bulunduğu orduya yenilmiştir. Tutukluluğu sırasında nöbetçi askerin bir kaza kurşunuyla öldüğü kaydedilmiştir. Dede ve babasının vefatı üzerine annesiyle önce Bosna'ya sonra da Bursa'ya göç eden Hersekli Arif Hikmet Bey, 1854 yılında eğitimi için İstanbul'a gelir.

Arif Hikmet Bey Mostar'dayken, henüz 11 yaşında dedesinin tayiniyle albay rütbesiyle askeriyede meslek hayatına girmiştir. İstanbul'da geçen birkaç yılın ardından ise çevresindekilerin desteğiyle askeriyeden mülkiyeye geçip hem idari rütbelerde terfi etmiş hem de sadrazamlıkta kâtiplik görevine başlamıştır. Hersekli, sadaretteki bu görevine devam ederken Laleli semtinde Çukurçeşme bölgesinde ikamet etmiştir. Buradaki evi aynı zamanda edebiyatımızda bir akım olarak yer edinmiş, salı akşamları benzer meşrep zevatın bir araya geldiği, hiçbir resmi kural ve kaidenin bulunmadığı bir dost meclisi olan Encümen-i Şuarâ'nın da merkezidir. 1861-1862 yılları arasındaki bu buluşmalar çoğu memuriyetten geçimini sağlayan azaların uzak diyarlara tayini, hastalıklara tutulmaları gibi sebeplerle dağılmıştır. Ev sahibi de yaklaşık sekiz yıl devam ettiği kitabetteki görevinden istifa edip doğduğu toprakların da içinde bulunduğu rotada uzun bir seyahate çıkmıştır. Altı aylık bu geziden sonra yine İstanbul'a dönmüştür.

Dönüş tarihinden itibaren birkaç yıl bir işle ilgili kaydı bulunmayan Hersekli'nin 1868 yılında Ahmet Cevdet Paşa'nın yönlendirmesiyle adli-hukukî kariyerine başladığı görülür.⁹ Ceza mahkemelerinde yine kitabetteki göreviyle başlayan bu kariyeri vilayetlerdeki hukuk dairesi reisliğine kadar yükselerek devam eder. Erzurum, Bursa, Manastır, Yanya, Kastamonu, Adana ve Ege Adaları'nda 1897 yılına kadar bir kere maaşından tenkihat bir kere de annesinin vefatı üzerine istifalarından dolayı verdiği küçük aralarla mahkeme ve hukuk dairesi reisliklerini sürdürür. 1897'den 20 Mayıs 1903'te Şehzadebaşı'ndaki evinde gelecek ecele değin ise İstanbul'da merkez mahkemelerde azalık ve reislik yapmıştır.

Eserlerinde ve sohbetlerde dökülen rivayetlerde çok mühim noktalar bulunsa da İbnülemin'in naklettiği şu sözü bir ömrün hâsılını yansıtması açısından daha ayrı bir önemi hak eder gözükmetedir:

*Birçok seyâhat etdim. Birçok âlemler gördüm. Her tarîka, her mesleğe girdim, çıkdım. Çok para sarf etdim. Dünyânın germ ü serdini tecrübe eyledim. Üssü'l-esâs-ı sa'âdet olarak şu dört şey'i buldum: Sihat, hesâbını bilmek, hüsni ahlâk, kalbi zıkrullah ile meşgûl etmek.*¹⁰

⁹ Ahmet Cevdet Paşa'nın, Hersekli Arif Hikmet Bey'e bu teveccühünün sebebine dair Özdiñ'in önemli bir dikkati bulunmaktadır. Hersekli'nin dede ve babasını kaybettiği isyandan itibaren durulmayan Bosna'ya 1863-64 yıllarında Cevdet Paşa müfettiş olarak görevlendirilmiştir. Ömer Lütfi Paşa'nın icraatları için Marûzat'ında "Boşnakları lüzumundan ziyâde ezmişti." kaydı göze çarparken Ali Paşa için özellikle askeri alandaki meziyetlerine dair övgüler yer alır. Sürgün edilen Rıdvanbegoviç ailesine dair de değinileri haylice fazladır. Özdiñ, *a.g.e.*, s.5 ve s.13. Dolayısıyla iki ismin tanışıklıklarına dair bu durumun Hersekli'nin görevlendirmesinde etkili olduğu söylenebilir.

¹⁰ Şen, *a.g.t.*, s. 207.

Ömründe Yanya’daki görevi esnasında bakımı için yaşlı bir kadınla kısa süreli ve vefatına yakın yıllarda saraylı bir hanımla olmak üzere iki kez evlenen Hikmet, evlat sahibi olmamıştır. “Levâyihu’l Hikem”, “Levâmiu’l Efkâr”, “Sevânihu’l Beyân”, “Misbâhu’l İzâh” isimli, makale-lelerinin toplamından oluşan eserlerinin yanında *Mecelle*’ye dair bahsi geçen intikadnamesi ve Divan’ı bulunmaktadır. Hersekli’nin son derece çarpıcı hayatını, dikkat çeken karakterini Osmanlı’nın en çatlak sesi, lafını esirgemez bürokratı Gelibolulu Mustafa Âlî’nin dönemindeki Bosnalı bir şairi anlattığı satırlar ile ifade etsek hiç hata olmaz.¹¹

Hersekiyyü’l asl,

Her kelâmi hîret kitâbına fasl

Nâm-ı Hikmet

Fünûn-ı mütenevvîa ile bahs-i ilmiyyesi sermed

Kendüsi akrânı miyânında ser âmed

Hem şâir-i monlâyân idi

Ve hem monlâ-yı şâriân-ı mesel-gûyân idi

Hem içerik hem biçim açısından son derece yenilikler içeren eserleriyle 19. yüzyılın öte-sinde bir isim olan Hersekli’nin, Gelibolulunun bu satırlarını son derece pürüzsüz bir şekilde hayatında yansıtmayı açısından da 16. yüzyıla kadar köklerini salmış kendine has bir kişilik olduğunu söylemek hata olmayacaktır.

Hersekli Arif Hikmet ve Mehmed Âkif

Mehmed Âkif Ersoy ile Hersekli Arif Hikmet Bey’in somut ilişkisini gösteren en önemli belge Hersekli’nin vefatından altı yıl sonrasında Âkif’in *Sırat-ı Müstakim*’de yayınladığı mer-siyedir.¹² Ancak bu şiir cenaze gecesi yazılmış gibi canlı tahkiye izlerini taşır. Hikâyeleştirme tarzına bakılınca adeta Homeros’un bir metni gibidir. Zaten şiirin sonundaki 13 Haziran 1319 (m. 25 Haziran 1903) tarihi Herseklinin vefatından bir ay sonrasına tekabül eder. Bu sebeple Mehmed Âkif’in şiirini yazdıktan altı yıl sonra yayınladığı düşünülebilir.

Günlük maişetini çıkarma yolu yalnızca emek olan insanların hal-i pür-melâlini anlatmakla başlar bu şiir. Yorgunluktan dolayı akşamları sızıp kalmalarından dem vurulur. Âkif de çalış-mak için evinden çıktığı bir günü bitirip dönmüştür. Ancak çok farklı bir gece başlamıştır. Bilindik mutad uykunun gelmediği bir gecedir bu. Uyumayan vücudun gece boyu bir sağa bir sola dönüşü gibi içinde evrilip çevrilen hissi anlatmaya başlar:

Asabî bin heyecan kalbimi ezmekte idi:

Vâhimem ortada bir fâcia sezmekte idi.

¹¹ Metnin aslında “Hırvatıyyü’l asl...” ve “Nâm-ı Ahmed” dir. Mahmut Erol Kılıç, *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar I*, İstanbul, Sufi Kitap, 2016, s. 72’den alıntıyla.

¹² Mehmet Âkif, “*Hersekli Arif Hikmet*”, Sırâtırmüstakim Dergisi, Bağcılar Belediyesi, 1909, C.2, S.27, s. 5-7.

Âkif, evham içinde vakit ilerlerken gittikçe rahatsızlık veren bu hissi geceyle aynı renge bürünen bir hayal olarak tasvir eder:

Maddiyât ile rûhum olarak hem-âhenk:

O karanlıkta kesilmişti hayâlim şeb-renk!

Aklına gelen, gözüne görünen her şey ölümü imleyen sembollere dönüşür. Örneğin karşısında duran meşeler, servilere evrilmiştir. Görülen tüm koru olsun, bahçe olsun ağaç-lık yerler mezarlığa dönüşmüştür. Dereler, ömrün akışını hatırlatırken dağlar tabuta benzer. Gökyüzü ise bir kabir gibi üstüne kapanmıştır. Âkif bu belirtiler neticesinde bir an öldüğünü düşünür ama sonra aniden bir *sevk-i tabî* ile kendine gelir. Dertleşilebilecek birini aramak için gezinmeye başlar. O تنها saatlerde bulabildikleri,

Yalınız encüm, o milyarlar mesâbih-i ezel,

O kanâdil-i ziyâ-küster-i nûr-i evvel

yani yıldızlar ve aydır. Âkif karşılaştıklarını kendisine yeterli görmüştür. Cisimlerin o an in-sansı tavırlar sergiledikleri bakmalar, dönmeler ile tarif edilir. Bu hâlin coşkunkluk hâlinin bir getirisi olduğu da sonunda itiraf edilmiştir:

Zindedârân-i şebîn vecdine âgâh olarak

Bakıyorlardı birer gözle ki gâyet parlak.

Dönüyorlardı birer gümüşde pervâne gibi...

O ne lem’aydı, ne cezbeydi, aman yâ rabbi!

Dalıp gittiği bu seyirden ancak fecir vakti uyanır. Ortalık aydınlanır ve bozuluştan münez-zeh ay üstü âlem kapanır. Aynı zamanda o uyutmayan sıkıntılı hâlde Âkif’in üzerinden kalk-mıştır. *Erbâb-ı hayat* kendine gelmiş, insanlarda his ve hareket yeniden başlamıştır. Faaliyet, tatilin yerini almıştır.

Şair de bulunduğu yerden ayrılıp içinden geçtiği gibi dümdüz ileriye yürümeye başlar. Yolu bir çarşıya çıkmıştır. Karşılaştığı manzara kendisini buraya uğradığına pişman eder. Pişmanlı-ğın sebebi çarşıdaki kahvehane bolluğu ve oralara doluşmuş tembel insanlardır:

Sekiz on evli köyün bir o kadar kahvesi var

Peykeler dopdulu: Kasvet gibi çökmüş ağalar.

Bahsi geçen ağaların hangi kurnazlık ile böyle rahat oturduklarını canı sıkılarak düşünür. Düşünceler bir bir sıralanırken yerde *leş gibi* bir gazete görür. Sıkıntısını gidermek adına alır ve sayfaları çevirmeye başlar. Gazetenin neresini geçip neresine baktığına dair bir izahattan sonra aniden gazeteyi yere attığını söyler. Sebep geceki sıkıntının da kaynağıdır. Arif Hikmet Bey’in beş on cümlelik malumatla birlikte vefat haberini görmüştür. Habere tepkisi Âkifçedir:

Bu ne dehşetli haber! Öldü mü Arif Hikmet?

Kapasın defter-i eslâfı da artık millet.

Âkif'in Hersekli'yi geleneğin son temsilcisi gibi gördüğü çok açıktır. Hersekli'nin seleflerin haleflere değerli bir emaneti olduğu hükmü verilir ama halefler kıymet bilmez kimselerdir. Peşinden bu vefasız halka hitap başlar:

Utan ey kavm ki, Hikmet gibi ashâb-ı dehâ

Oluyor kûşe-i nisyanda pezîrâ-yı fenâ.

İsyan, kavimden bütün bir şarka seslenişe döner. Garp ile şarkın pek çok yönden kıyası yapılır. Şarkın kıymet bilmemezliği temelde üstüne düşülen noktadır. Garbın binlerce adamı sayılır da hiçbirinin kadrinde noksaniyet bulunmaz. Çokluk değeri düşürmez. Ancak “biz” zamirli şarkta yüz yılda bir insan yetişir, ona bile hürmet gösterilmez:

Garb heykel diker, erbâb-ı hüner nâmına, biz

Onların varsa mezarında eğer taş sökeriz.

Şarkın yaptığı zulüm yetişmiş adamla bitmez. İşi iki adım daha ileri taşır:

Şark, bir hufre-i nisyâna atar da öleni

Öldürür sonra onun nâmını hattâ bilen!

Garp da bu kıymet bilirliliğini iki adım ileri taşımıştır. Özünden çıkardığı büyüklerinin yanında şarkın fazıllarını da yaşatmaktadır. Ayrıca bir de onları müsteşrikleri ile şarka yeniden öğretmektedir:

Bizde ölmüş fuzalânın çoğu hattâ gidiyor,

Buluyor Garb'de âsâr-ı güzîniyle nüşûr!

...

Size öğretmededir Şark'ı da müsteşrikler

Utanın kukla kıyâfetli beyinsiz şıklar!

Arif Hikmet Bey gibi bir dehanın, unutulmuş bir köşede ölmesi olacak iş değildir. Âkif kızgınlığını yatıştırıramadan merhuma son vazifesini yapabilmek için İstanbul'a iner. Orada bir trene atlayıp ismini *yâr-i vefâdarım* sıfatıyla andığı Eşref Edip'in evine doğru gider. Meğer o da Âkif'e gelmektedir. Yolda karşılaşır ve Arif Hikmet Bey'in Şehzadebaşı'ndaki evinin yolunu tutarlar. Yolda evin epey kalabalık olduğunu düşünmüşlerdir. Ancak çok farklı bir manzarayla karşılaşır:

Bir de vardıkta ne görsek, koca bir cemm-i gafîr:

Beş on âdemle beş-on zâkir ü dervîş-i ecîr!

Âkif bu hâle çok içerler ve ağlar. Evden tabutu musallaya getirirler. Mevtayı beldesine yolcu ederler. Cenaze merasiminde de evdekinden farksız bir tablo vardır:

Yolda üç-beş kişi gerçek daha peydâ oldu,

Ehl-i teşyî' o zaman yirmiyi ancak buldu!

Kısa bir sürede tamamlanan törenden sonra Âkif, *neyzen-i âvâre* unvanını layık gördüğü Neyzen Tevfık ile oradan ayrıldığını belirtir. Ne hazin ki şair, şiir yayınlandıktan yirmi yedi yıl sonra kendi cenazesi ve ölümünü anlatmaya çok uygun bu satırları Hikmet için yazmıştır.

Şiirin ilk faslı böylece tamamlanır. Hikmet'in karakterine dair izahatların verildiği ikinci kısım başlar. Edipler tarafından biyografisi yazılmışsa da dostları Âkif'in de ona dair birkaç söz yazmasını istemiştir. Şair bu isteğe karşı hem alçakgönüllülüğünü izhar eden hem de merhumun hatırasını yücelten en makul cevabı verir:

Ârif'in pâye-i irfânına şâyân olacak

Sözü bivâye hayâlim nerelerden bulacak?

Şiirin başından itibaren Hikmet hitabı burada Arif'e döner. Hikmet kök itibariyle bilgi anlamında bir isimdir. Arif ise ismi fail vezninde bilen kişi anlamına gelir. Bu değişiklik Mehmed Âkif'in ölülerinizi hayırla yad edin emrini çok ince bir şekilde yerine getirme usulü gibidir.

Arif Hikmet Bey'i tavsif edecek kelimeleri bulamayacağı itirazına rağmen hafızasından konuşmasına, şiirinden nesrine öylesine güzel övgüler duyarız ki ömür boyu Arif Hikmet'ten başka hiçbir şey okumamak hissine kapılmamak elde değildir. Onun sahip olduğu özellikler, İslâm medeniyetinde o alanda sembol hâle gelmiş en zirvedekilerle kıyas edilir.

Genel itibariyle özellikleri Sadi Şirazi ile¹³,

¹³ Mehmet Âkif Bey'in Sadi demekle ne demek istediği Arif Hikmet şiirinden 10 yıl öncesinde 1898 yılında yayınlanmış ilk şiirlerinden biri olan Sadi başlıklı şiirinde net bir şekilde ifade edilmiştir. Ahmet Sevgi, “*Mehmed Âkif'te Sâdi Tesiri*”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 1999, s. 184.

Şu üstâd-ı irfân-penâhın bugün

Hakîkatte şâkirdiyiz biz bütün

Mürebbî-i efkâr-ı ümmet odur

Eden halka tedrîs-i hikmet odur

Odur şiiri hikmetle meczeyleyen

Odur şiir nâmiyla hakkı söyleyen

Gülistân'ı hâlâ hazan bilmiyor

Safâ-yı rebîsi eksilmiyor.

Ne hikmettir ki bu şiir Hersekli Arif Hikmet'e ithaf edilmiştir. Bu durum Âkif'in düşüncesindeki devamlılığını, anlık hisler ile acele verilmiş hükümlerden ibaret bir şiir yazmadığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Ayrıca Arif Hikmet'e ne derece bir önem verdiği yayınlanma tarihleri de hesaba katılınca bir kez daha belirir.

Hâsdır kendine olan pek şanlı olan vâdîsi;

Milletin oydu hakîkatte hele Sa’dî’si.

Hitabeti, cahiliye devrinin meşhur hatibi Sahban el-Vâilî ile,

Gâh Sahban kesilip Ârif-i pâkize-nijâd,

Bize yüz hutbeyi bir anda ederdi îrâd

Manada ulaştığı sonuçlar Muhyiddin Arabî ile,

Gah temsil ederek neşve-i Muhyiddîn’i:

Bezmi lebrîzi fûtuh eyler idi telkîni.

Şakacılığı Ubeyd-i Zâkânî ile,

Bezle-gûlukta Ubeyd’in bile fevkinde idi,

Akla gelmez nüketin kendisi farkında idi.

karşılaştırılmıştır. Edebiyat bilgisini ise kıyas edecek kimse bulunmaz hatta bulunacağı da zannedilmez:

Edebiyyâtımızı öyle bilir şâir ben

Görmedim, hem göremem şimdiki şâirlerden.

Hangi bir nâdire-i şî’r olunursa inşâd,

Altını üstünü ezberden okurdu üstâd.

Tüm bunlar bu karşılaştırmalardan önce baştan peşinen söylediği şu dizelerin ne anlama geldiğini de serimlemiştir:

Öyle bir fâzıl-ı nihrîr idi ki Ârif Hikmet

Ki onun mislini nadir görecektir ümmet.

Âkif onun kalemindeki kudrete de dikkat çeker. Kaleminin zaman zaman çekilmiş bir kılıca dönüştüğünü, tartışmalarda batılı kaçmaya mecbur ettiğini vurgular:

Seyf-i meslûl-i hakikat gibi gahî o kalem

Görünüp bâtılı eylerdi girîzân-ı adem.

Kayahan Özgül de Hersekli Arif Hikmet incelemesinde bu bahse değinmektedir.¹⁴ Hiç kim-senin o devirde Hersekli ile edebi bir münakaşaya girme cesareti gösteremediğini söyler. Hatta

¹⁴ Özgül, *a.g.e.*, s.68.

onun isminin geçmesi dahi karşı tarafı susmaya mecbur bırakmaktadır. Muallim Naci’nin sohbetlerine de katılan Hikmet’in edebi görüşlerinin bu çevreyle uyduğu bilinmektedir.¹⁵ Özgül, Servet-i Fünûn çevresiyle yüksek perdeden tartışmalara giren bu çevrenin yazarlarının Arif Hikmet’in ortaya koydukları üzerinden bir eleştiri getirdiklerinde karşı tarafın hiçbir cevap veremeyeceğini bildiklerinden bu kozu sık kullandıkları yorumunu yapmıştır. Ahmet Mithat Efendi’ye bile dekadanlılık mevzusunun içinde küfretme derecesinde cevaplar vermeyi göze alan Yeni Edebiyatçılar’ın bu konuda sessiz kalmaları, görmezden geldiklerinden değil Öz-gül’ün yorumunda gösterdiği sebepten kaynaklı olması daha muhtemeldir. Arif Hikmet Bey’in de kalemindeki bu eziciliğin farkında olduğunu şu şiirinden çıkarmak mümkündür:

Susun, o rütbe dırâz etmeyin zebanınızı

Tutun düçâr-ı nedem olmadan dehânınızı

...

Dil-i şerer-fikenim fevk-ı âde nâziktir.

Dokunmayın yakarım sonra ben de cânınızı

...

Cihanı târ ederim çeşm-i ser bülendinize

Ararsınız o zaman arz u âsumânınızı

...

Biraz harîm-i edeb-had-şinâs olun yoksa

Yakar, yıkar, veririm bâda hânümânınızı.

Hersekli’nin tarih bilgisinin yanında konuşmasıyla sihirli söz söyler gibi insanları harekete geçirecek hâle getirme, nasihat etmek isterse karşısındakileri ağlatma, nükteli bir söz söyler ise

¹⁵ Muallim Naci Efendi’ye başlıklı övgüler dolu 15 beyitlik bir manzumesi de vardır. Özgül, *a.g.e.*, s. 110.

Merhabâ ey hâce-i dâniş-nisâb

Milleti ettin feyzinle kâm-yâb

...

Şî’r ü inşâ buldu tenkidinle fer

Fazlına bu himmetin bürhan yeter.

...

İlmi âsân etti ta’lîmin senin

Mümteni’dır sehl-i tefhîmin senin

de güldürme meziyetlerinden de övgüyle bahsedilmiştir. Meziyetler ortaya koyulduktan sonra Arif Hikmet hakkında bazı ithamlara cevap verilmeye başlanır. Hersekli'nin nüktelerinde yakası açılmadık bazı ifadelerin bulunduğu bilinir. Rind-meşrep bir mizaçta olduğundan başta devlet görevlileri olmak üzere hatasını gördüğü şahısları ağır eleştirmekten çekinmez. Kibarlar grubu şiirlerinde en fazla taşa tuttuğu kesimdir. Bu sebeple bazı insanlar saygılı olma endişesi taşımayan, gayriciddi manasında lâubâlilik sıfatıyla Arif Hikmet'i zikreder. Âkif ise onun bu tavrının had bilmez *ehl-i hevâ*ya karşı olduğu iddiasındadır. Ayrıca Hikmet gibi bir dehanın acayip hâlleri olan, kara cahilliğe sünnet gibi hürmet eyleyen bu halka karşı ciddiyetle yaklaşmasının beklenmez olduğunu düşünür:

Böyle bir kavm ile ülfette olan ademden

Tavr-ı ciddî mi kuzum bekleyeceksin daha sen?

Âkif başından geçen bir vakayı da burada aktarır. Arif Hikmet Bey'le oturmuşlar Sâniha-lar'dan bahisler okumaktadırlar. Biri çıkıp gelir, destursuz oturur ve alakasız bahisler açar. Hikmet Bey'in söylediklerine saçma sapan itirazlarda bulunur. Âkif'in canı sıkılır ama Arif Hikmet durumu hoş görüp kaldığı yerden devam eder. Pek vakit geçmeden adam duramaz “*İyi ammâ a efendim...*” diye söze girer. Artık sabır tükenir ve Arif Hikmet İstanbul'da meşhur olmuş malum yönünü gösterir.¹⁶ Âkif burada sorar ve kendi görüşünü söyler:

Söyleyin şimdi bunun haksız olan yer neresi?

Bana kalsaydı döverdim alimallah teresi!

Savunma kısmı böylece kapanır. Geçmişlere dair bu tutuma düşülmemesi adına geleceğe nasihat verir Âkif:

Siz o Hersekli'yi tebcil ediniz ey ahlâf,

En büyük meslek-i irfânınız olsun insâf.

Geçmişe rahmet okuttuk bu güzzer-gâhta biz

Bâri canlandırınız ümmet-i merhumeyi siz!

Şiirin son bölümü beş adet beşlik bentten oluşur. Arif Hikmet'in ruhaniyetine bir seslenme-dir. Hem övgü hem erkenden vefatına bir sitem içerir. Yaşanılan zamanlardaki vaziyetten haber verilir. Haberlere göre yaşanılan zamanda akıl sahibi, olgun kimseler pek az kalmıştır. Kalan-larda zaten bir köşede unutulmuştur. Meydanlar divanelere kalmış, herkesi bir korku kapla-mıştır. Âkif, bu vaziyeti kendine de hatırlatınca başta gösterdiği sitemleri geri alır. Hersekli'nin gidişine hak verir. Eğer evvelden gitmeyip bu hâli görseydin de zaten duramaz, terk eder, bu

¹⁶ İbnülemin de çocukluğunda bir gazelini görüp hürmet duymaya başladığı Hersekli ile ilk tanışmasına vesile olan Kemal Bey'e bu yönünü izhar eden şu sözleri söylemiştir: “Hikmet'in meşhûr olan hiddet ve gîlzeti cihe-tiyle bilâvâsıta ziyaretine gidemediğimi, şâyed bed-mu'âmele görürsem tahammül edemeyeceğimi anlatarak esnâ-yı ziyaretde bana refâkat, yâhûd evvel-be-evvel Hikmet'den istîzân-ı keyfiyyet etmesini söyledim.” Şen, *a.g.t.*, s.177.

ufuklar içinde mesken bulamazdın diye hitap eder. Beş bentin özellikle ilki bestelenmeyi hak eden klasik bir şarkı gibidir:

Ârif, bize sen bârika-i hikmet-i Hak'tın.

Dar geldi cihan şa'sa'a-i feyzine baktın,

Yükseldin ufuktan bizi zulmette bıraktın.

Mâdâm ki bir gün gelecek ayrılacaktın,

Gitmez gibi durdun da neden sinemi yaktın!

Hersekli, Âkif'in nesrinde de yer edinmiştir. Şubat 1912'de çıkan “Sırat-ı Müstakim” der-gisinin 179. sayısındaki Edebiyat Bahisleri kısmında İnşâd yani şiir okumaya dair yazısında örnek olarak zikrettiği tek isimdir. Kötü okumanın temel sebeplerini on maddelik bir listeyle belirleyip güzel okuma için nasihatler verilen ve harekelere, sükûnlara dair son derece mate-matiksel öneriler sunulan bu yazıda bazı inceliklerin artık tarif edilemez olduğu vurgulanmış-tır. İşte bu noktada akla gelen isim Arif Hikmet Bey olmuştur:

*Eslâfımızın inşâda verdikleri ehemmiyetin derecesini bilemiyoruz. Bakiyyetü's-selef olmak üzere yetişebildiğimiz şâirler arasında Hersekli Ârif Hikmet merhûmu azametli bir inşâd sâhibi gör-dük. Başkalarında öyle vakûr, öyle ma'nîdâr bir inşâd göremedik.*¹⁷

Hersekli-Âkif ilişkisinin şu ana kadar Âkif cihetinden çizilen bu tablosuna Hikmet tarafın-dan yazılı veriler dâhilinde katkıda bulunmak mümkündür. İbnülemin, Arif Hikmet Bey'in şiirlerini toplayıp *Divan* isminde yayınlayınca Ali Emiri Efendi tarafından bir tenkit yayınla-mıştır. Yazı, *Divan*'ın eksik olduğuna¹⁸, Hikmet'in bazı şiirlerinin alınmadığına dair bir içeriğe sahiptir. Örnek olarak *Divan*'da olmayan bir gazel de neşredilir.

Eksikliklere şaşırdığını ifade eden Ali Emiri Efendi, konuya dair bir hatırasını da yazıda anlatmıştır. İbnülemin ve kardeşleriyle birlikte Resimli Gazete'de neşrettiği bazı gazellerini beğenen Arif Hikmet Bey'in kendisiyle tanışmak istemesi üzerine evlerine gittiğinde yaşanan-lardır hatıradaki yer alanlar. Arif Hikmet Bey evde kendilerini karşıladıktan sonra bazı şiirlerinin yanında henüz neşretmediği bir gazelini de okur. Gazeli kaydetmek için müsaade isteyen Ali Emiri Efendi izni alınca İbnülemin'e sen de yaz der. O da ben evvelce kaydettim cevabını ve-rir. Ancak şimdi o gazeller divanda bulunmamaktadır. Mehmed Âkif ile ilgili kısım ise eve ilk girdiklerinde geçer:

*Gazel-i âcizîden ve bilhassa Mehmed Âkif Bey'in mezkûr Resimli Gazete'de mûnderic olan şi-irlerinden bahsederek duâlarda bulundu ve hele Mehmed Âkif Bey'in âsârı hakkında pek çok takdîr ve senâlar icrâ eyledi.*¹⁹

¹⁷ Mehmet Âkif, “Edebiyat Bahisleri: İnşâd”, Sırâtümostakim Dergisi, Bağcılar Belediyesi, 1912, C.7, S.179, s. 334.

¹⁸ Özgül, *a.g.e.*, s. 75-289'da Emiri Efendi'nin tenkit ettiği eksikleri de katarak Hersekli'nin tüm şiirlerini yayınlamıştır.

¹⁹ Özgül, *a.g.e.*, s. 20 alıntıyla Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mec., 1335, S. 18, s. 394-395.

SONUÇ

Mehmed Âkif Ersoy; sahip olduğu tüm kimliklerinden önce, tarihe geçmişten günümüze bakıldığında satırlara geçmeyen incelikleri haiz seleflerin kıymetli bir halefiyken, bugünden geçmişe doğru bakıldığında değerlerin kaybolmaya yüz tuttuğu zamanlar içerisinde seleflere ulaşmak için ana kapılardan birisidir. Menkıbevi bir Âkif anlatısı dürüstlük, cesaret, azim, çalışkanlık, adanmışlık vesair güzel ahlak kavramlarına iyi örnekler çıkarır. Ancak onu tarihi süreklilik içerisindeki konumuna oturtarak derinlemesine bir medeniyet anlatısı oluşturmak çok daha kıymetli bir iştir. Böylelikle zikredilen hasletlerin pek çok örneğine ulaşma imkânı da doğal bir netice olarak elde edilecektir.

Medeniyetin Âkif kapısından girildiğinde rastlanılacak ilk duraklardan biri gördüğümüz Hersekli Arif Hikmet Bey'in hiç olmazsa adını bu makaleyle bir kez daha anma imkânı bulduk. Özet olarak Hersekli Arif Hikmet, “Eskilerin meclis-ârâ dedikleri geldiği yere neşe getiren, konuşkan ve konuşmasıyla iç açan adamdır. Bu sebeple her yerde aranır ve beklenir. Latifeci, şakacı, edep erkan görmüş terbiyeli bir kalem efendisidir.”²⁰ Kalender ve rindmeşrep bir karakterdir.

Başta da dikkat çekildiği üzere farklı isimler ve akımlar ile haklı olarak ismi anılan milli şair bir nehir gibi düşünülürse onların ancak nehri besleyen dereler ve su akarları olduğu kanaatindeyiz. Şiir, konuşma, okuma zevkini veren ‘Osmanlı Aydını’ ismini verebildiğimiz İstanbul kültürü ve tasavvuf neşvesinin ortaya çıkardığı bir sosyolojik yapının ise nehrin ana kaynağı olduğunu düşünüyoruz. İşte bu yapının görkemli bir abidesi de Hersekli Arif Hikmet'tir.

²⁰ Hersekli için kullandığımız bu sıfatları Cemaleddin Server Revnakoğlu Eyüp Karyağdı Baba Tekkesi son post-nişini Yaşar Baba için söyler. Karakterin bu derece benzemesi sebebiyle Hersekli için de kullanmada bir mahsur görmedik. (M. Erol Kılıç, *a.g.e.*, s. 138'den alıntıyla.)

KAYNAKÇA

Aka, Belde,(2011) *Nâbi'nin Orta İnsan Tipi'nin Hersekli Ârif Hikmet'teki Değişimi*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Aksoy, Hasan(1997), “*Hersekli Ârif Hikmet Bey*”, TDV İslam Ansiklopedisi, XVII, TDV, İstanbul, s. 233-235.

Bilge, Mustafa Lütfi(2008), “Ali Paşa (Rıdvanbegovic)”, TDV islam Ansiklopedisi, XXXV, TDV, İstanbul, s. 50-51.

Griffe, H. Mirgöl Eren(2005), *Osmanlının Hizmetkarı Galip Ali Paşa Rızvanbegovic-Stocevic*, Ankara, Berikan Yayınevi

Hersekli Ârif Hikmet(2018), *Makaleler*, Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul.

Kılıç, Mahmut Erol(2016), *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar I*, İstanbul, Sufi Kitap.

Mehmet Âkif, “Hersekli Ârif Hikmet”, *Sırâtımüstakim Dergisi*, Bağcılar Belediyesi, sayı 27, 25 Şubat 1909, C.2, sayfa 5-7.

_____ “Edebiyat Bahisleri: İnşâd”, *Sırâtımüstakim Dergisi*, Bağcılar Belediyesi, sayı 179, 8 Şubat 1912, C.7, s. 333-335.

Özdinç, Rıdvan(2012), *Osmanlı Modernleşmesi ve Hersekli Ârif Hikmet: Mecelle'nin Bazı Mevâdına Dair İntikadnâme*, Kitabevi, İstanbul.

Özgül, Metin Kayahan(2015), *Hersekli Ârif Hikmet Bey*, İstanbul, Kitabevi.

Sevgi, Ahmet(1999), “*Mehmed Âkif'te Sâdi Tesiri*”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, s. 183-194.

Şen, Yasin(2016), *İbnülemin Mahmud Kemâl İnal'ın Divan Neşirleri*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

BÜLBÜL'ÜNDEN AKİF

HASAN BASRİ ÇANTAY'IN YEĞENİ

ABDÜLLATİF ÇANTAY İLE

MEHMET ÂKİF ERSOY'A DAİR BİR HASBİHAL

Akile TEKİN *

1) Hasan Basri Çantay'ı ve yeğeni Abdüllatif Çantay'ı kısaca tanıyabilir miyiz?

Merhum Hasan Basri Çantay, dedemle kardeş çocukları oluyorlar ve akrabalık oradan geliyor. Hasan Basri amcamızı ilk ziyaret 1964 yıllarının başında olmuştu. Zaten kendisi 1964 yıllarının sonlarında vefat etmişti. Balıkesir'de Cengiz Topel Caddesi'nde, Hasan Basri Çantay Camii'nin yanında bağ evi vardı. Bu evi yapmasının sebebi, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yokluk var, hastalıklar almış yürümüş, verem -o zaman ince hastalık diyorlar-, hanımıyla şehirde oturuyorlar, Eski Kuyumcular Mahallesi'nde ama her gün bağ evine gidip orada temiz hava alıyorlar, hanımı rahatsız olduğu için gidip geldikçe daha iyi olduğunu görüyor. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra binlerce adet bağ çubuğu dağıtmışlar halka ve Balıkesir'de Kaletepe Mevki-i'ne, Göğüs Hastalıkları Hastanesi'nin olduğu tepeye, Eski Devlet Hastanesi'nin olduğu tepeye havası temizlensin diye oralara bağ ektirmişlerdi. O ev de buralardan birindedir. Hanımın iyileştiğini görünce derme çatma bir oda bir mutfak yapmışlar, ilavelerle yamalı bohça gibi bir ev olmuş. Daha sonra oraya taşınmış, etrafına çam ağaçları ekmiş, birkaç tanesi bugün hala duruyor orada. Çantay Camii'nin yanında Çantay Apartmanı vardı. Bizim evimiz çarşıdaydı; bulunduğumuz muhit işyeri haline gelince Çantay Apartmanı'na taşındık. Bu vesileyle kendisiyle komşu olduk, ziyaretine gitmeye başladık. “Ben size ders vereyim.” dedi, birkaç ders alabildik. Bu dersler Kur'an-ı Kerim'den başladı, biraz Arapça... Hoca Amcamız “bâ” harfi yapar, “Bu Besmele'nin özeti” derdi; -yani şimdiki tabirle imza atmıyoruz da paraf atıyoruz ya- her sayfanın başına onu muhakkak yazardı. Birkaç ay devam ettik, fakat rahmetli rahatsızlandı, İstanbul'a gitti, orada tedavisi devam ederken rahmet-i Rahman'a kavuştu. Bizde en canlı hatırası şudur: Kendisinin Kurtuluş Savaşı'nda kullandığı tabancası vardı. “Filinta” diyordu; altı tane mermiyi toplu alan, biraz uzun namlulu bir tüfekti. Bir de Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Büyük Millet Meclisi'nin mücahitlere hediye ettiği İngiliz filintası vardı, o da tüfekti. Ben ve kardeşim Ömer'e onu verirdi. Ömer küçük olduğu için ona küçük tabancayı verirdi, bize büyük tüfekleri verirdi. Kendisi başköşeye otururdu, bağdaş kurar: “Yastıkları yere koyun bakalım.” derdi. Yastıkları koyardık, “Şöyle nişan alacaksınız; şöyle mermi sürülecek; cepheyi, mevziyi de-ğiş-

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri.

مِنْ تَلَقِيمِ صِرَاطِ الْقِيمِ

دین، فلسفہ، ادبیات، حقوق و علوم دین باحث ہفتہ لک رسالہ در

مؤسسہ: انور اسلام آباد - ج. شرقی ممب

سالہ: ۶۵

۲۵

۵۰

۹۰

۵۰

۹۰

۵۰

۹۰

۵۰

۹۰

۵۰

۹۰

۵۰

۹۰

۵۰

۹۰

۵۰

۹۰

۵۰

۹۰

۵۰

۹۰

۵۰

۹۰

۵۰

۹۰

۵۰

۹۰

۵۰

۹۰

۵۰

۹۰

۵۰

۹۰

۵۰

۹۰

۵۰

۹۰

۵۰

۹۰

برخی

۲۲۶ دی ۱۳۴۱

۱۴

۱۴

ایستہ میل استبداد و تخریب فساد سائنسہ غلبی بصیرتہ کفر
بولسان کسان بی ادبک سادہ دل وی وقوف اہلایزی دام نزویر
افکارینہ دوشورہ رک اورتہ سورہ کفری بودلو سفطہ لرہ تأثیرات
مدہشہ ایراث ایتلری استبداد اولقاز . بناء علیہ بوہذیانہ قارش
ارباب حینک التزام سکولتری روا کورلر . جس ابتدائک شولزومہ
مبنی بزدہ دفع ابطال و تأیید حقیقت مقصدیہ مقالہ مروتہ تی تحریرہ
مبادرت ایلدک .

ارباب فہم ودانش خنی اولمادینی اوزرہ قرآن کریم ایلہ استدلال
ایدیلک ایچون برحق معلومات . برخی اصول وقواعد الدہ ایتک
احتیاج واردہ . براز ہرچہ ملکہ شوایتین بولہ برہمنی آکلاشیلر .
شولہ برحکم چقاریلر . یاخود استنباط اولتان حکم طوعیدر . ویا
طوعی دکلر . دیہ مجہدک قیام ہج بروقت معقول کورلر . اصول
استنباطدن . قواعد مقررہ دن بی برہ اولان کیمسہ بولہ برادناہ قیام
ایدیہ تجاوز واعتساف ایلہ اتہام اولتور . حدیثی تلشدش ویا اقتضاع
قضاء یلشدش اولدینی یدان علایتہ چقار .

آیات فرقانیہ دن استنباط احکام ایدیلک ایچون اصول فقہہ
مقرر و برہن بوتان اک بسط قواعدی یدیلہ تلشدش کدان استدلال
شرعیہ دائر نہ سولہ سخط ایچش اولدینی آشکارہ .

قرآن حکمدن استنباط حکم اقتداری حائر اولمق ایچون اولاتون اتہام
نظمی تیزوجہد لائری مرفت نامیاہر نظم جلیک عبارہ و اشارہ و دلات
واقضا ناملرہ معروف وجوہ اربعہ افادہ شدوقوف و بوتلرک ہر برنک
شرائط احکام اصولیہ سی احاطہ سامی اولمکہ جہد وغیرت لازمہ .
برازدہ حقیقت و مجازہ صریح و کنایہ مباحثہ اطلاع ایلدک شرطدر .
بوندن بشقہ احکام شرعیہ نک برقمیہ قیاس فقہا ایلہ مستنبط بولنسی
مستنبطہ احوال و احکام قیاسیہ دخی آکد اولمق اقتضا ایلدک .

اصول مشروعیہ قارشى خصای ملک اعتراضاتہ

مدافعہ محقہ

اصول مشروعیہ مشورتی نزیف وملکت استبدادی ترویج مقصدیہ
اعدای حریت . طرفداران مظالم اعل حق و ارباب انصاف طرفندن
اورتہ قولان اک واضح دلالت قارشى برطاق واهی اعتراضدر میان
ایندہ رک عوام نامی اغلاہ یلشدشورلر . تلیدسات ایقاعہ چالشیورلر .
بو یادکارلرک دلائل مشورت و برہن مشروعیہ دن اولمق اوزرہ ایراد
واستشہاد اولتان آیات کریمہ تی تاویل وتخصیص ایلہ عدالت ومساواتی
مقار اسلامیت ومنافی حیانت برصورشدہ تصویرہ قاتلشعلری قدر بوبوک
مفسدت . یادى" ہیچال برملت اولیہ جتی محتاج بیان دکلر .
بوملوملر بو نقطہ نظر دن آق ایلہ فارہی سمجھکدن عاجز بولان
برطاق سادہ دل بیچارملری . اکثر عوام خلقی تسلط ایلہ ذہنلری
چوزاییلرلر .

اک مشہور دلائلرمن . اک زیادہ مظهر قبول اولان برہانلرمن
بوسرغزلرک ادہای باملری وجہلہ اگر حکمسز قلعہ جی اولورسہ
اصول غالبہ مذکورہ نظر اعتباردن ساقط اولمق وحاشا اسلامیت
بنامی تحکم واستبداد اسلری اوزرہ نہ مؤسس بولنقی لازم کلر .
مثلا دوشنارہم فی الامر " نظم جلیل ایلہ اصول مشورک
مشروعیتہ . ادارہ حکومت . ترقیات ملکہ متعلق امورک کالہ سندہ
استشارہ نک وجوبی کیفیتہ بتون ارباب بصیرت وعرفان طرفندن
التزام ایلدککہ اولان استدلال صحیحہ قارشى " ہایت کرہ دہی دہم
شعبوی اصحاب رسولہ راجع اولمکہ قرآن بالخاسہ جناب رسولک کندی
اصحابیہ استشارہ ایتلرک مشروعیہ دلات ایلر . بوقسہ ہر زمان
ملک تزلزل اقوام سازہ ایلہ استشارہ ایتلری جوازینہ دلیل اولہ مازہ دیورلر

tirmen lazım.” diye öğretirdi. Mevzi nasıl değiştirilir? Ki o zaman 14 yaşlarındayım ben, 1950 doğumluyum. Bizlere mücahitlik ruhunu o zamanlar aşılama başlamıştı. Kendisiyle birebir yaşadığım hatıralarım bunlar... Tabi daha sonra akrabalarımızın büyüklerinden, Bandırma’da-ki Tatlıcı Ali amca’yı ziyaretlerimizden öğrendiğimiz hatıralarımız var.

2) Mehmet Akif Ersoy’a memleketimizde küçük büyük herkes minnettar. Çocuklarımız çok küçük yaşlarda bayrakla, İstiklal Marşı’yla tanıştıklarında Mehmet Akif’le de tanışmış oluyorlar. Mehmet Akif demek; vatan bilinciyle, millet şuuruyla eşdeğer. Sizin Mehmet Akif’le tanışmanız nasıl oldu? Mehmet Akif’in dost diliyle anlatıldığı bir yuva-da büyümek nasıl bir duygu, hususi hatıralarınız var mı?

Mehmet Akif, Kurtuluş Savaşı esnasında Balıkesir’e gelip Paşa Camii’nde vaaz ü nasihat etmiş ve o günkü halkı Milli Mücadele’ye vaazlarıyla teşvik etmiş. Hasan Basri Çantay’la Mehmet Akif Ersoy’un dostluğunu büyüklerimizden ve menkıbelerinden dinledik, okuduk. O dostluk o kadar ileri gitmiş ki Bursa’nın Yunanlılar tarafından işgaline üzüntüsünden yazdığı Bülbül şiirini “Hasan Basri Bey Oğlumuz” diyerek ithaf etmiş. Bizzat tanışmamız mümkün değildi ama hatıralarıyla tanıdık Mehmet Akif’i...

3) Mehmet Akif’in Safahat adlı eserinde “Bülbül” tabirini kullandığı ve şiirini ithaf ettiği en değerli dostu olan kıymetli amcamız Hasan Basri Çantay’ın, bir diğer ifadeyle “Bülbül”ünün dilinden Mehmet Akif’e dair ailece hatıralarınız var mı ya da Mehmet Akif’i büyüklerinizden hangi yönleriyle dinlediniz?

Mehmet Akif vatanını seven, milli mücadelecisi, verdiği sözden dönmeyen, her ne şartta olursa olsun o sözü yerine getiren, dirayetli bir mü’min olarak bizlere intikal etti. İstiklal Marşı’nın yazılmasında amcamın teşvikleri, teklifleri olmuş Mehmet Akif’e. Mehmet Akif merhumu İstiklal Marşı’nın yazılması sürecinde şiir için konan para ödülünü almama taahhüdüyle ikna ettikten sonra mecliste otururken Hasan Basri Amca bir kâğıda bir şeyler yazıyor. Mehmet Akif, “Ne yazıyorsun çocuk?” diye sorunca kâğıdı Mehmet Akif’e veriyor. Kâğıtta Tevbe suresi 40. ayet-i kerîmedeki “Lâ Tahzen” ifadesinden mülhem “Korkma” yazılı. Mehmet Akif; İstiklal Marşı’na bu kelimeyle, “Korkma!” hitabıyla başlıyor. Büyük Millet Meclisi’nde yan yana oturmuşlar ama yalnızca milli mücadelede değil Taceddin Dergâhı’nda da oda arkadaşlıkları olmuş.

4) Hasan Basri ve Mehmet Akif sadece can cana iki dost değil; kalemleriyle bir dönemin “Ses”i olmuş iki aksiyon adamı, omuz omuza vatan müdafaası yapmış iki kahraman. Vatanın her köşesine bilfiil emek veren, muhterem amcamız tarafından Balıkesir’e de davet edilen Mehmet Akif’in burada nerede, nasıl ağırlandığına dair bilginiz var mı? Mehmet Akif’in Balıkesir Vaazı’nda Hasan Basri Çantay da var mıydı? Vaazın Akif’in kaleminden orijinali Balıkesir’de olabilir mi?

Aydın Ayhan Hocamız bu konularla çok ilgilidir. Onun bu konudaki araştırmalarında Mehmet Akif’in Balıkesir’e geldiğinde çok sevdiği bir diğer Balıkesirli dostu maarif müdürü Sabri Bey’de (Sözener) üç gün kalmış olabileceği kanaati hâkim. Maarif Müdürü Sabri Bey Mehmet Akif’le görüş tutarmış. Bu zat, Atatürk’ün sakalla ders vermesine müsaade ettiği

ilk kişidir; Ankara’da, Doğubeyazıt’ta görev icra etmiş biridir. Aydın Hoca’da Balıkesir Vaazı’nın el yazmalarının İzmir’e Doğru Gazetesi’nde neşredilmiş olabileceği, bu gazetenin de İzmir’deki bir belediye tarafından yayımlandığı bilgisi mevcut. Biz varislerin, varislerinin varisleriyiz. İlaveten biz manevi varisleriyiz, maddi varislerinde de bu nüshalar mevcut değil. Doğruluğunu bilmemek ve yanlış olabileceğini arz etmekle birlikte, büyüklerimizden bize aktarılanlara göre Hasan Basri Amca bu vaazı bizzat kaleme almıştır. Balıkesir’de bulunduğu sürece Mehmet Akif’le beraber çalışmışlar.

5) Hem Mehmet Akif hem de Hasan Basri Çantay, Kur’an-ı Kerîm’e hürmete ilaveten, Kur’an’a ve Tefsir ilmine vukufiyette bugün henüz ulaşamayan seviyeler. Hasan Basri Çantay’ın Kur’an-ı Hakîm ve Meâlî Kerîm adlı mealî hâlâ Türkiye’de yapılan meal çalışmalarının aşamadığı, en değerli çalışmalardan biri. Hasan Basri Çantay mealî yazılırken Mehmet Akif’le ilgili bir hatıra yaşanmış mı? Mehmet Akif’in Türkçe okutulur endişesiyle kendi döneminde yazamadığı Türkçe mealî, Hasan Basri Çantay yaklaşık otuz yıl sonra bu endişe ortadan kalkınca yazdı diyebilir miyiz?

Bu konularda bilgim yok fakat bu meal yazılırken benim kanaatim odur ki satırları okuyarak değil sadırlardan gelen bir ilhamla yazılmış, bu meal onun için henüz aşlamıyor. Hepimize malumdur ki Kur’an-ı Kerîm’i cümle cümle tercüme etmek mümkün değildir çünkü mânâ mânâ içine dercedilmiş zamanı gelince o mânâ açılır. Hasan Basri Amca’nın böyle bir endişesi yok. Sadece Kur’an-ı Kerîm anlaşılсын diye ve “Ne ölümlerin arkasından okunmak, ne de fal bakmak için” inmemiş bir kitap olduğunu ifade edebilmek için mealini yazmıştır.

6) Mehmet Akif, dostu Hasan Basri Çantay’ı; Hasan Basri Çantay da dostu Mehmet Akif’i yazdı. Âkifnâme nasıl yazıldı? Yazılma sebebini, hikâyesini ve yazılma sürecini büyüklerinizden dinleme imkânınız oldu mu? Kitapta yazılmayan şahit olduğunuz hatıralar varsa paylaşmak ister misiniz?

Maalesef bu konuda da hiçbir bilgimiz yok, çünkü çok baskı vardı toplum üzerinde. Benim babam bile kaç yaşından sonra Kur’an-ı Kerîm okumayı öğrenebildi. Kur’an-ı Kerîm’lerin yakıldığı ve yasaklandığı, jandarmanın Kur’an-ı Kerîm okunan yerleri bastığı bir dönemden geçildiği için, biz de küçük olduğumuzdan “Yanlış bir bilgi aktarınız da başlarına bir hal gelir.” diye bize hep ketum davrandılar. Ancak şimdi şimdi gerçekleri konuşmaya başladık, onlar da kitaplardan okuduğumuz kadarıyla, büyüklerimizden kalanlardan biraz dinlediğimiz kadarıyla. Mehmet Akif’i anmak dahi riskliyen yazmak cesareti çok önemli, değerli.

7) Mehmet Akif, Mısır’a gitmek zorunda kalınca dostu Hasan Basri Çantay’la ayrı düştü. Hasan Basri Çantay, Mehmet Akif’le Mısır’a gitmek istedi mi? Ardında kalan dostunun dilinden nasıldı Mehmet Akif? Mısır’da bulunduğu sürede Mehmet Akif’le haberleşebildi mi Hasan Basri Çantay? O günlerden bugüne kalan herhangi bir mektup, fotoğraf, yazı vb. var mı?

Öyle bir niyeti varmış, birlikte gitmek istemiş. Haberleşebildiler mi o konuda da malumatımız yok. İstibdat devri diyoruz ya bir devre. Birinci Büyük Millet Meclisi dağıldıktan sonra muhalifler de mevcut. Ancak gerek Hasan Basri Amca, gerek Mehmet Akif körü körüne muha-

liflerden değil. Bazı yapılacak inkılapların harflerin/dilin değişiminde olduğu gibi, birden bire yapılmasın ve Osmanlıca da kalsın ancak Latinceye de geçelim ama birini temelli kaldırmayalım ve bunu ılımlı yapalım diye o şekilde muhalif olmuşlar. Tabi bu muhalefetin kırılması ve ikinci meclise seçilmemeleri için ellerinden ne geliyorsa onları yapmışlar. Tabi Hasan Basri amca ve diğerleri geçimini temin etmek zorunda. Bunun için ne yapacağını düşünüyor, bir bakkal dükkânı açıyor. Vatandaş geliyor alışverişe, çıktığı zaman o dönemde tahrirat memuru denen şimdiki gizli polisler müşteriye ne konuştuklarını, amcanın ne anlattığını soruyormuş. Müşteri sorgudan tedirgin olunca gitmiyor. İşler kesat, dolayısıyla dükkânı kapatmak zorunda kalıyor. Daha sonra Türkçe öğretmenliğine başlamış da geçinebilmiş, sonra ihtiyaç olduğu için mealini yazmaya başlamış. Bu şekilde bir devir yaşanmış yani, bunu şimdiki gençlik bilmiyor tabi, bu günlere nasıl geldiğimizi...

8) Hasan Basri Çantay, vasiyeti üzerine dostu Mehmet Akif Ersoy’un yanına Edirnekapı Şehitliği’ne defnedildi. Rabbimiz her ikisine de rahmet eylesin. Vasiyetinde Mehmet Akif’le alakalı başka bir husus var mıydı muhterem amcanızın?

Varsa da bilmiyorum. Çünkü Hasan Basri Çantay’ın hiç evladı olmadı. Kurtuluş Savaşı esnasında dağlarda, soğukta, karda, kışta gezmiş; böbrekleri, ciğerleri rahatsızlanmış. Kayın-biraderi de vefat edince, onun çocuklarına Hasan Basri Amca kol kanat germiş büyüttmüş. İki manevi evladı var: Mürşid Çantay ve Cemal amca, bunlar iki kardeş. Onlar akıl baliğ olunca onlara, “İsterseniz ben sizi kendi Çantay soyadıma geçireyim” diyor. Büyük olan Cemal amca “Ben babamın soyadını devam ettireceğim.” deyip soyadı “Sarfaklandı” olarak kalıyor. Mürşid Çantay, Hasan Basri Çantay’ın soyadını alıyor, manevi evladı oluyor. Yani bütün eserlerinin te’lif hakkı, diğer mal mülk varsa hepsi onun üzerine kalıyor. Mesela Hasan Basri Çantay amcaya gençliğinde devamlı hizmet eden, İstanbul’a gittiği zaman onun sofrasını kuran, gelen misafirlere çay kahve ikram eden Feyza (Saran) ablamız var, bu Cemal Sarfaklandı’nın büyük kızı. Ondan aileye dair hatırları alıyoruz. Erbakan Hoca gibi İstanbul’da Hasan Basri Amca’yı ziyaret eden büyük zatlar, çokça ziyaretine gelenler oluyormuş.

9) Bütün bunların haricinde eklemek istediğiniz herhangi bir husus varsa dinlemekten memnun oluruz hocam...

Birinci sualinizde amcamız bağ evini sonradan sonradan eklete eklete yaptırmış demiştin. Nergiz Köyü’nden bir usta ben market çalıştırırken yanıma geldi: “Gel bir çay içelim, sohbet edelim seninle.” dedi ve kendini tanıttı: “Ben babamın yanında çıraktım, babam ustaydı, Hasan Basri Bey’in evini yapıyorduk.” dedi. O sırada Atatürk, İran şahıyla Balıkesir’e gelmiş. Şimdiki orman bölge müdürlüğünün yanında köşk şeklinde sarı bir bina var, büyükşehir belediyesiyle müdürlüğün arasında. Atatürk ve şah orada kalmışlar. Tabi o dönemde İstiklal Mahkemeleri var. “Bir baktık, istasyon tarafından yani Atatürk’ün kaldığı taraftan iki tane süngülü askerle bir subay geliyor. Sonradan onun paşa olduğunu öğrendim çünkü kenarı çizgili, kırmızı şeritli pantolon giyiyordu. Geldi, ‘Selamün aleyküm çocuklar, kolay gelsin, Hasan Basri Bey nerede?’ dedi; şu ağacın altında hasırın üzerinde oturan zat dedik. Yanına gittiler; biz de korkuyoruz, tutuklayıp götürcekler diye, böyle esas duruşta bekliyoruz.” diyor. Askerler gittikten sonra Hasan Basri amcaya ne olup bittiğini sorduklarında, bir şey olmadığını, işlerine devam etme-

lerini söylüyor. “Ancak yarım saat geçtikten sonra bir baktık, yine geliyorlar, eyvah dedik, geldiler. Hasan Basri Bey’e bir kâğıt uzattılar, okudu, arkasına bir şeyler yazdı, verdi, askerler yine gitti. Ama bizde mecal kalmadı. Yanına gittik, nolur ne olduğunu söyleyin, elimiz ayağımız titriyor dedik. Bunun üzerine; korkmayın bir şey yok. Atatürk, İran şahıyla birlikte geldi ya, beni oraya davet ediyor dedi.” O zaman İskilipli Âtîf Hoca ve diğerleri çeşitli bahanelerle asılmış, İran şahı neden astığını Atatürk’e soruyormuş. Hasan Basri Bey “Beni oraya davet ediyor, bak gerçek hoca bu! Bunları asmıyoruz. Onlar uydurma âlim!” diyerek kendini savunacak, o fırsatı ona vermemek için gitmiyorum.” dedi diyerek hadiseyi bana aktardı. Bu davet Hasan Basri amcam biraz Farsça da bildiği için. Kendisi, Arapça, Farsça, Fransızca bilirdi. O günün böyle insanlarına cahil diyebilir miyiz? Bugünün kendini yetiştirmeyenlerine denmeli cahil diye!

Atatürk bir başka defa Balıkesir’e geldiğinde karşılama heyetine “Bacak hoca nerede?” diye soruyor. Vali tutuşuyor, kim bu bacak hoca? Soruşturuyor, Hasan Basri amca olduğunu öğreniyor ama bu sefer de Atatürk, “Bırak, o gelmez zaten.” diyor ve muhalif olduğu halde bizzat evine gidip ziyaret ediyor. Muhalefeti olumlu, yıkıcı olmadığı için takdir görüyor. Belki de Mehmet Akif’in yaşadığını bu sebeple yaşamıyor. Aydın Ayhan Hoca da söyler, Atatürk’ün “Önce asacaksın, sonra oturup ağlayacaksın! Öyle değerli biri.” dediği zattır Hasan Basri amca. O dönemlerde Cumhuriyet baloları yapılmış. Hasan Basri amca tabi ki oraya gitmiyormuş. Atatürk neden gelmediğini soruyormuş. Hasan Basri amca, “Neden geleyim? Gelsem sen benim hanımımı dansa kaldıracaksın!” dermiş yüzüne. Şapka giymemiş. Hiç şapkalı fotoğrafı yok.

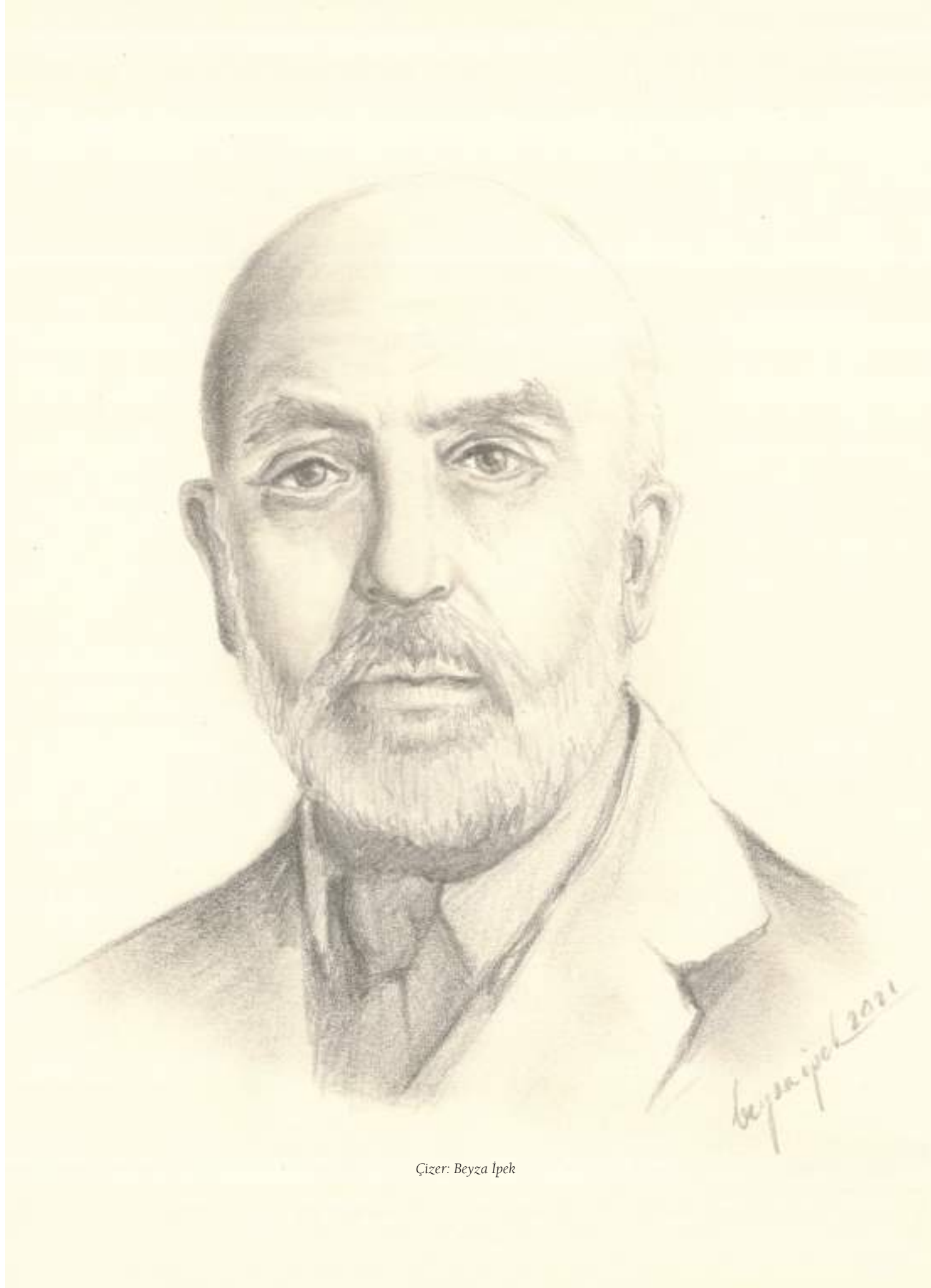
Bu anlatacağım hatıraları, Hasan Basri amcanın talebesi Mücteba Uğur da kitabında anlatıyor. Kur’an-ı Kerim mealini yazacak ancak bir türlü ilham gelmiyor. Nereden başlayacak, nasıl başlayacak bilemiyor. Bağ evinde kaldığı için de geleni, gideni havlayarak haber veren bir tane fino köpek besliyor. İçinden bir duygu geliyor: “Ya Rabbi, senin huzurunda şu köpek kadar da bir değerim yoksa şu tasmayı takayım da ben de köpek olayım.” deyip kendini Rabbimizin huzurunda o derecede alçaltıyor. O anda füyuzat geliyor. Bir başka gün kaylule yaparken sokak kapıları ses çıkarak açılıyor. Eskiden sokak kapılarının dışarısında ip vardı. Çekersin, filiyi kaldırır ve girersin. İpi içeriden çekmişler, dışarıdan birinin girme imkânı yok. Ancak kapı sesinden sonra uyuduğu odanın kapısı açılıyor. Hasan Basri amca, “Buyrun efendim.” diyor yatak odasına gelen zata. O zat odaya geçiyor, elinde bir güğüm süt getirmiş, “İç evladım.” diyor. İçerken çıkan yutkunma sesleri hanımını şaşırtıyor çünkü gelen zatı hanımı görmüyor. “Sana ne oluyor?” diye Hasan Basri amcaya sorunca, “Süt içiyorum.” diye cevap veriyor. Hanımı şaşkınlıkla anlamaya çalışırken meseleyi geçiştiriyor. Daha sonra bu hatırasını Balıkesir Müftüsü Mehmet Emre Hoca’ya anlatıyor. Mehmet Emre Hoca gelen zatın kim olduğunu sorunca, Abdülkadir Geylani Hazretleri olduğunu söylüyor. Hasan Basri Çantay 1880-1964 arasında yaşamışken kaç yüzyıl önce yaşamış olan Abdülkadir Geylani’nin manevi teşrifıyla yazmaya başlıyor mealini. Bir yere geliyor takılıyor, bir türlü mana veremiyor, geçemiyor o kısmı. Bağ evinde kalıyor, yatsı namazını ise çarşıda kılmış, Eski Kuyumcular Mahallesi’nde muhtemelen Yeşilli Camii’nde... Gelirken şimdiki park o zaman Osmanlı’nın mezarıymış. Atatürk, İran şahıyla Balıkesir’e gelince balkondan bakarken ağaçlığı görünce şah, “Orası park mı?” diye soruyor, cevaben “Evet.” diyor, orasının derhal park yapılmasını emrediyor. Ama

harf inkılabı olunca, mezar taşları Osmanlıca yazınca. Bugünkü parkın ve stadyumun olduğu yeri kastediyorum. Oradan gelirken vergi dairesiyle parkın arasında bir yatır, mezar var. Burada karşısına birisi çıkıyor selam veriyor. “Sen Kur’ân-ı Kerîm meali yazıyorsun” diyor. Hasan Basri amca onaylayınca, “Falanca ayete geldin takıldın.” diyor, Hasan Basri amca onaylıyor. “Manasını meçhul olarak yazacaksın, manası bu.” diyor. Hasan Basri amca gözlerini kapatıyor, ayeti gözünün önüne getirerek okuyor, “Doğru söyledin, Allah senden razı olsun.” sözleriyle teşekkür ediyor. O zat konuşmasına devam ediyor, Hasan Basri amcadan bir şey istiyor. Burada yatan zat, “Ayak Dedesi” olarak biliniyor, ismi bilinmiyor o dönemde. Fotoğrafını çektim, mezar taşında da yazıyor. İsmi “Hasan Basri Çantay’ın beyanına göre II. Murad devrinin müfessir ve muhaddislerinden Emir Sultan Halifesi Hoca Hasan Baba’nın kâmil hulefasından Veli Şemseddin Hazretleri’nin kabridir.” Şakâik-i Numâniyye cilt 1, sayfa 132’de kaynağı varmış. “Bunu mezar taşına yazdırıver.” diyor Hasan Basri amcaya ve gidiyor. Yatsı namazından sonra, gecenin bir vaktinde böyle bir talebi kabul edip birkaç adım attıktan sonra bu saatte o adamın nereye gideceğini, nerede kalacağını düşünüp endişe edip gece evine davet etmek sabah da uğurlamak niyetiyle geri dönüyor, arıyor ancak bulamıyor. Anlıyor ki, Veli Şemseddin Hazretleri kendisi kalkarak irşad etmiş, mezar taşını sipariş etmiş ve tekrar yerine avdet etmiş. Şimdi yeni nesil, parkın eskiden mezarlık olduğunu bilmiyor. Biz babanla Sanat Okulu’nda (Endüstri Meslek Lisesi) okurken Fırıntaş’ın olduğu yol yeni açılmıştı, eskiden dar bir yoldu. Orada kuru kafalar, kaval kemikleri çıktı. Sanat Okulu’nun köşesine kadar mezarlıkmış o bölge.

Maruf Çaksu’nun kitaplarında Hasan Basri Amca’nın tasavvufi yönü ve menkıbeleri mevcuttur. Kendisi hakkında en derin araştırma talebesi Mücteba Uğur’un kitabındadır.

Son olarak Hasan Basri amca, tarihe ışık tutsun diye sorular hazırlamış. Rahmetli manevi evladı Mürşid Çantay’a vermiş. Sanki o gazeteciymiş gibi, “Sen bana bu soruları tek tek sor.” demiş. O zaman teypler var, makaralı. O teybe de kaydediyor bunları. Ama İstanbul’daki varislerinde bu bantlar, kasetlerin var olup olmadığını, akıbetinin ne olduğunu bilmiyorum.

İlim Yayma Vakfı adına kabulünüz, nezaketiniz için teşekkür eder, sıhhat, afiyet, uzun ömür niyaz ederiz...

Çizer: Beyza İpek

SELMA ARGON İLE MEHMET ÂKİF HAKKINDA SÖYLEYİŞİ

Burak KOÇ *

1) Mehmet Âkif Ersoy'un en küçük torunu olarak dedenizi görme imkânınız olmadı ancak isminizi koyan kişinin dedeniz Mehmet Âkif Ersoy olduğunu biliyoruz. Buradan hareketle, dedeniz Mehmet Âkif Ersoy'u görseniz ne sormak, onunla ne yapmak isterdiniz?

Babam ve annem ilk çocukları olacağı zaman Mısır'daki dedeme mektup yazarak doğacak çocukları için kız ve erkek isimleri istemişler. Dedem de birçok kız ve erkek ismi yazıp göndermiş. Ablam doğduğunda bu isimlerin içinden "Ferda" seçilmiş, seneler sonra ben doğduğunda da "Selma" ismi benim için seçilmiş. Ferda, Farsça "yarın" anlamına gelir, dedem "Ferda Kadın" şiirini ablam için yazmıştır. Şiirin sonunda yarınlara olan ümidini, "Zira yarın dünden güzel" dizesiyle vurgulamış. Hatta mektuplarında da ablam için "Onun güzel yüzü bana pek çok şey ilham ediyor, fırsat buldukça onun için daha da güzellerini yazacağım." dermiş. Selma ismi de *Safahat*'ta geçiyor. Selma, dedemin kız kardeşinin küçük yaşta vefat eden kızının ismidir. O vesileyle seneler evvel benim de adımlı göndermiş oluyor dedem.

İnsanın aile büyükleriyle yaşıyor olması muhakkak güzel bir duygudur. Ben de akşam eve geldiğimde dedemin köşesinde oturmasını ve dedeciğim diyerek boynuna sarılmayı çok isterdim... Ama onun bir de Mehmet Âkif tarafı var, mümkün olsa onunla oturup saatlerce sohbet etmek, kendi hikâyesini bir de kendinden dinlemek isterdim.

2) Bugün Mehmet Âkif Ersoy'un neslini aileden devam ettiren kimler var ve ailede "Mehmet Âkif" ismini taşıyan birisi var mı?

Aile büyüklerimiz hayattayken ben en küçük torundum, zamanla hepsi vefat etti. Benden sonraki kuşaklar var tabi ama bugün aile büyüğü olarak yalnızca ben kaldım. Ailemizde dedemin ismini koyduğu başka çocuklar da var; teyzem de babam gibi dedeme mektup yazarak kızı için isim istemiş ve dedem ona da "Seyhan" ismini göndermiş. Bizim ailemizin çoğunluğu hanımlardan oluştuğu için Mehmet Âkif ismini taşıyan yok fakat Türkiye'de çok fazla Mehmet Âkif ismi var. Kosova'ya, dedemin babasının dedesinin köyü olan Suşitsa'ya gittiğimizde de

* Öğretim Görevlisi, MSÜ.

عدد: ۱۵ ۲۲۶ ذی القعدة ۹ رجبیة ۲۰ ترمینائی ۲۲۱ رنجی ت

نقشہ شریف

تفسیر الفاظ

(اهد) «هدی» ہدی «دن صیغہ امر اولوب دعاوتضرع مقامندہ مستعملدر» مصدری اولان ہدایت لطفہ مقارن دلات معنائنددر» بناءً علیہ خیر وسعادۃ دلات وارشاد مقامندہ استعمال اولور» مقتضای مفہومی اولان مغلویتک برنجیستہ بنفسہ «تایید لام ویالی حرف جریدہ متعدی اولور» بعضاً تأییدہ بنفسہ تعدیہ اولور» بناءً علیہ ہدایۃ اللہ للحق والی الحق» دہلہبکی کہی ہدایۃ اللہ الحق» دخی دنیلور» شیخین [علامۃ زحشری وقاضی بیضاوی] عندئہ اصل اولان استعمالی صورت اولی اولوب ایکنہی صورئہ استعمالی «واختارموسی قومہ» نظم جلیلی کہی حذف وایصالہ محمولدر»

دلات وارشاد ارائۃ طریق و بیان حقیقت دیک اولسنہ مبنی ہر مہدیتک واصل سعادت و نائل سلامت اولسی لازم کیلورسہدہ ہومقامدہ مطلوبہ موصل اولہجق دلات مؤثرہ معنائنددر» زیرا قرآن کریمہ بنفسہ متعدی اولہرق وارد اولان ہدایت فعلی علی الاکثر بولہددر» «لہدینہم سبتا» «وبہدیک صراطاً مستقیماً» کہی نوع بشرک مظهر اولہ کلدیکی ہدایت سجاتبہ بالجلہ افرادک مسعودیتلرینہ مدار اولہجق ثابت واسع ومتنوع برنعت عظیمہددر» طرق واسبابک تنوعی لبتندہ ہدایتک تنوع ایلدیکی اقسامی حصر واحاطہ ممکن دکلددر» بورادہ بحثایدہ جکمز اقسام ہدایت ہر برنک تحتہ بنہایہ انواع متدرج بولان برطاقم اجناس و مہاربتین عبارتندکہ بولتر بروجہ آنی درت قسۃ حصر اولنہ بیلور»

اما حیوانات سائرہ اللہ نباتات ومعادن حقندہ حکم ومعصالح اقتضاستہ کورہ وضع بیوریلان قوانین فطرت اللہ فلکباتک مدار انتظامی اولان موازین کلیہ اشبو اقسام اریمدن خارجدر» حالوکہ کاشاک ہر ریزہ مشاہدہ اولان انتظام تام اللہ ترقیات وتکلاک ہر نوعی مبدأ فیاض افسدن فیضان انجش الہام حقیقت وابداع طبیعت قبیلنددر ہر ہدایت خاصہ تک اثر عخصویددر» نصلکہ «اعطی کل شیء خلقہ ثم ہدی» «و السماء رفعا و وضع المیزان» کہی نصوص عالیہ بوحقیقتی اشعار اتککہددر» بناء علی ذلک قسم اولان ہدایت الہیہ نوع انسانہ متعلق بولان ہدایتدن عبارت قلدنددر»

برنجی مرتبہ: برطاقم قوای محرکہ ومدرکہ افاضہ بیورہق واسطہ سبیلہ حاصل اولان ہدایتندکہ انسان بوسایہدہ معاش ومعاد مصالحتہ اعتدا ایدیور» قوای محرکہ تک انواع عظیمہ سی اولدینی کہی قوای مدرکہ دخی قوۃ عقلیہ وحواس ظاہرہ وباطنہدن عبارتنددر» ایشہ انسان بو طریق اللہ اقوال واعمال وعقائد و اخلاق ومقامات واحوالہ متعلق ہرشدہ حق اللہ باطل بینی تقریقہ اقتدار کسب ایدیور» ایکنہی مرتبہ: اعتقادیندہ حق اللہ باطل وعالیانہ صلاح وقساد بینی فارق اولہجق حجاج ودلائل نصی واسطہ سبیلہ حصول بولان ہدایتندکہ «لم نجعل لہ عینین ولساناً وشفقتین وھدیناہ الھدین» نظم جلیل اللہ بویکی مرتبہ اشارت بیورلدنددر»

معنای شرقی: انسان ایمون ایکی کوز وبر لسان اللہ مدار تکلم وزین ایکی دوداق خلق ایتدم ونصب دلائل اللہ کندیسنی خیر وشر طریقلرینہ دلات ایلہم»

[«نجد» مکان مرتفع معنائنددر» بورادہ وشوحی اعتباریہ ارتقاع معنوی بی حائر اولان دلیلہ مستعملدر» بعض ارباب تفسیر «نجدین» ہی

çoğu okulun isminin Mehmet Âkif Ersoy olduğunu gördük, öğrenciler Türkçe bilmiyorlar ama okullarının adı Mehmet Âkif Ersoy. Bu da Mehmet Âkif'in İslâm ülkeleri arasında manevi bir köprü olduğunu gösteriyor.

3) Mehmet Âkif'in bilhassa Milli Mücadele yıllarında sürekli farklı illerde halkla iç içe olduğunu ve halkı bu mücadeleye özellikle vaazlarıyla desteğe çağırdığını görüyoruz. Bu mücadele sürecinde eşinin, çocuklarının durumu nedir?

Dedem hayatı boyunca hep bir vazife içinde olmuş, kendi hayatını her zaman ikinci plana atmıştır. Kendisi için bir şey yapmamış, her zaman milletini ayakta tutabilmek, onlara manevi destek olabilmek ve onları sarsıp uyandırabilmek için çabalamıştır. Çünkü doğduğundan itibaren hep savaşların olduğu, parçalanmanın eşiğine gelmiş bir ülkenin içinde yetişmiştir. Tüm bu vazifeler esnasında ailesi daima İstanbul'da ikamet eder. Aile, uzun bir süre Fatih semtinde oturduktan sonra Beylerbeyi'ne taşınır. Bu taşınmanın da dedemin dostlarına yakın olmak istediği için gerçekleştiği söylenir. Sonrasında bir irşad heyeti kurulur ve halkı aydınlatmak için işin ehli olan kimselerin Anadolu'ya gönderilmesi kararlaştırılır. Bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından bu isimler başta dedem olmak üzere Milli Mücadele'ye davet edilir. Mustafa Kemal Paşa, dedemin Milli Mücadele ruhunu ve insanların ona ne kadar inandığını bildiği için dedemi bilhassa davet eder. Bu davetle beraber Mehmet Âkif, Anadolu'yu karış karış dolaşmaya başlar. 24 Nisan'da Ankara Tacettin Dergâhı'na varır ve oraya yerleşir, artık orası dedemin ikinci ofisi olur. Ankara'dan da sürekli Anadolu'ya vaaz vermek için gidip gelir. Çok yerde vaaz verir ama Çankırı, Konya ve Kastamonu vaazları Sevr Antlaşması'nı anlattığı, insanları sarsacak derece hakiki meselelerden bahsettiği önemli vaazlarıdır.

Tüm bunlar yaşanırken ailesi bir seneye yakın İstanbul'da yalnız kalır. Dedemin beş çocuğu vardır, bir de arkadaşı Hasan Tahsin Efendi'nin vefatı üzerine bakımını üstlendiği üç çocuğu daha vardır. O çocukların da erkek olanı küçük yaşta vefat eder, iki kız kardeşine anneannem bakar. Annem o günleri anlatırken, “Eve bir ekmek gelirdi, suyunu sıkarsın suyu çıkar, içinden süpürge taneleri gibi bir şeyler çıkardı.” derdi. O dönem bütün halk aynı durumdaymış, dedemin sayısız dostu varmış; eve beyaz ekmek, beyaz un gönderirlermiş ama anneannem katiyen kabul etmezmiş. Benim komşum bunları yerken ben nasıl beyaz ekmek yerim diyerek geri gönderirmiş. O dönemde yaşayan herkes gibi dedemin ailesi de büyük zorluklarla, büyük çilelerle geçinmiş. Ailenin Halil Usta isminde Bolulu bir yardımcısı varmış. Maddi durum kötüye gidince anneannem Halil Usta'yı evine göndermek istemiş ama Halil Usta, “Üstad sizi bana emanet etti, bir yere gitmem, beş kuruş da istemem.” diyerek Milli Mücadele dönemi bitene kadar yanlarında kalmaya devam etmiş.

Bir senenin sonunda dedem ailesini yanına aldırarak için bir miktar para göndermiş ve aile Ankara'ya doğru yola çıkmış. Yolculuk boyunca anneannemin çocuklara, babalarının kim olduğunu kimseye söylememelerini tembihlediğini biliyoruz. Vapurda seyahat esnasında İngiliz askerlerinin vapuru aradığını, kömür sepetlerinin içine saklanmış Kuleli Askeri Lisesi talebelerini bulduklarını anlatırlar. Gencecik çocukların Milli Mücadele'ye katılmak için okulu bırakıp kaçtığı ve o dönemde mezun vermeyen çok okul olduğu kayıtlarda yazar. Aile önce Kastamonu'da bir müddet kalır, oradan da Ankara Tacettin Dergâhı'na yerleşir, Milli Mücade-

le'nin sonuna kadar orada kalır. Dedem çoğunlukla evden uzaktaymış ama evde olduğu zaman içinde çocuklarını çok iyi yetiştirmiş. Hepsi çift lisan bilirdi, çok güzel yazılar yazarlardı, annem resim yapar, keman çalardı. Dedem çocuklarının isteklerini hep yerine getirmeye çalışmış, okuması gereken kitapları onlarla beraber okuyup tartışmış. Kendisi de çok okuyan bir insandı, yabancı kitapları da okurdu, ana dili gibi üç dört lisan bilirdi. Bir kitabı yirmi kere okuduğu söylenir, elinde devamlı bir kitapla dolaştığı görülürmüş. Leyla ile Mecnun, Bostan ve Gülistan en sevdiği kitaplardan bazılarıdır. Çocuklarına da bu okuma sevgisi geçmiş, hatta bizlere de geçti, ailece hepimiz çok okuruz. Ben mesela bir okuduğumu yirmi kere okuyabiliyim, o huyum da dedeme benzemiş sanırım.

4) Mehmet Âkif'in Mısır'a gidişinin bir hikâyesi ve buradan Türkiye'ye tekrar dönüşü var. Dönemi göz önünde bulundurarak, Âkif'in gidişinin ve dönüşünün sebepleri ve bu noktada ailenin yaşadığı durum bugüne neler söyler?

Dedem, Milli Mücadele döneminden önce de kışları devamlı Mısır'a gider, üniversitede dersler verir, dostlarıyla görüşür yazın da geri dönermiş. Bu şekilde çok gidip gelmiş ama son gidişi artık dönmek üzere bir gidiş olmuş. Milli Mücadele'den sonra Mısır'a gidişi ilk gidişi olmamış. Milli Mücadele bittikten sonra dedem tek mal varlığı olan bir silah ve bir madalya ile İstanbul'a dönmüş. Kendisine maaş bağlanması için yetkili mercilere müracaat etmiş fakat başvuru geç yapıldı gerekçesiyle kabul edilmemiş. O dönemde maddi sıkıntı çekmiş, kız çocukları evlenmiş, eşi ve iki erkek evladı ile birlikte yaşıyormuş. Başta yakın arkadaşı Ali Şükrü Bey'in vefatından ötürü yaşadığı derin üzüntünün de tesiriyle maddi ve manevi olarak zor günler yaşamış. Dedemin ve dava arkadaşlarının peşinde hafiyeler dolaşmaya, arkadaşları istiklal mahkemelerinde yargılanmaya başlamış. Bu durum dedemi çok incitmiş, “Ben vatan haini miyim ki peşimde hafiyeler dolaşıyor.” diyerek üzüntüsünü dile getirirmiş. Yeniden bir ayaklanma olacağı ve dedemin de bu ayaklanmaya ön ayak olduğu üzerine söylentiler yayılmaya başlayınca dedem, “Böyle bir şey olursa ve içinde gösterilirsem, bunu asla istemem.” diyerek Mısır'a gitmek istemiş. Ailesini geride bırakarak Mısır'a gitmiş, orada çok sevdiği dostu Abbas Halim Paşa tarafından saraya davet edilmiş. Abbas Halim Paşa, Mehmet Âkif'in her zaman yanında olmuş. Hatta “O her zaman bir Abbas Halim bulur ama ben bir daha bir Mehmet Âkif bulamam.” diyerek dedeme olan sevgisini dile getirirmiş. Dedem Mısır'da üniversitede ders vermeye başladıktan sonra kısa bir süre kaldığı Abbas Halim Paşa'nın sarayının müstemilatından Helvan'a taşınmış ve ailesini de yanına aldırılmış. Helvan'da kendisine verilen Kur'an-ı Kerim meali üzerine yedi sene çalışmış, bu sırada üniversitede Türkçe profesörü unvanını almış. Zaman zaman Kahire'ye iner, Hacı Bekir'e gider, Türkiye'den haber alır ve reformların iyi gidip gitmediğini sorarmış. Ama Mısır'da da kendisini takip edenler olmuş. Bir süre sonra siroz hastalığına yakalanmış. Çocuklarını ve torunlarını uzun süre görememesi, vatan hasreti çekmesi ve kendisine yapılan bu muameleye üzülmesi hastalığını ağırlaştırmış. Vatanına dönmek isteyince önce Hatay Antakya'da Yüzellilikler'in evinde bir süre kalmış, sonra İstanbul'a Mısır Apartmanı'na yerleşmiş. Dedem hastalıkla mücadele ederken bile onu tanımayanlar Hatay'da Yüzellilikler ile Atatürk'le ilgili konuştu, reformları kötüledi gibi inanılmaz söylentiler ortaya

atmış. Bunu yapanlar Mehmet Âkif'i tanımayanlardı. Şapka giymemek için kaçtı derler, oysa dedem Mısır'a gittiği zaman şapka kanunu çıkmamıştır. Çıksaydı bile dedem, Allah'tan başka kimden korkacaktı. Ülkesinde kalır, giymez ve muhalefet ederdi. Mehmet Âkif başına gelecekleri baştan bedel ödemek üzere kabul etmiştir, o bedeli de öderdi. Vatanını seven insan kendi vatanından kaçır mı? Tüm bunlar Akif'in hayatında yalana ve riyaya yer olmadığını bilmeyenlerin bazılarına yaranmak için yaptıklarından ibarettir. Dedem ve Mithat Cemal tanıştıkları zaman henüz genç olan Mithat Cemal, Mehmet Âkif'i "Bu kadar faziletli bir insan olduğuna inanmıyorum, mutlaka bir karanlık yönü çıkacak derdim ama otuz üç sene boyunca bir gün olsun karanlık yönü çıkmadı, ona baktığım zaman denize, gökyüzüne bakmış gibi aydınlanırdım." diye anlatır. Dedem doğru yoldan sapmamış ve bu yüzden de hayatı boyunca tabiri caizse dokuz köyden kovulmuş.

Mısır'da kaldığı süre içinde merak edilen konulardan biri de Kur'an-ı Kerim mealini neden teslim etmediği olmuştur. Mehmet Âkif, yedi sene süren çalışmalarında Kur'an-ı Kerim mealini tamamlar fakat teslim etmek istemez. Hatta bir gün arkadaşı Eşref Edip, Mısır'a kendisini ziyarete gittiğinde biten mealı okur, inceler ve "Fevkalade bir eser olmuş, giderken götürüyim bastırayım." diyerek götürmek ister fakat dedem henüz bitmediğini söyleyerek götürmesine izin vermez. Aslında bitirmiş ama Türkiye'de ezanların ve de Kur'an-ı Kerim'in Türkçe okutulduğunu duyduğunda ürkmüş ve "Allah'ın kelamı bir tarafa atılacak ve Kur'an sadece benim mealimle mi okunacak, ya ben bir yanlış yaptıysam Allah'ın huzuruna nasıl çıkarım, peygamberimin yüzüne nasıl bakarım?" diyerek teslim etmek istememiş. Meal yazmasının karşılığında aldığı bin lirayı da bir rivayete göre, tekrar mecmuayı çıkarabilsin diye Eşref Edip'e verdiği söyleniyor, bir rivayete göre de Elmalılı Hamdi Yazır'a verdiği söyleniyor. Ama tek kuruşuna dokunmadığı biliniyor. Mealı de Türkiye'ye dönerken Yozgatlı İhsan Efendi'ye "Geri gelirim üzerinden tekrar geçerim, gelemesem yak." diyerek teslim etmiş. Dedem geri dönemeyince Yozgatlı İhsan Efendi yakmaya kıyamamış, kendisi yaşlanınca vefatından sonra oğullarından yakmalarını istemiş. Oğlu İsmail Hakkı Şengüler bir röportajında olayı şöyle anlatıyor: "Gittik, iki tomarı aldık, evde soba yoktu, balkonda bir bakır leğende yakmaya karar verdik." Mealın iki nüshasını da son parçasına kadar yakmışlar.

5) Mehmet Âkif Ersoy'un şiirin dışında müzikle ve resimle de ilgilendiğini biliyoruz. Kimleri dinlerdi, bir enstrüman çalar mıydı Mehmet Âkif? Veya günümüze gelen çizdiği resimler var mı?

Mehmet Âkif'in Neyzen Tevfik'le yakın arkadaş olduğunu ve kendisinden ney üflemeği öğrendiğini biliyoruz. Ama bazı yazılarında ney üflemeği çok iyi beceremediğini söyler. Çoğu kişi Mehmet Âkif ile Neyzen Tevfik'in yakın arkadaş olmasına şaşırıyor. İkisi de kendi alanlarında müthiş birer insan, biri ney ustası, diğeri hiciv ustası. Neyzen Tevfik içkiyi seviyormuş ama ne dedem onu değiştirip kendi yoluna çekmeye çalışmış ne de Neyzen Tevfik dedemi değiştirmeye çalışmış. Bu durum iki güzel insanın birbirini olduğu gibi kabul etmesidir, gerçek dostluk da budur. Dedem dost meclislerinde yabancılardan klasik müzikler dinlermiş, yerli yabancı her türlü müziği çok severmiş ve müzik kulağı da çok iyiymiş.

Ezelden âşinânım ben, ezelden hem zebânımsın

Beraber ahde bağlandık ne olsun yâr-i canımsın

Ne olsun zerrenim, kalbimde hâlâ çarpar esrârın

Gel ey cânan, gel ey cân, kalmasın ferdaya didârın

Bu eşine yazdığı bir dördlüktür, sonradan bestelenmiştir. Ama bugüne kadar beste niyetiyle yazdığı herhangi bir çalışma elimize ulaşmadı.

Resim konusuna gelince, dedemin resme olan şahsi ilgisini bilmemekle beraber, annem resim dersi almak istediği için ona en iyi hocalardan resim dersi aldırıldığını biliyoruz. Mektuplarında anneme resim yapıp yapmadığını devamlı sorar, ilgilenirmiş. Sonrasında keman dersleri aldirmiş. Annem evde keman çalışırken dedem onu sabırla dinlermiş. Bugün annemden kalan resimler evimizin duvarlarını süslüyor. Annem resmi kendi zevki için yapardı, o anda aklına bir konu geldiyse evde karton parçası dahi bulsa o resmi anında yapardı. Biz tuval hazırlayalım dediğimizde o vakte kadar keyfim kaçır deyip resmi hemen yapardı.

6) Mehmet Âkif Ersoy'un ilgisi ve düşünce dünyası farklı kişilerden oluşan zengin bir dost çevresi olduğu muhakkak. Bir yanda Hasan Basri Çantay, diğer yanda aynı zamanda ney hocası olan ve Mısır'da ziyaretine giden Neyzen Tevfik. Mehmet Âkif Ersoy'un dost seçimi ve hayata bakış açısı olarak farklı düşüncelere sahip dostlarının olması hususunda neler söylersiniz?

Eşref Kuşçubaşı, Elmalılı Hamdi Yazır, Said Halim Paşa, Abbas Halim Paşa, Şerif Muhiddin Targan, Ispartalı Hakkı, Abdulvahap Azzam, Ebul'ülâ Mardin, Eşref Edip, Mithat Cemal, Hasan Basri, Hamdullah Suphi, Babanzade Ahmet, Neyzen Tevfik, Fatin Gökmen, Manastırlı İsmail Hakkı, Ömer Rıza Doğrul, Muhammed İkbal, Cemalettin Afgani, Muhammed Abduh, Abdürreşid İbrahim, Cenap Şehabettin. Bu isimlerin hepsi dedemin yakın dostlarıdır, dedemin dostlarının çok küçük bir bölümüdür ve hepsi de hayata bakışları birbirinden farklı olmasına rağmen memleketleri için uğraşan aydın insanlardır. Mehmet Âkif'in dost çevresinin anlatıldığı Ummana Dökülen Irmaklar isimli bir kitap vardır, bu benzetme de Akif'in dost çevresine dair güzel bir benzetmedir. Dostlarının hepsi çok iyi yetişmiş insanlardır ve birlikte çok renkli bir topluluk oluştururlar. Ancak tüm dostları dedemle hangi yönüyle tanıştıysa yalnızca o yönünü bilirmiş. Mehmet Âkif güreş yapar, ata biner, boğazı yüzerek geçer, veterinerdir, iyi bir hatiptir, şairdir, yazardır. Onun pehlivanlığını bilen yazarlık yönünü bilmez, yazarlığını bilen pehlivanlığını bilmezmiş. Herkes bir başka yönünü bilir, öyle tanımış. Dedem çok konuşmaz, genelde dinlemeyi severmiş, yalnızca verdiği sözü tutmayan arkadaşlarına kırıldığı olurmuş. Mithat Cemal, dedeme "Benim sözüm bazen bir lodosla bozulur, ben böyleyim." der. Dedem de "Ben söz veririm ve ölmediğim müddetçe onu tutmak için çabalarım, ben de böyleyim." dermiş. Ama birbirlerini değiştirmeden, bu halleriyle kabul edip sağlam bir dostluk kurabilmişler.

Tevfik Fikret'le Mehmet Âkif'i çok karşılaştırırlar, ikisi de birbirine şairane bir şekilde hakaret eder, kavgaları çok şairanedir. Dedem ve Mithat Cemal, Tevfik Fikret'in evine tanışmaya

gider ve çıktıklarında Mithat Cemal, “Adamı beğendin mi?” diye dedeme sorar. Dedem de “Şiirlerine diyecek yok fakat adamı sevmedim.” der. Neden diye sorar, “Çünkü bizi bugün tanıdı ama bugün yirmi senelik bir arkadaşını bize çekiştirdi, ben böyle bir şeyi kabul edemem.” der. Sonrasında da Tevfik Fikret’in kutsala hakaret eden şiirinden dolayı dedem ona kızar ve şairane bir şekilde atışmaya başlarlar. Ama Tevfik Fikret vefat ettiği zaman dedem verdiği son cevabı yayınlamaz çünkü karşısında ona cevap verecek birisi yoktur.

7) Mehmet Âkif Ersoy’un vefat ettiği Mısır Apartmanı’ndaki dairenin müze olacağını haberlerde görmüştüm. Müzenin durumuyla ilgili bir bilginiz var mı, müzede bizi neler bekliyor?

Mısır Apartmanı Abbas Halim Paşa’nın apartmanıdır, yapıldığı günden bu yana apartmanın yapısı değişmiş, daire daire ayrılmış ve kapı numaraları değişmiş. Dedemin kaldığı dairenin müze olması için ciddi olarak çalışmalara başlandı ama henüz tamamlanmadı. O dairenin müze olması çok evvel yapılması gereken bir şeydi, dedemin hangi dairede kaldığı çok arandı fakat yapısal değişikliklerden dolayı uzun zaman sonra bulunabildi. Bugün apartmanın en üst katında çalgılı bir gazino açılmış. Ama Mehmet Âkif Ersoy’un anıldığı, *Safahat* okumalarının yapıldığı bir kütüphane müzesi olabilirdi. Keşke zamanında bunlar yapılsaydı ve Mısır Apartmanı bir Mehmet Âkif Enstitüsü olabilseydi. Bence her yerde böyle müzeler olmalı, eşya olarak konulacak fazla bir şey yok ama en azından *Safahat* okumaları yapılır, Mehmet Akif hakkında konuşmalar, seminerler, toplantılar yapılır, gençlerle bir araya gelinerek sohbetler edilir, hiç olmazsa Mehmet Akif anlamaya çalışılarak anılır.

8) Mehmet Âkif Ersoy’un gençlik döneminde yazdığı “Allah” isimli bir şiir Dergâh Dergisi’nde 2018 senesinde yayınlandı. Acaba Mehmet Âkif Ersoy’a ait hâlâ yayınlanmayan bir yazı, şiir, herhangi bir metin söz konusu mu?

Dedem Halkalı Ziraat Mektebi’nde okurken kendini geliştirmeye başlamış, hocalarından biri dedeme “Sen galiba bir Muallim Naci olma yolunda ilerliyorsun ama bizim zaten bir Muallim Naci’miz var, sen kendini geliştir, bir dil daha öğren.” diyerek onu teşvik etmiş. Dedem, Fransızca öğrenmeye o gün hocasının teşvikiyle başlamış. Gençliğinde çok şiir yazmış ama sonradan onları beğenmeyip yırttığını söyler. Sonrasında da memleketin içinde bulunduğu durum ve sürekli vazifeli olması sebebiyle Milli Mücadele döneminde sanatını ikinci plana atıp dava adamı olmuştur. Mısır’da da yazdığı şiir sayısı azdır, vaktinin çoğunu Kur’ân-ı Kerîm mealine ayırır ve kendini sanatına veremediğini, “Aruzu küstürdüm galiba.” diyerek ifade edermiş. Ona rağmen Mısır’da, Firavun’la Başbaşa ve Gece şiiri gibi önemli şiirler de yazmış. Ülkenin içinde bulunduğu durum şiirlerini de etkilediği için tamamen milleti uyandırmaya yönelik şiirler yazmaya başlamış. Akif’in şair yönünün en önemli özelliklerinden biri camiye şiire dâhil etmesidir. Çok şairimiz camilerin estetiği hakkında yazmışlardır ama camilere hep dışarıdan bakarlar, caminin içine giren Mehmet Âkif’tir. Şiirinde daha küçük yaşta babasıyla Fatih Camii’ne gittiğini, orada nasıl âşıkane koştüğünü anlatır. Şair Akif’in bir diğer özelliği ise şiirlerinde hep başkalarını konuşturmasıdır, örneğin Asım eserinde Köse İmam’ın bir çocuğu yoktur ama ona Asım adında bir çocuk hediye eder. Asım, Âkif’in en uzun eserlerinden biridir ve diğer tüm eserleri gibi tiyatro eseridir. Keşke hepsi tiyatro yapılabilse, Mehmet Âkif ve

gençler birbiriyle doğru şekilde tanıştırılabilse. Dedemin “Ne gördüysem onu yazdım.” dediği *Safahat*’ı okullarda ders kitabı olarak okutulsaydı çocuklar aydınlanır, ileriye bakmak için bir şey öğrenirlerdi. *Safahat* bir öğretiler ve nasihatler kitabıdır, çünkü gerçektir.

9) Mehmet Âkif Ersoy’dan doğrudan dinleyen bir aile büyüğünüzden veya annenizden duyduğunuz, bugün bilinmeyen ancak sizde etkisi yüksek olan Mehmet Âkif Ersoy’la ilgili anlatabileceğiniz bir hatıra, anekdot vb. var mı?

Dedemin ailesi ile olan her anı ve hikâyesi çok güzel ve hikmetlidir. Dedem güzel zamanlarında çayı kendisi alır, harman yaptırır, eve getirip semaverde demlermiş. Ama çaya limon atılmasını istemez, limon atınca çayın tadını bozuyorsunuz demiş. Annem ileriki senelerde çayını limonlu içmeye başlamıştı, “Çaya limon atınca aklıma babam geliyor, şimdi görse, atma şu limonu, çıkar çayından derdi.” diyerek bize anlatırdı.

Son olarak eklemek istediğiniz bir şey var mı?

İttihat ve Terakki iyi niyetlerle kurulmuştur ama sonradan başındakilerin yolu ayrılmıştır, onun için de dedem hep İttihatçı zannedilir ancak oraya gitmesi iki üç aydır ve üye olduğu için değil, ders vermek için gitmiştir. Bu durumu konuşmayarak Mehmet Âkif İttihatçıdır, hain diyenler var. Ben de o zaman İttihatçı olmayan var mıydı diye soruyorum. Mustafa Kemal Paşa ve memleketin iyiliğini düşünen herkes oradaydı. Sonradan yollar ayrılmış olabilir, anlaşmazlık çıkmış olabilir çünkü devlet idare etmek kolay bir iş değil. İttihatçılar dedemden yemin etmesini istemişler, o yeminle beraber kayıtsız şartsız onların her dediğine uymak zorunda kalacağı için yemin etmemiş, “Milletin hayrına bir görev vererseniz seve seve yaparım, ama bu şekilde bir yemin etmem.” demiş. O zamana kadar verilen her görevi seve seve, hiç aksatmadan yapmış. Enver Paşa ile pek görüşmemesine rağmen onun verdiği görevleri dahi kabul ederek Berlin’e gittiği olmuş. Onun için görev başka, kendi hisleri başkadır. Dedemin hayatı verdiği sözler üstünedir ancak ölürsem ya da büyük bir felaketle karşılaşırsam verdiğim sözü tutamam der. Hayatı boyunca tüm vazifelerini de bu hassasiyetle yerine getirmiştir. Kendi hislerini hep arkaya atmış, hiçbir zaman kendi için bir şey istememiş, vazifesini severek yapmış, gönül rahatlığıyla da dönmüştür. Bu vatan; zorluklarla, şehitlerle, açlıkla, çıplaklıkla, perişanlıkla elde edildi. Vatanımız çok kıymetli, yeri çok önemli, bugün hala herkesin gözü bizim üstümüzde çünkü Anadolu bir köprüdür ve zengin bir toprağa sahibiz. O yüzden bizi buralardan sürüp bu coğrafyaya yerleşmek istediler, hayalleri gerçekleşseydi bugün bizim nerede olacağımız belli değildi. Ama bugün çoğu gencimiz bunları bilmediği, araştırmadığı için her şey önümüze hazır geldi sanıyor. Burada da görev öğreticilere düşüyor, gençlere geçmiş çok iyi öğretileri gerekiyor.

مِنْهَا تَلَقَّى حِصْرًا

دین، فلسفه، ادبیات، حقوق و علوم دین باحث هفته‌ای رساله‌در

در مساجد و محافل
و در مدارس و کلاس‌ها
و در محافل علمی و ادبی

مکتوبه و ابواب آثار جدید و کتب قدیم
درج این مجله و آثار استاد و دیگر

درسنامه‌ها و کتب علمی ۵۰ پاره‌در

توسعه و مقارن و دیگر کتب علمی و کتب
۲۰ فروش ویژه است.

درسنامه‌ها و کتب علمی و کتب و دیگر کتب علمی و کتب

مؤسسه: ابوالعلازمین المادین - ح. اشری اوس

مناشی القابل

۲۵ ۶۵
۵۰ ۹۰
۵۰ ۹۰

درسنامه
ولا تائه
مناشی القابل

تاریخ تأسیس:

۱۱ خرداد ۱۳۲۶

برنجی

۳۲۶ ذی القعدة ۱۶ جیشبه ۲۷ تصدیر تا ۲۲۶

عدد: ۱۶

تَفْسِيرُ شَرِيفٍ

[غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ]

مظاهر غضب الهی و گرفتار شدن اولاد کسب‌لک‌غیری، انزله
بالکلیه، بیان بولان ذوات کرامت طریق سلامت رقیقه (هدایت‌یور)
بولانم شریف‌ده موصول سابقین، «الذین ائمت علیهم» قول
کریدن بدل اولوب آتی تفسیر مقامنده وارد اولمشدر، چونکه نم
علیه اولانلرک مظهر غضب و ضلال اولانلرک معایرتلری اقامه‌دن مقصد
آنلردن غضب و ضلالی سلب ایتکدرکه بو، ائک مفهوم لازمیدر.
غضب و ضلالدن بالکلیه سلامت ایسه ائک بیوک نعمت آله‌یه نالیت
دیک اولمشه منی نم علیه اولان ذواتی سلامت مذکوره ایله مختار
بولان عباد صالحیندن عبارت قلمق مناسب اولور.

بولانم شریفک صفت قلمق احتمالی‌ده وارد، بوتقدیر، کوره نم
اخرویه ایله اکا موصول اوله‌جق نم دنیوییه مظهر بولان مؤمنلرک
ائک مکمل سورنده نالیتلری، مواخذ و مسئولیتدن تماماً معصومیتلری
مقصود اولور کندیلری مؤمنین کاملیندن عبارت اولورلرسه نظم
شریف صفت کاشفه، واکر نم مذکوریه فی الجمله نالیتلری مقصود
اوله‌جق علی‌الاطلاق مؤمنلردن عبارت قلمورلرسه طاسقاری اخراج
ائک ایچون اراد بیورلش صفت مقیده اولور.

تفسیر الفاظ

(غضب) انتقام ارزوسیه نفس انسانی‌لک هیجان مخصوصیدرکه غلبان دم
قلمی موجب اولور، جناب باری حقنده استعمل اولندقدن غایق اولان
اراده انتقامه محول اولور.

نصل که ایسمه شریفه تفسیرنده ذکر اولان قاعده کلبه‌ی مقتضیدر.
(ولا الضالین) دیک «لا» غیردن مستفاد اولان منهای نفی
تأکید ایچون زیاده قلشدرکه مفاد کلام: نه مغضوب علیه اولان،
نه ضالین بولانلرک طریق ایستمبر دیک اولور. «ضلال» طریق
سویدن کرک عدا و خطاء اولسون عدول و انحراف دیکدر، مراتب
متنوعه‌سی اولوب اساسی کفر، ذاتی مکروهدن عبارتدر. بوراده
مقتضای اطلاق و مقام دعیاه مناسب اوله‌جق وجهله مقصود بتون
انواعیدر.

تعیین مراد

بعض ارباب تفسیر مغضوب علیه قوم بوده ضالین طوائف نصارادن
عبارتدر دیورلر. بوسورتده «الذین ائمت علیهم» قبل النسخ و انصراف
قوم موسی و عیسی علیهما السلام حل اولنسی لازم کلیر. بویسه اطلاق
لفظه موافق اولمدیق جهتله غایت بیددر. بر حدیث شریفده بوسورتله
بیان بیورلسی تفسیرده کلمق تمثیله محمولدر.

ارجم اولان مغضوب علیه عامیلر، ضالین معرفت آله‌دن خالی
اولانلردن عبارت قلشددر، چونکه نم علیه لغایه حتی و لاجل‌العمل
خیبری یلمک سوریه دلیر تم سخایه اولانلردن عبارت اولمشه‌ناه
بولنرک مقابلی قوه اقله‌ایله قوه‌ی غلبه‌لرندن برسی غفل اولان کسبلردر.
عمل صالحی اضلال ایدن قاسق اولوب مغضوب علیه‌لر، نصل که
قاتل متعمد حقنده (و غضب الله علیه) وارد اولمشدر.

علم و معرفت اضلال ایدنده جهل و ضلاله مقارندر، نصل که برآیت
کریمده «فاذا بدا الحق الاضلال» بیورلشددر، یعنی معرفت حق
خارجنده قالان جهل و ضلالدن بشقه برشی دکدر.

Kurşunla Bağlı Yalçın Bir Taş

Mehmet Âkif Ersoy

Bir milletin istiklâlîni, dizeleri ile zaman ve mekân ötesine taşıyabilen Mehmet Âkif'e dair pek çok eser kaleme alınmıştır. Her birinde bir başka açıdan bazen aynı bazen yeni bilgilerle milli şairimizi tanımaya devam ediyoruz. İstiklâl Marşının yazılışının 100. yılı münasebeti ile Âkif'i tanımak için bizler de bir katkı sağlamayı arzuladık. Kendisini, İlim Yayma Vakfı Vefa yurdu-muzun komşuluğunu yaptığı Ekmekçizâde Ahmed Paşa Medresesi'nin kurşunlarına bağlı yalçın bir taş olarak tanımladığımız şairimize dair bir eser ortaya koymak, Vefa adına sevindirici bir gelişmedir. Allah, bu millete bir daha İstiklâl Marşı yazdırmasın niyazında bulunan Âkif'in anlaşılması için daha nice incelemeler dileği ile...